

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR MANZUM HADİS TERCÜMESİ
(İNCELEME-METİN)

ATILA GÖKDEMİR
1230208051

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. MELEK DİKMEN

ISPARTA-2014

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih **27/7/2014**

Enstitü Yönetim Kurulunun **23/06/2014** tarih ve **1516** s sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Atila GÖKDEMİR'nin "Müellifi Bilinmeyen Bir Manzum Hadis Tercümesi (İnceleme-Metin)" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 97/2014 tarihinde saat 15.00'da toplanmış ve adayın tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 60 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ **Tezin kabul edilmesine**
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ **Tezde düzeltme verilmesine**
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

☐ **Tezin reddedilmesine**
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman :	Yrd. Doç.Dr. Melek DİKMEN	
Üye :	Doç. Dr. Selami TURAN	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Aliye YILMAZ	

Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form, danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Müellifi Bilinmeyen Bir Manzum Hadis Tercümesi**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Atila GÖKDEMİR
09 /07/2014

(GÖKDEMİR, Atila, Müellifi Bilinmeyen Bir Manzum Hadis Tercümesi, (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2014)

ÖZET

Türk İslam edebiyatı sahasında kaleme alınan eserlerde Hz. Muhammed'in hayatının her safhası detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in doğumu, isimleri, sureti, mucizeleri, gazaları, hicreti, sözleri, miracı, vefatı farklı edebi türlerin oluşmasına vesile olmuştur. Manzum hadis tercümeleri de bu çerçevede teşekkül eden türlerden birisidir.

İncelediğimiz manzum hadis tercümesinin tam adı ve müellifi bilinmemektedir. On fasıldan meydana gelen eserin ilk dokuz faslında konuyla ilgili kırk iki hadis zikredilmiştir. Bu kısım, Yazıcıoğlu Ahmed Bican'ın *Envârü'l-Aşîkin* adlı eserinden esinlenerek kaleme alınmıştır. Eserin ilk dokuz faslında âlemin yaratılışı, cennet, cehennem, küçük ve büyük günahlar, namazın, salâvatın ve Kur'an okumanın önemi, ilmin ve âlimlerin fazileti gibi hususlar ele alınmıştır. Son fasılda ise çeşitli konularla ilgili kırk hadis, ikişer beyitle manzum olarak tercüme edilmiştir. Araştırmalarımıza göre tek nüshası olan eser, hem Yazıcıoğlu Ahmed'in *Envârü'l-Aşîkin* adlı eserinin muhtasar manzum ifadesi hem de kırk hadis türünün devamıdır. Bu yönüyle eser, Müslüman Türklerin edebi zevk ve üslubunun ortaya konulması açısından önemli bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Kırk Hadis, Manzum Hadis Tercümesi, Envârü'l-Âşîkîn.

ABSTRACT

(GÖKDEMİR, Atila, A Hadith Translation in Verse whose Author is Unknown, (Analysis-Text), Master's Thesis, Isparta, 2014)

Prophet Mohammad is the leading personality whose life was narrated blow-by-blow in the works that were written in the Turkish Islamic literary area. The life of Prophet Mohammad, his names, appearance, miracles, holy wars, hejira, words, ascension and death conduced to form different literary genres. Hadith translations in verse are one of the literary genres that were formed within this context.

The author of the work that we studied on is unknown. The first nine chapters of the work that consists of ten chapters were written by being inspired by Yazıcıoğlu Ahmed Bican's *Envâru'l-Aşîkin* and the last chapter was written as a seperate forty hadith translation in verse. In the first nine chapters of the work, several subjects like creation of the universe, heaven, hell, small and great sins, the significance of salawat and Koran reading, the virtue of science and scholars were dealt and in the last chapter forty hadith about several subject were given. According to our researchs, the work that we study on has one copy and it is a short expression of Yazıcıoğlu Ahmed's *Envâru'l-Aşîkin*. It is a significant sample from the point of expressing the literary pleasure and style of Muslim Turks.

Key Words: Forty Hadith, Hadith Translation in Verse, Envâru'l-Âşîkîn.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU HATA! YER İŞARETİ
TANIMLANMAMIŞ.

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
A. HADİS KELİMESİNİN ANLAMİ	2
1. Sözlük ve İstılahi Anlamı.....	2
2. Hadis-Edebiyat İlişkisi	5
B. EDEBİYATIMIZDA MANZUM HADİS TERCÜMELERİ	7
1. Manzum Hadis Tercümelerinin Yazılma Nedenleri	9
2. Muhtevaları	10
3. Konu Türleri.....	12
4. Tasnifleri	12
5. Kronolojisi	13
I. BÖLÜM.....	19
MANZUM HADİS TERCÜMESİ'NİN İNCELENMESİ.....	19
A. ESER VE MÜELLİFİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	19
1. Eserin Adı	19
2. Eserin Müellifi	21
B. ESERİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	23
1. Nazım Şekilleri ve Türleri.....	23
2. Vezin	24
3. Kafiye ve Redif	25

4. Dil ve Üslup Özellikleri	28
C. MUHTEVA İNCELEMESİ.....	32
1. Giriş Bölümü.....	32
a. Tevhîd.....	33
b. Naat	34
c. Der Beyân-ı Mucizât	36
d. Evsâf-ı çâr-yâr-i bâ-safâ.....	39
e. Nasihata Giriş	41
f. Nasihat	42
g. Münâcât.....	45
h. Sebeb-i Telif.....	47
2. Konunun İşlendiği Bölüm	47
a. Birinci Fasl: Âlem Kaçdur, Mahlûk Olan Evvel Nedür Anı Beyân İder	48
a1. On Sekiz Bin Âlem.....	48
a2. İlk Yaratılan Varlıklar: Akıl, Nur-i Muahmmedi, Kalem, Levh, Ruh	51
a3. Arş	53
a4. “Levlake ...” Kudsi Hadisi.....	53
a5. Âdem’in Yaratılışı.....	54
a6. Hz. Âdem’in, oğlu Hz. Şit’e Vasiyeti	55
a7. Hz. Musa’nın Münâcâtı	56
a8. Hz. Muhammed’in Ashabına Bazı Nasihatleri	57
a9. Çeşitli Mevzular	58
b. Fasl-ı Sâni: Evkât-i Hamsenün Sevâbından ve Riyâ ve Nasuh Tevbesi Nedür Anı Beyân İder.	59
b1. Namaz	59
b2. Riyâ	63
b3. Tövbe	64
c. Fasl-ı Sâlis: Günâh-ı Kebâyiri Dahı Günâh-ı Sağâyiri Beyân İder	66
c1. Büyük Günahlar	66
c2. Küçük Günahlar	68
d. Fasl-ı Râbi: Peygamberün Nasihatinden ve Fakirlik Faziletinden ve Bazı Ahvalden Beyân İder.....	69

d1. Hz. Peygamber'in Bazı Nasihatleri.....	69
d2. Fakr	70
d3. Doğruluk	72
d4. İman ve Küfür	73
d5. Hz. Fatıma ve Hz. Ali Kıssaları	74
d6. Hz. Ali'nin Hastalığı	75
d7. Çeşitli Konular	75
e. Fasl-ı Hâmis: Zikrullâhun Faziletinden Dahı Kuran'un ve Salavâtun Faziletinden Beyân İder.	77
e1. Kalp	77
f. Altıncı Fasl	79
f1. İlim Öğrenmenin Fazileti ve Mahiyeti.....	79
f2. Âlimlerin Fazileti ve Bazı Ahvali	80
f3. Dünya Sevgisi	83
g. Fasl-ı Sâbiè: Cenneti Beyân İder Ale'l-ihisar	84
g1. Cennetin Genel Özellikleri.....	84
g2. Cennetin Tabakaları	85
g3. Rü'yetullah Meselesi.....	86
h. Faslu's-sâmin: Fî Beyân-ı Cehennem Ale'l-icmal.....	87
h1. Cehennem'in Genel Özellikleri.....	87
h2. Cehennemlik Kimseler.....	88
h3. Cehennem'in Tabakaları	89
h4. Zebaniler	90
h5. Hz. İbrahim Kıssası.....	91
1. Tokuzuncı Fasl: Kıyamet Günü Ne Olırsar Dahı Sırat Köprüsin ve Havzı Beyan İder Ale'l-icmal	92
ı1. Kıyamet Ahvali	92
ı2. Sırat Köprüsü	93
ı3. Havz ve Kevser	94
ı4. Çeşitli Konular	96
ı. Onuncı Fasl: Âhar Bahir Üzerine Hadislerdür.....	97
3. Bitiş Bölümü	98

D. ESERİN KAYNAKLARI.....	98
1. Ayetler.....	98
2. Hadisler	99
3. İstifade Edilen Diğer Kaynaklar.....	101
a. Tefsîr-i Kebîr.....	101
b. Keşşâf Tefsiri	102
c. Bagavî Tefsiri	103
d. Kûtü'l-Kulûb	103
e. İhyâu Ulûmi'd-dîn.....	104
f. Ebu'l-Leys Semerkandî ve Tenbîhü'l-Gâfilîn	104
g. Alâuddîn Türkistânî ve Manzûmetü'l-Kebâir	105
h. Es-Saganî ve Meşârikü'l-Envâr	105
E. ESERDE GEÇEN ŞAHISLAR.....	106
1. Râviler.....	106
2. Peygamberler.....	108
a. Hz. Âdem (a.s.) ve oğlu Hz. Şit	108
b. Hz. Musa	108
c. Hz. Süleyman	109
d. Hz. Zekerîyya.....	109
e. Hz. İbrahim.....	110
3. Diğer Şahıslar.....	110
a. Şems-i Tebrizî	110
II. BÖLÜM	112
MANZUM HADİS TERCÜMESİ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	112
A. NÜSHA TAVSİFİ	112
B. METİN TRANSKRİPSİYONU İLE İLGİLİ HUSUSLAR.....	113
C. TRANSKRİPSİYONLU METİN	115
SONUÇ.....	269
KAYNAKÇA	271
ÖZGEÇMİŞ.....	280

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
AÜİFD.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	İbn
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK.	Türk Dil Kurumu
ty.	Basım tarihi yok
vd.	ve diğerleri
Yay.	Yayınları, Yayınevi, Yayıncılık
yy.	Yayınevi yok

METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا (ā)	a, ā	ص	ṣ
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ẓ, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ṣ	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

ÖNSÖZ

Türk toplumunun öncelikle manevi yaşantısını şekillendiren İslam dini, akabinde edebiyat ve sanatta da köklü değişimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İslamiyetin kabulünün ardından Türk edebiyatı, İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an ve ikincil kaynağı olan hadisler çerçevesinde şekillenmesi suretiyle dini edebiyat karakterine bürünmüştür. Bu suretle edebiyat vadimizde kaleme alınan eserlerde doğrudan ya da dolaylı olarak mutlaka İslam dininin etkisi görülmeye başlamıştır.

İslam dini çerçevesinde gelişen edebiyatımızda şahsiyeti en fazla irdelenen ve hakkında en fazla eser kaleme alınan kişilerin başında Hz. Muhammed gelmektedir. Doğumundan vefatına kadar hayatının her safhası edebi türlere konu olan Hz. Peygamber'in hadisleri referans alınmak suretiyle teşekkül eden önemli edebi türlerden biri de manzum hadis tercümeleridir. Genelde kırk hadisin bir araya getirilmesiyle meydana getirilen bu edebi tür edebiyatımızda Türk milletinin manevi yaşamına yön verecek kadar mühim eserlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu suretle kaleme alınan eserler müelliflerin en fazla rağbet gösterdiği türlerden biri haline gelmiş ve Türk milletinin de yüzyıllar boyunca ilgisine mazhar olmuştur.

Üzerinde çalışma yaptığımız eser, manzum hadis tercümesi türünde kaleme alınmış bir eserdir. Müellifi belli olmamakla birlikte incelememize konu olan eserin Yazıcıoğlu Ahmed Bican'ın mensur olarak kaleme aldığı *Envâru'l-Âşıkîn* adlı eser referans alınarak oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamız giriş bölümü ile iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde genel itibariyle İslam dininin edebiyatımıza tesirleri ile bu sahada teşekkül eden türler ve özellikle manzum hadis tercümeleri üzerinde durulmuştur. Manzum hadis tercümelerinin edebiyat sahasındaki önemine değinilmesinin ardından araştırmamızın konusu, metodu, kaynakları ve çalışılan eserin tür içindeki yeri ve önemine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca hadis kelimesinin sözlük ve terimsel manaları verilmiş ve manzum hadis tercümeleri ile ilgili genel bilgiler aktarılmıştır.

Birinci bölümde incelememize konu olan eserin adı ve müellifi ile ilgili bilgiler verilerek nazım şekli, vezin, kafiye, redif gibi eserin biçimsel özellikleri açıklanmış ve eserin muhteva incelemesine geçilmiştir. Giriş ve on fasıldan oluşan eserin her faslı ayrı

ayrı ele alınmak suretiyle muhteva analizi tamamlanmıştır. Bu bölümde son olarak eserin kaynakları ve eserde adı geçen şahsiyetler ele alınmıştır.

İkinci bölümde nüsha tasnifi ve metin tenkidinde takip edilen yöntem ile ilgili hususlar açıklanarak eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Çalışmamız sonucunda elde edilen bilgi ve kanaatler maddeler hâlinde verilmiş; faydalanılan kaynaklar ise bibliyografya başlığı altında sıralanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında öncelikle her türlü yardımını esirgemeyen, cesaretlendirici ve yönlendirici telkinleri ile çalışmamıza yön veren, kendisinden akademik çalışma yapmanın teorik kısmının yanında edepli ve ahlaklı bilim insanı olmanın ayrıntılarını öğrendiğim çok değerli bilim insanı ve danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Melek DİKMEN'e en kalbi duygularıyla teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca ders döneminde ve sonrasında bilgi birikiminden istifade etme imkânı bulduğum ve duaları ile bizi yalnız bırakmayan değerli hocam Doç. Dr. Selami TURAN'a, çalışmamı tamamlamamda teşvik edici ve yönlendirici katkıları ile cesaretlendirici tutumundan dolayı desteklerini sürekli arkamda hissettiğim değerli hocam Doç. Dr. Bahattin YAMAN'a ve kıymetli dostum Yrd. Doç. Dr. Kağan BÜYÜKKARCI'ya, yüksek lisans çalışmalarım sırasında hem harika dostlukları hem de çalışmalarına olan kıymetli yardımlarından ötürü kendilerine minnettar olduğum çok değerli dostlarım Arş. Gör. İbrahim AKÇA, Arş. Gör. Oğuz YILMAZ ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni İsmail AK'a'a en samimi teşekkürlerimi sunarım. Son olarak iki yıllık yüksek lisans döneminde kendileri ile yeterince ilgilenemediğimin farkında olduğum çok kıymetli eşim Feyza GÖKDEMİR'e ve oğullarım Yusuf Safa ile Ahmet Kerem'e sabır ve anlayışlarından dolayı minnettarım.

Atila GÖKDEMİR

Isparta – 2014

GİRİŞ

Türk edebiyatı, tarihî ve sosyal değişme süreçleri göz önünde bulundurulmak suretiyle; İslamiyet öncesi, İslamiyet tesiri altında gelişen edebiyat ve Batı kültürü etkisinde gelişen Türk edebiyatı olmak üzere üç dönemden müteşekkildir. Tasnifin, din merkezli ve edebiyat üzerindeki tesirinden hareketle yapılması anlamlıdır. Din, hem bireysel hayatı hem de toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları ihtiva etmektedir. Tarih sahnesinde varlığını asırlardır gösteren Türk milleti; Budizm, Maniheizm, Şamanizm... gibi dinleri kabul etmişse de İslamiyet'i benimsemekle birlikte farklı bir değişim ve dönüşüm içine girmiştir. Dünya hayatında selamet ve salaha, ahirette saadet ve felaha sevk eden din, bireyi ortak vicdan ve şuur, mukaddes duygu etrafında birleştirirken sözün tesir gücünden ve büyüünden istifade eder. Nitekim dinin kutsal metinleri okuyana bilgi kazandırmanın yanında estetik zevk ve dil bilinci de kazandırır. Türkler İslamiyet'le birlikte estetik formları oluşmuş ve klasik eserleri yazılmış bir edebî havzaya girmişlerdir. Edebiyat dinî ilke ve kuralların yaygınlık kazanması, öğrenilmesi için aracı olmuş, din de edebiyat için ana malzeme ve kültürel unsurlardan birisi olmuştur. Şairler, yazarlar telif ettikleri eserlerde başta ayetler ve hadisler olmak üzere pek çok husustan istifade etmişler, toplumun hissiyatını, inançlarını, irfanını, kavrayışını ve estetik dünyasını yansıtan ayna konumunda olmuşlardır.

İslam'ın ikinci asıl kaynağı ve dayanağı olan hadisler hem beyitlere iktibas ve telmih sanatları ile yansımış hem de müstakil edebî tür olarak aksetmiştir. Manzum hadis tercümeleri estetik zevk ve şuurun yansıması olmakla birlikte irfani bilgiyi yaymaya dönük didaktik çalışmalar olarak da dikkati çekmektedir. Hz. Peygamber'in ümmetine ışık tutacak manevî mirasına sahip çıkan müellifler, bu umdelerin kolay öğrenilmesi ve hafızalarda yer etmesi için daha çok manzum olarak bu sahada kalem oynatmışlardır. Kırk hadis, çihil hadis, hadis-i erbain gibi adlarla da anılan bu tür yüzyıllarca Müslüman Türk müelliflerin en fazla rağbet gösterdikleri edebî türlerden biri olmuş ve birçok meşhur şair divanlarının yanında birer de kırk hadis kaleme almaya özen göstermiştir. Araştırmalarımız neticesinde kütüphanelerimizde henüz gün yüzüne çıkarılmamış hatırı sayılır miktarda kırk hadis tercümesi türünde eser olduğu tespit edilmiştir.

A. HADİS KELİMESİNİN ANLAMI

1. Sözlük ve İstilahî Anlamı

Etimolojik olarak Arapça tahdîs (تحديث) mastarından isim olan hadîs (حديث) kelimesi, “haber verme, anlatılan, haber verilen husus, haber, söz” anlamlarına gelmektedir ve çoğulu ehâdîs (احاديث) şeklindedir.¹ İnsana uyanırken ya da uyurken, iştihâ ya da vahiy vasıtasıyla ulaşan her söze de hadis denilmiştir.² Aynı zamanda hadis kelimesi, “eski” anlamındaki kadîmin zıddı olup yeni anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda hadis kelimesi İslamiyetle birlikte farklı bir anlam kazanmış, yenilik manası sezerek kadim kelimesinin mukabili olduğunu söyleyen bazı âlimler, kadim sözüyle Kuran-ı Kerim’i, hadis sözüyle de Resul-i Ekrem’e izafe edilen şeyleri kastetmişlerdir.³

Hadis kelimesinin “söz” anlamından hareketle genellikle “Hz. Peygamber’in sözleri” anlamı akla gelse de muhaddisler tarafından –bilhassa son dönem muhaddislerince– hadis ve sünnetin birbirinin yerine kullanılan iki kelime olduğu kabul edilmiştir. Hadis ve sünnet ifadelerinden, bir sözün, bir hareketin, bir takririn veya bir sıfatın Resul-i Ekrem’e izafesi anlaşılmaktadır. Buna göre bazı usul ulemasının tarifinde hadis, Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirleri manasında kullanılmaktadır. Bu bakımdan hadis terimi, aynı manada kullanılan sünnetin müradıfıdır.⁴ Bazı hadis âlimlerine göre sünnet Hz. Peygamber’in hayatında izlediği yol, hareket tarzı ve yaşayış halleri, yani fiilleri; hadis de söz, fiil ve takrirlerine ait haberler anlamındadır.⁵ Hadis âlimleri, Hz. Peygamber’in yaratılışıyla ilgili özelliklerini (şemâil) ve ahlâkî vasıflarını da hadis kapsamı içerisinde değerlendirmişlerdir.⁶

Hadis kelimesi, “Hz. Muhammed’in sözleri” anlamında ilk olarak bizzat Hz. Peygamber’in kendisi tarafından kullanılmıştır. Ebu Hüreyre’nin, kıyamet günü kendisinin şefaatine ilk önce kimin nail olacağını sorması üzerine Hz. Peygamber, “Ey

¹ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut t.y., c.II, s.131.

² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât, Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yay., İstanbul 2012, III. Basım, s. 374. Âyetlerde bu anlamlardaki kullanımı için bkz. Yusuf, 12/101; Tâhâ, 20/9; Nâziât, 79/15.

³ Subhî es-Salîh, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, Çev. Yaşar Kandemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1997, s.4; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.9, Ankara, 1998.

⁴ Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1998, s.11.

⁵ Selman Başaran-M.Ali Sönmez, *Hadis Tarihi ve Usûlü*, Esra Fakülte Kitabevi, Bursa, 1998, s.2-3.

⁶ Yaşar Kandemir, “Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, 1997, c. XV, s. 27.

Ebu Hüreyre! Hadise olan merakını bildiğim için bu hadis hakkında ilk soruyu senin soracağını tahmin ediyordum.” buyurmuşlardır.⁷ Hanım sahabiler Hz. Peygamber’den kendileri ile sohbet etmek üzere zaman ayırmasını isterken “Senin sözünden (bihadîsike) sadece erkekler faydalaniyor.”⁸ diyerek hadis kelimesini kullanmışlardır. Hz. Peygamber bu kullanımı tasvip etmiş, sahabe döneminde ve sonraki devirlerde bu kelime kullanılagelmiştir. Hadisin tarifiyle ilgili bu görüşler ne kadar farklılık arz ederse etsin, şurası muhakkaktır ki hadis denildiği zaman daima Hz. Peygamber’den nakledilen bir söz yahut bir fiil yahut da bir takrir akla gelmektedir⁹. Bu bağlamda Hz. Muhammed’in sözlerine “el-ehâdîsü’l-kavliyye”, fiillerine “el-ehâdîsü’l-filiyye” ve tasvip ettiği şeylere de “el-ehâdîsü’t-takrîriyye” denmiştir¹⁰.

Müslümanlar için hadisler, Kur’ân-ı Kerim ayetlerinden sonra dinin ikinci temel kaynağıdır. Hadisler, ayet-i kerimeleri ilahi maksada göre açıklayan, ihtilafa düşülen herhangi bir konuda insanları aydınlatan bir kaynaktır. Kur’ân-ı Kerim’de temas edilmekle birlikte detaylı bilgilere yer verilmeyen ahiret hayatı ile ilgili hususlar; namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlerin nasıl ve ne şekilde uygulanacağı gibi hususiyetler hadisler ile vuzuha kavuşturulmuştur. Sahabe Hz. Peygamber’in hadislerini öğrenerek kendi aralarında müzakere etmiş, hadisleri bir ibadet vecdi ve şuuru ile öğrenip birbirlerine aktarmış, bizzat duymadıkları hadisleri de öğrenmek için gayret göstermişlerdir. Bu çaba, Hz. Peygamber’in vefatından sonra da devam etmiş, bir hadisi öğrenmek için uzun yolculuklar dahi yapılmıştır.

İslam’ın ilk dönemlerinde okuma yazma bilenler Kur’ân-ı Kerim’i yazmakla meşgul olmuş, hadis-i şeriflerin ayetlerle karışması endişesinden hareketle Hz. Peygamber sözlerinin kayıt altına alınmasına sıcak bakmamış, sadece şifahi olarak rivayet edilmesine izin vermiştir.¹¹ Bununla birlikte Hz. Muhammed, Abdullah b. Amr b. Âs gibi okuma yazma bilen genç ve dikkatli sahabelere, hafızasının zayıflığından şikâyet edenlere hadislerin yazılması hususunda izin vermiştir. Sonraki yıllarda ayetlerin çoğunun nazil olması, Müslümanların ekseriyeti tarafından Kur’an üslubunun kavranması, artık kendi sözlerinin Kur’an’la karışması ve hadisle meşgul olup Kur’an’ı

⁷ Buhârî, “İlim”, 33; “Rikâk”, 51.

⁸ Buhârî, “İ’tisâm”, 9.

⁹ Koçyiğit, *a.g.e.*, s.10.

¹⁰ Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c.XV, s. 27.

¹¹ Müslim, “Zühd”, 72.

ihmal etme endişesinin kalkması, Kur'an hafızlarının çoğalması gibi hususiyetlerden dolayı hadislerin yazımına izin verilmiştir.¹²

Hadislerin tedvini ise birtakım siyasi fırkaların, itikadi mezheplerin ortaya çıkması ve bu grupların işlerine gelmeyen hadisleri inkâr etmeleri, uydurma hadislerin yayılması gibi sebeplerle gündeme gelmiştir. Bu bağlamda hadisi bir ihtisas sahası olarak gören kimseler hadisleri nakleden ravileri titizlikle takip ederek çok farklı açılardan (dürüstlükleri, dini hassasiyetleri, yaşayışları, bidatle ilgilerinin olup olmadığı, hafıza durumları...) tetkik etmişlerdir ki buna cerh ve tadil denilmektedir. Emeviler döneminde halife Ömer b. Abdülaziz'in hilafeti sırasında hadislerin tedvini meselesine ciddiyetle önem verilmiştir. Toplanan hadislerin sistemli bir hale dönüştürülüp kolayca bulunabilmesi için yeni usuller geliştirilmiş, hadisler tasnif edilmiştir. Buhari ve Müslim'in *Câmiu's-Sahîhleri*, Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî ve Dârimî'nin *Sünen*'lerinden oluşan *Kütüb-i Sitte* olarak bildiğimiz temel hadis külliyatı ortaya çıkmıştır.

Bir hadis, sened ve metin adı verilen iki kısımdan meydana gelmektedir. Hadis ilminde sened terimi, hadislerin başındaki ravi silsilesini gösteren kısımdır. Sened zincirinin ardından, Hz. Peygamber'e ait olan söz ve davranışların aktarıldığı kısma da metin adı verilmektedir¹³. Sened ve metinlerden oluşan hadisler tarih boyunca değişik özellikler kazanmışlar ve bu özelliklere göre adlandırılmışlardır¹⁴. Bu bağlamda hadisler kaynağı, ravi sayısı, sıhhat derecesi, senedinde kopukluk bulunup bulunmaması, ravisinin güvenilir olup olmaması gibi hadisin mahiyet ve muhtevasını ilgilendiren bazı hususlar göz önünde bulundurularak çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur¹⁵. Temel olarak hadisler Hz. Peygamber'e ait olan hadisler ve Hz. Peygamber'e ait olmayan hadisler şeklinde iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Hz. Peygamber'e ait oluşları kesin olan hadislere mütevâtir hadis, ihtimalli olanlara ise haber-i vâhid denilmektedir¹⁶. Hz. Peygamber bazı hadisleri kendi ifadesi ve üslubu ile söylerken "Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor..." diyerek aktarmış, buradan hareketle bu sözlerin gönlüne ilham yoluyla Cenab-ı Hak tarafından verildiği dikkate alınarak bunlar kudsî hadis olarak tavsif

¹² Kandemir, a.g.md., *DİA*, c.XV, s. 30.

¹³ Muhammed Mustafa el-A'zami, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*, Çev. Recep Çetintaş, İz Yay., İstanbul, 2010, s.59.

¹⁴ Abdullah Aydın, "Hadislerin Değişik Açılardan Taksimi", *Hadis Tarihi ve Usûlü*, Ed. Salahattin Polat, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013, s.223.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kandemir, a.g.md., *DİA*, c.XV, s.36-38.

¹⁶ Aydın, a.g.m., s.223.

edilmiştir.¹⁷ Hadis ilmi açısından hangi isimle nitelendirilirse nitelendirilsin hadisler, din ve tasavvuftan beslenen edebiyatımızın da temel kaynakları arasında yer almıştır. Şairler, müellifler anlattıkları konuları hadislerden iktibaslar yahut telmihler yapmak suretiyle istifade etmişlerdir. Bazen de hadisleri manzum yahut mensur tercüme edip açıklamak suretiyle müstakil eserler kaleme almışlardır. Bu bağlamda hadisler, Türk İslam edebiyatının muhteva kaynakları içerisinde Kur'an-ı Kerim ayetlerinden sonra ikinci temel kaynaktır.

2. Hadis-Edebiyat İlişkisi

Din ve edebiyat ilişkisi, kadim bir ilişkidir. Güzel sanatların başlangıcı hakkında araştırmalar yapan ilim adamları, estetik zevkin ortaya çıkışını ve gelişimini araştıran uzmanlar, musikin, raksın, şiir ve edebiyatın menşeinin din olduğu hususunda ortak görüşe sahiptirler¹⁸. Din, bireyi mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirmektedir. Bu bağlamda din, metafizik problemlere getirdiği çözümler, hayata yüklediği anlam, varlık, bilgi ve ahlak anlayışıyla estetik duyguyu besleyen en önemli kaynaktır¹⁹. İslam öncesi Türk edebiyatındaki şaman, kam, baksı gibi ozanların yuğ denilen cenaze törenlerinde söylediği sagular, şöenlerde söylenen koşuklar dini edebiyatın sözlü geleneğe ait ilk ürünleridir.

Toplum olarak yaşanan büyük hadiselerin sanat üzerinde de etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir. İslamlaşma da Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısını değiştirerek dönüştürmüş, dilini ve estetik anlayışını yenilemiştir²⁰. Türk dünyası XI. yüzyılda tümüyle İslam dininin ve kültürünün çerçevesine girmiş, Türk milleti için yeni bir kültür değişimi, yeni bir dil ve edebiyat dönemi başlamış ve yeni bir duygu ve düşünce ufku açılmıştır²¹. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu yeni dinin camiası içine girince benliklerinden ve hususiyetlerinden fedakârlıklar yapmışlar, İslamiyet'in vücuda getirdiği yeni telakkileri, yeni mefhumları ve yeni bilgileri kabul edip benimsemişlerdir. İslamiyet kendi içine giren bütün kavimlere şamil olmak üzere yeni

¹⁷ Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XV, s. 36.

¹⁸ Mehmet Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.52.

¹⁹ Bilal Kemikli, "Din Edebiyat İlişkisi", *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, s.9.

²⁰ Kemikli, a.g.m., s.16.

²¹ Abdulkadir Karahan, *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1998, s.2.

bir nas, yeni bir iman ve yeni bir bilgi silsilesi getirmiş, bu suretle yeni bir fikir manzumesi teessüs etmiştir. Nitekim Türkler İslamlaşma sürecinde tabi bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış dünya görüşünde, yaratılış telakkisinde, hayat ve varlık tasavvurunda kendini göstermiştir. Bütün bunlar, içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebi eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır. Bu dönemde doğrudan doğruya dini kaynaktan beslenen edebi eserlerin, dini metinleri açıklama ve öğretmeyi amaçlayan ve dini duygu ve tecrübeyi aktaran edebi eserler şeklinde iki koldan gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Her iki kol da Kur'an, Hz. Peygamber'in sünneti, İslam Tarihi gibi dini metinlerden beslenerek gelmiştir. Kuran ayetlerinin şerh ve izahı ile tefsir, Hz. Peygamber'in söyledikleri tespit edilerek hadis, Kuran ve hadisi temel alarak dünyevi ahkâmı toplayıp tedvin eden fıkıh ilmi meydana çıkmış, İslami müesseselerin münakaşasından doğan kalam ilmi ile İslam arasındaki fikir ihtilaflarından çıkan tasavvuf, fikir ve felsefe sistemi olarak teessüs etmiştir. Bu yeni telakkileri, yeni bilgileri izah için âlimler asırlarca uğraşmışlar, şairler de bu fikirlerden ilham alarak onları en güzel şekilde ifadeye çalışmışlardır²². Fakat dini metinleri açıklama ve öğretmeyi amaçlayan edebi eserlerde İslami ilimlerin temel kavramları mantığı ve metodundan yararlanarak gelişen bir edebiyat vardır. Daha doğrusu bu türden eserler, edebiyatın dil ve ifade imkânından yararlanarak dini düşünce ve ilmi birikimi sunan edebi eserlerdir. Dini duygu ve tecrübeyi aktaran edebi eserlerde ise, din dilinin tecrübeyle, hayatla ve zamanla buluşması söz konusudur. Nitekim tevhîd, münâcât, esma-i hüsnâ, naat, esma-i nebi, siret-i nebi, mucizat-ı nebi, hicretname, miracname, mevlid, hilye ve kırk hadis gibi edebi türler buna işarettir²³.

Türk İslam Edebiyatında üzerinde en fazla durulan konu Hz. Peygamber olmuştur. Onun güzel hasletleri ve güzel ahlakını övmek üzere hemen hemen her şairimiz naat yazmıştır. Doğumu vesile edilerek O'nun hayatından bazı kesitler mevlidlerin yazılmasını sağlamış, hayatının tamamı siyerlerde anlatılmıştır. Bedeni ve fiziki özellikleri ile ahlaki güzellikleri bir arada hilye ve şemail-i şerifelerde ele alınmıştır. Hayatının anlatıldığı kaynaklarda O'na atfedilen mucizeler, mucizenamelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bedir ve Uhud başta olmak üzere katıldığı gazalar

²² Âgah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, Enderun Yay., İstanbul, 1984, s.8-9.

²³ Kemikli, a.g.m., s.10-11.

gazavatname türü için şairlere ilham kaynağı olmuştur. Hadislerden kırk veya yüz adedini manzum olarak tercüme etmek şairlerin ayrı bir ilgi alanı haline gelmiştir. Miraciyeler O'nun miracını bütün hususiyetleriyle ele almışlardır. Kuran'da kendisi ile ilgili olarak yer alan ayetler, "Levlake" diye başlayan olmak üzere kaynaklarda yer alan kudsî hadisler ve hadislerde kendisi ile ilgili olarak verilmiş olan haberler, bütün ayrıntılarıyla hicreti, Hz. Hatice ve Hz. Ayşe başta olmak üzere eşleri, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile diğer aile fertlerinden oluşan Ehl-i Beyti edebî eserlerimizin çokça yer verdiği konulardır. Ayrıca kendisinden sonra hilafete gelen ve kendilerine topluca Çar-Yar-ı Güzin denilen Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, amcaları Ebu Talib, Hz. Hamza ve şiddetli karşı çıkmasıyla tanınan Ebu Leheb, ashabının ve Veysel Karani başta olmak üzere kendisine inanmış bulunanların ona karşı besledikleri sevgi, gösterdikleri saygı, kendilerinden yapmalarını istediği şeyleri hiç tereddütsüz istek ve arzu ile yerine getirmeleri gibi hususlar genel edebiyatımız içinde geniş yer bulmuştur²⁴. Kuran tercümeleri, hadis tercüme ve şerhleri, siyer-i nebiler, miraciye, menasik-i hac, akaidname gibi doğrudan doğruya İslami ilimlerle alakalı eserler, tefsir, hadis, İslam Tarihi, fıkıh ve kelam gibi İslami ilimlerin kaynaklarından ve kavramlarından yararlanarak yazılmıştır²⁵.

B. EDEBİYATIMIZDA MANZUM HADİS TERCÜMELERİ

Hadis ilminin gelişmesi ile birlikte hadisler çeşitli açılardan tasnif edilmiştir. Tedvin döneminden sonra yüz binlerce hadis arasından birtakım şekil ve muhteva hususiyetlerine göre seçilmiş hadislerden mecmualar derlenme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu bağlamda kırk, seksen, yüz, beş yüz, bin ve bin bir gibi birtakım sayılar etrafında hadis tercümeleri hazırlanmıştır. Fakat en çok kırk sayısı etrafında teşekkül eden erbaûn (Kırk Hadis) derlemeler oluşmuştur.²⁶

Arapçada "Erbaûn Hadis" ve Farsçada "Çihil Hadis" olarak bilinen Kırk Hadis türü eserlerin ilk örnekleri, h. II. asrın son yarısında basit derlemeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Arap edebiyatında bu türün ilk örneğini veren Abdullah b. el-Mübarek el-

²⁴ Ali Yılmaz, "İslami Dönem Türk Edebiyatının Kaynakları", *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2012, s.130-131.

²⁵ Bilal Kemikli, "Hadislerin Değişik Açılardan Taksimi", *Hadis Tarihi ve Usûlü*, Ed. Salahattin Polat, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013, s.14.

²⁶ Alim Yıldız, "Hz. Muhammed ile İlgili Edebî Türler", *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2012, s.227.

Hanzalî'dir²⁷. Eser mensur olarak kaleme alınmış olup Arap edebiyatında manzum örneklere çok fazla rastlanmamaktadır. Nevevî'nin *Kırk Hadis*'i, bu türün Arap edebiyatındaki en meşhur örneğidir. Molla Câmi'nin Farsça olarak kaleme aldığı manzum kırk hadis tercümesi de türünün önemli örnekleri arasındadır ve Ali Şîr Nevâî'den başlayarak Fuzûlî, Nâbî gibi birçok şairimiz tarafından Türkçe'ye aktarılmıştır²⁸.

İran ve Türk edebiyatlarında önce manzum-mensur karışık olarak telif edilen bu eserler giderek tamamıyla manzum olarak yazılmıştır. Arap edebiyatında manzum kırk hadislerin az olmasının temelinde ediplerden ziyade ulema ve meşayih tarafından kaleme alınmış olması, edebî bir üsluptan çok ilmî ve telkini bir amacın güdülmesi etkili olmuştur. İslam medeniyeti içerisinde yer alan bu üç millet de edebî tür olarak kırk hadise rağbet etmişse de Türk edebiyatında kaleme alınan manzum eserler kadar hiçbirinde revaç bulmamıştır²⁹.

Türk İslam edebiyatı sahasında kaleme alınan manzum hadis tercümeleri genellikle kırk adet hadisin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu edebi türe adını veren kırk sayısının tercih edilmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu hususu Kur'an ve hadisler çerçevesinde değerlendirmek gerekirse, öncelikle Hz. Peygamber'in din emirlerine dair kırk hadis ezberleyen fakihler ve âlimler zümresi arasında haşredileceğine dair hadisinde buyurduğu üzere kırk adet hadisin bir araya getirilmesinde en önemli sebep bu hadiste geçen rakamdır. Bununla birlikte kırk rakamı Kur'an'da dört yerde geçmektedir³⁰. Bu ayetlerden üçü, Hz. Musa ile alakalıdır. Dördüncüsü ise insanın kırk yaşında kemale ereceği ile ilgilidir. Hadislerde ise on sekiz yerde kırk sayısına tesadüf edilmektedir. Hz. Muhammed, kırk yaşında peygamber olmuştur. İslam'ın şartlarından olan zekât, malın kırkta birinin verilmesi şeklinde yapılan bir ibadettir. Şariat ehline göre içki içene ve namuslu bir kadına zina suçu isnad edip ispat edemeyene seksen sopa vurulur. İslam'da ricalü'l-gayb telakkisinde de bu kimselerin sayılarının kırk olduğu söylenir³¹. Ayetlerde ve hadislerde geçen, İslam hukukunda ve bazı İslami inanışlarda yeri olan kırk rakamı, Müslüman Türk dünyasına

²⁷ Kettânî, *er-Risaletü'l-Mustatrafe*, Çev. Yusuf ÖZBEK, İz Yay., İstanbul, 1994, s.193.

²⁸ Alim Yıldız, "Sirâci'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XV, S. 1, s. 128.

²⁹ Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadis", *DİA*, Ankara, 2002, c. XXV, s. 470.

³⁰ Bakara, 2/51; Mâide, 5/26; A'râf, 7/142; Ahkaf, 46/15.

³¹ Süleyman Uludağ, "Ricâlü'l-gayb", *DİA*, Ankara, 2008, c.XXXV, s.82.

da etki etmiştir³². Bu etkilerden birisi de edebi bir tür olarak tebarüz eden kırk hadis tercümeleridir.

Genellikle müstakil eserler olarak meydana getirilmiş olmakla birlikte, az sayıda da olsa divanların veya başka eserlerin belli bölümlerinde yer alan kırk hadis tercüme ve şerhleri mevcuttur. *Usûlî Divanı*'nın baş tarafında yer alan ve seksen hadis ihtiva eden Manzume-i Hadis-i Erbain adlı bölüm³³ müstakil olmayan kırk hadis tercümelerine örnek olarak gösterilebilir.

1. Manzum Hadis Tercümelerinin Yazılma Nedenleri

Hicri II. yüzyıldan itibaren ilk ürünleri görülmeye başlanan kırk hadis derlemeleri daha sonraki dönemlerde önemli ölçüde yaygınlık kazanmış ve bağımsız bir edebi tür halini almıştır. Muhaddisler başta olmak üzere birçok kimse kırk hadis türünde eserler verme çabası içerisine girmiştir. Kırk hadis literatürü gözden geçirildiğinde müellifleri bu türde eser telifine sevk eden çeşitli gerekçelerin bulunduğu görülmektedir. Müelliflerin çoğunluğu yazdıkları eserin ilk kısmında eseri kaleme alışı gerekçelerini izah etmişlerdir³⁴. Manzum hadis tercümelerinin, özellikle de manzum kırk hadis tercümelerinin yazılma nedenlerinin başında hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in "Ümmetim içinde din emirlerine dair kırk hadis ezberleyeni Allah Teâla fakihler ve âlimler zümresi arasında haşreder."³⁵ Ben kıyamet gününde ona şefaati olurum. Ona cennetin dilediğin kapısından gir denilir. Âlimler zümresi ile yazılır, şehitler zümresi ile dirilir, şefaati ona hak olur."³⁶ meâlindeki zayıf, hatta mevzu olduğu kabul edilen rivayet³⁷ gelmektedir. Meşhur olan bu rivayetin dışında hadisin diğer bir tariki olarak zikredilen "Ölümünden sonraya kırk hadis bırakan kimse cennette benim arkadaşımıdır."³⁸ rivayeti de, kırk hadis derleyenler için daha açık bir işaret ve müjde olarak görülmüştür. Hz. Peygamber'in hadislerindeki bu müjdeye nail olmak arzusu ile çok sayıda kırk hadis türü eser kaleme alınmıştır.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkadir KARAHAN, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1991, s.7-11.

³³ Mustafa İsen, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990, s. 19-20.

³⁴ Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, Dârü'l-Hadis, İstanbul, 2000. s.19.

³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Lübnan-Beyrut, 1988, c.II, s. 246, Hadis no: 2465.

³⁶ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, Talebü'l-İlm, 7, II, 270, Hadis no: 1727.

³⁷ İ. Hakkı Ünal, "İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", *AÜİFD.*, c. XXXIX, s. 137. Ünal bu çalışmasında bu rivayeti, hadis ilmi kıstasları bakımından uzunca tahlil etmiştir. a.g.m., s. 137-140.

³⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-Mütenâhiye*, Beyrut 1983, I-II, c. I, s. 125.

Mezkûr rivayet dışında ayrıca Hz.Peygamber'in şefaatine nail olma ve cehennem azabından korunma arzusu, okuyanların hayır dualarını almak ve öldükten sonra hayırla yâd edilme isteği, Hz.Peygamber'in ruhaniyetine tevessül etmek, sıkıntıları unutmak, faydasız geçen zamanı telafi etmek, İslam dinine ve Müslümanlara hizmet etmek, dostların ve talebelerin ricasını yerine getirmek, hadis ilminde ve edebiyatta behresi olduğunu göstermek, âlimler arasında görülmek, ders tekrarlarında istifade edilmek, şahsi görüşlerini açıklama imkânı elde etmek, padişah veya devlet ricalinden caize almak ya da bunların iltifatına nail olmak³⁹, hastalıktan kurtulmak ve şifa bulmak gibi sebeplerden ötürü de bu edebi türde eserler verilmiştir.

2. Muhtevaları

Kırk hadis türündeki eserler muhtevaları bakımından üç farklı gruba ayrılmaktadır. Bu türdeki eserlerin bir kısmında sadece hadis metinleri verilmiştir. Nevevî, Hasan b. Nasuh el-Bosnavî, Nazîr İbrahim Gülşenî ve Muhammed b. Ömer'in *Kırk Hadis*'leri bu şekilde kaleme alınmış eserlerdir. Nazîr İbrahim Gülşenî'nin *Risâle-i Ehâdis-i Erbaîn-i Sülâsiyye* adlı eseri, her bendi üç mısradan, her hadisi üç kelimedenden müteşekkil orijinal bir kırk hadistir:

ÚÀle Seyyidü'l-enÀm

èAleyhi'ã-ãalÀtü ve's-selÀm

Es-selÀmu úable'l-keÀm

ÚÀle Şefiü'l-ümmeÀi

èAleyhi'ã-ãalÀtü ve'r-raómetü

Er-rifúu re'sü'l-óikmeti⁴⁰

Bazı eserlerde ise hadis metinlerinin yanı sıra hadisin kısa izahı ve/ya tercümesinin, genel açıklamaların yapılmış olduğu görülmektedir. Okçuzâde Mehmed

³⁹ Karahan, *İslami Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 5-18; Müzahir Kılıç, "Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Erzurum 2001, s. 93.

⁴⁰ Necdet Şengün, "Nazir İbrahim-i Gülşenî ve Farklı Bir Kırk Hadis Denemesi (Risale-i Ehadis-i Erbaîn-i Sülâsiyye)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1, 2007, s. 294-296.

Şâhî, Hilâlî, Sadreddin Konevî ve Ali el-Kârî'nin *Kırk Hadis*'leri bu türden eserlerdir. Türk İslam edebiyatındaki manzum hadis tercümelerinde görülen yaygın biçim budur.

من اعتق رقبة مؤمنة اعتق الله بكل ارب منها اربا منها النار

Kim ki memlûk-i mü'mini úaâden

İtse ÀzÀd Óaú edip anı yÀd

NÀrdan muètaúıñ her èuøvı içün

Muètıúıñ èuøvını ider ÀzÀd⁴¹

Hazret-i İzzet'e olur asî

Eyleye her şakkı ki şakk-ı asâ

Fahr-i âlem buyurdu sabr itsün

Men rea min emîrihî şey'â⁴²

Üçüncü olarak bu eserlerin bir kısmında hadis metinlerinin yanı sıra mevzuyu destekleyici mahiyette başka hadis ve ayetlere ve hikâyelere yer verilmektedir. Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Yüz Hadis Yüz Hikâye* isimli eseri, hadislerin hikâyeler ile açıklanmaya çalışıldığı bu tür eserlerden birisi olup mensurdur⁴³. Aynı zamanda Hüseyin Vâiz Kâşifî ve Hazînî'nin *Kırk Hadisleri* de üçüncü gruba örnek teşkil eden manzum eserlerdir⁴⁴.

Bir óikÀyet istimaè it şimdi sen

Bu óadiâ üstine iy òulú-i óasen

Ol èÖmer ÓaùùÀb emîrû'l-müéminin

⁴¹ Kemal Ali Gıynaş, "Hilali'nin Manzum Hadis Tercümesi", *Turkish Studies*, c.VII/I, Türkiye, 2012, s.1148.

⁴² Âlim Yıldız, "Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahşenü'l-Hadîs", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.17, İzmir, 2003, s.106.

⁴³ Bkz. Darir Mustafa Efendi, *100 Hadis 100 Hikaye*, Haz. Selahattin Yıldırım-Necdet Yılmaz, Dârulhadis, İstanbul, 2007, 3.Baskı.

⁴⁴ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 24

Ol Medîne gýşesinde iy emîn

Gördi ùutmuş bir kesî bir serçeni

Eylemiş maóbyş oynadur anı⁴⁵

Hadis tercümeleri geleneğinin ihtiva ettiği hadisler, seçim yöntemi açısından incelendiğinde ise müellifler tarafından değişik metotların kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda eserler, kudsi hadislerden seçilenler, Hz. Peygamber'in hutbelerinden, sahih hadisler arasından veya isnadsız hadislerden seçilenler, 7 veya 10 ile alakalı hadisler, 40 rakamına dayanarak tertip edilenler, ezberlemesi kolay ve kısa hadislerden seçilenler, veciz veya fasih hadislerden seçilenler ya da noktalı harf barındırmayan hadislerden seçilenler şeklinde gruplandırılabilir⁴⁶.

3. Konu Türleri

Manzum hadis tercümeleri incelendiğinde bu eserlerin çok farklı konuları muhtevasında barındırdığı görülmektedir. Eserlerin bir kısmı müstakil bir konuyu ihtiva etmekle birlikte farklı konuların bir arada yer aldığı tercümeler de bulunmaktadır. Kuran'ın fazileti, İslam'ın şartları, Hz. Peygamber, âli ve ashabı, tasavvuf ve tarikat, uhrevi meseleler, ilim, âlim, siyaset, hukuk, cihad, içtimai ve ahlaki hayat, bir kavim ya da şehrin fazileti, tıp, mizah, latife ve hüsn-i hat gibi mevzular bu tür eserlerin muhtevasını oluşturabilmektedir⁴⁷.

4. Tasnifleri

Peygamberimize ait hadislerden genellikle kırk adedinin bir araya getirilmesiyle oluşan kırk hadis şerh ve tercümeleri ile tertibleri, şekil bakımından incelendiğinde ise mensur, manzum ve hem mensur hem manzum olmak üzere üç farklı tarzda eser verildiği görülmektedir. Mensur olanların bir kısmı hem tercüme hem şerh iken manzum tercümelerde genellikle tercüme bir kıta ile yapılır. Hadis metni bu kıtadan önce veya sonra verilir.

⁴⁵ İsmail Avcı, "Kısa Hikâyecilik Geleneği Çerçevesinde Hazîni'nin Manzum Şerh-i Hadîs-i Erbaîn Tercümesindeki Bazı Hikâyeler", *Turkish Studies*, 2008, c.III/II, s.76.

⁴⁶ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 24.

⁴⁷ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 31-38

[Ed-dünyâ mezra'etü'l-âhiret]

Ne ise dünyede dest-i âverdiñ

Odur euúbâda olan çehre-nümâ

Öaber-i pâk-ı Habîb-i Óaú'da

Mezra'e-ı a'îret oldu dünyâ⁴⁸

Bunun dışında az da olsa metin ve tercümenin aynı kıtada verildiği de görülmektedir⁴⁹.

Enbiyâ mesleğine sâlik olur

Farú iden kimse òayr ile şerri

Didi medh eyleyüp Rasûl-i beşer

Kâne Dâvûdu a'ebede'l-beşer⁵⁰

5. Kronolojisi

İslam toplulukları arasında edebi bakımdan kırk hadis tercümelerine en fazla alaka gösteren ve birinci sınıf sanatkârların kalemi ile bu vadiye en çok manzum risaleler meydana getiren topluluk Türklerdir⁵¹. Türk edebiyatındaki ilk kırk hadis tercümesi, XIV. yüzyılda (759/1358) Mahmud b. Ali tarafından Harezm'de kaleme alınan, her biri on hadisten oluşan dört babdan müteşekkil *Nehcü'l-Ferâdis*⁵² adlı eserdir. XV. asırda Kemal Ümmî'nin *Kırk Armağan* adlı eseri de Hadis tercümelerindendir. Kemâl Ümmî Divanı'nın bazı nüshalarında yer aldığı gibi müstakil nüshası da olan eser, yaklaşık 200 beyitlik bir mesnevidir. Ölüm hakkındaki bir hadisin şerhinden ibarettir. Menziller halinde kaleme alınan mesnevide ölüme hazırlanan salıkların sahip olması gereken özellikler on menzilde dört armağandan meydana geldiği için *Kırk Armağan* olarak anılmıştır. Abdülkadir Karahan bu eseri, kırk hadis tercümesi olarak tanıtmıştır.⁵³ Aynı asırda Ali Şir Nevâî'nin, Câmî'nin eserini dörder

⁴⁸ Cemal Aksu, "Hanîf'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi", *İlmi Araştırmalar*, 17, İstanbul 2004/1.

⁴⁹ Aksoy, a.g.m., s.197.

⁵⁰ Yıldız, a.g.m., s.111.

⁵¹ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s.139

⁵² Bilal Aktan, *Cennetlerin Açık Yolu, Nehcü'l-Ferâdis*, Edebiyat Otağı Yay., Ankara, 2006; A. Azmi Bilgin, "Nehcü'l-Ferâdis", *DİA*, Ankara, 2006, c. XXXII, s. 540-541; Abdullah Uçman, "Nehc ül-Ferâdis", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Neşriyat, İstanbul 1985, c. II, s. 37-43.

⁵³ İsmail Ünver, "Kemâl Ümmî", *DİA*, c. XXV, Ankara, 2002, s. 229-230.

mısralık kıtalar halinde çevirdiği *Çihil Hadis*⁵⁴ adlı eseri de bu gelenek içinde değerlendirilmelidir. Ayrıca Darir Mustafa Efendi'nin yüz adet hadisın birer hikâye ile yorumlandığı *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eseri de bu geleneğin farklı bir şekilde ifadesidir. Abdullah İlâhî'nin Kırk Hadisleri de bu döneme aittir.

XVI. yüzyıl, bu tür eserlerin hem halkın hem de aydınların ilgisine mazhar olması neticesinde yalnız Türkçe ile değil Arapça ve Farsça ile de önceki dönemlere nazaran daha çok kırk hadis kaleme alınan bir dönem olmuştur. Hazinî'nin manzum hadis tercümesi bu yüzyıldaki önemli örneklerden biridir. 3800 beyit ile Türk İslam edebiyatındaki en hacimli manzum hadis tercümelerinden biridir. Hâzinî'nin bu eseri, Muhammed bin Ebî Bekir el-Usfurî'nin *Şerh-i Hadis-i Erbain* adlı eserinin tercümesidir⁵⁵. Âşık Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âlî, Usûlî,⁵⁶ Fuzûlî, Fevrî⁵⁷ ve Nev'î de bu yüzyılda manzum hadis tercümesi türünde eser vermiş şairlerdendir. Fuzûlî'nin Molla Camî'den çevirdiği *Tercüme-i Hadis-i Erbain* adlı eseri, bu türün en başarılı örneklerindendir. Nev'î'nin *Kırk Hadis Tercümesi* ise dört bölümden oluşmakta ve her bölüm aynı konuda on hadisi ihtiva etmektedir. Ayrıca Latîfî'nin *Subhatü'l-Uşşak*'ı, Merdümî'nin *Tuhfetü'l-İslâm*'ı, Ali b. Hacı Mustafa'nın *Amâil-i Fezâil-i Cihâd*'ı, Emir Muhaddis Mukaddes, Melâmî Dede, Abdülmecid b. Nasûh, Âşık Nettâî, Selâmi Mustafa Efendi, Mecdî, Âli ve Rihletî'nin tercümeleri bu yüzyılda kaleme alınmış diğer manzum hadis tercümesi örnekleridir⁵⁸.

XVII. yüzyılda kaleme alınan en önemli manzum hadis tercümelerinden birisi, Hilîye'si ile meşhur olmuş Hâkânî Mehmed Bey'in manzum hadis tercümesidir. Bu eser bazı kaynaklarda *Miftah-ı Fütuhât* olarak adlandırılmaktadır⁵⁹. Okçuzâde Mehmed Şâhî *Ahsenü'l-Hadis* adlı eserinde tercümesini yaptığı hadislerin tasavvufî şerhlerine de yer vermiştir. Genel olarak manzum hadis tercümelerinde tercüme edilen hadisler manzum kısmının başında verilip daha sonra tercümesi yapılmasına rağmen, Okçuzade'nin

⁵⁴ Günay Kut, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s. 452.

⁵⁵ İsmail Avcı, "Hazinî'nin Manzum Şerh-i Hadis-i Erbain Tercümesi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir, 2007, s.23.

⁵⁶ Adem Ceyhan, "Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2003, c. XXX, s. 147-188.

⁵⁷ Hasan Aksoy, "Fevrî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13-14-15, İstanbul, 1997, s. 121-130.

⁵⁸ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 161-205.

⁵⁹ Karahan, "Kırk Hadis", *DİA*, c.XXV, s.471.

eserinde hadisler son ya da son iki mısradaki yer almaktadır⁶⁰. Seyyid Kadrî'nin *Tuhfe-i Atebe-i Âliyye*'si, Fethi-i Karamânî'nin *Tercüme-i Hadîs-i Hamsîn*'i, Abdurrahman Hibrî'nin *Riyâzü'l-Ârifin*'i, Fevzi-yi Kefevî, Kemâleddin Mehmed, Ankaralı İsmâil Rusûhî, Sehî Mehmed Çelebi, Hibrî Ali Efendi, Nâbî ve Abdülkerim Celvetî'nin tercümeleri ile Süleyman Efendi haşiyeleri bu yüzyılda kaleme alınmış diğer manzum hadis tercümeleridir⁶¹.

XVIII. yüzyılın ilk yarısı, kırk hadis tercümeleri bakımından oldukça verimli bir dönemdir. Abdullah b. Mehmed'in III. Ahmed'e ithafen yazdığı *Ahsenü'l-Haber* adlı eseri mensur bir eserdir. Osmanzâde Tâib'in *Sıhhat-âbâd* adlı eseri ise hastalanan padişaha iyileşmesi için adanmış bir risale olup hadisler önce nesir halinde Türkçe'ye çevrilerek açıklanmış, ardından birer kıta ile nazma çekilmiştir. Bu dönemde kaleme alınan diğer bir kırk hadis tercümesi ise İsmail Hakkı Bursevî'nin 1725 yılında yazdığı Nevevî'nin *Erbain*'inin geniş bir şerhi olan eseridir. Kırk hadis tercümelerinin en önemlilerinden olan bu eserde her hadisin metni parça parça ele alınmış, önce sarf, nahiv, lügat, ıstikak gibi yönlerden kelime ve tabirler üzerinde durulmuş, gerekli görülen yerlerde diğer ayet ve hadislerden veya muteber kitaplardan alıntılar yapılarak hadisler şerh edilmiştir. Edebi yönü zayıf olan bu eserin didaktik yönü ağır basmaktadır. Câmî'nin *Terceme-i Hadis-i Erbain*'inin Osmanlı edebiyatında tespit edilen en son çevirisi ise 1733 yılında Münif tarafından gerçekleştirilmiştir⁶². Hikmetî, İshak Hocası Ahmed Efendi, Hasan b. Ali, Süleyman Fâzıl Efendi, Vahdetî Osman Efendi, Abdülgaffar Kırîmî, Nüzhet Ömer Efendi, Turhal Şeyhi Mustafa ve Müstakimzâde Sâdeddin'in tercümeleri XVIII. yüzyıla ait diğer kırk hadis tercümeleridir⁶³.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kırk hadis tercümesi türündeki eserlerde görülen duraklama, XIX. yüzyılda da devam etmiştir. Bazı başarılı örnekleri görülmesine rağmen önceki yüzyıllarda elde ettiği verimliliğe ve edebi seviyeye ulaşamamıştır. Bu dönemde kaleme alınan İbrâhim Hanîf'in *Arbaun Hadis fî Remyi's-Sihâm* adlı eseri ok atma ve yay kullanma gibi hususlardaki hadisleri ihtiva eden bir eserdir. Türkçe manzum hadis tercümelerinin en başarılı örneklerinden biri Köstendili Şeyhî'nin kaleme aldığı otuz beş hadisten oluşan eserdir. Bu eserde din, ahlak ve sosyal

⁶⁰ Yıldız, a.g.m., s.99-102.

⁶¹ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s.206-246.

⁶² Karahan, a.g.md., *DİA*, c.XXV, s.472.

⁶³ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s.247-266.

hayatla ilgili hadislerin Arapça metinleri ve kıtalar halindeki tercümeleri yer almaktadır. Hüseyin Remzi'nin *Tıbb-ı Nevevî*'si, Abdullah b. İsmâil'in *Hadîs-i Erbain der Hakk-ı Fezâil-i Tir-ü Keman*'ı, Mustafa Cem'î'nin Birgivî ve Akkermanî tercümesi, İsmâil Müfid Efendi, Hikmet, Abdülazîz Ahmed Efendi ve Sâdık Efendi'nin tercümeleri XIX. yüzyıla ait diğer kırk hadis tercümesi çalışmalarıdır⁶⁴.

Popülaritesini yitirmekle beraber XX. yüzyılda da kırk hadis tercümesi türünde eserlerin daha çok mensur kaleme alındığı ve bu geleneğin devam ettirildiği görülmektedir. Alemcan Barudî'nin *Erbainiyyat-ı Mütessile* adlı eserinin ikinci kitabı biri kırk iki, diğeri kırk hadisten oluşan bir eserdir. Hz. Peygamber'den hadis rivayet eden sahabilerin hal tercümelerinin de yer aldığı eser, Arapça'ya yeni başlayan talebenin bu dili kolayca öğrenebilmesi amacıyla yazılmıştır. Nevevî'nin kırk hadisinin en güzel çevirilerinden birisi bu yüzyılda Babanzâde Ahmed Nâim tarafından kaleme alınmıştır. Necip Fazıl Kısakürek, Hz. Peygamber'in hayatını manzum olarak anlattığı *Esselam (Mukaddes Hayattan Levhalar)* isimli eserinin sonunda 101 Hadis Tercümesi ekleyerek Cumhuriyet döneminde bu sahadaki en önemli çalışmayı gerçekleştirmiştir. Necip Fazıl, "Nur Harmanı" isimli eseriyle manzum kırk hadis türünü yeniden gündeme getirmiştir. Bu eserin ilk iki bölümünde 254'er hadis (toplam 508) mensur hadis tercümesine, üçüncü bölümde ise 101 manzum hadis tercümesine yer verilmiştir. Toplam 35 başlık (sevgi, sabır, tövbe, halkçılık v.b.) altında bazen iki, bazen üç ve bazen de dört hadisin şiirle tercümesi yapılmıştır.⁶⁵

Necip Fazıl'ın "Esselâm -Mukaddes Hayattan Levhalar-" adlı eseri Hz. Muhammed'in 63 yaşında vefat etmesi dolayısıyla Hz. Peygamber'in hayatının devrelerini konu alan 63 ayrı şiirden (şair bunlara levha demektedir) oluşan modern bir mesnevî görünümündedir. Bu eserin 53-59. levhaları yukarıda bahsettiğimiz beyitler şeklinde yapılan 101 hadis tercümesinden oluşmaktadır. Beyit esasına göre yapılan bu çalışmada hadisler "İman, Hakikat, Akıl, Hikmet, Doğruluk, Hak, Adalet" gibi başlıklar altında bir araya getirilmiştir⁶⁶. Şu beyitler manzum tercümeden örnek olarak zikredilebilir:

"Allah'a inandım de, sonra dosdoğru yürü!"

⁶⁴ Karahan, *İslam Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s.267-280.

⁶⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *Nur Harmanı*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1994.

⁶⁶ Mustafa Özçelik, *Çağdaş Edebiyatımızda Manzum Hadisler*, *Diyanet Aylık Dergi*, Şubat 2011, S. 242, s.54-55; Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Esselam*, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 2006.

Hakikat sana teslim, imanından ötürü...

Renkleri ince ince ne anlatırsın köre?

"Konuşun insanlarla akıllarına göre!"

Cumhuriyet devrinde bu tür çalışma yapan bir diğer şair de Enver Tunçalp'tir. Çocuklara şiir vasıtasıyla hadisleri öğretmeyi amaçladığı Manzum Hadisler çalışmasında 1001 hadisin nazmen tercümesi yapılmıştır⁶⁷. Ömer Ziyâeddin'in *Hukûk-ı Salâtın*'i, Hasan Basri Çantay'ın *Kırk Hadis ve Mealleri*, Kaşıkçı Ali Rıza'nın *Kırk Hadis*'i⁶⁸, Cebbar-zâde Mehmed Ârif ve Kemâleddin'in tercümeleri, Hamdi Akseki'nin *Peygamberimizin Vecizeleri* adlı eseri, Ahmet Nazım Arıkan'ın *Kırk Hadis-i Şerif*'i, Ahmet Hamdi Kaçar'ın *Ahlak Öğütleri ve Kırk Hadis-i Şerif*'i, Sadık Yılmaz'ın *İzahlı Kırk Hadis Meali*, Halil Gönenç'in İmam Nevevî'den çevirip açıkladığı *Kırk Hadisle İslam Yolu*, Abdulkadir Karahan'ın *Kırk Hadis*'i, Abdulkadir Akçiçek'in *Hadis-i Erbain (Kırk Hadis-Aslı, Tercümesi, Şerhi)*, Fikri Yavuz'un *Kırk Hadis Şerhi*, Harun Ünal'ın Sadreddin Konevî'den tercüme ettiği *Tasavvufi Yorumlarıyla Kırk Hadis*'i, Yusuf Tavashî'nin *Kırk Hadis-i Şerif*'i, Durak Pusmaz'ın *Kur'an-ı Kerim'in Fazileti Hakkında Kırk Hadis*'i ve Ali Rıza Temel'in *İnsanlara İyilik Hakkında Kırk Hadis*'i, İsmail Hakkı Ünal'ın *Kırk Hadis Kırk Yorum* adlı çalışması, İsmet Özel'in *Kırk Hadis* ve İskender Pala'nın *Kırk Güzeller Çeşmesi* adlı mensur eserleri bu türün en son örneklerindendir. 21.yüzyılda yapılan en önemli manzum kırk hadis çalışması ise akademisyen bir şair olan Âlim Yıldız'ın yapmış olduğu *Kırk Hadis* adlı çalışmadır. Müstakil bir kırk hadis çalışması olan bu eserde nazma çevrilen hadisin hem Arapça orijinali hem de nesir olarak Türkçesi yer almaktadır⁶⁹.

Günümüzde kırk hadisler; farklı konularda kartela, kitap seti, cep kitabı, broşür, CD gibi teknolojik gelişmelere bağlı olarak her zaman ve her yerde taşınabilecek, kolayca kullanılabilecek çalışmalar şeklinde hazırlanmakta ve özellikle Kutlu Doğum haftası ve kandil günlerinde dağıtılmaktadır. Son yıllarda bu konuda farklı ve güzel çalışmalar ortaya konmuştur. Bir kısmı sahih hadisleri derleyen kırk hadisler olduğu gibi hadislerin sıhhat derecelerini dikkate almaksızın yapılmış derlemeler de

⁶⁷ Özçelik, a.g.m., s.55; Bkz. Enver Tuçalp, *Manzum Hadisler*, Şark Matbaası, Ankara, 1975.

⁶⁸ Kaşıkçı Ali Rıza, *Kırk Hadis*, Haz. Mahmut Kanık-Fatma Z. Kavukçu, Hece Yay., İstanbul, 2006.

⁶⁹ Özçelik, a.g.m., s.55; Bkz. Âlim Yıldız, *Kırk Hadis*, Buruciye Yay., Sivas, 2006.

bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan Kırk Hadis Kartelası, hem Arapça metinleri, hem tercümelerini hem de kaynaklarını göstermektedir.⁷⁰ Bu bağlamda farklı bir tarzda hadisleri anlatan bir çalışma da karikatürist Hasan Aycın'a aittir. Özgün çizimleri ile 40 hadisin yer aldığı kitabın son bölümünde hadislerin tahriçleri ve orijinal metinleri de yer almaktadır.⁷¹

⁷⁰ İbrahim Halil Kutlay, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kırk Hadis Kartelası Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. VI, S. 2, İstanbul 2008, s. 157-170.

⁷¹ Hasan Aycın, *40 Hadis 40 Çizgi*, Edam Yay., İstanbul, 2013.

I. BÖLÜM

MANZUM HADİS TERCÜMESİ'NİN İNCELENMESİ

A. ESER ve MÜELLİFİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Eserin Adı

Eserin ismi hakkında *HaðÀ KitÀbü'r-RisÀle* başlığı dışında ne muhtevasında ne de kütüphane kayıtlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. On fasıldan oluşan eserin ilk 9 faslında belli konularla ilgili bilgilerin hadislerle ve ayetlerle desteklenmek suretiyle kaleme alındığı, son fasılda da farklı konularla ilgili hadislerin ikişer beyit ile açıklandığı görülmektedir. İlk dokuz fasılda 42 hadis zikredilmiş, yine son fasılda 40 hadisin manzum tercümesi yapılmıştır. Eserin ismi tam olarak bilinmemekle birlikte manzum hadis tercümesi geleneği içerisinde değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

Yaptığımız araştırmalar ve okumalar esnasında, incelediğimiz eserin Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın *Envârü'l-Âşıkîn*⁷² adlı mensur eserinin muhtasar bir şekilde nazma çekilmiş hali olduğunu tespit ettik. Zira eserin ilk dokuz bölümünde anlatılan muhteva silsilesi, kullanılan ayetler ve hadisler *Envârü'l-Âşıkîn* ile örtüşmektedir. Bu eser, Müslüman Türk halkı tarafından ilgiyle okunan/dinlenen, bir başucu kitabı olarak görülen ve dinî anlayışlarının şekillenmesinde önemli rol oynayan bir kitap olmuştur. İncelediğimiz eserin ana çatısını oluşturması hasebiyle *Envârü'l-Âşıkîn* ve müellifi Ahmed Bîcân hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Ahmed Bîcân, Gelibolu'da yaşayan ve *Muhammediye* adlı manzum eseri ile tanınan Osmanlı mutasavvıf şairi Yazıcıoğlu Mehmed'in kardeşidir. Hacı Bayram-ı Veli, Sultan II. Murad'ı ziyaret maksadıyla Edirne'ye yaptığı yolculuktan dönerken Gelibolu'ya uğramış ve Yazıcıoğlu Mehmed ile kardeşi Ahmed kendisine intisap etmişlerdir. Yazıcıoğlu Mehmed, zamanının ilim geleneğine uyarak tefsir, hadis ve fıkıh yanında kelim dersleri de almış; bazı eserlerini Arapça kaleme alacak kadar bu dile hâkim olmuştur. Yazıcıoğlu Mehmed'in Arapça kaleme aldığı kâinatın yaratılışı, peygamberler, melekler, kıyamet ve makam-ı âlâda Hakk'ın sözlerine dair beş

⁷² Ahmed Bîcân, *Envârü'l-Âşıkîn: Aşıkların Nurları*, Tercüman Gazetesi Yay., 1001 Temel Eser Dizisi, İstanbul 1973, c.I-III.

bölümden meydana gelen eseri, *Meğâribü’z-Zamân*’dır. Bu eser, Ahmed Bîcan tarafından *Envârü’l-Âşıkîn* adıyla mensur olarak Türkçe’ye çevrilmiştir.⁷³ Yazıcıoğlu Mehmed de dostlarının isteğiyle ve kendi ifadesiyle Hz. Peygamber’in rüyasındaki emri üzerine *Meğâribü’z-Zamân*’ı bu kez manzum olarak yeniden kaleme almış ve Türkçe olan bu eserine *Muhammediyye*⁷⁴ adını vermiştir.

Envârü’l-Âşıkîn, Anadolu’da Müslüman-Türk kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuş en mühim ve hacimli eserlerdendir. Bu eser her biri belli bir konu etrafında şekillenen beş ana babdan oluşmaktadır. Bu bablar fasıllara, bazı fasıllar da meb’as adlı alt bölümlere ayrılmaktadır. Birinci babda mevcudatın nizamı, yerdeki ve gökteki varlıklar ile bunların yaratılışındaki ilahi hikmet ve sırlar anlatılmıştır. İkinci babda peygamberler ve mucizelerinden, vahiy ve vahyin sırlarından bahsedilmiştir. Bu babda en geniş yer Hz. Muhammed’in siyerine ayrılmıştır. Üçüncü babda melekler ve vazifeleri, ruhlar ve makamları ile görünmeyen varlıklar izah edilmiştir. Dördüncü babın muhtevasını ise kıyamet alametleri, namaz, oruç, zekât, hac, ilim ve cehalet, emr-i bi’l ma’ruf nehy-i ani’l-münker, sabır, sadaka, mübarek gün ve geceler, cihad, dua, sadaka, zikir, tevbe gibi konular oluşturmaktadır. Eserin beşinci babı cennet, rüyetullah ve cehennem bahsinden oluşmaktadır. Yazıldığı tarihten XX. yüzyıl başlarına kadar Müslüman Türk halkı tarafından büyük bir heyecanla okunmuş ve Muhammediyye ile birlikte hemen her Türk ailesinin evinde dini kitaplar arasında önemli bir yer tutmuştur⁷⁵.

Envârü’l-Âşıkîn, beş bölümden müteşekkil iken metnini çalıştığımız eserin müellifi, muhtevayı kendi içinde konusuna göre farklı bir sıralama ile tasnif etmiş ve dokuz fasılda muhtasar bir şekilde telif etmek suretiyle nazm etmiştir. Malum olduğu

⁷³ Amil Çelebioğlu, “Ahmed Bîcan”, *DİA*, Ankara, 1989, c.II, s.49-50.

⁷⁴ Muhammediye, sade ve akıcı üslubunun yanı sıra ehl-i sünnet çizgisinde muhteva taşıması yönüyle, asırlardan beri geniş halk kitleleri üzerinde etkili olmuştur. Muhammediye yaratılışla ilgili kısım, siyer-mevlid bölümü ve “fasl fi eşrafi’s-saa” başlığından itibaren gelişen kısım olmak üzere üç ana bölümden müteşekkildir. Medrese, cami ve tekkelerin yanında köy odalarında da muhafaza edilmek ve okunup dinlenmek suretiyle yaygın din eğitiminin dayandığı en mühim eserlerden biri olarak kabul edilmiştir. XVII. asırdan itibaren bazı sanatçıların Muhammediyehan şeklinde kayıtlara geçmesi eserin irticalen ve beste ile okunduğunu göstermektedir. Asırlarca Anadolu’nun en ücra köşelerinde bile okunmuş, Muhammediye vakıfları kurulmuş, Muhammediyehanlık adlı bir meslek icra edilmiş, bu suretle Türk İslam dünyasında başucu kitaplardan biri haline gelmiştir. Ahmet Akkuş, Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri, *Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı*, Rize, 2010; Mustafa Uzun, “Muhammediyye”, *DİA*, Ankara, 2005, c.XXX, s.586-587.

⁷⁵ Mustafa Uzun, “Envarü’l-Âşıkîn”, *DİA*, Ankara, 1995, c. XI, s. 260.

üzere Klasik edebiyatta gerek nitelik gerekse nicelik bakımından baskın olarak kullanılan nazım olmakla birlikte mensur ifade biçimi, umumiyetle öğreticilik yönü ağır basan metinlerde kullanılmıştır. Bununla birlikte nazma gösterilen ilgi, didaktik eserlerde de kendini hissettirmiş, hatta öğretici metinlerin manzum olarak kaleme alınması zamanla bir gelenek halini almıştır. Nazım-nesir ilişkisi bakımından dikkati çeken bir diğer uygulama da, önceden mensur olarak yazılmış bir eserin sonradan manzum hale getirilmesidir. Müellifin nazım sahasında eser verme arzusu, talimi konularda manzum yazma geleneği, bu şekildeki eserlerin kolay okunup ezberlenebilmesi gibi hususlar, mensur eserlerin nazma çekilmesinde etkili olmuştur.⁷⁶ Bu bağlamda çalışmamıza temel teşkil eden eser de, dinî, tasavvufî, ahlâkî konuları ele alan ve Osmanlı toplumunun inanç ve zihniyet dünyasını uzun süre şekillendirmiş, halk arasında yaygın olarak okunan başucu kitaplarından birisi olan ve mensur olarak kaleme alınmış *Envâru'l-Âşıkîn* adlı eserin nazma çekilmiş halidir. Eserin halk nezdindeki itibarını ortaya koyması bakımından önemli bir manzumedir.

Buna göre eserin başındaki tevhid, nat, münâcât, mucizat, nasihat, sebab-i telif bölümleri ve eserin manzum 40 hadis şeklindeki onuncu faslı müellifin kendisinin kaleme aldığı kısımlar olup, asıl muhtevanın anlatıldığı bölümlerden ilk dokuz faslı *Envâru'l-Âşıkîn*'in muhtasar manzum şeklidir. Bu bağlamda eser, telif ve muhtasar bir manzume olarak değerlendirilebilir. Ayrıca transkribe ettiğimiz eser, *Envâru'l-Âşıkîn* ve *Muhammediye*'nin Müslüman Türk toplumu üzerindeki etkisinin ve şöhretinin bir göstergesi olarak dikkate değerdir.

2. Eserin Müellifi

İncelediğimiz eserin müellifinin ismi ya da mahlası ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Müellif hakkında bilinen hususlardan birisi, eseri kaleme aldığı dönemde İstanbul'da ikamet etmekte olduğu bilgisidir. Deniz kenarında ikamet edenlerin hesapsız cennete girecekleri hadisini açıklarken, kendisinin iki kenarında deniz olan İstanbul'da ikamet ettiğini söylemekte ve bu nedenle Allah'a şükretmektedir:

Hamd'ü lillâh Şehr-i İstanbuldayız

⁷⁶ Ferdi Kiremitçi, "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzum Akâid-Nâme Örneği", *Turkish Studies*, Kış 2012, S. 7/1, s. 1502.

Ki iki kenârında bile deñiz (1069)⁷⁷

Bu ifadeden hareketle müellifin İstanbul’da yaşadığı sonucuna ulaşabiliriz. Manzum hadis tercümesi olarak yazılmış eserin ilk dokuz bölümünün Ahmed Bîcân’ın eserinden hareketle yazıldığını ifade etmiştik. Söz konusu hadisle ilgili değerlendirmelerin *Envâru’l-Âşıkîn*’de yer alan kısmına baktığımızda Ahmed Bîcân’ın Gelibolu gibi denize nazır bir yerde yaşıyor olmaktan duyduğu mutluluğu ve şükrü dile getirdiğini görmekteyiz:

“Allah’a hamd olsun ki, Hak taâla derviş Ahmed Bican’ı deniz kenarında, gaziler şehri Gelibolu’da yarattı. Ümidim odur ki; Allahın fazlı ve nebiy (A.S.)’ın şefaati ile hesapsız Cennete girer.”⁷⁸ Müellif ilgili kısmı nazma çekerken Gelibolu ismini İstanbul olarak değiştirmiş, yaşadığı yer hakkında bilgi vermiştir. Bu benzerliklerden hareketle eserin ilk dokuz faslının temelini oluşturan *Envâru’l-Âşıkîn*’in ismi zikredilmese de konular anlatılırken kullanılan ayet ve hadislerin birebir örtüşüyor olması ilk etapta intihal ya da sirkat olarak düşünülebilir. Klasik edebiyatta bu ve benzeri uygulamalar orijinallik ilkesinden hareketle suç olarak görülmüş ve intihal olarak değerlendirilmiştir. Fakat tasavvufî edebiyatta bu geleneğin ilk temsilcilerinden olan Ahmed Yesevî’nin hikmetlerinin benzerini söyleyen Yesevî dervişleri olmuştur. Zira irfani bilgiyi nesiller boyu aktarmayı ilke edinmiş tasavvuf edebiyatında sözden ziyade mana önemsenmiş, mürşidin sözü üzerine söz söylemek edebe mugayir olarak telakki edilmiştir. Bu sebeple de küçük değişikliklerle eserler tekrar etmiş, asıl müellif yerine kendi isim ya da mahlasını yazmıştır.⁷⁹ Herhangi bir isim ya da mahlasa rastlamadığımız bu eserde de bu ilke benimsenmiştir. Müellif insanların gönlünü ve inanç dünyasını şekillendirmede önemi haiz olan eseri nazma çekmiş, Ahmed-i Bîcân’dan da söz etmemiştir. Müellif, halkın gönlünde taht kurmuş bu eseri, daha yaygın hale getirmek ve öğrenilip ezberlenmesini kolaylaştırmak adına nazma çekerken “sirkat-i şî’r” olarak değil “mîrî malı almak” olarak telakki etmiş olsa gerektir. Dünyevî ve uhrevî birtakım bilginin ve tecrübenin aktarılıp daha büyük kitleye nakledilmesini hedeflemiştir. Müellif her ne kadar başkasının eserini temel almışsa da nazma çekerek

⁷⁷ Alıntı yapılan beyitlerin yanına parantez içinde beyit numaraları verilmiştir.

⁷⁸ Bîcân, *a.g.e.*, c.III, s.813.

⁷⁹ Ali Öztürk, “Metinler Arası İlişkiler Çerçevesinde Eşrefoğlu’nun Şiirlerinde Yunus Emre Tesiri”, *İznikli Gönül Adamı Eşrefoğlu Rumî Sempozyumu*, 8 Mayıs 2010, İznik Belediyesi Yay, Ed., Bilal Kemikli, s.243-255.

vermesi zaten nazım hususunda bilgi ve beceri sahibi olduğunu ortaya koymakta bu yönüyle bir orijinalite kazanmaktadır. Ortaya koyduğu eser, bu yönüyle bir emek mahsulüdür.

Müellifin XV. yüzyılda kaleme alınmış olan *Envâru'l-Âşıkîn*'i eserine temel kaynak almasından ve kendisinin yaşadığı yer hakkında İstanbul adını kullanmasından hareketle müellifin İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlı'nın yükseliş döneminde eserini telif ettiğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle XVI. asır ve sonrasında yazıldığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Müellifle ilgili diğer husus ise, Sünni inancı benimsediğidir. Dervişin özellikleri hakkında bilgi verirken ehl-i sünnet ve'l-cemâat olmalı, Hz. Peygamber'in sünnetine ittiba etmeli, kavlen ve fiilen sünnî olmalı gibi hususiyetleri zikretmektedir:

Bil ki dervîşlük didükleri müdÀm

Maèlÿm olsun kim saña imdi tamÀm

Oldur ehl-i sünnet cemÀeat ola

Hem faúrina rÀøı her sÀeat ola

Seyyidü'l-kevneyn Rasÿlu'llÀh ol

Daòı tÀbiè aãóÀbına ola ol

Daòı sünnî ola ol kişi úavlen

Daòı sünnî ola ol kimse fièlen (609-612)

B. ESERİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

1. Nazım Şekilleri ve Türleri

İncelediğimiz manzum hadis tercümesinde kullanılan nazım şekli mesnevidir. Uzun soluklu eserleri yazmak için yaygın olarak kullanılan mesnevi, aynı vezinde ve her beyit kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekli manasına gelmektedir. İki

beyitten 20-30 beyite kadar mesnevi yazıldığı gibi, binlerce beyitten müteşekkil mesneviler de mevcuttur. Beyitlerin kendi arasında kafiyeli olması, her beyitin anlamının kendi içinde tamamlanması, aruzun kısa kalıpları ile yazılması, okuyucunun dikkatini çekecek hikâyelerin araya serpiştirilebilmesi, eserin istenen uzunlukta yazılabilmesi gibi hususlar yazma kolaylığı sağlamaktadır.⁸⁰

Mesneviler konularına göre eğitici, öğretici ve yönlendirici yanı ağır basan (Dinî, tasavvufî, ahlâkî, belli alanda bilgi veren, kahramanlık teması işleyen mesneviler), edebiyat değeri ağır basan ve yaşanan hayatı merkeze alan mesneviler olmak üzere üç ana kategoriye ayrılabilir⁸¹. İncelediğimiz eser 1227 beyitten müteşekkil olup eğitici, öğretici ve yönlendirici yönü ağır basan mesnevi kategorisinde; eğitici yanı ağır basan, dinî telkinlerde bulunan ahlâkî mesnevîler içerisine dâhil edilebilir.

Manzum hadis tercümesinde tevhîd, münâcât, naat, nasîhat-nâme, mehdiye (dört halife için) gibi edebî türler yer almaktadır.

2. Vezin

Müellif, eserini aruz vezni ile yazmıştır. İncelediğimiz eserde “mefâîlün mefâîlün feeylün”, “fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün” ve “fâîlâtün fâîlâtün fâîlün” olmak üzere üç aruz kalıbı kullanılmıştır. Zaman zaman monotonluğu kırmak, yeknesaklığı önlemek ve anlatıma hareketlilik kazandırmak adına farklı kalıplara geçildiği görülmektedir.

“mefâîlün mefâîlün feeylün”

Nedür kim sende vardur bunca âaflet

âanursın kim üalur saña bu furâat (66)

“fâîlâtün fâîlâtün fâîlün”

Doarı olmaz üavlüñ imânı tamâm

⁸⁰ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul, 2003, s.59; M.A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2013, VII. Baskı, s. 79-80.

⁸¹ İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, TDK. Yay., Ankara 1986, S. 415-416-417, s. 432-450; Saraç, a.g.e., s.80-82; Mustafa Çiçekler, “Mesnevî”, *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 321.

Úalbi doàr1 olmayınca bil müdÀm (614)

“fÀèilÀtün fÀèilÀtün fÀèilÀtün fÀèilün”

Kim ki dünyÀda óar1r giydi dir ol òayr’ul-beşer

Àòiretde giymez ol böyle bil iy ãÀóib-kerem (1164)

3. Kafiye ve Redif

Şiirin temel unsurlarından biri olan kafiye, mana ve lafız yönüyle şiire tesir etmekte ve şiire ahenk verici bir unsur olarak görev yapmaktadır. Benzer harf sayısına göre kafiyeler; yarım, tam, zengin, cinaslı ve tunç kafiye gibi tasniflere ayrılmıştır.

İncelediğimiz eserde genel olarak tam ve zengin kafiye örneklerine rastlanılmakla birlikte yarım kafiye de kullanılmıştır.

Yarım Kafiye

Bir tek ünsüz benzerliğine dayanan kafiyeler yarım kafiye olarak adlandırılmaktadır⁸². İncelediğimiz eserde de nadiren de olsa yarım kafiye örneklerine rastlanılmaktadır.

Eline bir úuş úonup gelmiş olur

Daò1 àÀyib yünleri olmuş olur (902)

Daò1 ölselerdi buyurmuş Rasýl

Óem cenÀzesine varmañ bilmiş ol (866)

Tam Kafiye

Bir ünlü ve bir ünsüzün ses benzerliğine dayanan kafiyedir. Türk şiirinde en çok kullanılan kafiye çeşidi olan tam kafiye incelediğimiz eserde de sıkça kullanılmıştır. Müellif eserde tam kafiye genellikle “À” sesi ile sağlamıştır.

ÓarÀmdur Àòiret ehline dünyÀ

Nitekim ehl-i dünyÀ içün èuúbÀ (868)

⁸² Muhsin Macit-Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2010, 4.Baskı, s.200.

Daòı óarÀmdur dünyÀ ile uòrÀ
Oña kim Óaúú cemÀliyle tesellÀ (869)

Hem daòı süci içenlere didi
Aúçe aããısın yiyenlere didi (960)

AmmÀ úalmaz ebedi anl^{ar} didi
Tevóid berekÀtında çıú^{ar} didi (984)

Zengin Kafiye

İkiden fazla ses benzerliğine dayanan kafiye çeşididir. Eserde en çok kullanılan kafiye çeşidi zengin kafiye'dir.

Cümle óayvÀnları göre kim tür^{Ab}
N'olaydı ben daòı olaydım tür^{Ab}

Böyle diye cümle kÀfire hem^{An}
Óaú aàızlarına mühür ura ol ^{An} (991-992)

Üamu ola ùolu kÀfirle iy y^{Ar}
Çünkü nÀr içinde hep bula úar^{Ar} (1001)

Şiirde kafiye'den sonra gelip bütünleyici ve zenginleştirici bir görev üstlenen redif, simetrik tekerrürü ile şiiri belli bir kavram veya konu etrafında toplayan bir unsurdur⁸³. Redif, şiirde ahengi artırarak okuyucuyu etkilemenin yanı sıra şiirin çağrışım dünyasını da zenginleştirir. Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif, ona yek-ahenk diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır⁸⁴.

⁸³ Muhsin Macit, "Kafiye ve Redif", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2009, s.199.

⁸⁴ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İsam Yay., İstanbul, 2012, s.75-76.

İncelediğimiz eserde ek ve ek grubu, kelime grubu, ikileme grubu ve ek kelime grubu redifler kullanılmıştır.

Ek ve Ek Grubu Redif

Sadece ek ile kullanılan redif türüdür.

Ebÿ Hüreyre daòı naúl eyledi**di**

Rasÿlu'llÀh bu óadiâi söyle**di** (926)

áureflere giren anlar ol**alar**

Óaúúdan èizzetleri anlar bul**alar** (922)

Tek Kelime

Tek kelime ile kurulan rediftir.

Her kÀfirüñ boynında bir ùaş **ola**

Kibrit ùaşından ùaş aâılmış **ola** (941)

Bu sözi işitdi Rasÿl **aàladı**

Böylece hem daòı Cibril **aàladı** (950)

Kelime Grubu Redif

Birden fazla kelime ile kurulan rediftir.

İkincide NaãÀrÀ **úavmi olur**

Üçüncide YehÿdÀ **úavmi olur**

Dördinde yılduza **ùapanlar ola**

Beşincide oda **ùapanlar ola** (986-987)

Tekrar Grubu Redif

Aynı kelimenin tekrarı ile oluşturulan rediftir.

Óaúú buyura zebÀnì **bölük bölük**

Bıraàalar kÀfiri **bölük bölük** (1000)

Ek-Kelime Grubu Redif

Ek ve kelime/kelime gruplarından oluşan rediftir.

ZirÀ imÀnı kemÀl**inde anuñ**

Úalbi sevdügi cemÀl**inde anuñ** (652)

ÜÀlib-i dünyÀdur Firèavna **vÀriâ**

Daòı HÀmÀnile ÚÀryna **vÀriâ** (787)

4. Dil ve Üslup Özellikleri

Çalışmamıza konu olan Manzum Hadis Tercümesi'nin dikkati çeken en önemli özelliği, müellifinin edebi ve sanatsal kaygılardan uzak, sade, anlaşılır ve yalın bir dile hâkim oluşudur. En erken XVI. yüzyılda yazılmış olabileceğini tahmin ettiğimiz eser günümüz okuyucusu tarafından bile rahatlıkla anlaşılabilir sade bir dile sahiptir. Dini-didaktik bir hüviyete sahip olan eser, çoğunluğu sade ve anlaşılır Türkçe kelimelerin yanı sıra, yazıldığı devrin ve sonrasının Müslüman Türk toplumu tarafından rahatlıkla anlaşılabilir Arapça (Òayru'l-enÀm, faòr-i cihÀn, òÀtemü'n-nebiyyîn, şirk-i asàar, müfsid-i aóvÀl, mubùil-i aèmÀl, günah-ı āaàÀyır/kebÀir, min óuferi'n-nirÀn, úaùè-ı raóm, èale'd-devÀm...), Farsça (be-dürüstî, dem-À-dem, bì-gümÀn, hergiz, dirîà...) kelimeleri ve terkipleri de ihtiva etmektedir. Eserde uzun ve karmaşık söz kalıpları, tumturaklı tamlamalar hemen hemen hiç bulunmamaktadır.

Aúıdurdı āuyı bardaú içinden

āanasın āu çıúar çeşme içinden

Úoyup parmaúlarını aàzı üzre

Úaşup aúardı ãu parmaàı üzre

Úamusı hep içerleridi andan

Óiç eksilmez idi zerre bil andan (37-39)

İnsanları dünyevî ve uhrevî konularda bilgilendirmeyi ve uyarmayı konu edinen bu eseri, nasihatname türü içerisinde de değerlendirebiliriz. Nasihatname türü eserlerin genel özelliği; muhatabını bilgilendirirken yazıldığı dönemin toplumu tarafından rahatlıkla anlaşılabilir, edebi kaygıların ikinci planda kaldığı ve anlatılmak isteneni en sade ve yalın şekilde ifade edebilecek söz ve söz kalıplarının kullanıldığı eserler olmalarıdır. İncelediğimiz eser de, bu kategoride değerlendirilebilir.

İmÀm RÀzi buyurmuşlardı úaçan

èÁlimler óelÀl yiselerdi èayÀn

CÀhilller hemÀn şübheler yiyeler

Úaçan èÁlimler şübheler yiseler

CÀhilller ol Ànda yiyeler óarÀm

Hem daòı èÁlimler yiseler óarÀm

CÀhilller úÀfir olalar ol zamÀn

Añla böyle olacakdur bir zamÀn (809-812)

Eserde tahkiyevi unsurları da sıklıkla görmek mümkündür. Okuyucuya akıcı bir üslupla hitap edilen eserde açıklama, tahkiye, tasvir, hitap, mükâleme ve soru sorma, somutlama, açıklık, yalınlık, akıcılık gibi anlatım sanatlarından faydalanılmış ve esere sanatsal kaygıların ötesinde samimi bir dini-didaktik bir hüviyet kazandırılmıştır. Eserde müellifin mükâleme ve soru sorma sanatlarını kullanmak suretiyle okuyucu ile samimi bir diyaloga girdiği ve okuyucuyu düşünmeye sevk ettiği görülmektedir.

Niçün olmaya sende zerre efkâr

Niçün yok sende Óaúúuñ öikri her bÂr

Ya böyle kendüñe úıymaú nedendür

Ya òayruñ şerrüñe äatmaú nedendür (97-98)

Ele alınan bir hadisin izahı yapılırken destekleyici mahiyette kıssalardan ve hikâyelerden yararlanılmış, ayrıca tasvir sanatı kullanılarak ifade edilen hususun okuyucunun zihninde somut ve müşahhas hale getirilmesi sağlanmıştır. Örneğin fakirliğin faziletinin izah edildiği eserin dördüncü faslında fakirlik hususunun pekiştirilmesi maksadıyla Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evliliği ile ilgili bir kıssaya yer verilmiştir.

Eserde özellikle cennet ve cehennem hususlarının ele alındığı yedinci ve sekizinci fasıllarda tasvir sanatının çokça kullanıldığı görülmektedir. Müellif cennet, cehennem ve zebani tasvirlerine yer vermek suretiyle uhrevi hayata dair hususları okuyucunun zihninde canlandırmasına yardımcı olmuştur.

Üamunuñ on ùoúuz zebÂnisi var

Biri MÂlik on sekizi ne ki var

MÂlike öiömet iderler her zamÂn

Gözleri yıldırım gibidür hemÂn

Daòı süñüler gibidir dişleri

Aàızlarından hem çıúar odları (1002-1004)

İncelediğimiz eserde yer alan ve mevzu başlıkları şeklinde değerlendirilebilecek olan hadis ve ayetler dışında, bu ayet ve hadislerin izahının yapıldığı manzum kısımda destekleyici mahiyette tam ya da kısmi ayet ve hadis iktibaslarına da yer verilmektedir. Bunların yanı sıra mevzuların izahı sırasında dini ve tarihi şahsiyetlerden de faydalanılarak eserin akıcı ve anlaşılır olmasına katkıda bulunulmuştur.

Şiir geleneğinin temel kaidelerine genel anlamda riayet ettiği gözlemlenen ve vermek istediği mesaja odaklanan şair, teşbih, telmih, istifham, nida gibi edebi sanatları kullanmıştır. Nida sanatı bu bağlamda sıklıkla kullanılan sanatlardan biri olmuştur. Müellif okuyucu kitlesini muhatap alarak nasihatte bulunmuş, pek çok yerde ünlem ve nidalar kullanmıştır. Müellif, okuyucuya nasihat ederken “iy àÀfil, iy gedÀ, iy àarib”; dini hususlarda bilgi verirken de “iy õÀt, iy èamÿ, iy yÀr, iy èÀşıú-ı billÀh olan, iy cÀn, iy hümÀm, iy cüvÀn, iy saòì, iy ser-firÀz, iy aòì, iy baòtlu, iy ulu, iy yüzi aú, iy òoca, iy ehl-i saèÀdet, , iy ãÀóib-kerem, iy òulú-i óasen” şeklinde hitap ederek esere samimi bir hava katmaya çalışmıştır.

Hem daòì farøiyyetine iy cüvÀn

İnkÀr itse kÀfir ola bì-gümÀn (338)

Aç bu úalb mirÀtını sen iy èamÿ

TÀ ki yüzinden gide pÀsı úamu (714)

Eserde Eski Anadolu Türkçesi’nde kullanılan “-durur” bildirme eki sıkça kullanılmıştır:

áarib rivÀyetinde gelmiş-dürür

Rasÿl kebÀyir beyÀn itmiş-dürür (476)

Üçünci cemÀèate varmaú-durur

Issıda ol hem ãovuúlarda-durur (550)

Müellifin “úıàırmak, úamu, aàu, úanàı, iltmek, yaraà, yarlıàamak, uçmaú, ùamu, úaçan, kimesne, yüğrük, yazuk, key, ayruú, uàruluú, süci, saàu, sovuú, ıssı, yaban, úızlıú, eytmek, od, úatı, söyünmek, aããı, süñü, yavuz, úocmaú ...” gibi Eski Anadolu Türkçesi’ne ait pek çok arkaik kelimeyi kullanımı da dikkat çekicidir:

Úabÿl eyler úuluñ tevbesin AllÀó

áafýrdur yarliàar úulını ol şÀh (104)

Üamunuñ ùopraàı Àdemler ola

Daòı ùaşlar yaèni maèni bu ola (940)

Müellifin zaman zaman deyimlerden ve halk arasında yaygın inanışlardan da istifade ettiğini görmek mümkündür. Kulak tutmak, saàu saàmaú (ölenin ardından ağıt yakmak), yavuz göz (nazar değmesi), yüğrük at seğırtmesi gibi örnekler bu bağlamda zikredilebilir:

Uçmaúda yetmiş derece vire hem

Dereceden bir dereceye her dem

Yügrük at seğırtmesiyle her zamÀn

Elli yıllıú yol ola ol bì-gümÀn (403-404)

C. MUHTEVA İNCELEMESİ

Eserin muhtevası hakkında inceleme yaparken anlatım kolaylığı olması adına müellif tarafından isimlendirilmiş olan fasıllar, alt başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıklar metinde bulunmayıp konularına göre tarafımızdan oluşturulmuştur.

1. Giriş Bölümü

İncelediğimiz eserin giriş bölümü, Allah'ın varlığı ve birliği ile isim ve sıfatlarının vurgulandığı tevhîd, Hz. Muhammed'in sena edildiği naat ile mucizelerinden bahsedilen mucizat, dört halifenin methedildiği evsaf-ı çar-yar ba-safa, Allah'a dua ve niyazda bulunulan münâcât, müellifin okuyucuya uhrevi bağlamda tavsiyelerde bulunduğu nasihat ve eserin yazılış amacının beyan edildiği sebab-i telif kısımlarından oluşmaktadır. Tevhîd, naat, nasihata giriş ve sebab-i telif kısımları bağımsız başlıklar şeklinde verilmemiş olup, diğer bölümler ayrı başlıklar şeklinde verilmek suretiyle tasnif edilmiştir.

a. Tevhîd

Tevhîd, bir kılma, birleştirme, Allah'ın birliğine, O'ndan başka ilah olmadığına inanma manalarına gelmektedir. Edebiyat terimi olarak ise Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinden söz ederek O'nun birliğini ve yüceliğini anlatan, O'nun birliğinden ve büyüklüğünden söz eden manzum ve mensur edebi türün adıdır. Tevhîdlerde Allah'ın büyüklüğü, isimleri, sıfatları, kuvvet ve kudretinin sonsuzluğu, zatının tasvir ve hayal edilebilir şeylerden soyutlanması, hiçbir şeyin O'na eş ve benzer olmayışı gibi özellikler sanatlı bir üslupla anlatılır⁸⁵. Tevhîdler başlıca üç kısımdan meydana gelir. İlk kısımda Allah'ın zati ve subuti sıfatlarından, ikinci kısımda subuti sıfatların kâinattaki tecellilerinden bahsedilir. Son kısım ise münâcât olarak adlandırılır⁸⁶. Tevhîdlerde Allah'ın Hakîm-i Mutlak oluşu ve kudreti ile ilgili hususlar vurgulanırken, münâcâtlarda ise Allah'ın bağışlayıcılığı ile güç ve ululuğu karşısında insanın çaresizliği üzerinde durulur. Türk edebiyatına Arap ve İran edebiyatının etkisiyle giren tevhîdler mürettep divanların başında yer alır⁸⁷.

İncelememize esas olan metin, geleneğe uygun olarak besmele ile başlamış, akabinde Allah'ın varlığı ve birliği ile isim ve sıfatlarının bahis konusu olduğu on sekiz beyitlik tevhîd kısmı yer almıştır.

Şerîküñ youú senüñ her dem Eóadsın

Vezîrüñ youú senüñ her dem äamedsin

Baäîrsin dÄyimÀ sen òalúa nÄôır

Ne yırde söylenürseñ anda óÄøır (3-4)

Eserin tevhîd kısmında Esmâ-i Hüsnâ olarak bilinen Allah'ın doksan dokuz isminden 87 adedi zikredilmiş ve buna ek olarak on iki adet Allah'ın bilinen diğer adlarından bahsedilmek suretiyle bu sayı doksan dokuza tamamlanmıştır. Tevhîd kısmında zikredilen Allah'ın isimleri şunlardır: Allah, Rahmân, Rahîm, Afüv, Âhir, Âlim, Aliyy, Azîm, Bâis, Bâkî, Bârî, Basîr, Basît, Bâtın, Bedî, Berr, Câmî, Cebbâr,

⁸⁵ Mustafa İsen, "Türler", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2003, s.259.

⁸⁶ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1936, Fasikül III, s.3.

⁸⁷ İsen, a.g.m., s.259.

Celîl, Dâr, Evvel, Fettâh, Gaffâr, Gafûr, Ganî, Habîr, Hâdî, Hafîz, Hakîm, Hakk, Hallâk, Halîm, Hamîd, Hasîb, Hayy, Kâbid, Kâdir, Kakhâr, Kaviyy, Kayyûm, Kebîr, Kerîm, Kuddûs, Latîf, Mâlikü'l-mülk, Mânî, Mecîd, Muahhir, Mucîb, Muğnî, Muhsî, Muhyî, Muîd, Muiz, Mukaddim, Mukît, Muksit, Muktedir, Musavvir, Mübdî, Müheymin, Mü'min, Mümîd, Müntakim, Mütekebbir, Müzill, Nâfî, Nûr, Râfî, Raûf, Reşîd, Rezzâk, Sabûr, Samed, Şehîd, Şekûr, Selâm, Semî'e, Tevvâb, Vâcid, Vâhid, Vâris, Vâsî, Vedûd, Vehhâb ve Vekîl. Ayrıca metinde geçen Allah'ın diğeri isimleri şöyledir: Serî, Kâfî, Şedîd, Karîb, Rabb, Kâbil, Muhîd, Settâr, İlâh, Ehad, Sultân ve Sübhân.

Raóîmsin hem daòı AllÀh (u) RaómÀn

Mu'aòòir Muútedir İlÀh (u) áufrÀn

Laùîfsin ÚÀyim ü áaffÀr (u) SettÀr

Müheymin Mü'min (ü) CebbÀr (u) ÚahhÀr (5-6)

b. Naat

İncelediğimiz eserde Hz. Muhammed'in çeşitli vasıflarından bahsedilerek sena edildiği naat kısmı, on üç beyitten oluşmaktadır. Müellif okuyucusundan Peygamber (a.s.)'in ruhuna salâvat getirmelerini isteyerek naata başlamıştır:

Muóammed rÿóına virüñ áalavÀt

Kim oldur cümlenüñ maóbÿbı iy ôÀt (19)

Hz. Muhammed'in bütün insanların ve Allah'ın sevgilisi olduğu ve herşeyin O'nun yüzü suyu hürmetine yaratıldığı belirtilerek "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım"⁸⁸ mealindeki kudsi hadis zikredilmiştir. Hz. Muhammed, nur-i Âdem ve sır-ı Âdem'dir. Naatta her şeyin O'nun nurundan yaratıldığı belirtilerek tasavvufî literatürde yaygın olarak bilinen nûr-i Muhammedî ilkesine vurgu yapılmıştır.

Hem oldur nÿr-ı Âdem sır-ı Âdem

Anuñçün yaraduldı cümle èÀlem

⁸⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. II, s. 64.

Anuñ nýrından oldı hep ne ki var

Óabıbu'llÀh idi şek itme zinhÀr (20-21)

Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Peygamberin sözleri şariat, işleri tarikat ve halleri hakikattir. Bu husus tasavvuf dairesinde sıkça söz edilen şariat-tarikat-hakikat-marifet kavramlarını akla getirmektedir. Şariat-tarikat-hakikat-marifet dörtlemesi birbirini tamamlayan ve bir yükselişi ifade eden kavramlar bütünüdür. İslamın zahiri hükümlerini, fıkıh kaidelerini, hukuk kurallarını, insanın bedeni ve dünyasıyla ilgili dini konuları ifade etmek için kullanılan bir terim olan şariat, dinen yükümlü sayılan kimselerin dünya ve ahiret hayatlarını düzene koymak için peygamberler aracılığıyla Allah tarafından konulan kurallar bütünü olup zahiri ve batini dini hükümleri kapsamaktadır. Sufiler beden ve dünya ile ilgili zahiri işlere şariat; kalp, ruh ve ahireti ilgilendiren batını hükümlere tarikat ve hakikat demektedirler. Marifet ise ihlâsı öğrenmek, nefsin insanı sürükleyebileceği afetleri, onun vereceği vesveseleri, kişinin düşmanlarının hile ve tuzaklarını tanıyıp bilmek ve bunların karşısında amellerin düzeltilmesini öğrenmek bilgisi olarak değerlendirilmiştir⁸⁹.

Şerîeat idi dÀyim úavli anuñ

Üariúat idi dÀyim fièli anuñ

Óaúîúat idi aóvÀli óaúîúat

Muãavver nýr idi Óaúdan óaúîúat (26-27)

Hz. Muhammed (s.a.v.), kıyamet günü Allah'tan ümmetinin affını dileycek ve onlara şefaathane olacaktır. Kaynaklarda belirtildiği üzere şefaathane etme yetkisi ve şefaathane edilme hakkı ancak Allah'ın rıza gösterdiği kimseler için geçerlidir. Ahirette bir müminin cehenneme girecek olması durumunda bu kişiye Allah'ın izni doğrultusunda peygamberler, melekler, sıddıklar, bazı âlim ve salih kimseler şefaathane etme hakkına sahip

⁸⁹Ahmet Ökge, "Türk Tasavvuf Düşüncesinde Şariat, Tarikat, Hakikat, Marifet Kavramları ve Marmaravi'de Dört Kapı Kırk Makam Anlayışının İzleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2001, yıl 7, S. 18, s.63-64.

olacaklardır. Allah tarafından iyi bir muameleye tabi tutulan kimseler de aile çevresi, yakınları, dostları ve tanıdıklarına şefaatçi olabileceklerdir⁹⁰.

ÚıyÀmetde şefÀeat eyleye ol

ÖudÀdan ümmetini dileye ol (30)

c. Der Beyân-ı Mucizât

İnsanı aciz bırakan, karşı konulmaz, olağanüstü, garip ve tuhaf şey manalarına gelen mucize kelimesi, yüce Allah'ın peygamberlik iddiasında bulunan peygamberini doğrulamak ve desteklemek için yarattığı, insanların benzerini getirmekten aciz kaldığı olağanüstü olay şeklinde tanımlanmaktadır. Türk İslam edebiyatında Hz. Muhammed'in doğumu, Mirac'ı, savaşları ve vefatı gibi hususların yanında mucizeleri de şairler için tükenmez bir ilham kaynağı olmuştur⁹¹. Mesnevi türündeki eserlerde de mucizat-ı nebi bölümleri kaleme almak bir gelenek halini almıştır.

İncelediğimiz eserde de Hz. Muhammed'in mucizelerinin zikredildiği bir mucizât kısmı bulunmaktadır. Der Beyan-ı Mucizât şeklinde adlandırılan bu kısım, on beş beyitten müteşekkildir. Bu kısımda ilk olarak Allah'ın Hz. Muhammed'e karşı yüce bir muhabbet beslediği, O'nun taleplerini geri çevirmediği, kâinatın Hz. Muhammed'e itaatkâr olduğu ve O'ndan birçok mucizenin sâdır olduğu ifade edilmiştir.

KemÀliyle sever AllÀh Rasÿli

Ne isterse olur Haúúuñ úabÿli

Muùlè itdi aña Haúú kÀyinÀtı

Göründi nice yirde muècizÀtı (32-33)

Eserde zikredilen ilk mucize şakku'l-kamer olarak da bilinen ayın Hz. Peygamber tarafından ikiye bölünmesi hadisesidir. Mekke döneminde müşriklerin Hz. Peygamber'den mucize göstermesini istemeleri üzerine ay ikiye ayrılıp tekrar

⁹⁰ İmam Gazâlî, *Kıyamet ve Ahiret*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2011, 5.Baskı, s.307; Abdulkadir el-Hac Mutlaku'r-Rahbavî, *Ahiret Günü*, Çev. Ahmed Hulusi Serdaroğlu-Lütfi Şentürk, Güven Matbaası, Ankara, 1970, s.104;

⁹¹ Örnekler için bkz. Agâh Sırrı Levend, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1962, s.41.

birleşmiştir. Bu olay karşısında çok sayıda kişi iman getirirken, kâfirler bu mucizeyi sihir olarak nitelendirmişlerdir⁹². Kuran’da bu mucize, Kamer suresinin “(Kıyamet) saat(i) yaklaştı ve ay yarıldı.” mealindeki birinci ayetinde zikredilmektedir.

Biri bu mÀhı kıldı ol iki şaúú

Úamusı gördi bunı bil muóáuúaú

Nicesi gördiler getürdi imÀn

Şu kim kÀfir sióirdür dirdi ol Àn (34-35)

İkinci olarak Hz. Muhammed’in bir bulut tarafından gölgelendiği şeklindeki mucize zikredilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber güneşli günlerde bir bulut tarafından gölgelenmek suretiyle Arabistan çöllerinin meşhur sıcaklarının olumsuz tesirinden kurtulmuştur. Bu husustaki ilk rivayet Hz. Peygamber’in nübüvvetinden önce on iki yaşında iken amcası Ebu Talib ile beraber Şam’a yaptığı bir yolculuk esnasında Rahip Bahira tarafından başının üstündeki bir bulut tarafından gölgelenir vaziyette görülmesi şeklindedir⁹³.

Daòı Óaúú gizleridi günden anı

Buluddan varidi bir sÀye-bÀnı (36)

Hz. Peygamber bardağın içinden ve parmaklarından su akıtmış ve birçok kişi içip abdest almasına rağmen su eksilmemiştir. Enes bin Malik bu mucizeyi şöyle rivayet etmiştir: “İkinci namazı yaklaştığı bir sırada Rasûlullah (s.a.v.)’i gördüm. İnsanlar abdest suyu aradılar fakat bulamadılar. Peygamber (s.a.v.)’e abdest suyu getirildi. Peygamber (s.a.v) elini o kabın içersine koydu ve Müslümanlara o kaptan abdest almalarını emretti. Enes: Rasûlullah (s.a.v.)’in parmaklarının altından suyun fişkırdığını gördüm. Müslümanların hepsi o kaptaki sudan abdestlerini aldılar⁹⁴.”

Aúıdurdı ãuyı bardaú içinden

ãanasın ãu çıúar çeşme içinden

⁹² Buhârî, Menâkıb, 27.

⁹³ Mithat Eser, “Hz. Peygamber’in Bir Bulut Tarafından Gölgelenmesine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2011, c.XXII, S.1, s.45.

⁹⁴ Müslim, Fedâil, 17; Buhârî, Menâkıb, 27.

Úoyup parmaúlarını aàzı üzre

Ûaşup aúardı ãu parmaàı üzre (37-38)

Hız. Peygamber'in metinde zikredilen bir başka mucizesi de koyun etinin dile gelerek zehirli olduğunu ve kendisinden yememesi gerektiğini söylemesidir. Cabir (r.a.)'in rivayetine göre Yahudi bir kadın bir koyun etini zehirletip bunu Hz. Peygamber'e hediye etmiştir. Hz. Peygamber, ashâbı ile koyun etinden yedikleri esnada ashâbına etten ellerini çekmelerini ve Yahudi kadını çağırma larını söylemiştir. Hz. Peygamber yanına gelen Yahudi kadına etin zehirli olup olmadığını sormuş ve kadın etin zehirli olduğunu itiraf etmiştir⁹⁵.

Daòı aàulı úoyun söyledi hem

Yime benden yÀ Rasÿl didi ol dem (40)

Gaza esnasında avucundaki toprağı düşmanlara doğru atması sonucu düşmanların kör olması, çok sayıda kişi yemesine rağmen tenceredeki yemeğın azalmaması, diktiğı hurmanın hemen meyve vermesi ve ölen bir hayvanı konuşturma sı bu kısımda bahsedilen diğ er mucizelerdir⁹⁶.

Kıyamete kadar gelecek insanlara örnek bir şahsiyet ve davranışlarından ders alınacak bir rehber olan, devlet başkanlığından aile reisliğine kadar her sahada üstün bir ahlakla donatılan Hz. Peygamber'i tavsif etmenin zorluğunu itiraf ve bu husustaki acizliğini ifade eden şair, salât ü selam ile mucizeler bahsine son vermiştir.

Nice vaãf ola hep evãÀfı anuñ

NihÀyetsiz olıcak vaãfı anuñ

äalÀt ile selÀm rÿóına olsun

Daòı Àline aãóÀbına olsun (45-46)

⁹⁵ Ebu Davud, Diyet, 4510.

⁹⁶ Buhâri, Menâkıb, 25.

d. Evsâf-ı çâr-yâr-i bâ-safâ

Hız. Peygamber’den sonra halifelik görevini üstlenen Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin methedildiğı ve faziletlerinin anlatıldığı, on yedi beyitten müteşekkil Evsâf-ı Çâr-yâr Bâ-safâ bölümünde Dört Halife’nin dikkat çeken bazı özellikleri sıralanmıştır. Müellif, dört halifeyi öncelikle Hz. Muhammed’in yoldaşları olarak vasıflandırmıştır.

Gel berü iy èÀşıú-ı billÀh olan

Kim imiş bil Aómede hem-rÀh olan (47)

Halifelerin ilki olan Hz. Ebubekir, Miraç hadisesi kendisine anlatılınca hiç tereddüt etmeden tasdik etmesi ile ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda Hz. Ebu Bekir’in en meşhur lakabı “Siddîk”tir. Çok samimi, çok sadık manasına gelen bu lakap kendisine, Mirac hadisesi başta olmak üzere gayp ile ilgili hususları hiç tereddütsüz kabul ettiğı için bizzat Hz. Peygamber tarafından verilmiş ve İslam literatüründe bu isimle şöhet bulmuştur⁹⁷.

Biri Ebÿ Bekir äıddiúdür iy yÀr

Ol itdi ibtidÀ MièrÀca iúrÀr (48)

Hız. Ebu Bekir’in methedilmesinin ardından İslam’ın ikinci halifesi olan Hz. Ömer’in methine geçilmiş, lakabı olan ve hakkı batıldan ayıran manasına gelen “Faruk” ismine vurgu yapılmıştır. Bazı kaynaklarda Hz. Ömer’in Faruk lakabını alması hususu şu rivayete dayandırılmaktadır: Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber’e gelerek İslam’ı açıktan yaşamayı ve Kâbe’ye gitmeyi teklif etmiştir. Bunun üzerine Müslümanlar, Hz. Peygamber’i aralarına alarak birinin başında Hz. Ömer, diğerinin başında Hz. Hamza’nın bulunduğu iki saf halinde Kâbe’ye varmışlardır. Onların bu hali Kureyşlileri çok etkilemiştir. Hz. Peygamber de o gün hakkı batıldan ayırdığı için Hz. Ömer’e Faruk lakabını vermiştir⁹⁸.

Biri èÖmer idi FÀrÿú oldur

Ki haúúı farú iden bÀúıııdan oldur (49)

⁹⁷ Seyyid Eyyüb bin Sıddîk, *Menâkıb-ı Çihar- Yâr-ı Güzin*, Hakikat Yay., İstanbul, 2009, 22.Baskı, s.8; Mustafa Fayda, “Ebû Bekir”, *DİA*, Ankara, 1994, c. X, s.101-102.

⁹⁸ Mustafa Fayda, “Faruk”, *DİA*, Ankara, 1995, c. XII, s.176.

Hulefa-i Raşidin'in üçüncüsü olan ve dört halife arasında en uzun süre halifelik yapan Hz. Osman hakkında Hz. Peygamber "Ümmetimin hayâ bakımından en üstünü Osman'dır."⁹⁹ buyurmuştur. Aynı zamanda Kur'an hafızı da olan Hz. Osman, kıraat farklarının sebep olduğu tartışmaları önlemek amacıyla hilafeti esnasında, Hz. Ebu Bekir zamanında mushaf haline getirilen Kur'an'ı beş ya da yedi nüsha çoğaltıp Mekke, Basra, Kûfe, Şam, Yemen ve Bahreyn'e göndermiştir¹⁰⁰. İncelediğimiz eserde Hz. Osman'ın hayâ bakımından üstün oluşu ile Kur'an'ı çoğaltması hususu ele alınmıştır:

Biri èOâmÀn idi ÚuréÀnı cÀmiè

Olurdu bì-edebe külli mÀniè (50)

Hz. Ali, Hulefa-i Raşidin'in dördüncüsü ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in de damadıdır. Hz. Peygamber tarafından kendisine verilen Ebû Tûrab lakabı ile Murtaza ve Esedullah lakapları da bulunmaktadır¹⁰¹. Eserin bu bölümünde Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in damadı olduğu belirtilmiş ve Allah'ın arslanı şeklinde nitelenerek kahramanlık ve cesaret yönü ön plana çıkarılmıştır.

Biri òod Tañrı arslanı èAlidür

Muóammed güyegisi ol velidür (51)

Bu dört dost, başlarına gelen bela ve musibetler karşısında mütevekkil tutum sergilemişler, dünyevî olgulara sevgi duymamışlar ve devamlı hayır hasenat işleri ve Allah'a ibadet ile meşgul olmuşlardır. Ayrıca Allah'a isyan etmemişler, Allah korkusundan ağlamışlar ve Allah'ın hilesinden hiç bir zaman emin olmamışlardır. Bununla birlikte Allah'a sevgi beslemek suretiyle O'ndan hiç bir zaman ümit kesmemişlerdir.

Olurdu her biri teslîm ÒudÀya

Dem-À-dem āabr iderlerdi cefÀya

FenÀya itmediler hiç muóabbet

İderler idi Óaúúa çou èibÀdet

⁹⁹ Tirmizî, Menakıb, 3.

¹⁰⁰ Yiğit, a.g.md., *DİA*, c. XXXIII, s.442.

¹⁰¹ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali", *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s.371-374.

Úamu itdükleri àayrile iósÀn
Yoàidi anlaruñ hiç Óaúúa èiäyÀn

ÒudÀdan àavf idüp aàalarlar idi
Mekirden hiç emîn olmazlar idi (52-55)

Dört halifeye yapılan Allah'ın kendilerinden razı olmaları şeklindeki hayır dua ile bu bölüm nihayet bulmaktadır.

Bunlaruñ óaúúına sözüm bu hemîn
Cümlesinden rÀøı olsun ol Muèîn (63)

e. Nasihata Giriş

Dört halifenin methedildiği bölüm ile nasihat bölümünün arasında on dört beyitlik bir nasihate giriş bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde muhataba “gafil” ve “miskin” gibi hitaplarda bulunulmuş ve yapılan nasihatlerden hisse alması gerektiği uyarısına yer verilmiştir.

Gel iy àÀfil işit sözümi cÀndan
Ne ki dirsem alagör hisse andan (64)

İncelediğimiz eserde bir kimseyi gaflete sürükleyen âmillerin başında cehaletin geldiği belirtilmektedir. Ayrıca gaflet ile izzetin bir arada bulunması mümkün olmayan iki özellik olduğu da vurgulanmıştır.

CehÀletdür viren kişiye àaflet
Bulunmaz àaflet ile bil ki èizzet (65)

Müellif, muhatabın gaflet içinde olduğunu ve ele geçen fırsatların bir daha geri gelmeyeceğini söylemektedir. Gaflet içindeki kişi sürekli dünya işleri ile meşgul olmakta ve bu dünya sevgisinden kurtulamamaktadır. Sürekli fâni şeylerin inşâsı ile uğraşmakta, fakat kalbin ıslahı hususunda herhangi bir çaba sarf etmemektedir. Bu hal üzere ömrünü geçirmekte ve dünyaya karşı istekleri azalmamaktadır. Şeytana uyarak

çok fazla günah işlemekte, Allah'ın rızasına uygun ameller yapmamakta, dolayısıyla ömrünü faydasız işlerle zayi etmektedir.

Dem-À-dem itdügüñ işàÀl-i dünyÀ
èAcebdür gitmedi senden bu sevdÀ

Düzersin yıúılacaúları her Àn
Yıúıldı úalbüñ evi oldu vırÀn (67-68)

Nice bir olasın şeyüÀna tÀbiè
Ki èömrüñ geçdi bì-fÀyide øÀyiè (71)

Bu dünya baki âlem değil, bir gün mutlaka nihayete erecek olan fani âlemdir. Dolayısıyla bir kimse gönlünü dünya sevgisi ile değil, Allah sevgisi ile doldurmalı, O'nun rızasına uygun ameller yapma gayreti içerisinde bulunmalıdır. Nitekim bu dünya peygamberlere ve Allah dostlarına bile kalmamıştır. Bir kimse, ölüm meleği olan Azrail gelmeden ahiret hayatı için ihlâs ile amel etmelidir. Ancak bu vesileyle cennette Allah'ın cemalini görmekle müşerref olunabilir.

Raàbet eyle Àòiret aemÀline
Ola kim irgüre Óaúú cemÀline (77)

f. Nasihat

Müellif tarafından okuyucuya çeşitli tavsiyelerde bulunulan nasihat kısmı yirmi dokuz beyitten müteşekkildir. Bu kısım, eşref-i mahlûkat olarak yaratılan ve her türlü güzel özellikle donatılmış insanın dünya sevgisini kalbinden çıkararak Allah rızası için çaba sarf etmesi yönündeki nasihatlerle başlamıştır.

Seni çünkim şerîf òalú etdi maèbyd
Ne isterseñ tamÀm hep sende mevcÿd

HemÀn iste ÒudÀyı ùut rıøÀsın

Bu úalbüñden çıúar dünyÀ hevÀsın (78-79)

Kur'an'da “Bu dünya hayatı sadece bir oyun ve oyalanmadan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur.”¹⁰² buyurulmaktadır.

İnsanoğlu fani olan bu dünyada misafir mesabesinde. Bir kimse misafir olduğu yerde nasıl kısa süre kalıp asli olarak ikamet ettiği yere dönüyorsa, insan da misafir olduğu bu dünyada karar kılmayıp aslî vatanı olan âhiret âlemine rücû edecektir. Bu dünyanın fani olduğu, bekasının olmadığı bilinen bir gerçek iken insan dünyanın geçici güzelliklerine aldanmamalıdır; zira dünya nimetleri gölge gibi gelip geçicidir.

äaúın aldanma naúşına cihanuñ

Geçer devleti gölge gibi anuñ (82)

Bir kimse bu dünyada her ne kadar zenginliğe, makam ve mevkiye kavuşsa da bu geçici nimetler ileride birer zillet vesilesi olarak karşısına çıkabilir. En büyük zenginlik baki olan ahiret âleminde mutluluğu yakalamak için gayret göstermekle elde edilecektir. Buna göre akıllı kimse de sonsuz ahiret âleminde huzur bulmak için çaba sarf etmeli, fani şeylere değil Bâkî olan Allah'a karşı sevgi beslemelidir. Allah'ı seven kişinin üzerinde, bu sevgisine dair alâmetleri taşıması gerekmektedir. Ahiret günü sevinenlerden olmak için mutluluğa ulaşmaya vesile olacak ameller yapmalı, gerekirse Allah yolunda canını bile vermekten kaçınmamalıdır.

Hîç dirià itme yolında cÀnuñı

TÀ ki sen de bulasın cÀnÀnıñı

Severiseñ Óaúúı sen göster nişÀn

Varısa muóabbetüñ eyle àayÀn (89-90)

Bu beyitlerin ardından “Beni hatırlayın ki ben de sizi anayım.”¹⁰³ mealindeki ayet zikredilmiştir. Allah sevgisinin alâmeti daima O'nu zikretmek, O'nun rızasından çıkmamak ve takdirine rıza göstermektir. Gafil olan kimse, içinde bulunduğu bu gaflet

¹⁰² Ankebut, 29/64.

¹⁰³ Bakara, 2/152.

uykusundan uyanmalıdır. Akıllı kimse de ahiret hayatında mutlu olabilmek için gerekli hazırlıkları yapmalıdır.

Uyan uyòudan eger àÀfil iseñ

Àòiretüñ düzegör èÁúil iseñ (94)

Hiç kimse ebediyen dünyada kalmayacak, her nefisin mutlaka ölümü tadacaktır¹⁰⁴. Dünya hayatında kazanılan mal ve mülkün tamamı bu dünyada kalacak, âhirete yalnız yapılan ibadet ve taatler götürülecektir. Bir kimse dünya hayatının geçici olduğunu, ancak ibadet ve taatlerin kalıcı olduğu bilinciyle hareket ederek davranışlarına yön vemelidir. Müellif bu kısımda gaflet içindeki okuyucusuna gaflet halinin, Allah'ın zikri ile meşgul olmamasının, ahiret hayatını heba etmesinin ve hayır işlerle meşgul olmak yerine şer işlere yönelmesinin nedenini sormakta ve önünde sonunda ölümün geleceğini söyleyerek, Azrail gelmeden ahiret için hazırlık yapmasını tavsiye etmektedir.

Saña da geliserdür melekü'l-mevt

èAmel eyle daòı sen olmadın fevt (100)

Namaz ve dua, bir Müslümanın hayatındaki en önemli unsurlardandır. Bir Müslüman öncelikle kendisine farz olan beş vakit namazı kılmaya ihtimam göstermelidir. Bunun yanı sıra Allah'ın kullarından istediği diğer bir ibadet de duadır. Kuran'da "Bana dua edin, duânıza cevap vereyim."¹⁰⁵ ve "Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin."¹⁰⁶ buyurularak bir Müslümanın manevi hayatında dua ibadetinin önemi vurgulanmıştır. Dua kulun bütün benliğiyle yüce Yaratıcı'ya yönelerek O'ndan istek ve dilekte bulunması anlamında kullanılan bir dinî terim ve bu amaçla icra edilen bir ibadet şeklidir. Duanın ana hedefi insanın Allah'a halini arzemesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Bunun gerçekleşmesi için önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan da varlığını benimsediği bu yüce kudret karşısında duyduğu saygı ve ümit hisleri sebebiyle kendisinden daha üstün olanla irtibat ihtiyacı duymuştur. Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telâfisini, diğer taraftan

¹⁰⁴ Bkz. Âl-i İmran, 3/ 185.

¹⁰⁵ Mümin, 40/60.

¹⁰⁶ Furkan, 25/77.

daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua sınırlı, sonlu ve âciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır¹⁰⁷. O halde namazdan ve duadan uzak kalmamak gerekmektedir:

Saňa farø oldı úıl beş vaút namÀzı

Dem-À-dem Óaúúa eyle sen niyÀzı (101)

Müslüman, Allah'tan ümit kesmemelidir. Tasavvuf ilminde ye's, ciddi bir manevi hastalık olarak vasıflandırılmış ve havf ile reca arasında bulunmanın Hak taliplerinin en güzel mertebelerinden birisi olduğu kabul edilmiştir. Bu hal, ibadetlerin istikrarlı yapılması yönünde bir teşviktir. Ümit olmazsa, kul yapmış olduğu ibadetlerden soğuyacaktır. Bu da onu kemal mertebelerinde ilerlemekten alıkoyacaktır¹⁰⁸. İncelediğimiz eserde de bir ayetten iktibas yapılarak Allah'tan ümit kesmemenin önemi vurgulanmıştır.

Ümiöüñ kesme bu daòı muóaúúaú

ÖiüÀb itdi dedi LÀ taúneüý Óaúú (103)

İnsan yaratılış itibarıyla hata yapmaya meyillidir. Ancak Allah, hatalarının ardından tövbe etmeleri durumunda kullarını bağışlayacağını beyan etmektedir. Bu durumda hata yapan kulun vazifesi, nedamet duymak ve tövbe etmek suretiyle Allah'a yönelmektir.

HemÀn eksikligiñe ol peşimÀn

ÖudÀya tevbe eyle sen de her Àn (106)

g. Münâcât

Duanın öneminin vurgulanmasının akabinde duanın edebiyatımızdaki karşılığı olan, Allah'a yalvarmak, niyaz ve duada bulunmak maksadıyla yazılmış yakarış şiiri¹⁰⁹ olan münacaat başlamıştır. On dokuz beyitten müteşekkil olan münâcât kısmı Allah'tan yardım dileyerek ve cemalini görmek için hidayet talep ederek başlamıştır.

¹⁰⁷ Osman Cilacı, "Dua", *DİA*, Ankara, 1994, c.IX, s.529.

¹⁰⁸ Ebu Nasr Serrac Tusi, *el-Lüma*, Haz. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul, 1996, s.58-60.

¹⁰⁹ Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münacat*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2011, s.20-21.

İlÀhî dilerüz senden èinÀyet

CemÀlüñ görmegiçün úıl hidÀyet (107)

Müellif Allah'ın sonsuz kerem sahibi olduğunu, lütfunun asla kesilmeyeceğini ve rahmetinin çok olduğunu belirterek aciz olan kullarını bağışlaması için Allah'a duada bulunmakta, kulların hataları ve eksiklikleri ne kadar çok olsa da Allah'ın rahmetinin zerresinin bile bu hata ve kusurların hepsini yok edebileceğini söylemektedir. Ömrünün boş yere geçip gittiğini ifade ederek, Allah'a layık bir amel işlememiş olmaktan yakınmaktadır. Yaptığı amellerde ise noksanlıklar bulunduğunu ve işlemiş olduğu hatalardan dolayı günahkâr olduğunu itiraf ederek bu durumdan üzüntü duymaktadır. Bu sebeplerden ötürü Allah'tan bağışlanma talep etmektedir.

Dem-À-dem itdügümüz saña nouãÀn

Nidelüm bizi almışdur bu hicrÀn

Úapuña èöörile geldük biz iy şÀh

GünaókÀrız meded estaàfiru'llÀh (112-113)

Müellif, bir kudsi hadiste “Rahmetim gazabımı geçti.¹¹⁰” buyuran Allah'tan fazlına yakışır şekilde davranarak günahlarını bağışlamasını talep etmektedir. Allah'tan Hâdî isminin tecellisiyle hidayet istemekte ve işlediği günahlardan dolayı Allah'ın gazap etmesi durumuna karşı yine Allah'a sığınmaktadır. Nefsinin isteklerine boyun eğdiğini ve bunun neticesinde de utanç içinde kaldığını belirterek, Allah'tan gönül aynasını açmasını ve sevgisini lütfetmesini, kalbindeki dünya sevgisini izale etmesini, kalbine şefkat nazarıyla bakmasını, kalbinin sevgisiyle kuvvet bulmasını ve dertlerine derman ihsan etmesini istemektedir. Ayrıca doğru yolu kendisine kolaylaştırmasını ve kıyamet günü günahkâr ümmetine şefaet edecek olan Hz. Muhammed'den asla ayırmamasını dilemektedir. Müellif, Hz. Muhammed'in nübüvvet nurunun, kalbindeki sırrının, izzetinin ve diğer bütün sıfatlarının hatırı için son nefeste gaflet içinde bulunmama ve kâmil bir imanla ölme temennisinde bulunarak münâcât kısmını nihayete erdirmiştir.

Esirge bizi úurtar bu belÀdan

¹¹⁰ Buhâri, Tevhid, 15.

Ayırma hiç Óabibüñ MuãtafÀdan

Kim oldur Óaúú Rasýl ide şefÀèat

Øaèìf ümmetine rýz-i úıyÀmet (121-122)

h. Sebeb-i Telif

Eserin sebeb-i telif kısmında müellif, Allah'ın yardımıyla bazı hadisleri nazmedeceği bir eser kaleme alacağını, bu eserin on bölümden oluşacağını ve gerekli yerlerde sadeleştirme yapacağını beyan etmektedir.

Şöyle kim èinÀyet iderse ÒudÀ

Baèøı óadiã naôm ide bu ben gedÀ

On faãıl üzre ola hem yÀdigÀr

LÀzım olandan getürem iòtiãÀr (126-127)

Müellifin bu eseri kaleme almasının temel nedenlerinden birisi bu eseri okuyan ve gaflet içinde bulunan kişilere bilmediklerini öğretmek ve âkil olan kimselerin de okuduklarından gerekli hisseyi almalarını sağlamaktır.

TÀ ki óuuyup bile àÀfil olan

Daòı óissesin ala èÀúıl olan (128)

Ayrıca müellif eseri okuyanlara Allah'ın rahmet etmesi için duada bulunmakta ve kendisi için de okuyuculardan dua talep etmektedir.

Hem daòı Óaú raómet eylesün oña

Luùf idüp duèÀ ide bu ben úula (129)

2. Konunun İşlendiği Bölüm

Asıl konunun işlendiği bölüm, on fasıldan oluşmaktadır. Her fasılda farklı konular ele alınmış, bazı fasıllarda birden fazla konuya yer verilmiş ve fasıllar ele alınan konulara göre adlandırılmıştır. Fasil adlandırmaları şu şekilde yapılmıştır:

- Fasl-ı Evvel: Âlem Kaçdur, Mahlûk Olan Evvel Nedür Anı Beyân İder.
- Fasl-ı Sâni: Evkât-i Hamsenün Sevâbından ve Riyâ ve Nasuh Tevbesi Nedür Anı Beyân İder.
- Fasl-ı Sâlis: Günâh-ı Kebâyiri Dahı Günâh-ı Sağâyiri Beyân İder.
- Fasl-ı Râbi: Peygamberün Nasihatinden ve Fakirlik Faziletinden ve Bazı Ahvalden Beyân İder.
- Fasl-ı Hâmis: Zikrullâhun Faziletinden Dahı Kuran'un ve Salavâtun Faziletinden Beyân İder.
- Altıncı Fasil: Fasılın ilk kısmının eksik olmasından dolayı müellif tarafından nasıl adlandırıldığı bilinmemektedir.
- Fasl-ı Sâbi: Cenneti Beyân İder Ale'l-iẖtisâr.
- Fasl-ı's-sâmin: Fî Beyân-ı Cehennem Ale'l-icmal
- Tokuzuncı Fasil: Kıyamet Günü Ne Olısar Dahı Sırat Köprüsin ve Havzı Beyan İder Ale'l-icmal.
- Onuncı Fasil: Âhar Bahir Üzerine Hadislerdür.

a. Birinci Fasil: Âlem Kaçdur, Mahlûk Olan Evvel Nedür Anı Beyân İder

“Fasl-ı Evvel Âlem kaçdur, mahlûk olan evvel nedür anı beyan ider.” şeklinde adlandırılan ilk fasılda on sekiz bin âlem, Allah'ın ilk yarattığı varlıklar olan, akıl, ruh, nur, kalem ve levh kavramları, nur-i Muhammedî, Âdem'in yaratılışı, şeytanın Âdem'e secde etmemesi kıssası, meşhur “Levlâke ...” kudsî hadisi, âlemin ve insanların yaratılış gâyesi, Âdem'in oğlu Şit'e vasiyeti kıssası, Allah'ın rahmeti, Musa'nın Tevrat'ta gördüğü bir kavimle ilgili olarak Allah ile mütâlaası, Hz. Muhammed ile Selman-ı Fârisi arasında geçen ve ahir zamanda gelecek olan Muhammed ümmeti ile ilgili diyalog, bütün mahlûkatın fâni oluşu, Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili çeşitli hususiyetler, Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'nde ashabına nasihatleri gibi konular ele alınmıştır.

a1. On Sekiz Bin Âlem

Âlem kelimesi “Duyu ya da akıl yoluyla kavranabilen veya mevcudiyeti düşünülebilen, Allah’ın dışındaki varlık ve olayların tamamını ifade eden terim” olarak tanımlanmaktadır. Âlem kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de, gerek kâinatı gerekse özel olarak insanlar topluluğunu ifade etmek amacıyla yetmiş üç defa kullanılmıştır. Bunların kırk ikisinde “rabbü’l-âlemîn” terkihiyle zikredilerek Allah Teâlâ’nın canlı cansız bütün varlıkların ilâhı olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında gelmiş geçmiş bütün insan türü anlamında, ayrıca “Size verdiğim nimeti ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın¹¹¹” meâlindeki âyette olduğu gibi “çağın insan toplulukları” mânasında da kullanılmıştır. Hz. Muhammed için kullanılan “âlemlere rahmet”¹¹² tabirindeki “âlemîn” kelimesiyle bütün yaratıkların kastedildiği yolunda umumi bir kanaat vardır¹¹³.

XVIII-XI. yüzyıllar arasında İslam dünyasında meydana gelen tercüme faaliyetleriyle Eflatun, Aristo ve Batlamyus gibi Grek filozof ve bilginlerinin kozmolojiye dair fikirlerine Müslüman ilim adamlarının vakıf olmasıyla İslam kozmolojisinin gelişimi hızlanmıştır. İslam felsefesini daha çok metafizik, ahlak ve psikoloji sahasında tesiri altında bırakan Eflatun, İslam filozofları arasında akledilir âlem-duyulur âlem anlayışına ilham vermiştir. Eflatun’un âlemi insan gibi cisimden ve ruhtan müteşekkil saymış olması âlem ruhu kavramının İslam kozmoloji doktrinlerinde hareket prensibi olarak merkezi bir yer teşkil etmesini sağlamıştır¹¹⁴.

Ehl-i sünnet âlimleri âlemi sonradan meydana gelmiş bütün varlıkların ismi olarak kabul etmişler ve cisimler, cevherler ve sıfatlar şeklinde üç gruba ayırmışlardır¹¹⁵. Âlem, kevn ve halk gibi kelimelerin sık kullanıldığı tasavvuf ilmi ile iştiğal eden sufiler ise ilk önceleri dünya ve ahiret olarak iki âlemin varlığından bahsetmişlerdir. Ancak İmam Gazali’den itibaren mutasavvıfların âlem anlayışı değişmiş ve bu konuda farklı görüşler dile getirilmeye başlamıştır. İmam Gazali üç çeşit âlemin varlığından söz etmiş ve bunları mülk, melekût ve ceberût âlemleri şeklinde tasnif etmiştir. Buna göre madde ve cisimler sahası mülk âlemini, manevi varlıklar sahası melekût âlemini, bu iki âlemin arası da ceberut âlemini teşkil etmektedir¹¹⁶.

¹¹¹ Bakara, 2/47.

¹¹² Enbiya, 21/107.

¹¹³ Süleyman Hayri Bolay, “Âlem”, *DİA*, Ankara, 1989, c.II, s.357.

¹¹⁴ Bolay, “Âlem”, *DİA*, c.II, s.357.

¹¹⁵ İmam Ebu’l-Yusr Muhammed Pezdevi, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, Çev. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay., İstanbul, 1994, 3.Baskı, s.17.

¹¹⁶ Bolay, “Âlem”, *DİA*, c.II, s.357.

Vahdet-i vücud anlayışı ile ön plana çıkan Muhyiddin-i Arabî ise âlemi Allah'ın sureti, Allah'ı da âlemin ruhu olarak tanımlamaktadır. Arabî'ye göre sadece Allah vardır, âlem ise Allah'ın varlığının çeşitli tecellilerinden ibarettir. İmam-ı Rabbani, Mektubat adlı eserinde Allah'ın yarattığı şeylerin hepsine âlem denildiğini, bunun nedeninin de her şeyin Allah'ın varlığı ve sıfatlarını gösteren alamet olduğunu ifade etmiş ve âlemi halk âlemi ve emir âlemi şeklinde kategorize etmiştir. İmam-ı Rabbani'ye göre halk âlemi madde ve ölçü bulunan şeylerdir, yani arşın içinde bulunan her şey, canlılar, yerler, gökler, cennet, cehennem ve meleklerdir. Emir âlemi ise ol emri ile bir anda yaratılan, arşın dışındaki şeylerdir ve zamansız, maddesiz ve ölçüsüzdür¹¹⁷. Mutasavvıfların ekserisin görüşüne göre ise akıl ve duyu ile bilinen maddi âlem, bu yolla bilinmeyen manevi âlem ve ikisi arasında köprü vazifesi gören berzah âlemi bulunmaktadır. Ayrıca bir takım mutasavvıflar âlemin son derece geniş olduğunu ve birbirlerinin mevcudiyetinden haberdar olmayan varlıklar bulunduğunu belirterek, âlemlerin sayısını on sekiz bin ya da üç yüz atmış bin olarak tanımlamaktadırlar¹¹⁸. Bazı dini kaynaklarda da ehl-i keşif ve ehl-i hakikatin manevi keşifleri neticesinde gökyüzünde ve yeryüzünde binlerce âlemin varlığı beyan edilmiştir¹¹⁹.

Müellif birinci bölüme “Allah'ın on sekiz bin âlemi vardır. Dünya da bu âlemlerden birisidir.” mealindeki kudsi hadis ile başlamıştır. Müellif bu kudsi hadisten yola çıkarak âlemlerin sayısının on sekiz bin olduğunu ve içinde yaşadığımız dünyanın da bu âlemlerden sadece birisi olduğunu ifade etmiştir.

ÒÀl1úuñ var on sekiz biñ èÀlemi

Bu sizüñ dünyÀ hemÀn bir èÀlemi

Bunca èÀlemden biri oldu cióÀn

Úudret-i Óaúú1 tefekkür ú1l her Àn (131-132)

Rivayetlerde âlemlerin sayısı on sekiz bin olarak belirtilmesine rağmen, Allah'ın, istemesi durumunda Kadir-i Mutlak isminin bir tecellisi olarak daha fazla

¹¹⁷ İmam-ı Rabbânî, *Mektûbât*, Çev. Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2008, 5.Baskı, c.I, s.60.

¹¹⁸ Geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Âlem (Tasavvuf)”, *DİA*, Ankara, 1989, c.II, s.360-361; İsmail Hakkı Bursevî, *Kenz-i Mahfî*, Çev. Abdulkadir Akçiçek, Kitsan Yay., İstanbul, 1997, s.58.

¹¹⁹ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektûbat*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2010, s.315.

âlem yaratabileceği ve istediği zaman da hepsini yok edecek kudrete sahip olduğu vurgulanmıştır.

Rivâyetde bu üadardur didiler

Amma daòı olsa Üâdir didiler

Zîrâ èaczi you itse bir ânda var

Nice kerre yüz biñ èâlemi iy yâr (133-134)

a2. İlk Yaratılan Varlıklar: Akıl, Nur-i Muahmmedi, Kalem, Levh, Ruh

Varlık ve âlem problemi düşünce tarihinin en temel konularından biri olmuş, insan her zaman varlığın nedenini, sebebini aramıştır. Felsefe tarihçilerine göre felsefi soruların ilki, varlığın temelini ve başlangıcının (arkhe) sorulması olmaktadır¹²⁰. Bu konu ile İslam dairesi içerisinde genellikle kelam uleması ve mutasavvıflar ilgilenmişler ve bazı hadisleri dayanak kabul ederek ilk yaratılan varlık hususunda çıkarımda bulunmaya çalışmışlardır. İlk yaratılanın ne olduğu meselesinde mutasavvıf âlimler arasında da bir ittifak bulunmamakla birlikte, bu mesele ile ilgili bazı hadislerin mevcudiyeti de bilinmektedir. “Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir.”, “Allah’ın ilk yarattığı şey akıldır.”, “Eşyadan önce kendi nurundan senin peygamberinin nurunu yarattı.” şeklindeki hadisler ilk yaratılan varlık hususunda referans alınan hadislerdir.

Tasavvufi kaynaklarda Hz. Muhammed’in cismani varlığından önce başka bir varlığının olduğundan bahsedilmektedir. Allah’tan başka hiçbir şey mevcut değilken ilk defa var olduğu kabul edilen bu varlığa nur-ı Muhammedi ya da hakikat-i Muhammedi denilmektedir. Allah’ın ilk varlık olarak kendi nurundan Hz. Muhammed’i yaratması şeklinde de açıklanan nûr-i Muhammedî Hz. Muhammed’e mahsus nur ya da nübüvvet nuru şeklinde tanımlanmaktadır¹²¹. Buna göre ilk olarak nur-i Muhammedi var olmuş, diğer varlıklar ise bu hakikatten ve onun için yaratılmıştır¹²². Dünyaya geliş sırası itibarıyla en son peygamber Hz. Muhammed olmasına karşın, ontolojik olarak ilk yaratılan varlık Hz. Muhammed’in nûrudur.

¹²⁰ Rifat Okudan, “Hakikat-ı Muhammediyye; Felsefi Temelleri ve Dini Asıllarının Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003/2, Sayı 11, s.139.

¹²¹ Mehmet Demirci, “Nur-i Muhammedî”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1983, S. 1, s.239.

¹²² Demirci, a.g.md., *DİA*, c.XV, s.180.

Her nebiden gerçi ãoñra geldi ol

Cümleden maènide evvel geldi ol (169)

Levhe ilk olarak yazılanın Allah'tan başka ilah olmadığı ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğu ifade edilmiştir. Mutasavvıflara göre ilk yaratılan olarak zikredilen kalem, levh-i mahfuza yazı yazan ilahi kalemdir. Kalem hususundaki ikinci görüş ise akıl, kalem ve cevherin aynı şeyler olduğudur. Allah'ın yarattığı ilk soyut varlık olan akıl kendi zatını ve başlangıcını idrak etmesi açısından akıl diye adlandırılırken, diğer varlıkların meydana gelişi ve bilgilerin yazılışında vasıta olması bakımından kalem, nübüvvet nurunun yayılmasına aracılık etmesi itibarıyla de nur-i Muhammedi olarak adlandırılmıştır¹²³.

İncelediğimiz eserde de yaratılışın evveli hususunda Hz. Peygamber'in "Allah ilk olarak aklımı, ruhumu, nurumu, kalemi ve levhi yarattı." manasındaki hadisi zikredilmiştir. Müellife göre Allah ilk olarak bir cevher yaratmıştır. Bu cevher, âlemi tedbir ettiği için akl-ı evvel, yazma aracı olduğu için kalem, levha olduğu için de levh-i mahfuz şeklinde adlandırılmıştır. Beyitlerden anlaşıldığına göre müellif de cevher, nur, akıl, kalem ve levhin aynı varlık olduğunu düşünmektedir.

Çünkü bir cevher yaratdı ol ÒudÀ
Nýrdur óayÀtına evvel aña

Bulmaàa cevher óayÀt sebebdür ol
Böyle iètibÀrile evveldür ol

èÁlemi tedbir itdügi içün
èAúl-ı evvel didiler anuñ-içün

Daòı kÀtib olduàiçün didiler
Úalem evveldür deyu buyurdılar
Daòı Levó olduàiçün hem evvelÀ

¹²³ Yusuf Şevki Yavuz, "Kalem", *DİA*, Ankara, 2001, c.XXIV, s.243-245.

Levó-i evveldür didiler kim oña

Çün èibÀrÀtda olur bu iòtilÀf

Bir müsemmaður degüldür bu òılÀf (142-147)

a3. Arş

Arş, Kuran ve hadiste ilahi hükümlerlik ve taht anlamında kullanılan bir terimdir¹²⁴. Allah'ın kudret ve azametinin tecellisinden kinaye olarak dokuzuncu kat semada bulunduğu tasavvur olunan taht şeklinde de tanımlanmaktadır¹²⁵. Arş ifadesi Kur'an'da "Rahman, Arş'a istiva etti.¹²⁶", "Melekleri de, Rablerini hamd ile tesbih edip yücelterek Arş'ın etrafını kuşatmış hâlde görürsün.¹²⁷" şeklinde zikredilmektedir.

İncelediğimiz eserde Allah'ın, bir cevherden akli, levhi ve kalemi yarattığı, ardından Arş'ı suyun üzerine bina ettiği belirtilmektedir. Bu husus Kur'an'da "O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde yaratandır.¹²⁸" şeklinde ifade edilmektedir. Bir hadise göre ise sahabelerden Ebu Rezin, Hz. Peygamber'e âlemi yaratmadan önce Allah'ın nerede olduğunu sormuş, Hz. Peygamber de "Altında ve üstünde hava bulunmayan amâda idi. Orada hiç bir yaratık yoktur. Rabbimizin arşı su üzerindedir." buyurmuştur¹²⁹.

áoñra Óaú èarşını bünyÀd eyledi

äu üzerne èarşı bünyÀd eyledi (154)

a4. "Levlake ..." Kudsi Hadisi

Türk İslam edebiyatı sahasında Hz. Muhammed ile ilgili kaleme alınan gerek manzum gerek mensur eserlerin çoğunda Hz. Muhammed'in sena edilmesi amacıyla istifade edilen hadislerin başında "Levlake" hadisi olarak şöhret bulmuş "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." rivayeti gelmektedir. Bu kudsi hadis Peygamber'in diğer peygamberlerden ve bütün yaratılmışlardan üstün oluşunun ve Allah'a ait birtakım

¹²⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Arş", *DİA*, Ankara, 1991, c. III, s.406.

¹²⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2004, 2.baskı, s.23.

¹²⁶ Taha, 20/5.

¹²⁷ Zümer, 39/75.

¹²⁸ Hud, 11/7.

¹²⁹ Tirmizi 48/Tefsir, 12

sırlara vukufiyetinin açık bir göstergesidir. Allah katındaki faziletinden dolayı Hz. Peygamber'in ümmeti de diğer peygamberlerin ümmetlerine nazaran daha faziletli bir konuma gelmiştir. Ümmet-i Muhammed'in, bu faziletin bir neticesi olarak diğer ümmetlerden önce cennete gireceği belirtilmektedir. Bu hususuta Hz. Peygamber'in bir hadisinde "Ümmet olarak cennete ilk girecek olan Muhammed ümmetidir."¹³⁰ buyurulmaktadır.

Seni Óabîbim yaratmasam didi

Hîç bu eflâki yaratmazdum didi (174)

Nice Aómed enbiyÀlardan ulu

Ümmeti hem sÀyir ümmetden ulu

İbtidÀ ümmeti gire cennete

áayrı ümmet ãoñra gire cennete (176-177)

a5. Âdem'in Yaratılışı

Allah nur, akıl, levh, kalem ve arşı yaratmasının ardından belirli bir düzene göre âlemi, insanları ve cinleri yaratmıştır¹³¹. Semavi kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'dir¹³². Allah, Âdem'i dört unsurdan (toprak, su, hava ve ateş) yaratmış ve ona ism-i âzamı öğretmiştir. Müellif, "Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti."¹³³ ayeti ile bu görüşünü desteklemiştir. Allah, Âdem'i yarattığı zaman meleklerle Âdem'e secde etmelerini emretmiş, melekler bu emri yerine getirmişler, ancak Şeytan bu emre karşı gelmiştir¹³⁴.

Daòı meleklerle emr itdi hemÀn

Âdeme secde ideler ol zamÀn

¹³⁰ Müslim, Cuma, 20.

¹³¹ İsmail Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s.54.

¹³² N.Mehmet Solmaz-İsmail Lütü Çakan, *Kur'an'ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Meselesi*, yy, Ankara, 1974, c.I, s.15.

¹³³ Bakara, 2/31.

¹³⁴ Konuyla ilgili olarak bkz. Bakara, 2/34; A'raf, 7/11; A'raf, 7/12; Hicr, 15/33.

Cümle secde itdiler aña hemîn

Ûutmadı Óaú emrini ŞeyûÂn lâÈein (157-158)

a6. Hz. Âdem'in, oğlu Hz. Şit'e Vasiyeti

Eserde Hz. Âdem'in, Allah'ın emri doğrultusunda oğlu Şit'e beş vasiyette bulunduğu ifade edilmiştir. Bu vasiyetler cennetten kovulma olayına bağlı olarak söylenmiş birtakım tavsiyelerdir. İlk vasiyet, dünya hayatının geçici, âhiret hayatının ise baki olduğunu unutmaması gerektiği yönündedir. Nitekim Cenab-ı Hakk, Hz. Âdem'i hatasından dolayı cennetten çıkarmış ve ardından pişman olması üzerine tövbesini kabul etmiştir.

Uçmaâından beni çıkarmışidi

Soñra tevbemi úabÿl itmiş idi (209)

İkinci vasiyetinde, kadın sözüne uymamasını, kendisinin de kadın sözüne uyarak hata yaptığını ve cennetten çıkarıldığını söylemiştir. Bilindiği üzere Hz. Âdem ve eşinin cennetten çıkarılmaları hususunda ayetlerde¹³⁵ hep ikisine yönelik hitaplar kullanılmaktadır. Buna karşın yaygın olan anlayış, Hz. Âdem'in Havva'nın telkiniyle yasak meyveden yediği ve cennetten çıkarıldıkları şeklindedir¹³⁶.

İkinci bu èavratuñ hiç sözine

Uymasunlar uymuşam ben sözine

Baña peşimÂnlıú olupdur èayÂn

Ol zamÂndan berÿ hiç youúdur gümÂn (210-211)

Üçüncü vasiyet, yaptıkları işin sonuna odaklanmaları hususundadır. Cennetten çıkarılma olayındaki pişmanlığının sebebi olarak bunu salık vermektedir:

Budur üçünci ki her işte müdÂm

Âoirine naôar itsünler tamÂm

¹³⁵ Bakara, 2/36; A'râf, 7/20; Tâhâ, 20/121.

¹³⁶ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1979, s. 258-261.

Ben işüñ Àòirine úılsam naôar

Böyle olmazdum budur doàarı òaber (212-213)

Dördüncü vasiyetinde gönlünün meylettiği şeylerden uzak durması gerektiğini, eğer cennette iken gönlünü buğday yemekten men edebilseydi bu kötü duruma düşmeyeceğini söylemiştir. Eserde Hz. Âdem'in Havva ile beraber cennetten çıkarılmasına neden olan yiyeceğin buğday olduğu belirtilmektedir. Bu husus Kuran'da "Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) cennette kalın. Dilediğiniz yerde oradakilerden bol bol yiyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa kendisine yazık edenlerden olursunuz."¹³⁷ şeklinde geçmektedir. Kuran'da ağacın mahiyeti hakkında bilgi verilmemiştir. Diğer İslamî kaynaklarda yer alan ve bu ağacın hayrı ve şerri bilme ağacı, üzüm asması, buğday, incir ağacı vb. bitki türlerinden biri olduğunu belirten rivayetler İslam dışı kaynaklara dayanmaktadır¹³⁸.

Göñlümi buàday yimekden ben o dem

Menè ideydüm àam çeker miydüm bu dem (215)

Hz. Âdem beşinci vasiyetinde istişare etme konusunda Hz. Şit'i uyarmış ve yapacağı her işten önce akil kimselere danışması gerektiğini söylemiştir. Kendisinin de cennetteki yasak meyveyi yemeden önce meleklerle sormuş olsaydı sonunun böyle olmayacağını belirtmiştir.

Feriştehlere ùanışup ol zamÀn

İşlesem ben böyle olmazdum ol Àn (217)

a7. Hz. Musa'nın Münâcâtı

Eserde Hz. Musa ile ilgili olarak kendisine indirilen kutsal kitapta gördüğü bir ümmet hususunda Allah'a münâcâtından bahsedilmektedir. Bu ümmetin özellikleri iyiliği emredip kötülükten men etmek, Allah'ın varlığını ve kutsal kitapları kabul etmek ve Deccal'i öldürmektir. Ayrıca bu kavmin işledikleri bir iyilik karşılığında on ile yedi yüz arasında sevap kazanacaklar, ancak hata işlemeleri durumunda her hataya karşılık bir günah yazılacaktır. Hz. Musa, Allah'tan bu ümmetin kendi ümmeti olmasını talep etmiştir. Musa'nın bu talebi karşısında Allah, Hz. Musa'ya onların "Muhammed

¹³⁷ Bakara, 2/35.

¹³⁸ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *DİA*, Ankara, 1988, c.I, s.361-62; Aydemir, *a.g.e.*, s. 256-258..

ümmeti” olduklarını bildirmiştir. Bu cevabı duyan Musa peygamber, hayretler içinde kalarak Allah’tan Hz. Muhammed’in ümmetinden bir kimse olmayı istemiştir.

Óaú ÜeèÀlÀdan diledi ol zamÀn

Ümmetinden ola Aómedüñ hemÀn (241)

Hız. Musa ile ilgili bu kıssanın akabinde Hız. Muhammed’e ümmet olmanın fazileti ve insana kazandıracağı şeref ifade edilmiştir. Müellif, müminlerin peygamberlerin bile kendisine ümmet olabilmek için Allah’a münâcâtta bulunduğu Hız. Muhammed’e yaraşır bir ümmet olmaları için çaba sarf etmeleri, kıyamet günü Hız. Muhammed’in şefaatinı hak edebilmek için hal ve davranışlarında O’nun sünnetini rehber edinmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.

a8. Hız. Muhammed’in Ashabına Bazı Nasihatleri

Hız. Peygamber vefatından üç ay kadar önce, İslam tarihinde Veda Haccı olarak bilinen hayatının tek hac farızasını gerçekleştirmiş ve bu hac sırasında Arafat, Akabe ve Mina gibi yerlerde ashaba hitap etmiş, kısa ve veciz bir şekilde tavsiyelerde bulunmuştur. Eserde de Hız. Peygamber’in veda haccı esnasında ashabına yapmış olduğu bazı nasihatler ele alınmıştır. Buna göre Hız. Muhammed, ashabına ölüm vaktinin yaklaştığını, her canlının ölümü tadacağını ve sadece Allah’ın baki olduğunu söylemiştir. Hız. Muhammed, âlemlere rahmet olarak geldiğini, kendisinden sonra başka bir peygamberin gönderilmeyeceğini, kendisinin diğ er peygamberlerden, ümmetinin de diğ er ümmetlerden efdal olduğunu belirtmiştir.

Óaúú nebilerden beni úıldı ulu

Cümle ümmetden sizi úıldı ulu (259)

Hız. Muhammed, ayrıca İslam’ın beş şartı olarak bilinen kelime-i şahâdet, namaz, oruç, hac ve zekât hususunda ashabına nasihatlerde bulunarak, Allah’ın haram kıldıklarını haram, helal kıldıklarını da helal olarak bilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Hız. Ebu Bekir’i yerine imam olarak tayin etmiştir. Ashabına, Allah’ın dinini hakkıyla bildirip bildirmediğini sorması üzerine ashabı da peygamberlik görevini yaptığını ve kendilerine gayet şefkatli davrandığını beyan ederek kendisine hayır duada bulunmuşlardır.

Çoú naãíoat itdi hem didi Rasýl

Size bildürdüm mi nedür doârı yol

Didiler aâóÀb ki yÀ Óabîb-i Óaúú

Bize bildürdüñüz iy maülÿb-ı Óaúú (266-267)

Hiz. Peygamber, ağlayarak minberden inmiş ve Hiz. Aişe'nin evine gitmiştir. Müellif bu kıssayı anlattıktan sonra dünyanın geçici olduğunu, peygamber bile olsa bir gün mutlaka fena bulacağını, Allah'ın insanı ibadet için yarattığını, dolayısıyla bu dünyada fani şeyler için değil, ibadet için zahmet çekmek gerektiğini söylemiştir. Ardından, hesaba çekilmeden önce tövbe ederek hatalarımıza pişmanlık duymamız ve sadık bir kul olmak istersek Allah'ı sevmemiz gerektiğini ifade etmiştir.

a9. Çeşitli Mevzular

Birinci faslın sonunda farklı birtakım konulara da temas edilmiştir. Müellif, ahireti talep eden kimseye bu talebinin artması yönünde duada bulunmuştur. Bir kimse yaptığı ameller neticesinde cennete gidebileceğini düşünmemelidir. Yapılan bütün ibadetler Allah'ın bahşetmiş olduğu göz nimetinin bile karşılığı değildir. Halis bir niyetle amel edilmesi durumunda Allah'ın has kulları ile birlikte haşır olunma nimeti elde edilebilir.

Úıldıguñ èibÀdetüñ senüñ müdÀm

Bir gözüñ èivaø degüldür tamÀm (301)

Eserde Hiz. Peygamber'in kardeşim olarak nitelendirdiği kimselerin kim olduğu anlatılmıştır. Rivayete göre Hiz. Muhammed bir gün "Kardeşlerimi özledim, onları görmeyi isterdim." buyurunca Selman-ı Farisi " Ey yaratılmışların hayırlısı! Biz senin kardeşlerin değil miyiz?" diye sormuştur. Hiz. Muhammed bu soru üzerine, "Sizler benim arkadaşlarımsınız. Kardeşlerim beni dünyada iken görmedikleri halde iman ettiler, şirke düşmediler. Onlar beni mizanda göreceklerdir. Onlar Allah'ın kelamına inanmışlar, emir ve yasaklarına uymuşlardır. Ömrünüz olur da onlara erişerseniz selamımı iletiniz." buyurmuştur.

äordı ya kim úarındaşıñ yÀ Rasÿl

Didi benden äoñra ümmetimdür ol (249)

Görmediler beni dünyâda iken

Bula anlar beni mizânda iken (251)

Eserde ifade edildiği üzere Allah, kazasına razı olmayan, belalara sabır göstermeyen ve nimetlere şükürle karşılık vermeyenlerin yer ve gök arasından çıkmalarını, kendilerine başka bir efendi aramalarını ve Allah'ın rahmetinden uzak olmalarını istemiştir. İnsanın başına gelen bela ve musibetler Allah'ın emri doğrultusunda meydana gelmekte ve bu hususta Allah'tan başka bir etken bulunmamaktadır.

Kim ki râı olmaya uââma hiç

Daı âbir olmaya belâma hiç

Daı nièmetüme şükr itmez àayân

Çıusun yirle gök arasından hemân

âayrı efendi àaleb eylesün ol

Yaèni dÿr olsun raómetümden ol úul (187-189)

Bu bölümde kudsi hadislerden örnekler vermek suretiyle konu anlatılmış, sabır ve şükür, Cenab-ı Hakk'ın rahmet ve merhametinin gazabından üstün oluşu, ibadet ve taatin Allah'ın rahmetine vesile olacağı gibi hususiyetler zikredilmiştir.

b. Fasl-ı Sâî: Evkât-i Hamsenün Sevâbından ve Riyâ ve Nasuh Tevbesi Nedür Anı Beyân İder.

İkinci fasıl “Fasl-ı Sâî Evkât-ı Hamsenün Sevâbından ve Riyâ ve Nasuh Tevbesi Nedür Anı Beyân İder” şeklinde adlandırılmıştır. Bu fasılda, adından da anlaşılacağı üzere beş vakit namazın ve namazları cemaatle kılmanın önemi, şirk çeşitleri, riyanın mahiyeti ve tövbe konuları ele alınmıştır.

b1. Namaz

Bölümün ihtiva ettiği ilk konunun namaz olması hasebiyle öncelikle namaz konusunda halk arasında meşhur bir hadis olarak bilinen “Namaz müminin miracıdır.” rivayeti ile konuya giriş yapılmıştır. Müellife göre bu hadis ile namaz kılan kimsenin miraca çıkmış gibi sevap kazanacağı anlatılmak istenmiştir.

EnbiyÀlar serveri dirdi tamÀm

Mü'minler mièrÀcı namÀzdur müdÀm

Yaènì MièrÀcuñ àevÀbı her zamÀn

Yazılur namÀz úılana bì-gümÀn (305-306)

Beş vakit namaz kılan kişiye elli vakit kılmış gibi sevap verilecektir. Beş vakit namaz, kılan kimse ile beraber vefatından sonra kabre, sırat köprüsüne ve haşir yerine kadar gidecektir. İlim bile amel olmadığı zaman insana fayda sağlamaz. İlim öğrenen kişi, toplum nezdinde iyi bir konuma sahip olsa ve kemale ermiş görünse bile ilmi ile amel etmemesi halinde abes ve üzüntü verici bir duruma düşecektir. Aynı şekilde ilmi referans almadan yapılan ibadetler de Allah katında makbul ibadetler sınıfına girmemekte ve bu tür ameller kusurlu ameller olarak görülmektedir. Bir kimse ancak ilim amel bütünlüğünü sağlayıp kemale ermek suretiyle güzel ahlaklı ve erdemli olarak vasıflanır. Dolayısıyla bir Müslüman'ın öncelikle ilim öğrenmesi ve ardından öğrendiği ilmi pratiğe geçirmesi gerekmektedir. Bu ifadelerden de bir Müslüman'ın ibadet hayatının ilim-amel birlikteliği ile şekillenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Daòı èilmüñ èamelsiz bil vebÀldür

Nola aduñ senüñ ehl-i kemÀldür (312)

èilmden òod saña maúãýd èameldür

Egerçi bilmeyüp dirsene elemeldür (314)

Daòı èilimsiz èamel olmaz tamÀm

Böylece bil daòı sen bunu müdÀm (316)

“Ameller niyetlere göredir.” hadisi zikredilmiş, bir fiili işlerken sahip olunan niyetin iyi ya da kötü olmasının işin sonucuna etki edeceği vurgulanmıştır. Yapılan ibadet veya herhangi bir iş, insanların takdir ve teveccühünü kazanmak için değil yalnız Allah rızası için yapılmalıdır.

İnneme'l-aemÀlu didi ol Rasÿl
Óadiâ-i äaóìódür sen eyle úabÿl

Yaènì niyyetle úabÿl olur namÀz

Niyyet ile úıl müdÀm iy ser-firÀz (319-320)

Hız. Peygamber, namazı farzları, sünnetleri ve edeplerine riayet ederek kılmak gerektiğini belirtmiştir. Bu kısımda namaz ile ilgili olarak Hız. Peygamber ile ashabdan bir kimse arasında geçen bir diyaloga yer verilmiştir. Buna göre ensardan bir kimse Hız. Peygamber'e namazın sevabı, kerameti ve hürmetinin ne olduğunu sormuştur. Hız. Peygamber, namazın Allah'ın ve meleklerin sevgisini kazanmaya ve duanın kabulüne vesile olduğunu ifade etmiştir. Namaz, peygamberlerin sünneti, marifetin nuru, imanın aslı, amellerin en faziletlisi, rızkın bereketi, vücudun kuvveti, canın nuru, son nefeste Azrail'e karşı şefa'at edici, kabirde Münker ve Nekir meleklerinin sualleri karşısında yardımcı, kıyamette sııcaklardan gölgeleyici, cennette baş tacı ve cehennem ile kişi arasında perdedir. (321-336)

Eserde namaz kılmanın ehemmiyetinin izah edilmesinin ardından, namazın terki hususuna da değinilmiştir. Buna göre Hız. Peygamber, bir kimsenin namazı kasten terk etmesi ya da farz olduğunu inkâr etmesi durumunda kâfir olacağını belirtmiştir. Yine bir hadiste belirtildiğine göre bir vakit namazı kasten terk eden kimse seksen bin yıl cehennemde yanacaktır.

Kim ki bir vaút namÀzı didi Rasÿl
Úaäd ile terk eyleseydi bilmiş ol

Óaú TeèÀlÀ ol kişiyi bî-gümÀn

Seksen biñ yıl ùamuda óabs ide inan (340-341)

Cemaatle namaz kılmanın müekked sünnet olduğu belirtilmiş ve Hz. Peygamber'in hadislerinde de vurgu yapılan faziletine değinilmiştir. Ayrıca Allah'tan korkan bir âlimin arkasında namaz kılan kişinin, peygamberlerin arkasında namaz kılmış gibi sevaba nail olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Cebrail ile Hz. Peygamber arasında geçen bir mütalaaya yer verilmiştir. Cebrail, Hz. Peygamber'e cemaatle namazı terk edenlerin cennetin kokusunu dahi alamayacaklarını, hem dünyada hem de ahirette reddolunacaklarını ve lanetleneceklerini söylemiştir. Azrail, cemaatle namazı seven kişiye, son nefesinde peygamberlere geldiği şekilde gelecek, bu kimsenin kabri cennet bahçelerinden bir bahçe olacak ve kabrinde iki cennet kapısı açılacaktır. Beş vakit namazı cemaatle kılan kimseye bin şehit sevabı verilecektir. Cemaatle kılınan namaz yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir. (343-365)

Cemaatle namazı teşvik etmek amacıyla pek çok müjdeye yer verilmiştir. Buna göre namaza başlarken "*Allahu Ekber*" diyen kişinin bütün günahları affedilecektir. "*Euzubillahirrahmanirrahim Bismillahirrahmanirrahim*" deyince vücudundaki kılların sayısı kadar, "Fatiha" okuyunca hacca gitmiş gibi, "rükû" yapınca bin altın sadaka vermiş gibi, "*Sübhane Rabbiyel Azim*" deyince gökten inen kutsal kitaplar kadar, "*Semiallahu limen hamide*" deyince insanların ve cinlerin sayısınca sevap verilecek, secdeye varıp "*Sübhane Rabbiyel Ala*" deyince Allah'ın rahmet nazarına mazhar olup bütün günahları bağışlanacak, "tahiyyat"a oturunca sabırlı kimselerin sevabı verilecek ve "selam" verince cennetten kapılar açılacak ve bu kimse istediği kapıdan cennete girecektir. Hz. Peygamber, namazın başının "rıdvanullah", ortasının "rahmetullah" ve sonunun "gufranullah" olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeden anlaşıldığına göre namaz kılan kimse namazın başında iken Allah'ın hoşnutluğunu, ortasında iken rahmetini ve sonuna gelince de bağışlamasını elde etmektedir. (366-380)

Bu bölümde ayrıca namaz vakitlerinin önemi vurgulanmış ve namazlarını kılanların elde edecekleri uhrevi faziletler beyan edilmiştir. Buna göre sabah namazını kılan kişi sırat köprüsünü çok hızlı geçecektir. Bu namazı cemaatle kılan ve namazın akabinde güneş doğuncaya kadar mescitte oturup zikirle meşgul olan kimse cennette yetmiş bin derece elde edecek, her bir derece at koşumuyla elli yıllık yol olacaktır. Öğle namazını devamlı surette cemaatle kılan kimsenin yüzü kabrinden kalkarken ay gibi parlak olacaktır. Allah, o kimseye Adn Cenneti'nden elli derece verecek ve her derecenin arası yetmiş yıllık yol olacaktır. İkinci namazını cemaatle kılan ve ardından

mescitte bir saat oturarak ilmi bir mesele öğrenen kimsenin bütün günahlarının bağışlanacak, bu kimseye cennette her biri dünya büyüklüğünde olan ve özelliklerini saymaya muktedir olamadığımız bin şehir verilecektir. Yine ikindi namazını devamlı surette cemaatle kılan kimse ölmeden önce cennetteki yerini görecek, cennet nimetlerini yiyecek ve cennet içeceklerinden içecektir. İkindi namazını bir kez cemaatle kılan kimse ise Hz. İsmail'in oğullarından sekiz kişiyi azat etmiş kadar sevap alacaktır. Akşam namazını cemaatle kılan kimsenin mezarından kalkarken başının üzerinde bir saf melek olacak, melekler bu kimseyi Allah'a ulaştıracaklar ve dünyada iken de hacca gidip bütün günahlarını bağışlanmış gibi kabul edilecektir. Yatsı namazını cemaatle kılan kimse, kadre ermişçe sevap alacak ve kıyamet günü peygamberler, şehitler ve salihlerle beraber arşın gölgesinde toplanacaktır. (381-415)

Eserde, müezzinelik yapmanın, imametinin ve cemaatle namaz kılmanın önemi hususunda rivayetler de nakledilmiştir. Hz. Peygamber, diğer saftakileri incitmemek koşuluyla ilk safa geçen kişiye müezzin sevabı verileceğini söylemiştir. Kalpten inanarak ilk safta namaz kılan kimse Allah'a yaklaşıp, Allah'ın emri doğrultusunda meleklerin selamı ile müşerref olacaktır. Ayrıca cemaatle namaz kılmanın yalnız kılmaktan on bin kez daha faziletli olduğu da ifade edilmiştir.

Ef'âle cem'âetle üllinan namâz

On biñ kez yalıñuz üllmaúdan namâz (432)

b2. Riyâ

Eserde riyâ hususu açıklanmadan önce şirkin mahiyeti ile Ebu'l-Leys Semerkandî'nin sâlih amel ve şirk ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Ebu'l Leys'e göre sâlih amelin niyet, nâfi', vera' ve ihlâs olmak üzere dört tane olduğu, şirkin ise şirk-i celî, şirk-i hafî ve şirk-i ahfâ olmak üzere üç türlü olduğu ifade edilmiştir. Şirk-i hafînin günah işlemekte ısrar etmek, şirk-i ahfâ'nın ise riyakârlık manalarına geldiği belirtilmiştir. (434-438)

Hız. Peygamber rıyanın yetmiş bab olduğunu belirtmiştir. Hız. Peygamber ashabına şirk-i asgardan korkmaları ve sakınmaları hususunda tavsiyede bulunmuş, ashabının şirk-i asgarın mahiyetini sormaları üzerine, şirk-i asgarın riyakârlık olduğunu belirtmiştir. Hız. Peygamber, güzel bir ameli insanlar görsün diye yapan kişinin şirke düşeceğini ve kötü bir amelden Allah'tan değil de insanlardan çekindiği için kaçınan

kimsenin de riyakâr olacağını söylemiştir. Riya, Hz. Peygamber'in de beyan ettiği üzere kişinin yaptığı amellerin heba olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bir kimse devamlı surette kendi nefsinı kontrol etmeli ve bu manevi hastalıktan kendisini korumalıdır. İmam Razi, Tefsir-i Kebir'de sevap kazanmak amacıyla veya cehennem korkusuyla namaz kılan kimsenin yaptığı ibadetin Allah katında makbul olmayacağını belirtmiştir. İmam Razi'nin ifadesinden anlaşılmaktadır ki bir Müslüman'ın yapacağı ibadetlerin Allah katında makbul olmasının temel şartlarından birisi sevap kazanmak düşüncesi ya da cehennem azabından kurtulma ümidi değil yalnızca Allah'ın rızasını kazanma arzusu olmalıdır. Bu husus mutasavvıfların da hassasiyetle üzerinde durdukları bir konudur. Meşhur kadın sufi Rabia el-Adeviyye “Ya Rabbî, eğer sana ibâdet etmem cehennem korkusu ile ise beni cehenneme at. Eğer cennete girmek ümidi ile ibâdet ediyor isem, cennetini yasak eyle. Eğer sırf, senin rızân için ibâdet ediyor isem, bâkî olan cemâlin ile müşerref eyle.” şeklinde münâcâtta bulunarak bir kimsenin yaptığı ibadetlerdeki hareket tarzını belirlemiştir¹³⁹. İncelediğimiz eserde de aynı görüşe yer verilmekte ve yapılan ibadetlerdeki maksadın sevap kazanmak ya da cehennem korkusu olmaması gerektiği ifade edilmiştir.

èİbÀdetinde ùaleb itse âevÀb

Hem ùamudan úorúup eylese âevÀb

Dürüst degüldür hiç namÀzı anuñ

AllÀhı taèôim degül didi anuñ (450-451)

b3. Tövbe

Tasavvuf literatüründe manevi hayatın ilk basamağı kabul edilen tövbe, Allah ile insan arasındaki perdelerin kalkmasına vesile olan ilk makamdır. Bir kimse günah işlediği zaman günahı sebebiyle kalbinde bir karanlık meydana gelmekte, günah işlemekle meydana gelen manevi kirler de kalbi karartmakta ve zillet, zulmet ve hicap kalbi istila etmektedir. Bu durumda zulmet ile kaplanmış kalpten ancak tövbe

¹³⁹ Cavit Sunar, *Ana Hatlarıyla İslam Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1978, s.17.

vesilesiyle günahların izleri kaybolmaktadır¹⁴⁰. Eserde tövbe ile ilgili hususlar açıklanırken Keşşâf Tefsiri ve İhya Ulumi'd-din adlı eserlerden yararlanılmıştır. Bir kimse günahlarından tövbe etmemesi durumunda, yaptığı ibadetler neticesinde herhangi bir sevap kazanamayacak ve yapılan ibadetler Allah katına ulaşamayacak, kişi yalnız farz olan görevini ifa etmiş sayılacaktır. Büyük günahlardan kurtulmanın yolu tövbe etmektir. Ancak arzu etmesi durumunda Allah, günahkârları ahirette bağışlayabilecek, aksi takdirde azap etmek suretiyle cezalandıracaktır. Bu kısımda müellif, “O dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder.¹⁴¹” mealindeki ayeti zikrederek manayı pekiştirmiştir. Akabinde işlenen küçük günahların kılınan beş vakit namaz vesilesiyle affedileceği belirtilmiştir. Hz. Peygamber bir hadisinde “Büyük günahlardan kaçınıldığı müddetçe, beş vakit namaz ile iki cuma, aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir.¹⁴²” buyurarak bu hususa işaret etmiştir.

Nitekim buyurdı Peyâamber rev'ân

Be-dürüstî üllmaú beş vaúti àay'ân

Bir cumèadan bir cumèaya varınca

Bir Ramaø'Andan bir Ramaø'Ana varınca

Bu arada olan ãaa'Âyir o dem

Yarlıaanur her ne ki vardur her dem (459-461)

Küçük ve büyük günahı olan kişilerin nasuh tövbesi etmeleri gerekmektedir. Nasuh tövbesi, bir günahı tekrar işlememek üzere tövbe etmek ve o günahı kalbe dahi getirmemektir. Bir kimse günah işlemesinin ardından tevbe ederek o günaha bir daha dönmemeye azmetmelidir.

Ol gün'Ahı ayruú hiç işlemeye

Úaäd idüp úalbe daòı hiç gelmeye (466)

¹⁴⁰ İbn Ataullah el-İskenderî, *Tacü'l-Arus (Nefislerin Terbiyesi)*, Çev. Mehmet Şahin Musannifoğlu, Erenler Matbaası, İstanbul, 1977, s.19.

¹⁴¹ Bakara, 2/284.

¹⁴² Müslim, Taharet, 14.

c. Faslı Sâlis: Günâh-ı Kebâyiri Dahı Günâh-ı Sağâyiri Beyân İder

Bu bölümde büyük ve küçük günahlar izah edilmiştir. Öncelikle büyük günahlar çeşitli rivayetlere göre tasnif edilmiş, ardından yine rivayetlere dayanarak küçük günahlar açıklanmıştır.

İslam dininde günah, tövbesiz affedilip edilmemesine ve hakkı çiğnenen muhatabına göre gruplandırılabilir. Niteliği açısından da küçük günahlar ve büyük günahlar şeklinde sınıflandırılır¹⁴³. İmamı'l-Harameyn, Ebu İshak İsferânî ve Ebu Bekir Bakıllânî gibi İslam âlimlerinin bir kısmı günahlar arasında küçük büyük ayrımı yapılmasına karşı çıkmışlardır. İmam Gazâlî'nin de dâhil olduğu diğer zümre ise günahların, küçük günahlar ve büyük günahlar şeklinde kategorize edilebileceğini belirtmişlerdir¹⁴⁴.

c1. Büyük Günahlar

Karşılığında ağır tehditler bulunan günahlar, büyük günahlar şeklinde tanımlanmaktadır. Hz. Peygamber, büyük günahlarla ilgili olarak bir hadisinde “Şefaati ümmetimin büyük günahları olanıdır.”¹⁴⁵ buyurmuştur. Diğer bir hadisinde de “Mahveden yedi gınahtan sakınınız. Onlar Allah’a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek, faiz, savaştan kaçmak, iffetli ve iman sahibi bir kadına zina iftirasında bulunmaktır.”¹⁴⁶ buyurarak büyük günahları kategorize etmiştir¹⁴⁷. İslam âlimleri büyük günahları zahirî ve batınî büyük günahlar şeklinde ikiye ayırmışlardır. Küfür, riya, münafıklık, kadere razı olmamak gibi günahlar batını; namazı kasden terk etmek, altın kapta yemek, kabirleri tavaf etmek gibi günahlar da zahiri büyük günahlar sınıfına dâhil edilmiştir¹⁴⁸.

Müellif ilk olarak kelam âlimlerinin Hz. Ali'nin rivayetine dayanarak yaptıkları büyük günah tasnifi ile bölüme başlamıştır. Hz. Ali'nin rivayetine göre büyük

¹⁴³ Adil Bebek, “Günah”, *DİA*, Ankara, 1996, c.XIV, s.283.

¹⁴⁴ Ahmet Lütfi Kazancı, *İslam Akaidi*, Ensar Yay., İstanbul, 2009, s.47; İmam Gazâlî, *İhyâu 'Ulumi'd-Din*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul, ty, 4.Cilt, s.33; Fahreddin er-Razî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, Çev. Suat Yıldırım vd., Akçağ Yay., 1990, Ankara, c.VII, s.539-548.

¹⁴⁵ Tirmizi, Kıyâmet, 12; Ebu Davud, Sünnet, 23.

¹⁴⁶ Buhari, Vesaya, 23; Müslim, İman, 38.

¹⁴⁷ Bkz. Celal Yıldırım, *Büyük Günahlar*, Uysal Kitabevi, Konya, 1979.

¹⁴⁸ Muhammed Emin Er, *Allah Katında Din*, Çev. Mahmut Temelli, Keşif Yay., Ankara, ty., s.170. Büyük günahlar/ Kebâir ile ilgili müstakil çalışmaların en meşhuru, m.1566'da vefat eden el-Heytemî'nin Zevâcir adlı eseri ile ez-Zehebî'nin Kebair adlı eseridir. Yaşar Nuri Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar*, Hürriyet Ofset, İstanbul, 1991, s.5.

günahların sayısı on ikidir. Bunlar şirk, haksız yere birisini öldürmek, kapalı kadınlara sövmek, zina, bir Müslüman'ın iki kâfirden kaçması, sihir, öksüz malı yemek, anne ve babaya asi olmak, mülhid olmak yani Allah'ı inkâr etmek, faiz, büyü yapmak ve içki içmektir. (468-475)

Devamında Alaüddin Türkistânî'nin kebâirle ilgili tasnifine yer verilmiştir ki buna göre büyük günahlar kırk adettir. Bunlar şirk, insan öldürmek, anne ve babaya asi olmak, faiz, yetim malı yemek, halka zulüm yapmak, gıybet, ilim öğrenmemek, Allah'ın hilesinden emin olmak, Allah'tan ümid kesmek, Allah'tan korkmamak, ahde vefasızlık, müminlere hıyanet etmek, emanete ihanet etmek, kâfirlerle dost olmak, namazı terk etmek, oruç tutmamak, zekât vermemek, şahitliği gizlemek, yalancı şahitlik etmek, okuduğunu unutmak, yalan yere yemin etmek, gücü yettiği halde hacca gitmemek, halka secde etmek, Cuma namazına gitmemek, büyü yapmak, zalim yöneticilerin yalan beyanlarının gerçek olduğunu söylemek, zina, livata, hayvanlarla cinsel ilişki kurmak, hayız halindeki eşiyle cima yapmak, çalgı çalmak, çalgı dinlemek, ağıt yakmak, Allah'ın nimet olarak verdiği yiyecekleri kötölemek, satranç ve tavla oynamak, dünya sevgisi, haram yemek, insanları hor görmek ve âlimler ile dervişlere hürmet etmemektir (477-498)¹⁴⁹.

Türkistânî'nin tasnifinden sonra “Ehlullahın Büyük Günah Tasnifi” şeklinde adlandırılan başka bir tasnif, İmam Gazali'nin İhyau 'Ulumi'd-Din adlı eserinden nakledilmiştir. Buna göre büyük günahlar on yedi tanedir. Büyük günahların dört tanesi gönülde, dört tanesi dilde, üç tanesi karında, iki tanesi ferçte, iki tanesi elde ve iki tanesi ayaklarda bulunmaktadır. Gönülde olanlar şirk, Allah'a isyan üzere olmak, Allah'tan ümit kesmek ve Allah'ın hilesinden emin olmak; dilde olanlar yalancı şahitlik, kapalı kadınlara sövmek, yalan yere yemin etmek ve sihir yapmak; karındaki günahlar içki içmek, zulmederek yetim malı yemek ve faiz; ferçteki günahlar livata ve zina yapmak; eldeki günahlar adam öldürmek ve büyü yapmak, ayaklardaki günahlar ise anne-babaya asi olmak ve bir müminin iki kâfirden kaçmasıdır (490-501).

Cebrail, Hz. Peygamber ile yaptığı bir görüşme esnasında Allah katında dünya sevgisinden daha büyük bir günah olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber de bu hususta “Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.” buyurmuştur. Hadisten de anlaşılaacağı üzere

¹⁴⁹ Konuyla ilgili rivayetlerin asıl kaynağı için bkz. Alâüddin Ali Türkistânî, *Nazm-ı 'Adedi'l- Kebâir (Manzûmetü'l-Kebâir)*, el-Mektebetü'l-Abdeliyye bi-Câmi'ati'z-Zeytûniyye, 3/252.

insanın yaptığı hataların temelinde dünya sevgisi yatmaktadır. Buna göre kalp darlığı ölümü unutmaktan, ölümü unutmak da çok günah işlemekten kaynaklanmaktadır. Çok günah işlemek de dünya sevgisinin bir sonucudur.

Úatumda dünyÀ sevmeklikden èayÀn

KebÀyir yoúdur benüm dimiş ol Àn (514)

İmdi úalb darlıaı sen bil her zamÀn

Ölümi unutmaúdan olur hemÀn

Mevti unutmaú çok günÀhdan olur

Çok günÀh dünyÀ muóabbetden olur (516-517)

c2. Küçük Günahlar

Büyük günahların dışında kalan günahlar, küçük günah olarak isimlendirilmiştir. Müellife göre küçük günahlar caiz olmayan yerlere bakmak, müminleri gıybet etmek, insanlarla alay etmek, insanlara su-i zanda bulunmak, gereksiz konuşmak, çok gülmek, acıkmadan yemek, yalan söylemek, çalgı dinlemek, cünüp iken mescide girmek, bir kimsenin evine izinsiz bakmak, kin tutmak, bir Müslüman'a üç gün küs durmak, musibet anında ağlamak, belalardan dolayı şikâyetçi olmak, günahkârlarla oturmak, deliyi mescide sokmak, bir kimsenin malını haksız yere zayi etmek, mescitlerin üzerinde yol eylemek, yol kesmek, setr-i avret hususuna riayet etmemek, yedi yaşına gelmiş kız ve erkek çocuğuyla aynı yatağı paylaşmak, cünüp iken Kur'an okumak ve mekruh olan diğer şeylerdir. (509-523)

AmmÀ günÀh-ı äääÀyirden beyÀn

İdelüm biraz işit anı revÀn

TÀ ki andan idesin sen ferÀaat

FerÀaat idüp bulasın saèÀdet (518-519)

Òalúı masòaralıàa almaú daòı

Òalúa yaramaz ôan itmekdür daòı (521)

Müellif, Müslümanlar'ı günah işlemekten muhafaza etmesi ve hidayete erdirmesi hususunda Allah'a dua ederek üçüncü faslı nihayete erdirmiştir.

Úabió fièlden bizi ãaúla yÀ îlÀh

HidÀyetüñe úulavuzla her gÀh (533)

d. Fasl-ı Râbiè: Peygamberün Nasihatinden ve Fakirlik Faziletinden ve Bazı Ahvalden Beyân İder.

Eserin dördüncü bölümünde genel itibariyle Hz. Peygamber'in ashabına yapmış olduğu umumi nasihatlerden, fakirlik, doğruluk, iman ve küfür ile ilgili hususlardan bahsedilmiştir.

d1. Hz. Peygamber'in Bazı Nasihatleri

Bu bölümde ilk olarak Hz. Peygamber'in, talihli kişinin tarifini yaptığı bir hutbesine yer verilmiştir. Buna göre talihli kişi başkalarının hata ve kusurları ile değil, kendi hata ve kusurlarıyla meşgul olan, nafakasını helal yollardan temin eden, ilim ehlinin meclislerine iştirak eden ve kendi nefsinin başkalarının nefsinden aşağıda gören kimsedir. Talihli kişinin diğer özellikleri ise insanlarla iyi geçinmesi ve diğer insanlara zararının dokunmaması, ilmiyle amel etmesi, yalan, dedikodu, gıybet gibi gereksiz konuşmalardan sakınmasıdır.

Naúıldür òuùbede bir gün ol Rasýl

Didi ne baòtulu şol kişiye ol

Meşâyıl ola kendü èaybına tamÀm

Òalúuñ èaybın gözlemez ola müdÀm

ÓelÀl mÀldan nafaúa virür ola

Daòı èilm ehliyle oturur ola (534-536)

Enes ibni Malik'in naklettiğine göre Hz. Peygamber üç şeyin kişiye kefarete olacağını, üç şeyin kişinin derecesini artıracaklarını, üç şeyin kurtuluşa vesile olacağını ve üç şeyin de kişiyi helak edeceğini bildirmiştir. Bir kimseye kefarete olacak şeyler soğuk havalarda abdest almak, namaz kıldıktan sonra diğer vaktin namazını beklemek, soğuk ve sıcak havalarda cemaatle namaza devam etmektir. Bir kimsenin derecesini artıracak şeyler insanlara yemek yedirmek, selam vermek ve başka kimseler gece uykusunda iken namaz kılmaktır. Bir kimsenin kurtuluşuna vesile olacak şeyler ise öfkelenildiği zaman adaletli davranmak, fakirlik ve musibet anında sabırlı olmak ve gizli ve açıkta Allah'tan korkmaktır. (536-551)

Amma ol kim necâ't viricidür ol

âa'aba geldükde âadl itmekdür ol

İkinci fa'ûırda âabr itmek ola

Hem âinâda da'î âabr itmek ola

Üçünci Allâhdan úorúmaú ÂşikÂr

Hem da'î gizlüde úorúmaúdur iy yÂr (553-555)

Haram yemek, yalan söylemek, dünyayı sevmek ve faiz yemek ise kişinin helakine neden olacak günahlardır.

Ol ki helâk yeğicidür âayÂn

ÓarÂm yimek söylemeklikdür yalan

İkinci dünyâyı sevmeklikdür ol

Üçü ribâ ile dirilmekdür ol (556-557)

d2. Fakr

Tasavvufî bir kavram olan fakr hususunda Hz. Peygamber, incelediğimiz eserde de zikredildiği vechile “Fakirlik benim övüncümdür.” buyurmuştur. Mutasavvıflara göre Hz. Peygamber'in bu hadisinde ifade ettiği fakirlik maddi anlamda bir fakirlik

değil, Vacibü'l-Vücut ve Ğani olan Allah karşısında kulun fakirliğidir. Diğer bir ifadeyle fakirlik, herşeyin Allah'a ait olduğunu kavrayabilmektir. Ayrıca tasavvufi eserlerde fakr, velilerin alamet-i farikası, sufilerin süsü ve Allah'ın has dostları olan peygamberlerin tercih ettiği bir haslet olarak da tanımlanmaktadır¹⁵⁰.

Faúr faòrümdür buyurmuşdur Rasÿl

Faúr içinde buldı bulan Óaúúa yol (558)

Peygamberlerin özelliklerinden birisi de fakirleri sevmektir. Fakir bir kimseyi hor gören, peygamberleri hor görmüş gibidir. Fakir bir kimsenin ziyaretine giden, Kâbe'ye giderek bütün günahlarının bağışlandığı hususunda müjde alan kişi gibidir. Ayrıca fakir kimsenin kalbi Allah'ın nazargahıdır. Allah günde üç kez fakirin kalbine nazar eder.

Dervişlere ùaèn itmeklik her zamÀn

EnbiyÀya ùaèn itmekdür bì-gümÀn (564)

Bir yarlıàanmış Kaèbe müzdin vire Óaúú

Günde üç kez naôar ider dervîşe Óaúú (566)

Ebu Said el-Hudrî'nin sorusu üzerine Hz. Peygamber, fakir bir kimsenin kılacağı iki rekât namazın zengin bir kimsenin kılacağı yetmiş rekât namazdan daha makbul olduğunu söylemiştir. Fakir ile zengin aynı ameli işleseler ve zengin bu amelin yanında yetmiş bin dirhem gümüş sadaka verse bile fakirin ameli ile zenginin ameli alacakları sevap bakımından müsavi olacaktır. Cenab-ı Hakk, beş kimse ile meleklerle karşı övüneceğini beyan etmiştir: Allah için savaşa katılan gaziler, halka karşı tevazu gösteren yiğitler, başkalarının görmediği yerlerde Allah korkusundan ağlayan kişiler, fakirlere iyilik yapan zenginler ve sıkıntılar karşısında sabırlı olan fakirlerdir. (570-583)

Cennetin sekiz kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların yedisinden fakirler, bir kapısından ise zenginler girecektir. Cehennemin ise yedi kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların altısından zenginler, bir kapısından ise sıkıntıya sabretmeyen fakirler girecektir.

¹⁵⁰ Abdulkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, Haz. Ali Arslan, Alperen Yay., 2003, Ankara, s.451.

Daòı ùamunuñ altı úapusından

BÀylar girürler hem bir úapusından

äabrı olmayan dervişler bî-gümÀn

Girürler böylece úıldılar beyÀn (601-602)

Müellif, bir dervişi haksız yere inciten kimsenin on kez Kâbe'yi yıkmış gibi günaha gireceğini ifade eden rivayeti nakletmiştir. Zira müminin kalbi Allah'ın arşı mesabesindedir. Bir yetimin kalbini kıran kimse ise, ahirette şiddetli bir azapla karşılaşacaktır. Bu sebeple yetimi inciten kimse, hemen ondan helallik dileyerek gönlünü almalıdır. Fakir kimsenin de belli kıstasları olmalıdır: Ehl-i sünnet ve'l-cemaat üzere olmalı, fakirliğe rıza göstermeli, Hz. Peygamber'e ve ashabına tabi olmalı yani sözlerinde ve fiillerinde Sünnî olmalıdır.

Oldur ehl-i sünnet cemÀeat ola

Hem faúırına rÀøı her sÀeat ola (610)

Daòı sünnî ola ol kişi úavlen

Daòı sünnî ola ol kimse fièlen (612)

d3. Doğruluk

Sıdk; sözde, davranışta ve niyette dürüstlüktür. Kur'an'daki "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!"¹⁵¹ ayeti doğruluk kavramının ehemmiyetinin vurgulandığı en meşhur ayettir. Peygamberlerin sıfatlarından biri olarak da bilinen sıdk hususunda Hz. Peygamber bir kimsenin kalbinin doğru olmaması durumunda imanının tam olmayacağını, sözlerinin doğru olmaması durumunda da kalbinin doğru olmayacağını bildirmiştir.

Doàrı olmaz úavlüñ imÀanı tamÀm

Úalbi doàrı olmayınca bil müdÀm (614)

¹⁵¹ Hud, 11/112.

Abdullah ibn Ömer, doğruluğun alâmetinin ne olduğunu sorduğunda Hz. Peygamber, “dünyadan el çekmek ve ölüm gelmeden önce ahiret hayatı için gerekli hazırlıkları yapmak” buyurmuş ve “Artık kalpleri Allah’ı anmaya karşı katılmış olanların vay haline! İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.¹⁵²” mealindeki ayeti okumuştur. Hz. Ebu Bekir ayette bahsedilen kimseler gibi olmak endişesiyle üzüntü duyarak insan olarak değil de bir kuş olarak yaratılmış olmayı, Hz. Ömer bir köşede duran bir kerpiç parçası olmayı, Hz. Osman ölmüş olmayı, Hz. Ali de dünyaya gelmemiş olmayı temenni etmiştir. Müellif bu kısımda “Kulları içinde Allah’tan ancak âlimler korkar.”¹⁵³ mealindeki ayeti zikretmiştir. Bir önceki ayette geçen kimselerin durumuna düşmek korkusuyla peygamberler, âlimler, veliler ve takva sahipleri dünyadan el etek çekmişler ve nefsanî lezzetlere uymamışlardır.

Bu úorúudan enbiyÀ vü evliyÀ

Daòı bunca èulemÀé u etúıyÀ

DünyÀdan el çekdilerdi bì-gümÀn

NefsÀnı leõöete uymadı bir Àn (630-631)

d4. İman ve Küfür

Eserde zikredilen rivayete göre bir gün Hz. Peygamber, Hz. Ömer’e kimlerin imanının tam olduğunu sormuştur. Hz. Ömer de meleklerin imanının tam olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber, meleklerin Kuran’ın vahyedildiğini bildiklerini ve dolayısıyla cevabın doğru olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer peygamberlerin imanının tam olduğunu söylemiş fakat Hz. Muhammed onların kendilerinin peygamber olduğunu bildiklerini ve dolayısıyla cevabın yine doğru olmadığını söylemiştir. Hz. Ömer ashabın imanının tam olduğunu söylemiş ancak Hz. Peygamber kendisinden mucize görmeden inanmadıkları için cevabın yine doğru olmadığını ifade etmiştir. Hz. Ömer bu kez cevabı Hz. Peygamber’e sormuş ve Hz. Peygamber kendisini görmediği halde iman eden kimselerin imanının tam olduğunu bildirmiştir.

¹⁵² Zümer, 39/22.

¹⁵³ Fâtır, 35/28.

Eytdüm ya kimlerdür yÀ Óabib-i Óaú
Didi imÀn yöninden aèceb-i òalú

Şunlardur getüreler baña imÀn
Beni amma görmediler bi-gümÀn

Anlaruñ imÀnı aècebdür didi
áayibÀna imÀn aècebdür didi (642-644)

İmanının peygamber imanı gibi olduğunu söyleyen kimsenin kâfir olduğu hususunda âlimler müttefiktir. İman artan ya da eksilen bir olgu olmamakla birlikte kuvvetlenme veya zayıflama gibi hususiyetleri bulunmaktadır. İnsanların imanı peygamberlerin imanına kıyasla zayıftır. Peygamberlerin imanı ise Allah'ın cemali ile müşerref olmaları dolayısıyla kemale ermiştir. (639-646)

Müellif, imanın zıddı olan küfrü dörde ayırarak tasnif etmiştir: Küfr-i inkâr (Allah'ı bilmeyen ve dolayısıyla da iman etmeyen kimselerin küfrü), küfr-i cehûd (Allah'ın varlığından haberdar olduğu halde diliyle ikrar etmeyen küfrü), küfr-i inâd (Allah'ın varlığını bilen ve kalbiyle tasdik eden, ancak dili ile tasdik etmeyen küfrü) ve küfr-i nifâk (dili ile Allah'ın varlığını ikrar ettiği halde kalben Allah'a inanmayan küfrü). (648-657)

d5. Hz. Fatıma ve Hz. Ali Kıssaları

Fakirliğin önemini pekiştirmek maksadıyla Hz. Fatıma'nın Hz. Ali ile olan evliliği kıssasına yer verilmiştir. Buna göre, Hz. Peygamber'in kızı Fatıma, Hz. Ali ile evleneceğinde çeyizi götürmek için Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Selman-ı Fârisî çağrılmıştı. Fatıma'yı evinden çıkarken başında bir parçadan oluşan başörtüsü ve üzerinde on parça yama olan bir elbise ile görünce Hz. Ebu Bekir ağlamış ve Hz. Peygamber'e "Fatıma'nın çeyizi bu kadar mı?" diye sormuştu. Hz. Peygamber, "Bu bile fazladır." buyurmuş; dünyada misafir gibi olduklarını ve az eşyanın yolcu için kolaylık olduğunu söylemiştir:

FÀûımanuñ cihÀzı bu mı didi

Peyâamber çouğur bu da dağı didi

Onlara kim bunda müsÀfir ola

Yegcedür her dem yola óÀıır ola (696-697)

d6. Hz. Ali'nin Hastalığı

Rivayete göre Hz. Ali'nin hastalanması üzerine Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ziyaretine gelirler. Hz. Ali gelen konuklarına beyaz bir kase içindeki balı ikram etmek ister. Ancak balın içinde siyah bir kıl bulunmaktadır. Hz. Ebu Bekir bu durumu tevil etmeden balı yemeyeceklerini söyler. Hz. Ebu Bekir bu durumu İslam'ın kâsedan daha aydınlık, imanın baldan daha tatlı ve şeriatin hükmünün kıldan ince olduğu şeklinde tevil eder. Hz. Ömer cennetin kâsedan daha aydınlık, cennet nimetlerinin baldan daha tatlı, sırat köprüsünün ise kıldan daha ince olduğunu söyler. Hz. Osman Kur'an'ın kâsedan daha aydınlık, onu okumanın baldan tatlı, tefsirini yapmanın ise kıldan ince olduğunu ifade eder. Son olarak Hz. Ali, misafirin yüzünün kâsedan daha aydınlık, sözünün baldan tatlı, konuğa ikram etmek, güler yüzlü davranmak gibi haklarına riayet etmenin ise kıldan daha ince olduğunu söylemiştir. (661-673)

d7. Çeşitli Konular

Bu faslın sonunda takva, ümmet-i Muhammed'in fazileti ve dünyanın fani oluşu gibi hususlara değinilmiştir.

Takva dinin emirlerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen titizliktir. Umumiyetle Allah'tan korkma manası verilen bu kelime, korkunç bir şeyden çekinmeyi değil seven birinin sevdiğinin gönlünü incitmekten çekinmesi, Yaratıcı'ya karşı saygı ve sorumluluk duyma hassasiyetini ifade eder¹⁵⁴. Metinde ifade edildiğine göre İbni Abbas, muttaki kimseyi küçük ve büyük günahlardan sakınan kişi olarak tarif etmiştir.

İbn-i èAbbÀs müttaúı oldur didi

Ki kebÀyirden ol äaúınur didi

¹⁵⁴ Süleyman Uludağ, "Takva", *DİA*, Ankara, 2010, c.XXXIX, s. 484.

Daò1 günÀh-1 äaaÀyirden her Àn

Hem úııldı Óaú anları bunda beyÀn (665-666)

Hiz. Peygamber “Mü'mine musibet nevinden her ne ulaşır ise günahlarına bir kefarete olur. Musibet, beklenmedik bir hadise olmuş, ayağına batan bir diken olmuş farketmez.¹⁵⁵” buyurmuştur. Hiz. Peygamber'in bu hadisinden anlaşıldığına göre müminin başına gelen bela ve musibetler yine onun faydasınadır. Ebu Musa'nın naklettiğine ve Kûtü'l-Kulûb adlı eserinde de yer aldığına göre Rasulullah, ümmet-i Muhammed için ahirette azap olmayacağını, çünkü zaman zaman onların başına depremler ve çeşitli hastalıklar gibi musibetlerin geldiğini, bu vesileyle sıkıntı çektiklerini ve müminin azabının dünyada çektiği sıkıntılar olduğunu beyan etmiştir¹⁵⁶. (676-679)

Müellif dost, yoldaş, hazine ve nasihat kavramları üzerinde durarak dost isteyen için Kuran, yoldaş isteyen için Allah, hazine isteyen için kanaat ve nasihat isteyen için de ölümün kâfi olacağını ifade etmiştir. Bu dört sözü tutmayan kişiye de cehennem ateşinin kâfi geleceğini söylemiştir.

Kişi kim mýnis dileye her zamÀn

Aña tilÀvet yiter Úur'Àn her Àn

Daò1 yoldaş isteyeneye dÀyima

Aña kifÀyet ider dÀyim ÒudÀ

Daò1 òazine dileylene müdÀm

Aña úanÀeat yeter èale'd-devÀm

Hem daò1 vÀèiô dileylene èayÀn

Oña mevt kifÀyet eyleye hemÀn (700-703)

¹⁵⁵ Müslim, Birr, 2574.

¹⁵⁶ Ebu Davud, Fiten, 4277.

e. Faslı Hâmis: Zikrullâhun Faziletinden Dahı Kuran'un ve Salavâtun Faziletinden Beyân İder.

Bölüm başlığında Allah'ı zikir, Kuran tilâveti ve salavatın faziletinin beyan edileceği belirtilmesine rağmen, faslın 27.beytinden sonraki kısmı eksik olduğu için sadece müminlerin kalbi ile ilgili beyitler mevcuttur. Bu kısımda mümin kalbinin Allah'ın aynası ve evi olması, aynı zamanda ibadetlerin en büyüğünün Allah'ı anmak olduğu hususları ele alınmıştır.

e1. Kalp

Bir şeyin altını üstüne getirmek, çevirmek gibi anlamları ihtiva eden kalp, biyolojik olarak insan göğsünün sol tarafında bulunan et parçası olarak tanımlanmaktadır. Tasavvufi manada ise kalp insanın mahiyeti, madde ile mananın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecelli ettiği mahal, İlâhi latife gibi çok yönlü manaları ifade eder.¹⁵⁷ Eserde zikredilen bir hadiste “Müminin kalbi Allah'ın aynasıdır.” buyrulmaktadır. Allah, aynaya benzetilen müminin kalbine daimi surette nazar kılmaktadır:

Áyinedür mü'minüñ úalbi her Ân

Óaúú naôar úılur aña her dem revÂn (713)

Bir kimse nazargâh-ı İlâhî olan kalbini işlediği günahlar neticesinde meydana gelen kirlerden temizlemeli ve kalp gözünü açmalıdır. Allah'ın nazargâhı olması hususuna vurgu yapılan kalbi temizlemenin yolu da halisâne ameller yapmaktan geçmektedir.

ÜÀèat ile ãÀfi olur dÀyimÀ

İdegör iòlÀãile bulur cilÀ (716)

Diğer bir rivayette müminin kalbi Beytullah (Allah'ın evi) olarak nitelendirilmiştir. İnsan kalbinin mekândan münezzeh olan Allah'ın evi olmasından kasıt, Allah'ın müminin kalbinde manevî anlamda hazır bulunması ve bir önceki hadiste de belirtildiği üzere her daim kalbe nazar kılmasıdır.

Mü'minüñ úalbini işit bilmiş ol

¹⁵⁷ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.144; Ayrıca Bkz. Fatma Çalık, “Bir Semantik Analiz Denemesi: Kur'an'da Kalp Kavramı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XX, S. II, 2011, Bursa, s.167-190.

Óaúúũ evidür dimişler it úabýl

Yaèni dimekdür ki Óaúú óÀõır-durur

Mü'minũ úalbine hem nÀõır-durur (717-718)

“Yere ve göge sığmadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım.” kudsî hadisinde de Allah'ın kalbe sığması tabirinden Allah'ın kulun kalbinde tecelli etmesi anlaşılmaktadır.

Tecellî ile dÀyim yaèni ÒudÀ

äıàındum demek olur bil iy gedÀ (724)

Bu kısımda Hz. Ali'nin bir münâcâtına yer verilmiştir. Hz. Ali, Allah'a kul olma büyük bir nimet olduğunu, Rabbinin Allah olmasının da iftihar kaynağı olarak kendisine kâfi geleceğini söylemektedir. Bu şekilde bir münacât Allah'a olan muhabbetin ve hem kalp hem de dil ile Allah'ı çok anmanın bir neticesidir. (726-729)

Bu fasıl Hz. Peygamber'in ashabına imanlarını tazelemelerini tavsiye etmesi, ashabının da bunu nasıl yapacaklarını sormalarını anlatan kıssa ile son bulur. Rasul-i Ekrem, sık sık Lailahe illallah cümlesini tekrarlamaları halinde imanlarının tazeleneyeceğini bildirmiştir.

Eytdi bir gün daòı aãóÀba Rasýl

Yeñileñüz imÀnı idũñ úabýl

Eytdiler olsun yoluña cÀnumuz

Nice yeñileyelüm imÀnumuz

Didi çou idũñ her gÀh Rasýlu'llÀh

Kelime-i lÀ ilÀhe illÀ'llÀh (737-739)

Beşinci fasıl, bu kıssadan itibaren eksiktir.

f. Altıncı Fasil

Eserin altıncı bölümünün ilk kısmı eksik olmasından dolayı müellifin bölümü nasıl adlandırdığı bilinmemektedir. Ancak, beşinci bölümde Allah'ı anmak, Kuran okumak ve salâvatın faziletlerinin beyan edileceği belirtilmiş ve 740. beyitten itibaren de beşinci bölümde belirtilenden farklı olarak ilmin önemi hususu açıklanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu fasılda ilmin fazileti, âlimlerin özellikleri ve dünya sevgisinden bahsedilmesinden dolayı altıncı bölümün konusunun “ilim ve âlimlerin mahiyeti ve dünya sevgisi” olduğunu söylemek mümkündür.

f1. İlim Öğrenmenin Fazileti ve Mahiyeti

Tasavvuf terminolojisinde ilim kavramı genellikle marifet kelimesiyle münasebeti bakımından anlam taşımaktadır. Hz. Peygamber çeşitli hadislerinde ilim öğrenmenin önemini vurgulamış, ilim öğrenmek için son derece gayretli olunmasını tavsiye etmiştir. Bu hususta bir hadisinde “İlim Çin”de de olsa alınız.¹⁵⁸”, diğer bir hadisinde de “İlim kadın ve erkek her Müslüman’a farzdır.” buyurmaları manidardır.

èİlim mü'mine farødur didi Rasÿl

Daò1 müslime olana bilmiş ol (785)

Bir kimsenin ilim öğrenmek amacıyla memleketinden ayrılması ve gurbette iken vefat etmesi halinde şehit kabul edileceği ve cennette Hz. Peygamber'e yoldaş olacağı da müjdelenmiştir. İlim öğrenmekteki gaye kesinlikle gururlanmak, başka kimselerle tartışmaya girmek ya da şöhrat kazanmak olmamalıdır. Eserde övünmek maksadıyla ilim öğrenen kişi cahil; bahis ya da garaz için ilim öğrenen kimse ise münafık olarak nitelendirilmiştir. Halka karşı kibirlenmek için ilim öğrenen kimsenin ise kâfir olarak öleceği ifade edilmiştir. İlim öğrenmekteki asıl gayenin elde edilen ilim ile amel etmek olduğu, diğer bir ifadeyle ilmi amel için araç olarak kullanmak gerektiği vurgulanmış, bunu başaran kimsenin mümin olarak öleceği belirtilmiştir.

Her kim oúudıysa baóå içün èilim

Daò1 oúuya àaraø içün èilim

¹⁵⁸ Beyhakî, Şuabu'l-İman-Beyrut, 1410, 2/253.

Olſa ol bil ki ſen münâfıú oldu
Óuuyan dünyâ için fâsıú oldu

Òalúa kibr itmek-içün kim óuudı
Daòı ol kiſi ölse kâfir öldi

èAmel itmek için kim ki óúusa
Mü'min öldi eğer ol kimse ölse (748-751)

Hız. Peygamber, bir âlimin yanında ilim öğrenen kimseye cennette bin ſehir verileceğini ve her ſehrin yetmiſ kapısının olacağını bildirmiſtir. Bu kimse ayrıca öğrendiğı ilmin her harfi için bir ſehit ve bir yıllık ibadet sevabı alacak ve öğrendiğı her kelime için ise cennette bu kimse adına bin ſehir yapılacaktır. Her ſehrin büyüklüğü de bu dünya kadar olacaktır. (764-769) Bu müjdeler ile ilim öğrenmek ve aynı zamanda ilmi ile amel olmak hususunda teşvik söz konusudur.

f2. Âlimlerin Fazileti ve Bazı Ahvali

“Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?¹⁵⁹” mealindeki ayette ifadesini bulduğı üzere ilim sahibi kimselerin diğerkimselerden daha faziletli olduğı Kur'an ayetiyle tasdik edilmiſtir. Hız. Peygamber de hadislerinde âlimlerin fazileti hususuna sıkça değinmiſtir.

Bir âlimi ziyaret maksadıyla yola çıkan kiſiye her adımını için bir yıl ibadet etmiſ gibi sevap verileceğı, âlimin nafakasını temin eden kimsenin ise cennette Hız. Peygamber'e yoldaſ olacağı müjdelenmiſtir:

Daòı varsa her adımına bir yıl
èİbâdet itmiſçe âevâbı vardur bil

Kim bir èÂlime nafaúa virse hem
Benüm yoldaſumdur uçmaúda her dem (743-744)

¹⁵⁹ Zümer, 39/9.

Bir kimse âlime hürmet eder ve ikramda bulunursa Hz. Peygamber'e ikram etmiş gibi kabul edilmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e ikram eden kişi Allah'a ikram etmiş gibidir. Allah'a ikramda bulunan kişiye de cennete girmek vacip olmuştur. Bir âlimi hakir gören kişi Hz. Peygamber'i hakir görmüş, Hz. Peygamber'i hakir gören de Allah'ı hakir görmüştür. Allah'ı hakir gören kişiye de cehennem vacip olmuştur. Âlimlerle aynı mecliste oturan kişi, Hz. Peygamber'in meclisinde oturmuş gibidir. Âlimlerle selamlaşan ve dostluk kuran kişi Hz. Peygamber'le selamlaşmış ve dostluk kurmuş gibidir. Hz. Peygamber ile selamlaşan, dostluk kuran ve O'nun meclisinde oturan kişi ise ahirette Hz. Peygamber ile birlikte olacaktır. (746-756)

Bir rivayete göre Hz. Peygamber, Cebrail'e şehitlerin mi yoksa âlimlerin mi Allah katında daha faziletli olduğunu sormuş; Cebrail, âlimlerin şehitlerden on kat daha faziletli olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber de bu hususta "İlim silahtır." manasındaki hadisini söylemiştir.

Tañrı úatında èulemÀ mı efêaldür

Yoòsa her dem şeóìdler mi efêaldür

CevÀb virüp eytdi CebrÀ'il Emìn

Muúarrerdür yÀ Rasýla'llÀh yaúìn

Ki bir èÀlim Tañrı úatında didi

On şeóìdden efêaldür böyle didi (764-766)

Ayrıca ilim erbabı kimseler peygamberlerin, dünyayı talep edenler ise Firavun ile Haman ve Karun'un varisleri olarak nitelendirilmiştir. Firavun, Hâmân ve Kârûn ise zulümleri neticesinde dünyanın düzenini bozan kimseler olarak ünlenmişlerdir. (780-782)

Hz. Peygamber, ümmet-i Muhammed'in helâkine fâsık âlimler ile cahil âbidlerin neden olacağını (807-808); ayrıca ahir zamanda fasık âlimlerin ve cahil abidlerin çoğalacağını bildirmiştir. (812-813) Hakiki âlim dünyaya muhabbet etmemelidir. Dünya

işleriyle fazla meşgul olan âlim, başkalarını aydınlatan ancak kendisi yanmak suretiyle zayi olan bir fitile benzetilmiştir:

Anlaruñ gibi èÀlimlerüñ miâli

Şol fetile beñzer anuñ meâeli

Kendü yanar ol øÀyiè olur didi

Òalú nyırıyla müşerref olur didi (834-835)

Hız. Peygamber, İslam ve Kuran'ın sadece isimlerinin kalacağı bir zamanın geleceğini bildirmiştir. Bu dönemde ibadet yapılan mekânlar harabe olup ikamet edilen evler çok modern olacaktır. Dönemin âlimleri günahkâr, kadıları zalim, hatipleri rindî (kalender), hafızları şarlatan ve şeyhleri de cahil olacaktır. Bunların hepsinin dünyaya gönül verecekler ve haram işlerle meşgul olacaklardır.

Daòı Úur'Àndan ismi úalur ola

Mescid òarÀb evleri maèmÿr ola (836)

Daòı úÀêîleri ôÀlimler ola

Daòı òaùibleri rindîler ola

Daòı òÀfıêları şüùùÀrlar didi

Şeyòleri cÀhil mübtedièler didi (839-840)

Ayrıca Hız. Peygamber, müminlere cehennemde bulunan ve cehennemin de kendisinden günde dört kez Allah'a sığındığı Hızıy kuyusundan Allah'a sığınmalarını tavsiye etmiştir. Ashabın bu kuyuya kimlerin gireceğini sormaları üzerine Hız. Peygamber oraya para karşılığı Kuran'ı okuyan ve ilim öğrenen kimselerin gireceğini beyan etmiştir.

Úur'Ànı ribÀ'ile èilmi daòı

Oúuyanlar girürler didi daòı (857)

f3. Dünya Sevgisi

Mal ve mülk insanı yoldan çıkarmaya sebep olacak unsurlardır. “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecek gibi ahiret için çalışma” ilkesini gerçekleştirmek zordur. Dolayısıyla ahiret günü Allah’ın rahmetinden mahrum kalmak istemeyen müminlerin görevi, dünya hayatında sıkıntı çekseler bile ahiret hayatı için gerekli hazırlıkları yapmaktır. Hz. Peygamber, dünya hayatında iken saltanat sahibi olmasından dolayı Süleyman (a.s.)’ın cennete diğer peygamberlerden beş yüz yıl sonra girebileceğini beyan etmiştir. Sahabelerden Abdurrahman ibn Affan da zengin olduğu için diğer sahabelerden sonra cennete girecektir.

Bilmek gerek didi Faòr-i cióÀn

Cemiè-i peyàamberlerden SüleymÀn

Beş yüz yıl ãoñra gire uçmaàa ol

DünyÀda oldıà-içün pÀdişÀh ol

Daòı benüm aãóÀblarumdan didi

èAbdu’r-raómÀn ibn èAfvÀn-çün didi

äaóÀbelerden ãoñra gire hem-çünÀn

Cennete bÀy olduà-içün bì-gümÀn (794-797)

Rivayete göre Hz. Peygamber’den sonra öyle bir zaman gelecek ki dünya sevgisi ateşin odunu bitirdiği gibi müminlerin imanını bitirecektir.

Hz. Peygamber, ahiret ehline dünyanın, dünya ehline de ahiretin haram olduğunu, Hak ehline ise her ikisinin de haram olduğunu bildirmiştir. Hak ehlinin tek fikri ve zikri Allah’tır. Dolayısıyla kalbinde dünya sevgisi, cennet arzusu ya da cehennem korkusu bulunmamaktadır. Bu kimselerin tek arzusu Allah’ın cemali ile müşerref olmaktır. Bu hadis meşhur kadın velilerden Rabia Adeviyye’yi akla getirmektedir. Bilindiği üzere Rabia Adeviyye bir duasında cennet arzusu ya da cehennem korkusuyla değil, cemalullah aşkıyla ibadet yaptığını söylemiştir.

ÓarÀmdur Àòiret ehline dünyÀ
Nitekim ehl-i dünyÀ içün èuúbÀ

Daòı óarÀmdur dünyÀ ile uòrÀ
Oña kim Óaúú cemÀliyle tesellÀ (868-869)

g. Faslı Sâbiè: Cenneti Beyân İder Ale'l-ihisar

Yedinci bölümde cennetin genel özellikleri, cennetin tabakaları, cennetteki yaşamın genel mahiyeti ve cennette Allah'ın görülüp görülemeyeceği gibi hususlar ele alınmıştır.

g1. Cennetin Genel Özellikleri

Cennetin genel özellikleri hususunda Kur'an, hadisler ve İslami kaynaklarda pek çok bilgi yer almaktadır. Kur'an'da genişliğinin göklerle yerler kadar olduğu¹⁶⁰, yakıcı sıcağın ve dondurucu soğğun bulunmadığı¹⁶¹, temiz su, süt ve süzme bal ırmaklarının bulunduğu¹⁶², suyu zencefille kokulandırılmış tatlı su pınarının bulunduğu¹⁶³, baş ağrıtmayan ve sarhoş etmeyen içecekler olduğu¹⁶⁴, dikensiz sedir ağaçları, salkımları sarkmış muz ağaçları¹⁶⁵ ve çeşit çeşit kuş etleri bulunduğu¹⁶⁶ bildirilmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerinde de cennette yüz derece olduğu ve her derecenin arasının yüz yıllık yürüme mesafesinde olduğu¹⁶⁷, cennetteki bir ağacın gölgesinin bir atının yüz yıl yürüse bile kat edemeyeceği kadar uzun oluşu¹⁶⁸, cennetteki ağaçların gölgelerinin altından olduğu¹⁶⁹, cennetteki yay kadar yerin güneşin doğup battığı yerlerden daha hayırlı olduğu¹⁷⁰ gibi cennetin mahiyeti ile ilgili pek çok husus bildirilmiştir.

¹⁶⁰ Âl-i İmran, 3/133.

¹⁶¹ İnsan, 76/13.

¹⁶² Muhammed, 47/15.

¹⁶³ İnsan, 76/18.

¹⁶⁴ Saffat, 37/45-47.

¹⁶⁵ Vakıa, 56/28-29.

¹⁶⁶ Vakıa, 56/21.

¹⁶⁷ Tirmizî, Cennet, 4.

¹⁶⁸ Tirmizî, Cennet, 1.

¹⁶⁹ Tirmizî, Cennet, 1.

¹⁷⁰ Buhâri, Bedü'l-halk, 8.

Bölüm rüyetullahı arzulayan kullarını Allah'ın da görmeye iştıyak duyduğunu ifade eden kudsi hadis ile başlamaktadır. Müellifin anlattığına göre cennet, arşın altında ve oldukça yüksek bir yerdedir. Cennetin içinde, altından suların aktığı çeşitli ağaçlar bulunmaktadır. Ayrıca cennette şarap, süt ve bal akan ırmakların mevcûdiyeti de bilinmektedir.

Cennet èarş altundadur dimiş ÒudÀ

Úatı aèlÀ yirde imiş dÀyimÀ (893)

Aàacı altında ãu aúar revÀn

Hem şarÀb süd ballar aúar bì-gümÀn (895)

Bu dünyada bize verilen nimetlerin daha güzelleri cennette mevcuttur. Müminler için cennette, “hiçbir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve insanın kalbinden bile geçmeyen nice nimetler” hazırlanmıştır. (878, 902-904) Cennette huriler, gılmanlar ve hizmetçiler (vildan) ile çok çeşitli nimetler bulunmaktadır. Cennette bir kimsenin gönlünün arzuladığı şeyler hemen gerçekleşecektir. Örneğin kuş eti yemek isteyen kimsenin yanına hemen eti pişmiş bir kuş gelecektir. Cennetlik kişinin kuş etini yemesinin ardından kuş canlanarak uçup gidecektir. (894-898)

g2. Cennetin Tabakaları

Kuran ve hadisler ile diğer İslami kaynaklarda cennetin tabakaları ile ilgili çeşitli bilgiler zikredilmektedir. Kur'an'da cennetin Adn¹⁷¹, Naim¹⁷², Firdevs¹⁷³, Me'va¹⁷⁴ gibi tabakalarından söz edilmektedir.

Eserde ilk olarak Firdevs Cenneti'nden bahsedilmektedir. Firdevs, cennetin ortası, en yüksek ve en değerli bölgesidir. Hz. Peygamber, cenneti isteyenlerin Cenab-ı Hakk'tan Firdevs cennetini talep etmelerini tavsiye etmiştir. Bu cennet tabakasının üstünde Rahman'ın arşı vardır. Cennetteki ırmaklar bu tabakadan doğarlar ve diğer cennet tabakalarına doğru akarlar.

Uçmaàũ şübhesüz ortası odur

¹⁷¹ Beyyine, 98/7-8.

¹⁷² Şuara, 26/85.

¹⁷³ Kehf, 18/107; Müminûn, 11.

¹⁷⁴ Secde, 32/19.

Cümleden hem daòl aèlÀsı odur

Anuñ üsti èArş-ı RaómÀndur didi

Uçmaú ırmaúları andandur didi (889-890)

Rahman Suresi'nde ve Ebu'l Leys tarafından dört çeşit cennet bulunduğu beyan edilmekle beraber Kısas-ı Enbiya'da ve bazı rivayetlerde sekiz çeşit cennet olduğu haber verilmiştir.

Daòl cennet sekizdür degül òilÀf

Gerçi èulemÀda oldı iòtilÀf

Ebu'l-Leyâ dörtdür didi bu daòl Óaúú

Sýre-i RaómÀnda dörtdür didi Óaúú

Úlããã-ı enbiyÀda didi ÒudÀ

Bu muóauúaú kim sekizdür iy gedÀ (896-898)

Cennette herkes manevî makamına göre bir yer sahibi olacaktır. Hz. Peygamber, cennette sahip olunacak kamçı kadar yerin bile dünya ve içindekilerden daha faziletli olacağını beyan etmiştir.

g3. Rü'yetullah Meselesi

Tasavvuf ilminde rü'yetullah, Allah'ın didarını ve cemalini temaşa etmek manasında kullanılmaktadır. Mutasavvıflar Allah'ı dünyada iken gözle görmenin mümkün olmadığını, bununla birlikte ahirette görmenin ise aklen ve naklen caiz olduğunu söylemektedirler¹⁷⁵. Bazı ehl-i sünnet mensupları ise Allah'ın ahirette görülmekle beraber dünyada da görülebileceğini söylemektedirler¹⁷⁶. Filozoflar ile

¹⁷⁵ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (et-Ta'arruf)*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 1992, 2.Baskı, s.70; İbnü'l-Hakîm es-Semerkandî, *Tarîk-i Müstakîm*, Çev. Şahver Çelikoğlu, Arslan Yay., İstanbul, 1980, s.120.

¹⁷⁶ Pezdevî, *a.g.e.*, s.110.

Mutezile, Kerramiye ve Mücessime gibi mezhepler ise Allah'ın cisim olmadığı ve bir mekânda bulunmadığı, dolayısıyla görülemeyeceği fikrinde birleşirler¹⁷⁷.

İncelediğimiz eserin bu bölümünde cennette Allah'ın görülüp görülemeyeceği hususuna değinilmiştir. Müellif, Allah'ın görülebilmesinin imkân dâhilinde olduğunu ve akla aykırı bir durum teşkil etmediğini ifade etmiştir. Bu hususta Cüreyr bin Abdullah tarafından rivayet edilen “Kıyamet günü Rabbinizi dolunayı gördüğünüz gibi göreceksiniz.” mealindeki hadisi ve mevzuyu destekleyici mahiyette de “Yüzler var ki o gün ıslıl ıslıl parlayarak Rablerine bakacak.”¹⁷⁸ manasındaki ayeti zikretmiştir.

Óaúúı görmek semèan vÀcibdür àayÀn

ZîrÀ añlamında Óaúú etdi beyÀn (925)

Tańruńuzı siz görirsiz bî-gümÀn

Nite işbu ayı görürsiz àayÀn (930)

h. Faslu's-sâmin: Fî Beyân-ı Cehennem Ale'l-icmal

Sekizinci bölümde genel itibariyle, cehennemin mahiyeti ve tabakaları cehenneme gitmeye neden olacak günahlar, cehennemliklerin ahvâli, cehennem zebanileri ve cehennemdeki ceza şekilleri gibi hususlar ele alınmıştır.

h1. Cehennemin Genel Özellikleri

Cebrail, Hz. Peygamber'e cehennemin, ateşle dolu bir yer olduğunu ve ateşinin çok az bir miktarının dünyada olması durumunda her yeri yakıp kavuracağını bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve Cebrail ağlamıştır. Hz. Peygamber'in Cebrail'e günahı olmadığı halde neden ağladığını sormuş, Cebrail, Harut ile Marut kıssasını hatırlatarak Allah'ın mekrinden emin olmadığını söylemiştir. Hiç günahı olmayanlar cehennem korkusundan dolayı bu kadar ağlamış iken sürekli günah işleyenlerin ve asi olanların ağlamamaları garipsenecek bir durum teşkil etmektedir.

Eytdi bir úaranlıú yerdür ol úamu

¹⁷⁷ Fahu'd-din er-Râzî, *Meâlimu Usûlü'd-dîn (İslam İnancının Ana Konuları)*, Çev. Nadim Macit, İhtar Yayınları, Erzurum, 1996, s.65.

¹⁷⁸ Kıyâme, 75/23.

Anuñ içi üopüolu oddur úamu

Zerre odı dünyÀda eger ola

Cümle yiryüzini od yaúar ola (946-947)

h2. Cehennemlik Kimseler

Cehennem, şeytana ve ona tabi olanlara vaad edilmiş yerdir. Allah'a şirk koşanlar, kâfirler, gammazlık yapanlar, zekât vermeyenler, livata ve zina fiilini işleyenler, yetim malı yiyenler ve içki içmek suretiyle şeytana tabi olanlar cehennemde olacaktır.

Cehennem şeyüÀna olmuşdur vaèid

Daòı tÀbièlere olmuşdur vaèid

AllÀha şirk iden içündür úamu

Kim anlar kÀfirler olmuşdur úamu

Daòı àammÀzlaruñ içün dÀyimÀ

Daòı zekÀt virmez içün iy gedÀ

Daòı livÀua zinÀ itmiş ola

Daòı yetim mÀlını almış ola

Daòı süci içenler içün hemÀn

Şöyle kim tevbesiz oldıysa èayÀn (933-937)

Cehennem taşları insanlardan olacak, her kâfirin boynuna bir kibrit taşı asılı bulunacak ve asılan bu taş bir şeytan ile bağlı olacaktır. Çabuk yanması, geç sönmesi, insanın üzerine yapışıp kalması ve çok kötü kokması gibi özelliklerinden dolayı eziyet aracı olarak kibrit taşı seçilmiştir.

Her kâfirüñ boynında bir üaş ola
Kibrit üaşından üaş aâılmış ola (941)

Kibrit üaşı hem olur anuñ-içün
Tiz yanar giç söyünir anuñ-içün

Úatı ıssı yaramaz úoòusı var
Ádem gövdesine yapışur iy yÀr (943-944)

Şeytan kıyamet gününde müminleri Allah'ın rahmetine kavuşmuş şekilde görecektir. Kâfirler ise ebedi bir azaba duçar olacaklardır. Ahirette hayvanlar toprak olacaklar ve bu durumu gören kâfirler şiddetli azaptan kaçmak maksadıyla toprak olmayı dileycekler¹⁷⁹, ancak ağızlarına mühür vurulacaktır. Ağızlarına mühür vurulan kâfirlerin elleri ve ayakları aleyhlerinde şahitlik yapacaktır.

Cümle óayvÀnları göre kim türÀb
N'olaydı ben daòı olaydım türÀb (991)

Daòı elleri ayaúları tamÀm
Üanıúılıú vire ne kesb itdi müdÀm (993)

Zebaniler Allah'ın emri doğrultusunda kâfirlerin ellerini boyunlarına bağlayacaklar ve cehennemden getirilecek olan bir zincirle kâfirlere birtakım eziyette bulunacaklardır.

h3. Cehennemin Tabakaları

Kuran'da cehennem hakkında “Katlarına giden yedi kapısı vardır ki her bir kapıya, o şeytana uyanlardan bir grup ayrılmıştır.¹⁸⁰” buyrulmaktadır. İbn Abbas'dan nakille eserde, cehennemin yedi tabaka olduğu söylenmiştir. İlk tabaka dışındakiler sırasıyla sair, sakar, cahim, leza, hutame ve haviye şeklinde isimlendirilmiştir. (972-

¹⁷⁹ Bu hakikat Kur'an-ı Kerim'de de dile getirilmektedir. Bkz. Nebe, 78/40.

¹⁸⁰ Hicr, 15/44.

975) İmam Bâhilî'nin bildirdiğine göre cehennemın en üst ve en alt kısımları arası, yetmiş yıllık yoldur. En aşağı kısmında Gayyâ adında bir kuyu bulunmaktadır.

İmâmü'l-Bahilî eydür kim müdâm

Aâzından dibine cehennem tamâm

Yetmiş yıllıú yoldur hiç yoúdur gümân

Aşaâa áayya úuyusıdur hemân (956-957)

Gayyâ deresinin zina filini işleyenler, içki içenler, faiz yiyenler, anne babasına asi olanlar ve yalancı şahitlik yapanlar için vaat olunduğu ifade edilmiştir. İsyanlıklar için bir ceza olmak üzere Gayyâ kuyusundan irin akmaktadır. Gayyâ deresinin içinde Behîm adı verilen sıcak ve derin bir kuyu olduğu, cehennemın biraz soğuması halinde bu kuyunun açılarak cehennemi tekrar ısıttığı da bildirilmektedir. (950-960)

Ayrıca cehennemde, üzerinde yetmiş bin zakkum ağacı olan yetmiş bin tabut bulunmakta ve her ağacın dibinde yetmiş bin yılan ve her yılanın ağzında zehirden bir deniz bulunmaktadır. Burası, kâfirlerin ceza göreceği yerdir. (960-963)

Anlatıldığına göre tevhd ehli olan bazı kimseler günahlarından dolayı cehennemın birinci tabakasında azap olunacaklar ancak bir müddet sonra cehennemden çıkacaklardır. Tevhid ehlinin çıkmalarının ardından birinci tabakayı kâfirler dolduracaktır. İkinci tabakada Nasârâ kavmi, üçüncü tabakada Yehûda kavmi, dördüncü tabakada yıldız tapanlar, beşinci tabakada ateşe tapanlar, altıncı tabakada müşrikler ve yedinci tabakada münafıklar azap olunacaklardır. Rivayette görüldüğü üzere cehennemın en alt tabakasında münafıklar bulunmaktadır. Nitekim bu husus Kuran'da "Şüphesiz münafıklar ateşin en aşağı tabakasıdır."¹⁸¹ şeklinde beyan edilmektedir. (976-982)

h4. Zebaniler

Zebaniler, cehennemliklere şiddetle muamele eden azap melekleridir. Eserde Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgilere paralel olarak zebanilerin sayısının on dokuz

¹⁸¹ Nisâ, 4/145.

olduğu¹⁸² ve başlarında Malik adlı zebaninin bulunduđu¹⁸³ belirtilmektedir. Diğer on sekiz zebani, Malik'e hizmet etmektedirler.

Ùamunuñ on ùoúuz zebÀnisi var

Biri MÀlik on sekizi ne ki var (1002)

Zebanilerin gözleri yıldırım, dişleri süngü gibidir, ağızlarından ateş çıkar ve omuzlarının arası bin yıllık yol mesafesindedir. Her zebaninin emrinde yetmiş tane zebani bulunmaktadır ve bu zebaniler cehennem ehline azap etmekle görevlidirler.

MÀlike òiömet iderler her zamÀn

Gözleri yıldırım gibidür hemÀn

Daòı süñüler gibidir dişleri

Aàızlarından hem çıúar odları

Hem daòı ol zebÀniler ki müdÀm

Bir omuzdan bir omuzına tamÀm

Bir yıllıú yoldur arası dÀyimÀ

Her zebÀni óükminde var iy gedÀ

Yetmiş zebÀni ki òiömetde úamu

Görür anlardan èaõÀb ehl-i ùamu (1003-1007)

Cehennem zebanisi kâfirlerden on binini sağ eline, on binini sol eline, on binini sağ ayağına ve on binini sol ayağına almak suretiyle onlara azap edecektir. Dolayısıyla bir zebani aynı anda kırk bin kâfire azap etmeye muktedir olacaktır. (1002-1007)

h5. Hz. İbrahim Kıssası

¹⁸² Bkz. Müddessir, 74/30.

¹⁸³ Konuyla ilgili olarak bkz. Zuhuf, 43/77.

Ebu Hureyre'nin naklettiği ve Beğavi Tefsiri'nde beyan edildiği üzere, İbrahim (a.s.) kıyamet günü atası Azer'i yüzü gözü toza bulaşmış vaziyette bulacak ve atasına dünya hayatında iken İslam'ı tebliğ ettiğini ama kendisinin kabul etmediğini, bu hale düşmesinin nedeninin bu olduğunu söyleyecektir. Azer'in, İbrahim (a.s.)'den kendisine şefa'at etmesini talep etmesi üzerine İbrahim (a.s.) Allah'a bu konuda talepte bulunacak, ancak Allah, İbrahim'e cenneti kâfirlere haram kıldığını oraya kâfirlerin giremeyeceğini söyleyecektir.

Óaúú TeèÀlÀ deyi İbrÀhım müdÀm

Uçmaàı kÀfirlere úıldım óarÀm (1023)

1. Tokuzuncu Fasıl: Kıyamet Günü Ne Olsar Dahı Sırat Köprüsin ve Havzı Beyan İder Ale'l-icmal

Bu bölümde ahiret günü yaşanacak bazı olaylar ile sırat köprüsü ve havzın mahiyetinden bahsedilmektedir.

11. Kıyamet Ahvali

İbni Abbas'ın rivayetine göre kıyamet günü bir münadi ehlullahın gelmesi için çağrıda bulunacak ve bunun üzerine Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gelecektir. Hz. Ebu Bekir'den cennetin kapısında durmasını ve içeriye istediği kişileri alması, istemediği kişileri de almaması istenecektir. Hz. Ömer'den mizanın başında durması ve istediği kişilerin sevabını günahlarından ağır gelecek şekilde tartması, istemediği kişilerin günahını olduğu gibi bırakması istenecektir. Hz. Osman'a havzın başında durması ve istediği kişilere havzın suyundan içirmesi, istemediği kişilere de içirmemesi söylenecektir. Son olarak Hz. Ali'ye istediği kişilere cennet elbiselerinden giydirmesi, istemediği kişilere de giydirmemesi söylenecektir. (1041-1054)

Hz. Peygamber, kıyamet günü yüzleri nurlu, inciden minberler üzerine oturacak, peygamberlerle şehitlerin imrenecekleri bir topluluğun haşır yerine getirileceğini söylemiştir. Bu kimselerin kim olduklarının sorulması üzerine Hz. Peygamber onların uzak memleketlerden gelerek Allah'ı zikretmek amacıyla toplanan kimseler olduğunu beyan etmiştir. (1064-1069)

Rivayete göre kıyamet günü bazı kimseler için bir yıllık zaman dilimi bir saat olacak, bu kadar kısa sürede cennete gireceklerdir. Bu kişiler, ölümün olduğunu bilen ve ölecekleri zamanı gözleyen, ecelleri gelince öleceklerini, kabirlerinin cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukur olacağını söyleyen kimselerdir.

Bir úavm gele yÀrın rÿz-ı úıyÀmet

Òalúuñ üzerüne yıl gibi o sÀeat

Geçeler uçmaàa gideler didi

Ol vaút aãóÀb kimlerdür anlar didi

Anlardur buyurđı ol òayru'1-enÀm

Ölümlerine mün̈taôırlar müdÀm

Nitekim uçmaàa muntaôırlardı

Ne vaút ecel gele gidevüz dirdi

Ya yerüñ baòçe min riyÀøi'1-cinÀn

Ya bir kuyıdur min òuferi'n-nirÀn (1096-1100)

12. Sırat Köprüsü

Sırat köprüsü cehennemın üzerinde bulunan, kıldan ince kılıçtan keskin bir köprüdür. Dünya hayatında iken istikamet üzere olanlar ile doğruluktan ayrılmayanlar bu köprüden rahatça geçecekler; istikametten ayrılanlar ise günahları sebebiyle bu köprünün üzerinden cehenneme düşeceklerdir. Sıratın uzunluğu üçbin yıllık mesafedir; bin yıllık yokuşu, bin yıllık düzlüğü ve bin yıllık iniş i bulunmaktadır. Cehennem ehli sıratın üzerinden geçtiğı esnada aşağıya düşecek, cennet ehli ise karşı tarafa geçmeye muktedir olacaktır.

áırÀù didükleri bir köpri müdÀm

Ûamu üzerine çekilmiş tamÀm

Úıldan ince úıllıçdan keskindür ol

Uzunlıàı üç biñ yıllıú yoldur ol

Biñ yıllıú yüksekliàidür iy aòi

Biñ yıllıú anuñ hem düzlügi daòı

Biñ yıllıú yol inişidür bi-gümÀn

Üzerinden geçeler bil ol zamÀn

Uçmaú ehli üzerinden geçe hep

Ehl-i nÀr ise ùamuya düşe hep (1113-1117)

13. Havz ve Kevser

Havz-ı kevser, ahiret günü Hz. Muhammed'in, ümmeti ile yanında buluşacağı havuz ve nehirdir. Ayrıca havz-ı kevserin en önemli özelliklerinden birisi de ondan içenin bir daha susamayacak olmasıdır¹⁸⁴. Ahirette her peygamberin kendine ait bir havzı bulunacaktır. Bu husus Hz. Peygamber'in bir hadisinde şöyle ifade edilmektedir: "Her peygamberin bir havzı vardır. Ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerin her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum."¹⁸⁵

Buyurmuşdur Rasÿl àaleyhi's-selÀm

Her nebînüñ bir òavõı ola müdÀm (1131)

Hz. Peygamber, kendi havzının özelliklerini sayarken büyüklüğünün bir aylık yol, suyunun renginin sütten beyaz, tadının baldan tatlı ve şekerden daha güzel olduğunu bildirmiştir. Ayrıca havzın etrafında yıldızların sayısından daha fazla sayıda

¹⁸⁴ Gazâli, *a.g.e.*, c.IV, s.951.

¹⁸⁵ Tirmizî, Kıyâmet, 15.

bardak olacağını ve ümmetine bu bardaklarla su ikram edeceğini söylemiştir. Bu husus Hz. Peygamber'in bir hadisinde şöyle zikredilmektedir: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun kapları açık ve karanlık bir gecede gökteki yıldızlardan daha çoktur. Cennetin kaplarından kim içerse artık ömrünün sonuna kadar hiç susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Genişliği uzunluğuna denktir. Bu da Amman'dan Eyle'ye olan mesafe kadardır. Suyu süttten daha beyaz, baldan daha tatlıdır.¹⁸⁶"

Ümmetleri andan içeler her Ân
Benüm òavøumuñ büyüklüài èayÂn

Bir aylıú yoldur ıraúlıàı tamÂm
Reñgi suyunuñ anuñ daòı müdÂm

Sütten aú rÂyióÂsı müşkden laùif
Dadı baldan ùatlu şekerden laùif

Çevresinde òavøuñ bardaúlar ola
Yılduzlardan ziyÂde anlar ola

Benüm ümmetüme âu virem didi
İçeler anlar daòı her dem didi (1132-1136)

Ashabı Hz. Peygamber'e ümmetini tanımanın bir alametinin olup olmadığını sormuşlar, Hz. Peygamber de ahiret günü ümmet-i Muhammed'in abdest uzuvlarının beyaz olacağını bildirmiştir.

Aú ola buyurmuşidi elleri
Abdest suyından daòı ayaúları (1140)

¹⁸⁶ Müslim, Fezâil, 36; Tirmizî, Kıyâmet, 16.

Hız. Peygamber'in bildirdiğine göre Kevser, cennette yaratılan bir ırmaştır ve suyu parlaktır. Kaynağı cennette olan Kevser, Allah'ın vaat ettiği üzere Arasat meydanına kadar uzanacaktır. “   phesiz ki biz sana kevseri verdik.¹⁸⁷” mealindeki ayet zikredilmek suretiyle mana pekiştirilmiştir.

14. Çeşitli Konular

Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Hız. Peygamber, deniz kenarında ikamet eden müminlerin şanslı kişiler olduklarını, bu kimselerin ahiret günü hesaba çekilmeden cennete gideceklerini ve oradaki nimetlerden faydalanacaklarını söylemiştir. Müellif, her iki tarafı da denizlerle kaplı bir şehir olan İstanbul'da ikamet ettiği için Allah'a ş kretmekte ve Hız. Peygamber'in sözleri doğrultusunda ahiret günü herhangi bir hesaba çekilmeden cennete gitmeyi  mit etmektedir.

Ne ba tulu ol kişilere  ay n

 mmet mden de iz ken rında olan (1063)

Eyde mü'min  ullarım size  is b

Y  dur siz gir  n   ma a b -his b (1067)

Hamd'  lill h şehr-i İstanbuldayız

Ki iki ken rında bile de iz (1069)

Hız. Ebu Bekir, Hız. Peygamber'e Allah için savaşmaktan daha büyük bir gaza olup olmadığını sormuş ve Hız. Peygamber, iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın gazadan, bu işi yapan kimselerin de şehitlerden daha faziletli olduğunu söylemiştir. Bu kimselerin cennette sahip olacağı köşkler, şehitlerin k şklerinden daha üst makamdadır. Bu köşkler yakut ile yeşil zümrütten yapılmıştır ve her birinin    yüz bin kapısı mevcuttur. Ayrıca Allah iyiliği emredip kötülükten sakındıranlara cennette    yüz bin huri verecektir.

Didi  a           zileri var m d m

Yer üzre şehidden ef  ald r tam m (1082)

¹⁸⁷ Kevser, 108/1.

Emr-i bi'l-ma'rif idenlerdür rev'ân

Nehy-i 'ani'l-münker idenler hem'ân (1084)

Eserde insanların dört sınıf olduğu belirtilmiştir. İlk grup, Allah'ın dünya malı hususunda nasipli kıldığı ancak ahirette nasibi olmayan kimselerdir. İkinci sınıf, dünya hayatında çok meşakkat çeken ancak ahiret hayatında nasibi olan insanlardır. Üçüncü gruptakiler hem dünya hem de ahiret hayatında nasibi olmayanlardır. Son sınıftaki kimseler ise hem dünya hem de ahiret hayatında nasipleri bulunan kimselerdir. Müellif dünya ve ahiret nasibi hususunda insanları kategorize ettikten sonra Allah'ın dilediği kimseyi cehenneme yollayıp ateşle azap edeceğini, dilediğini de cennete yollayıp cemaliyle müşerref kılacağını, Allah'ın yardımı olmaksızın ahirette huzur bulunamayacağını ve kullar olarak bizlerin çok günahı olduğunu belirtmekte ve bizleri cehennem ehli olmaktan muhafaza etmesi hususunda münâcâtta bulunmaktadır.

Biri ol kimsedür el vire dünyâ

Amma hergiz na'ib olmaya 'uubâ

İkinci çou çeke dünyâda öillet

Ola uorâda anuñ yiri cennet

Üçüncüsinüñ dünyâda yiri you

Daol aâlâ âiretde yiri you

Ola dördüncinüñ dünyâsı her gâh

Vire hem âiret milkini Allâh (1106-1109)

i. Onuncu Fasil: Âhar Bahir Üzerine Hadislerdür

Eserin onuncu ve son bölümü çeşitli konularla ilgili olarak seçilmiş kırk hadisten müteşekkildir. İlk dokuz fasıl Ahmed Bîcan'ın Envâru'l-Âşıkîn isimli eserinden

hareketle telif edilmiştir. Onuncu fasıl ise, müellifin kendi kaleminden çıkmış manzum bir hadis tercümesidir. Klasik hadis tercümesi geleneğine uygun olarak hadislerin öncelikle Arapça metinlerine yer verilmiş, akabinde her bir hadis iki beyit ile açıklanmıştır. Eserin transkripsiyonlu metni verilirken hadislerin metni, tercümesi ve manzum açıklamaları görüleceği için tekrara düşmemek adına burada onuncu fasıl hakkında çok fazla bilgiye değinilmemiştir.

3. Bitiş Bölümü

Mesnevilerin bitiş bölümünde münâcât, dua, eserin adı, yazım tarihi, istinsahına dair bilgiler yer almaktadır. Ancak incelediğimiz eser, onuncu fasıldaki manzum 40 hadis tercümesi ile nihayet bulmakta, onun dışında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

D. ESERİN KAYNAKLARI

Türklerin medeni ve sosyal hayatlarını değiştirmekle kalmayan İslam dini, dil ve edebiyat alanında da önemli değişim ve gelişimlere neden olmuş, bu dönüşüm telif edilen eserlere de yansımıştır. İncelediğimiz eserin teşekkülünde başta hadisler olmak üzere Kur'an ayetleri, İslam Tarihi, Peygamberler Tarihi, Kur'an tefsirleri gibi dini kaynaklardan istifade edilmiştir. Müellif mutasavvıf ve âlim kişiliğinin bir yansıması olarak tamamen Kur'an ve hadislere dayalı bir düşünce sistemi ortaya koymuştur.

1. Ayetler

İslam dininin mukaddes kitabı olan ve tevatür yoluyla nakledilmiş Kur'an, Allah'a, dünyanın ve insanın yaratılışına, meleklerle, cinlere, kıyamet gününe, dinler tarihine, ibadete, cemiyete, ahlaka, suçlara ve cezalarına, cennet ve cehennemin mahiyetine dair bilgiler ve hükümler ihtiva etmektedir. Bu yönüyle Kur'an, Türk İslam edebiyatının ilk ürünlerini vermesinden itibaren ilim ve düşünce kaynağı olmuştur¹⁸⁸. Dini duygu ve tecrübeyi aktaran edebi eserler grubuna dâhil olan manzum hadis tercümesi türündeki eserlerde hadisler ön plana çıkmakla birlikte mevzuyu destekleyici mahiyette ayetlere de yer verilmektedir. İncelediğimiz eserde de açıklaması yapılan hadisleri destekleyici mahiyette otuz ayete yer verilmiştir. Metinde geçen ayetlerin

¹⁸⁸ Ahmet Merter vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s.29.

büyük bir kısmı konuyla ilgili manzum metnin akabinde ve “KemÀ ÚÀla’ llÀhu TeèÀlÀ” ifadesiyle birlikte ara başlık mahiyetinde Arapçası ile zikredilmektedir.

Manzum kısımda beyitler içinde tam ve nâkıs iktibaslar yapılmıştır. Nâkıs iktibaslara örnek olarak şu beyitleri gösterebiliriz:

Fe’ Ökürÿni didi hem daòl ÌlÀh
Öïkr idegör èöïkr ide seni o şÀh (91)

Ümiöüñ kesme bu daòl muóáuúaú
ÖiùÀb itdi dedi **LÀ taúneüÿ** Óáuú (103)

Manen iktibaslar:

Daòl meleklerle emr itdi hemÀn
Ádeme secde ideler ol zamÀn

Cümle secde itdiler aña hemìn
Üutmadı Óáu emrini ŞeyùÀn lÀèin (157-158)

Eger èuúbÀya ola óarâüñ senüñ
Óáu ziyÀde eyleye óarâüñ senüñ (285)

2. Hadisler

Manzum hadis tercümesi türünde bir eser olması dolayısıyla incelememize konu olan eserin temel kaynağı hadislerdir. Eserde başlıklar halinde 72 adet hadis zikredilmiştir. Eserde zikredilen hadislerin bir kısmı Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel gibi sağlam hadis kaynaklarında yer almakla birlikte sıhhat hususunda problemli olduğu bilinen hadisler de mevcuttur. Bu hadisler genelde Aclûnî’nin Keşfü’l-Hafâ adlı eserinde geçmektedir.

Hadisler aktarılırken “didi ol Rasÿl, didi peyàamber, buyurur Rasÿl, buyurdu ol faòr-i cihÀn, peyàamber eytdi...” gibi ifadeler kullanılmıştır. Eserde konu başlığı şeklinde ya da bahsedilen hususu destekleyici mahiyette 11 adet kudsî hadise de yer verilmiştir. Ara başlıklarda hadis metnine “KemÀ ÚÀla’lÀhu TeèÀlÀ” şeklinde başlanarak ibarenin kudsî hadis olduğuna işaret edilmiştir. “**ÚÀle (as.) ÚÀla’lÀhu TeèÀlÀ** Levlàke LemÀ Òalaútü’l-EflÀk” ve “MÀ Veseèani Arøi Ve LÀ SemÀéi Ve LÀkin Veseèani Úalbü èAbdi’l-mü’mini” **Hadîâ-i Úudsi**

Tecellî ile dÀyim yaèni ÒudÀ

äiàındum demek olur bil iy gedÀ (724) örneklerinde olduğu gibi...

Kudsî hadisler nazma çekilirken genellikle verilen metnin kudsî hadis olduğu “didi İlÀh...” şeklinde belirtilmiş, bazılarında hadis metninin sonuna “Kudsî Hadis” ibaresi eklenmiştir.

Eserde ele alınan hadisler bazen konu başlığı şeklinde verilmiş ardından, mezkûr hadisin manzum tercümesi yapılmıştır:

ÚÀle (as.) Ene Mina’lÀhi ve’l-Müéminÿne minni
(äadaúa)

Şöyle buyurup-durur Faòr-i cihÀn

Ben ÒudÀ nÿrından oldum bi-gümÀn

Daòî benden mü’min olan ne ki var

Yaèni ol nÿrumdan oldu ÀşikÀr (163-164)

Eserde tam iktibas, nâkıs iktibas ve manen iktibas şeklinde yer alan hadisler çok sayıdadır.

Tam iktibas:

Ol vaút baña ol SulùÀnu’l-enbiyÀ

Eytdi **şerrü’n-nÀsi şerr’ül-èulemÀ’** (846)

Bu óadîâ-i úudsidir didi İlÀh

Diñle sözün ne buyurmuşdur o şÀh

Seni Óabîbim yaratmasam didi

Hîç bu eflÀki yaratmazdum didi (173-174)

Çün Cibrîlden işidüldi bu òaber

El-èilmü silÀóî didi Peyàamber (767)

Nâkıs iktibas:

İnneme'l-aemÀlu didi ol Rasÿl

Óadîâ-i äaóîódür sen eyle úabÿl (319)

Manevi İktibas:

Andan nişÀn öikru'llÀhı çou itmek

Úalbile dil ile her gÀh çou itmek (735)

3. İstifade Edilen Diğer Kaynaklar

İncelediğimiz eserde hadisler ve Kur'an ayetlerinin yanı sıra mevzuyu destekleyici mahiyette Tefsîr-i Kebîr, Keşşâf Tefsîri, Beğavî Tefsîri gibi çeşitli Kur'an tefsirlerinden, muhteva yönüyle nasihatname ağırlıklı bir manzum hadis tercümesi olmasından dolayı da Kûtü'l-kulüb, İhyâ-i Ulûmi'd-dîn gibi tasavvufî veya ahlâkî yönleri ağır basan eserlerden de istifade edildiği görülmektedir. Ayrıca, Şems-i Tebrizî, Ebu'l-Leys Semerkandî, İmam Bâhilî ve Alâüddîn Türkistanî gibi dini şahsiyetlerden eser ismi zikredilmeden nakiller yapılmıştır.

a. Tefsîr-i Kebîr

12.yüzyılda yaşamış önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Fahrü'd-Dîn-i Râzî; tefsir, kelam, fıkıh usulü, edebiyat, felsefe, mantık, astronomi, tıp,

matematik, nahiv, hendese gibi ilimlerde eserler vermiş çok yönlü bir ilim adamıdır.¹⁸⁹ Râzî'nin dini ilimler içinde en çok temayüz ettiği alanlar tefsir ve kelam ilimleridir. Asıl adı *Mefâtîhü'l-Gayb* olan ve *Tefsîr-i Kebîr* adıyla da bilinen eser¹⁹⁰, müellifin istifade ettiği kaynaklardandır.

İmÂm RÂzî Tefsîr-i Kebîrde beyÂn

Etdi kim ki èibÂdet itse úaçan (449)

İmÂm RÂzî buyurmuşlardı úaçan

èÂlimler óelÂl yiselerdi àayÂn (809)

İmam RÂzî eyidür bunlara niçün

ZebÂnî didiler ki anuñ-içün (1008)

b. Keşşâf Tefsiri

XI. yüzyılda yaşamış ünlü müfessir Zemahşerî tarafından kaleme alınan Keşşâf Tefsiri'nin orijinal adı, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*'dir¹⁹¹. Zemahşerî fikhî olarak Hanefî, itikad yönüyle ise Mutezile mezhebine mensuptur.¹⁹² Mutezilenin aklı ön plana çıkaran ve onu yücelten bir mezhep olduğu¹⁹³ göz önünde bulundurulduğunda Zemahşerî de ayetleri tefsir ederken Kur'an'ın zahiri manasıyla yetinmemiş, aklını kullanarak manaların derinliğine inme metodunu kullanmıştır¹⁹⁴. İncelediğimiz eserde de mevzuyu destekleyici mahiyette Keşşâf Tefsiri'nden alıntılar yapılmıştır.

Keşşâfda eyledi Öüöeyfe beyÂn

Gele òalúuñ üzerine bir zamÂn (1092)

¹⁸⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1988, c.II, s.243.

¹⁹⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Reisliği Yay., Ankara, 1955, s.313.

¹⁹¹ Cerrahoğlu, *a.g.e.*, c.1, s.347.

¹⁹² Bilmen, *a.g.e.*, s.289.

¹⁹³ Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Çev. Mustafa Öz, Litera Yayıncılık, Ankara, 2008, s.58.

¹⁹⁴ Cerrahoğlu, *a.g.e.*, c.1, s.361.

Naúildür Keşşâfda óadiâde àayÀn

Daòl İóyÀ kitÀblarında revÀn (452)

c. Bagavî Tefsiri

Bagavî Tefsiri olarak meşhur olmuş eserin asıl adı *Meâlimu't-Tenzîl*'dir¹⁹⁵. XI. yüzyılda yaşamış olan Hüseyin el-Bagavî tefsir, fıkıh ve hadis gibi ilimlerde önemli bir mevkiye sahiptir. *Meâlimu't-Tenzîl*'de, İsrailiyat kabilinden bir takım tarihi bilgilere rastlanmaktadır¹⁹⁶.

Naúildür Beàavî Tefsîrde tamÀm

NÀúili Ebÿ Hüreyre iy hümÀm (1014)

d. Kûtü'l-Kulûb

Ebu Talib el-Mekkî tarafından kaleme alınan *Kûtü'l-Kulûb*, Sünnî tasavvufun temel kaynaklarından kabul edilmektedir¹⁹⁷. Eserde tasavvuf ile ilgili hususların yanı sıra şeriat ile ilgili hususlar da ele alınmıştır. Ebû Tâlib el-Mekkî tasavvuf ile şeriat arasında köprü kurmaya çalışan ilk sûfilerdendir¹⁹⁸. Tasavvufi yaşantı içerisinde zühde önem veren bir kişilik olarak ön plana çıkmıştır.

Ebû Tâlib el-Mekkî, kırk sekiz bölümden oluşan eserinde farz ve nafîle ibadetlere, evrad ve dualara, nefis, kalb, ruh ve bunların çeşitli hallerine, müridlerin göz önünde bulundurmaları gereken hususlara ve tasavvufi makamlara geniş yer vermiştir. Ayrıca eserde namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerin tasavvufi ve fıkhi yönleri izah edilmiş, ahlak ve eğitimle ilgili hususlara da yer verilmiştir. Eserde konuların anlatımı esnasında ayet ve hadislerden, sahabe ve tabiin sözlerinden, sufilerin söz ve menkıbelerinden istifade edilmiş, zaman zaman İsrailiyyat'tan, Arap atasözleri, şiir ve kıssalarından da alıntılar yapılmıştır¹⁹⁹. Ancak Kûtü'l-Kulûb'de yer alan hadislerin yarıya yakınının merdud hadislerden oluştuğu ifade edilmektedir²⁰⁰. İncelediğimiz

¹⁹⁵ Sofuoğlu, a.g.e., s.285.

¹⁹⁶ Bilmen, a.g.e., s.283-284.

¹⁹⁷ Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, T.C.Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara, 2001. s.60.

¹⁹⁸ Bilal Saklan, "Ebû Tâlib el-Mekkî ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, S. 6, s.85.

¹⁹⁹ Bilal Saklan, "Kûtü'l-Kulûb", *DİA*, Ankara, 2002, c.XXVI, s.501.

²⁰⁰ Saklan, a.g.m., s.93.

eserde de zaman zaman el-Mekkî'nin eserinden alıntılar yapılarak mevzu pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Naúildür Úýtü'l-Úulýbda nÀúili

Ebî MýsÀdur Rasýldür úÀ'ili (681)

e. İhyâu Ulûmi'd-dîn

Tasavvuf tarihinde en çok okunan ve tanınan eserlerin başında gelen eserin müellifi olan Gazzalî; kelam, fıkıh, felsefe ve tasavvuf gibi ilimlerde büyük bir mütehiddir. İslam akılcılığının üç temel kaynağı olarak bilinen teorik ve felsefi sorgulama, fikhî delillendirme ve tasavvufi uygulamayı sentezlemeye çalışmıştır²⁰¹. İbadetlerin zahiri erkân ve usullerinin izahının yanı sıra manevi şartları ve ahlaki boyutu üzerinde de duran İhyâu Ulûmi'd-dîn dört ciltten oluşmaktadır. İncelediğimiz manzum hadis tercümesinde bu eserden de istifade edilmiştir:

Naúildür KeşşÀfda óadiâde àayÀn

Daòl İóyÀ kitÀblarında revÀn (452)

f. Ebu'l-Leys Semerkandî ve Tenbîhü'l-Gâfilîn

Vaaz, nasihat ve ilmihal türündeki eserleriyle birlikte İslam dünyasında en çok tanınan âlimlerden biri olan Ebu'l-Leys Semerkandî'nin telif ettiği eserler, asırlar boyunca Müslüman toplumların İslam anlayışlarını ve dini yaşamlarını derinden etkilemiştir²⁰². İncelediğimiz eserde bazen müellif ismi zikredilerek, bazen de herhangi bir isim verilmeden Semerkandî'nin Tenbîhü'l-Gâfilîn adlı eserinden nakiller yapılmıştır. Ancak, mezkûr eserden alıntılar yapılmasına rağmen eserin adından hiç bahsedilmemiştir.

Ebu'l-Leyâ dörtdür didi bu daòl Óaúú

Sýre-i RaómÀnda dörtdür didi Óaúú (897)

²⁰¹ Roy Jackson, *Fifty Key Figures in Islam*, Routledge, Oxon, 2006. s.86.

²⁰² Josep van Ess, "Abu'l-Layt Samarkandî", *Encyclopaedia Iranica*, c.1, Fasc.3, s.332; İshak Yazıcı, "Semerkandî Ebü'l-Leys", *DİA*, Ankara, 2009, c.XXXVI, s.473.

g. Alâüddîn Türkistânî ve Manzûmetü'l-Kebâir

İncelediğimiz eserde Alâüddîn Türkistânî tarafından kaleme alınmış olan Manzûmetü'l-Kebâir adlı risaleden de alıntı yapılmak suretiyle istifade edilmiştir. Manzûmetü'l-Kebâir, üç varaktan müteşekkil olan ve büyük günahların manzum olarak izah edildiği bir risaledir.²⁰³ Büyük ve küçük günahlar hususunun ele alındığı eserin üçüncü bölümünde, Alâüddîn Türkistânî'nin bu risalesinin ihtiva ettiği kırk bir büyük günah konuyu destekleyici mahiyette zikredilmiştir.

âarib rivâyetinde gelmiş-dürür

Rasyl kebâyir beyân itmiş-dürür

èAlâuddîn Türkistânî bil iy cân

Anları bir yire cemè itdi èayân (476-477)

h. Es-Saganî ve Meşârikü'l-Envâr

es-Sagânî Hind bölgesi bilginlerinden olup 1181 senesinde Lahor'da doğmuştur. İlim tahsiline küçük yaşta babasının yanında başlamıştır. Gazne, Mekke, Medine, Aden, Bağdat, Mogadişu, Delhi, Bedaun ve Aligarh gibi şehirlerde ilim tahsil etmiştir. Aynı zamanda çeşitli diplomatik görevlerde bulunmuştur. Bu deneyimler ve seyahatler vesilesiyle geniş bir çevre edinmiş, Fars, Hind ve Arap kültürlerini yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Es-Saganî devrinin dil ve edebiyat alanındaki otoritelerinden olup bu alanda yirmi kadar eser kaleme almıştır. Onun ikinci ilgi alanı ise hadis olmuştur. Hindistan ve Orta Asya'nın fıkha önem veren ülkelerinde hadis meşalesini yakan, *Sahîh-i Buhârî*'nin günümüzdeki nüshasını hazırlayan, mevzu hadisleri ortaya çıkarmak için bazı aklî ölçüleri ortaya koyan bir muhaddis olarak nitelenmiştir. Es-Saganî'nin, hadis sahasında ondan fazla eseri bulunmaktadır. Eserleri içinde en fazla tanınanı *Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye min Şihâhi'l-Ahbari'l-Muş t afaviyye*'dir. Bu eser halka ve talebelere yönelik olarak onların dil ve hadis bilgilerini artırmayı hedefleyen pratik bir amaç taşımaktadır. Bu eser Buhari ve Müslim'in *Sahîh*'lerindeki hadislerin bir araya getirildiği bir tür derlemedir. Eser, ümmet tarafından çok büyük bir hüsn-i kabûle

²⁰³ Eser için bkz. Alâüddîn Ali Türkistânî, *Nazm-ı 'Adedi'l- Kebâir (Manzûmetü'l-Kebâir)*, el-Mektebetü'l-Abdeliyye bi-Câmi'ati'z-Zeytûniyye, 3/252.

mazhar olmuş, yaklaşık bir asır içinde Hadis sahasının en şöhretli kitapları arasında girmiş, bu alana ilgi duyanların en yaygın kaynaklarından biri haline gelmiştir. Bu yoğun ilgi ve teveccühe bağlı olarak üzerine çok sayıda şerh, haşiye, ihtisar, tertib ve tercüme çalışması yapılmış olan eser asırlarca Hindistan'daki ve bilhassa Osmanlı coğrafyasındaki eğitim kurumlarının müfredatında yer almıştır²⁰⁴. es-Sagânî'nin bu eseri, incelememize konu olan eserin de istifade ettiği kaynaklardandır.

E. ESERDE GEÇEN ŞAHISLAR

1. Râviler

Rivâyet terimi bir hadisi kaynağına isnâd ederek nakletmek manasında olup öğrendiği hadisi rivayet eden kimseye de râvi denilmektedir. Ravi, bir hadisin sıhhatini tespit için en önemli unsurdur. Senedde yer alan râvilerin bir veya bir kaçının güvenilir değilse sıhhat için gerekli sayılan diğer ölçülere bakılmaksızın hadisin sahih olmadığına hükmedilir. Râvilerin güvenilirliği için gereken özellikler adalet ve zabt sıfatlarıdır. Adalet vasfı ile kastedilen, ravinin Müslüman olması, akıllı ve bülûğa ermiş olması, takva ve mürüvvet sahibi olmasıdır. Zabt vasfında ise unutkan ve dalgın olmaması, ezberden rivayet ediyorsa hadisi kusursuz bir şekilde ezberlemiş olması, kitaptan rivayet ediyorsa kitabını dikkatli bir şekilde yazmış olması, mana ile rivayet ediyorsa hadis metninde değiştirdiği kelimelerin manalarını iyi bilmesi ve manada değişikliğe yol açmamasıdır. Hadis râvilerini temel olarak üç gruba ayırabiliriz. Bunlar ilki adalet ve zabt bakımından kusursuz olan râviler sika, adalet ve zabt yönünden problemliler olanlar zayıf, yalan söyleyen veya yalanla itham edilen, bidate davet eden, çokça yanılan ve güvenilir râvilere aykırı rivayette bulunan râviler de metruk râvilerdir²⁰⁵. Ayrıca binden fazla hadis rivayet eden ravilere muksirûn, binden daha az hadis rivayet eden ravilere ise mukillûn denilmiştir²⁰⁶. Muksirûn râviler İbn Abbas, Ebu Hureyre, Enes bin Malik, Hz. Aişe, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Ömer, Cabir bin Abdullah ve Ebu Sa'îd el-Hudrî olmak üzere yedi kişidir²⁰⁷.

²⁰⁴ Suat Koca, "İbn Melek'in *Mebâriku'l-Ezhâr Şerhu Meşâriki'l-Envâr*'ındaki Şerh Yöntemi ve Eserin Hadis Şerh Literatüründeki Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2012, 53:1, s.2-12; Mehmet Görmez, "Sagânî, Râdiyyüddin", *DİA*, Ankara, 2008, c.XXXV, s.487-489.

²⁰⁵ Mehmet Efendioğlu, "Râvi", *DİA*, Ankara, 2007, c.XXXIV, s. 473-474.

²⁰⁶ Ali Yardım, *Hadis I-II*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997, s.70.

²⁰⁷ es-Salih, *a.g.e.*, s.292.

İncelediğimiz eserde yirmi üç hadis râvisinin ismi zikredilmiştir. Bu ravilerden beşi müksirun, diğerleri ise mukillun ravilerdir. Eserde ismi zikredilen râvîleri ve rivayet sayılarını şöyle ifade edebiliriz: Hz. Ebu Bekir (1), Hz. Ali (4), Hz. Ömer (1), Hz. Hasan (1), Ebu Hureyre (4), İbn Abbas (7), Ebu Saîd El-Hudrî (3), Enes b. Mâlik (2), Abdullah b. Ömer (1), İbn Mesud (2), Selmân-ı Fârisî (1), Muaz b. Cebel (1), Huzeyfe (1), Cerîr b. Abdullah (1), Ka'bu'l-Ahbâr (3), Saîd b. Cübeyr (1), Ebû'd-Derdâ (1), Mukâtil b. Süleyman (1), Ebu Musa el-Eşârî(1), Abdullah b. Mübârek (1), Âtâ bin Ebû Rebâh (1), Ebu Umâme el-Bahilî²⁰⁸ (1), Dahhâk b. Müzâhim (1).

Bu raviler içinde Kabu'l-Ahbar, tâbiünden olup İslam mitolojisinde Yahudi ve Hristiyan tandanslı rivayetlerin en önemli kaynağı olarak meşhur olmuştur²⁰⁹. Yemen'de yaşadığı, Hz. Peygamber zamanında oraya giden Hz. Ali ile görüşerek Müslüman olduğu, Hz. Ebubekir döneminde İslam'a girdiği veya Hz. Ömer devrinde Müslümanlığı kabul ettiği şeklinde rivayetler mevcuttur. Bir Yahudi âlimi olan babası Tevrat'ın bir kısmını yazıp kendisine vermiş ve diğer kitaplarını okumaması hususuna kendisinden söz almıştır. Ancak İslamiyet'in yayılması üzerine babası tarafından saklanan kitapları okuyan Ka'bu'l-Ahbar, bu kitaplarda Hz. Peygamber'in özelliklerini görünce İslamiyet'i kabul etmiştir²¹⁰. Ka'eb'in elinde Tevrat'ın tahrif edilmemiş bir nüshasının bulunduğu için Yahudilere ait kitapları ve bu kitaplardaki sahih ve uydurma haberleri iyi tanıdığı söylenmektedir²¹¹. Ka'bu'l-Ahbar'ın güvenilirliği tartışmalı bir konudur. Bazı rivayetlerde Hz. Ömer'in onun verdiği bilgilere ilgi gösterdiği ancak birtakım hususları rivayet etmeye devam etmesi durumunda kendisini Medine'den süreceği ifade edilmektedir. İbn Mesud ise rivayetlerindeki gerçek dışı hususlar nedeniyle onu eleştirenler arasında yer almıştır. Nevevî ise onun çok bilgili bir âlim olduğunu, sika kişiliği konusunda da ittifak bulunduğunu beyan etmiştir²¹². İncelediğimiz eserde Ka'bu'l-Ahbar tarafından rivayet edilen Allah'ı talep etmek ve cehennemnin mahiyeti hususlarında üç hadise yer verilmiştir.

²⁰⁸ Eserde Ebû Umâme el-Bahilî'nin ismi İmâm-ı Bahilî şeklinde geçmektedir.

²⁰⁹ Ignaz Golziher, *İslam Tefsir Ekolleri*, Çev. Mustafa İslamoğlu, Denge Yay., 1997, İstanbul, s.106.

²¹⁰ M.Yaşar Kandemir, "Ka'eb el-Ahbâr", *DİA*, Ankara, 2001, c.XXIV, s.1-2.

²¹¹ Zehebî, *el-A'elâmü'n-Nübelâ*, Beyrut, 1994, c.3, s.490-494.

²¹² M.Yaşar Kandemir, "Ka'eb el-Ahbâr", *DİA*, Ankara, 2001, c.XXIV, s.2.

2. Peygamberler

a. Hz. Âdem (a.s.) ve oğlu Hz. Şit

İncelediğimiz eserde Hz. Âdem’le ilgili olarak dört unsurdan yaratılması, kendisine isimlerin öğretilmesi ve şeytanın kendisine secde etmemesi hususları zikredilmiştir.

ÇÀr èunãurdan yaratdı Âdemi

Âdeme öğretti ism-i aèôamı

Daòı meleklerle emr itdi hemÀn

Âdeme secde ideler ol zamÀn

Cümle secde itdiler aña hemìn

Ûutmadı Óaú emrini ŞeyùÀn lÀèin (156-158)

Ayrıca Hz. Âdem’in oğlu Şit’e ölmeden önce yapmış olduğu beş vasiyete yer verilmiştir. Bu vasiyetler cennetten çıkma hadisesine bağlı olarak verilmiş bazı tavsiyelerdir.

b. Hz. Musa

İncelediğimiz eserde Hz. Musa ile ilgili olarak Allah’a yaptığı bir münâcâta yer verilmiştir. Buna göre Hz. Musa, kendisine indirilmiş olan Tevrat’ta hayırlı bir ümmet hakkında bilgilerin bulunduğunu söylemiştir. Bu ümmet iyiliği emredip, kötülükten nehy eden bir ümmet olacak, Deccal’i öldürecek kimseler bu ümmet arasından çıkacak ve kutsal kitapları kabul edeceklerdir. Hayırlı bir amel yaptıklarında çok sevap alacaklar, ancak günah işlemeleri durumunda kendilerine bir günah yazılacaktır. Hz. Musa, Allah’a dua ederek bu hayırlı ümmetin kendi ümmeti olmasını talep etmiştir. Ancak Allah, Hz. Musa’ya o ümmetin Hz. Muhammed’in ümmet olacağı şeklinde karşılık vermiştir.

Daòı TevrÀtda yazılmışdur revÀn

Evvelinde gördi MÿsÀ you gümÀn

Didi Óaúúa görmişem ÜevrÀtda ben

Òayırılı ümmeti bildüm onda ben (226-227)

c. Hz. Süleyman

Eserde Hz. Süleyman'ın iki özelliği üzerinde durulmuştur. Öncelikle halkına zulmetmeyen ve adil davranan hükümdarların Hz. Süleyman'ın varisi oldukları beyan edilmiştir. Burada kendisi de hükümdar bir peygamber olan Hz. Süleyman'ın adaletli bir yönetici olması ön plana çıkarılmıştır.

Amma èadil idenlerdür bì-gümÀn

Ki SüleymÀna vÀriålerdür èayÀn (789)

Hz. Süleyman ile ilgili olarak zikredilen ikinci husus ise onun peygamberliğinin yanı sıra zengin bir hükümdar olmasından dolayı diğer peygamberlerden beş yüz yıl sonra cennete girecek olmasıdır.

Bilmek gerek didi Faòr-i cióÀn

Cemiè-i peyàamberlerden SüleymÀn

Beş yüz yıl åõñra gire uçmaàa ol

DünyÀda oldıà-içün pÀdişÀh ol (794-795)

d. Hz. Zekeriyya

Hz. Zekeriyya'nın cehennemde bulunan Sekeran adlı dağ ve bu dağın dibinde yer alan Gadban adlı bir kuyu hakkında verdiği bilgiler zikredilmiştir:

ZekeriyyÀ eytdi èaleyhi's-selÀm

Baña CebrÀéil òaber virdi tamÀm

Od içinde ki ne öteden var didi

Bir daà SekerÀn aña dirler var didi

Daòı ùaà dibinde bir úuyı her Àn

Oddan var áaêbÀn aña dirler èayÀn (970-972)

e.Hz. İbrahim

İncelediğimiz eserde Hz. İbrahim, mahşer günü babası Azer'in affedilmesi için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunması ile ele alınmıştır. Fakat kendisine, iman etmeyenlere cennetin haram kılındığı bildirilmiştir. Müellif bu hadisenin Ebu Hureyre tarafından rivayet edildiğini ve Beğavî tefsirinde de yer aldığını ifade etmiştir.

Óaúú TeèÀLÀ deyi İbrÀhîm müdÀm

Uçmaàı kÀfirlere úıldım óarÀm

äoñra İbrÀhîm yire baúa ol Àn

Bir úoç ölmüş atası göre hemÀn

Ayaàına yapışup o dem iy yÀr

Bıraàalar buyura Perverdi-gÀr (1023-1025)

3. Diğer Şahıslar

a. Şems-i Tebrizî

Şems-i Tebrizî, 1186 yılında Tebriz'de doğmuştur²¹³. Asıl adı Muhammed b. Ali b. Melekdâd-ı Tebrizî'dir. Manevi eğitimini Tebriz'de Şeyh Ebu Bekr-i Tebrizî-yi Sellebâf'dan almıştır²¹⁴. Tebriz'den ayrılmasının ardından çeşitli şehirlere uğradıktan sonra h.642/ m.1244 yılında Konya'ya gelmiş²¹⁵ ve bu ziyaret Mevlana ile aralarındaki

²¹³ Bediüzzaman Füzüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, MEB Yay., İstanbul, 1997, s.163.

²¹⁴ Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yay., İstanbul, 1995. c.II, s.189-190.

²¹⁵ Şems-i Tebrizî, *Makalât*, Çev. Mehmet Nuri Gençosman, Ataç Yay., İstanbul, 2007, s.111.

yüzyıllarca konuşulacak dostluğun başlangıcı olmuştur. Şems-i Tebrizî, Mevlana'nın manevi hayatının şekillenmesinde en fazla etkisi olan kişi olarak bilinmektedir. Yaşadıkları çağda ya da daha sonraki nesiller tarafından büyük sufi ya da arif olarak bilinen kimselerin çoğunluğunun eser telifini iş edinmedikleri²¹⁶ gibi Şems-i Tebrizî de bizzat herhangi bir eser telif etmemiştir. O'na atfedilen Makalat isimli eser, bizzat Şems-i Tebrizî tarafından telif edilmemiş olup sohbet meclislerinde söylediği sözlerin müridlerince bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur²¹⁷.

İncelediğimiz eserde Şems-i Tebrizî'den bir beyitte bahsedilmektedir. “Yere ve göğe sığmadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım.” manasındaki kudsi hadis açıklanırken Şems-i Tebrizî'nin bu hususla ilgili görüşlerine yer verilmiştir²¹⁸.

MÀ Veseèani Arøi Ve LÀ SemÀéi Ve LÀkin Veseèani Úalbü
èAbdi'l-mü'mini Hadiâ-i Úudsi

Şems-i Tebriz eytdi bu göñül èayÀn

Tecelli birle ãıàa Óáu ki her Àn

Ol göñül Muóammedüñ göñli didi

Vechi vardur böyle ol daòı didi (725-726)

²¹⁶ William Chittick, *Sufism A Beginner's Guide*, Oneworld Publications, Oxford, 2008, s.40.

²¹⁷ Füzüzanfer, *a.g.e.*, s.242-244.

²¹⁸ bkz. Tebrizî, *a.g.e.*, s.339.

II. BÖLÜM

MANZUM HADİS TERCÜMESİ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

A. NÜSHA TAVSİFİ

Kütüphane kataloglarında yaptığımız araştırmalar sonucunda tezimize konu olan ve müellifi bilinmeyen manzum hadis tercümesinin tek nüshasına ulaşabildik. Bu nedenle transkribe ettiğimiz metni başka bir metin ile karşılaştırmak suretiyle kritik etme imkânımız olmamıştır. Ulaşabildiğimiz tek nüsha 06 Mil Yz. A 5237/1 demirbaş numarasına kayıtlı olup Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Siyah meşin bir cilt içerisinde, kapaklar kâğıt kaplı harap halde, şirazesı dağınıktır. 195x133 (155x90) mm. ebadında, su yolu filigranlı kâğıt üzerine, harekeli nesihle, çift sütuna 13 satırlı yazılmıştır. Başlıklarda, ayetlerde, hadislerde ve cetvellerde kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. 1b-54a arasında bulunan eserin yaprakları, rutubet lekeli. Zaman zaman sayfa kenarlarında açıklamalar ve eklenen beyitler bulunmaktadır.

Eserin sonunda istinsah kaydı yer almamaktadır. Bu sebeple eserin nerede ve ne zaman yazıldığı, müstensihî ve istinsah tarihi bilgileri yoktur. Kütüphane kayıtlarında eserin Onur Çukurkent'ten 1984 yılında satın alındığı bilgisi bulunmaktadır²¹⁹.

Eserin altıncı faslında eksik sayfalar yer almaktadır. Bu durum karşı sayfada yeni bir konuya geçiş yapılması ve konu bütünlüğünün kaybolmasından hareketle ve takibiyede yer alan kelimenin sayfa başında olmayışı ile tespit edilmiştir. Nüshadaki beyit sayısı, 1227'dir.

Başı: (1b)

İlÀhî èÀlemüñ ÒallÀú (u) SübhÀn

Úamuya èÁlim (ü) RezzÀú u sulùÀn

²¹⁹ https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=132787 (11.15) Erişim Tarihi: 04.07.2013.

Sonu (54a)

Vir bize dünyÀda iyilik Àòirette hem-çünÀn

Daòl bizi ateş èaõÀbından úurtar yÀ Raóìm

B. METİN TRANSKRİPSİYONU İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1. Eserde yer alan Farsça edat ve ön ekleri ile yapım eki fonksiyonundaki Farsça ekler, eklendikleri kelimelerden kısa çizgi ile "-" ayrılmıştır.
2. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir: ĩ – À, و – ÿ, ع – ì.
3. Allah lafzı muzafun ileyh olduğu durumlarda apostrof (') ile ayrılmıştır: Raómetu'llÀh, Rasÿlu'llÀh kelimelerinde olduğu gibi...
4. Eserde veznin deðiştiği yerlerde kullanılan aruz kalıbı gösterilmiştir.
5. Eserin muhtevasına dair incelemede verdiğimiz beyit numaralarının kolayca bulunabilmesi adına beyit numaraları beşer beşer sayılmak suretiyle gösterilmiştir.
6. Metinde geçen ayet ve hadisler, italik yazı karakteri ile gösterilmiştir.
7. Metinde geçen ayet ve hadislerin anlamları ve kaynakları dipnotta verilmiştir.
8. Bağlaç vâvı olması gereken yerlerde yazılmamışsa, () parantez içerisinde verilmiştir.
9. Türkçe olup da “b” harfi ile biten kelimeler günümüzdeki şekli olan “p” harfine çevrilmiştir. Bilüp, idüp ve kılup kelimelerinde olduğu gibi.
10. Ümîd kelimesi metinde ümîõ şeklinde kullanıldığı için bu yazım şekline sadık kalınmıştır.
11. Metnin kenarına eklenmiş beyitler, transkribe edilirken gerekli yere yerleştirilmiş, sonradan ilave edildiği dipnotta belirtilmiştir.
12. Müstensih tarafından yanlış yazılmış kelimeler, transkripsiyonlu metinde doğru olarak yazılmış, metinde ne şekilde geçtiği dipnot vermek suretiyle gösterilmiştir.
13. Metinde harekeli olarak verilmiş kelimelerde harekeye sadık kalınmıştır. Örneğin “ey” hitabı “iy” şeklinde yazılmıştır.

14. Metinde okuyamadığımız iki tane kelime olmuştur. Bu kelimeleri de metin içinde şeklinde belirttik.
15. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi'nde çok gördüğümüz “durur” bildirme ekini metinde yazarken (-) ile yazmayı tercih ettik. Ol-durur, gelmiş-dürür, itmiş-dürür gibi...

C. TRANSKRİPSİYONLU METİN

1b

HAŖÁ KİTÁBÜ'R-RİSÁLE

Bismi'llàhi'r-RaómÀni'r-Raóim

“mefÀèîlün mefÀèîlün feèýlün”

(1)ÎlÀhi èÀlemüñ ÒallÀú (u) SübhÀn

Úamuya èÁlim (ü) RezzÀú u SulùÀn

Ki sensin MÀlikü'l-mülk Evvel Áòir

Daòı ÚÀdir olan BÀùın (u) ÔÀhir

Şeriküñ youú senüñ her dem Eóadsın

Vezirüñ youú senüñ her dem äamedsin

Baãırsin dÀyimÀ sen òalúa nÀôır

Ne yirde söylenürseñ anda óÀøır

(5)Raóımsin hem daòı AllÀh (u) RaómÀn

Mu'aòòir Muútedir ÎlÀh (u) áufrÀn

Laùıfsin ÚÀyim ü áaffÀr (u) SettÀr

Müheymin Mü'min (ü) CebbÀr (u) ÚahhÀr

Semièsin hem Mümit ü Óayy (u) Muóyì

Òabırsin hem Vedýd èAliyyü Muóãi

Muóìùsin hem Ra'ýf äabÿr (u) VÀsiè
Óalìmsin hem èAfüvv (ü) Nÿr (u) NÀfiè

Óakìmsin hem Óamìd Veliyy (ü) CÀmiè
áanìsin hem daòì Muànì vü MÀniè

(10)èAlìmsin ÚÀbıø (u) BÀsıù (u) BÀèiå
Muúaddim Müntaúim Muúsiù (u) VÀriå
2a

èAôìmsin RÀfiè u FettÀó (u) VehhÀb
Daòì Óaúú u Muúit (ü) Berr (u) TevvÀb

Óasìbsin hem Óafiô u èÀrr (u) VÀóid
Kebìrsin ÚÀbil ü Şekÿr (ü) VÀcid

Úadìrsin hem Rabb (u) BÀrì' hem Úarìb
Hem Muãavvir hem Úaviyy (ü) hem Mucìb

Sensin ol Şedid (ü) Mübdì (vü) Muèid
Sensin ol *FeèÀlün limÀ yürìd*²²⁰

(15)Sensin ol Şehid (ü) BÀúi hem Celil
Sensin ol Mecid (ü) KÀfi hem Vekil

²²⁰ Bûrûc, 85/16.

Sensin ol Úayyým (u) HÀdì hem Bediè
Hem SelÀm (u) Mütekebbir hem Seriè

Daòì sensin hem Reşid (ü) hem äabÿr
Hem daòì Úuddÿs (ü) áÀfir hem áafÿr

Hem daòì sensin o ÚÀhir öü'l-CelÀl
Hem Müöill (ü) hem Muèizz (ü) öü'l-CemÀl

Muóammed rÿóına virüñ ãalavÀt
Kim oldur cümlenüñ maóbÿbı iy öÀt

(20) Hem oldur nÿr-ı Ádem sırr-ı Ádem
Anuñçün yaraduldı cümle èÀlem

Anuñ nÿrından oldı hep ne ki var
Óabibu'llÀh idi şek itme zinhÀr
2b

Aña ineridi CebrÀéil Emìn
O SulùÀn idi ÒÀtemü'n-nebiyyìn

SelÀmın gönderürdi aña SübóÀn
Daòì CebrÀéil ile aña ÚuréÀn

Gice MièrÀc idüp ol Haúuí gördi

Úamu gökde olan maòlÿúi görði

(25) Anı raómet içün gönderdi AllÀh

Kamu èÀlemlere böyle bil iy şÀh

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ VemÀ ErselnÀke İllÀ Raómeten
Li'l-èÀlemîn²²¹

Şerièat idi dÀyim úavli anuñ

Ûariúat idi dÀyim fièli anuñ

Óaúiúat idi aóvÀli óaúiúat

Muãavver nÿr idi Óaúdan óaúiúat

KemÀ ÚÀle (as.) eş-Şerièatü AúvÀli Ve'ù-Ûariúatü
EfèÀli ve'l-Óaúiúatü ÓÀli²²²

Nebilerden dilerleridi her dem

Aña ümmet olalaridi bir dem

SaèÀdet aña her kim oldu ümmet

Ki Óaú anlara virdi èizz (ü) devlet

(30) ÚıyÀmetde şefÀèat eyleye ol

ÖudÀdan ümmetini dileye ol

äalÀt ile selÀm rÿhına olsun

Daòı Àline aãhÀbına olsun

DER BEYÁN-I MUèCİZÁT

²²¹ “(Ey Muhammed!) Biz seni âlemlere ancak bir rahmet olarak gönderdik.”, Enbiya, 21/107.

²²² “Şeriat benim sözlerimdir. Tarikat benim işlerimdir. Hakikat benim hallerimdir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.IV, s.5.

3a

KemÀlile sever AllÀh Rasÿli

Ne isterse olur Haúúuñ úabyli

Muùlè itdi aña Haúú kÀyinÀtı

Göründi nice yirde muècizÀtı

Biri bu mÀhı kıldı ol iki şaúú

Úamusı gördi bunı bil muóáuúaú

(35)Nicesi gördiler getürdi imÀn

Şu kim kÀfir sióirdür dirdi ol Àn

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ İúterabeti's-sÀèatü venşáuúa'l-
Úamer²²³

Daòı Óaúú gizleridi günden anı

Buluddan varidi bir sÀye-bÀnı

Aúıdurdı ãuyı bardaú içinden

äanasın ãu çıúar çeşme içinden

Úoyup parmaúlarını aàzı üzre

Üaşup aúardı ãu parmaàı üzre

Úamusı hep içerleridi andan

Òiç eksilmez idi zerre bil andan

²²³“(Kıyamet) saat(i) yaklaştı ve ay yarıldı (ve birleşti).” Kamer, 54/1.

(40) Daòı aàulı úoyun söyledi hem
Yime benden yÀ Rasýl didi ol dem

áazÀda neyledi kÀfirleri gör
Bir avuç ùopraú atup eyledi kör

..... yarın úosa tencerede aş
Tükenür degül idi yise biñ baş

Girü yerinde görürlerdi kaynar
Yimemiş kimse ãankim andan iy yÀr
3b

Òurma dikse o sÀeat bitürürdi
Úanàı óayvÀn ölürse söyledürdi

(45) Nice vaãf ola hep evãÀfı anuñ
NihÀyetsiz olıcak vaãfı anuñ

äalÀt ile selÀm rýóına olsun
Daòı Àline aãóÀbına olsun
EVäÁF-I ÇÁR-YÁR-İ BÁ-äAFÁ

"fÀeilÀtün fÀeilÀtün fÀeilün"

Gel berü iy èÀşıú-ı billÀh olan
Kim imiş bil Aómede hem-rÀh olan

Biri Ebý Bekir äıddiúdür iy yÀr
Ol itdi ibtidÀ MièÀca iúrÀr

Biri èÖmer idi FÀrýú oldur
Ki haúúı farú iden bÀùıııdan oldur

(50) Biri èOâmÀn idi ÚuréÀnı cÀmiè
Olurđı bı-eğebe külli mÀniè

Biri òod Tañrı arslanı èAlidür
Muóammed güyegisi ol velidür

Olurđı her biri teslím ÒudÀya
Dem-À-dem äabr iderlerdi cefÀya

FenÀya itmediler hiç muóabbet
İderler idi Óaúúa çou èibÀdet

Úamu itdükleri òayrile iósÀn
Yoàidi anlaruñ hiç Óaúúa èiäyÀn

(55) ÒudÀdan òavf idüp aàarlar idi
Mekirden hiç emin olmazlar idi

4a

Ümîð kesmezleridi daòı bir Àn
Muóabbetleri Óaúúa idi her Àn

Kimüñ kim ola maèşýúı ol AllÀh
Olur iki cihÀnda bile ol şÀh

Gice gündüz ider zÀr idüp ol Àh
Düşer derdi anuñ úalbine her gÀh

Göründi her birinden çoú velÀyet
èAceb mi olsalar ehl-i kerÀmet

(60) Ki tÀbiè oldılar hep MuãuafÀya
Úamu ser-tÀcı oldu evliyÀya

Olupdur her biri Rasýle áıddiú
İdüp hem Óaúú kitÀblarına taãdiú

Anuñçün oldılar ehl-i hidÀyet
Anuñçün oldılar ehl-i saèÀdet

Bunlaruñ óaúúına sözüm bu hemîn
Cümlesinden rÀøı olsun ol Muèîn

Gel iy àÀfil işit sözümü cÀndan

Ne ki dirsem alagör hisse andan

(65) Cehâletdür viren kişiye âaflet

Bulunmaz âaflet ile bil ki izzet

“mefâîlün mefâîlün feâyün”

Nedür kim sende vardur bunca âaflet

âanursın kim ualur saña bu furâat

Dem-â-dem itdügüñ işââl-i dünyâ

âAcebdür gitmedi senden bu sevdâ

4b

Düzersin yıúıllacaúları her ân

Yıúıldı úalbüñ evi oldu virân

Bu óâliyle gelüp gitdüñ a miskîn

Daòı gelmedi mi nefsüñe teskîn

(70) İdersin çou günâhı saña yazıú

Ki bir iş itmedüñ hiç Óaúúa lâyıú

Nice bir olasın şeyüâna tâbiè

Ki èömrüñ geçdi bì-fâyide øâyiè

Bu dünyâ kimseye ualmaz fenâdur

Òudâya göñlüñi vir ol beúâdur

CiòÀn úalsa úalurdı enbiyÀya

Daòı ne ki gelüpdür evliyÀya

FÀnidür çünkü görürsün bu ciòÀn

PÀyidÀr olmaz kişiye her zamÀn

(75) Baàlama cife fenÀya sen göñül

Viregör her dem beúÀya sen göñül

Daòı saña gelmedin peyk-i ecel

ÒÀliã ü muòliã idegör sen èamel

Raàbet eyle Àòiret aemÀline

Ola kim irgüre Óaúú cemÀline

NAäİÓAT

Seni çünkü şerif òalú etdi maèbyd

Ne isterseñ tamÀm hep sende mevcýd

HemÀn iste ÒudÀyı ùut rıøÀsın

Bu úalbüñden çıúar dünyÀ hevÀsın

5a

(80) Çü bildüñ kim bu dünyÀnuñ fenÀsı

Muúarrerdür ki olmaz hiç beúÀsı

Ya nice olasın sen bunda mihmÀn
ÚarÀr eyleyecek yer degül iy cÀn

äaúın aldanma naúşına cihanuñ
Geçer devleti gölge gibi anuñ

Şu kim buldı cihÀnuñ devletini
Görüpdür ãoñra anuñ õilletini

Saña devlet budur kim ola her Àn
Degüldür devlet ol kim ola bir Àn

(85) Eger èÀúıl iseñ sen ùÀèat eyle
Úo àayrın ÒÀlıúa muóabbet eyle

äaña ùÀèat olur yÀr uòrevidür
Úalur àayrı olan hep dünyevیدür

èİbÀdet bir èameldür youú zevÀli
SaèÀdet yolına ilter meéÀli

Çekmeyem dirseñ eger bunda cefÀ
Ol muóÀldür bulasın onda vefÀ
Hiç dirià itme yolında cÀnuñı
TÀ ki sen de bulasın cÀnÀnıñı

(90) Severiseñ Óaúúı sen göster nişÀn
Varısa muóabbetüñ eyle èayÀn

Fe'Ökürýni didi hem daòı İlÀh
Öikr idegör èöikr ide seni o şÀh
KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Feöökürýni Eöökürküm el-Áyet²²⁴
5b

Şöyle kim Óaúúı severiseñ müdÀm
Ol olur öikrüñ senüñ bil iy hümÀm

"fÀèilÀtün fÀèilÀtün fÀèilün"

Daòı çıúmazsın rıøÀsından anuñ
Dönmeyüp hergiz belÀsından anuñ

Uyan uyòudan eger àÀfil iseñ
Áòiretüñ düzegör èÀúil iseñ

(95) CihÀna kim ki geldi göçdi gitdi
ÚarÀr eylemeyüp hep çıúdı gitdi

Úamusı terk idüpdür mülki mÀlı
Niçelerden bu dünyÀ úaldı òÀlı

Niçün olmaya sende zerre efkÀr

²²⁴ "O halde beni (ibadet ve itaatle) hatırlayın ki ben de sizi (sevap ve mağfiretle) anayım." Bakara, 2/152.

Niçün yok sende Óaúúuñ òikri her bÀr

Ya böyle kendüñe úıymaú nedendür

Ya òayruñ şerrüñe āatmaú nedendür

“mefÀèîlün mefÀèîlün feèÿlün”

Muáarrerdür ölüm çün evvel Àòir

HemÀn yol yaraàını eyle óÀøır

(100) Saña da geliserdür melekü’l-mevt

èAmel eyle daòı sen olmadın fevt

Saña farø oldu úıl beş vaút namÀzı

Dem-À-dem Óaúúa eyle sen niyÀzı

İdegör èilmile aèmÀl ü òayrÀt

İdegör meylüñi sen Óaúúa iy òÀt

Ümiöüñ kesme bu daòı muóaúúaú

ÒiüÀb itdi dedi *LÀ taúneÿ*²²⁵ Óaúú

Úabÿl eyler úuluñ tevbesin AllÀó

áafÿrdur yarlıàar úulını ol şÀh

6a

(105) ZiyÀde raómeti çoúdur Raóımdür

²²⁵ Zümer, 39/53.

Esirger úullarını hem Kerimdür

HemÀn eksikligiñe ol peşimÀn

ÒudÀya tevbe eyle sen de her Àn

MÜNÁCÁT

İlÀhi dilerüz senden èinÀyet

CemÀlüñ görmegiçün úıl hidÀyet

Kerimsin keremüñe you nihÀyet

Senüñ lüüfuñ kesilmez çou be-àÀyet

Raóimsin raómetüñ çou raómet eyle

Bu biz èÀcizlere maàfired eyle

(110) Ne úadar bizim olsa èaybumuz çou

İder zerrece raómetüñ anı you

èÖmürdür böyle geçdi bize yazıú

Ki youdur èamelümüz saña lÀyıú

Dem-À-dem itdügümüz saña nouãÀn

Nidelüm bizi almışdur bu hicrÀn

Úapuña èöörile geldük biz iy şÀh

GünaókÀrız meded estaàfiru'llÀh

Senüñ faøluña lÀy1ú işi işle
Ne ki vardur suçumuzu baà1şla

(115) Meded ol HÀdì ismiñe ã1àındıú
CelÀlüñden yine saña ã1àındıú

İlÀhì nefse olmışuz giriftÀr
Ki úalmışuz óicÀb altında bì-zÀr
6b

Göñül Àyinesin aç ú1l mücellÀ
Dem-À-dem sen olasın bize sevdÀ

Ola kim úalmaya zerrece dünyÀ
Muóabbeti bu úalbümüzde aãlÀ
Naôar ú1l úalbümüze eyle şefúat
Muóabbetüñle bula tÀ ki úuvvet

(120) Bu biz derdlülere sen eyle dermÀn
ä1rÀúu'l-müstaúìmi eyle ÀsÀn

Esirge bizi úurtar bu belÀdan
Ayırma hiç Óabibüñ MuãtafÀdan

Kim oldur Óaúú Rasýl ide şefÀeat
Øaèif ümmetine rýz-i ú1yÀmet

Anuñ nübüvveti nýrı óaúú-içün
Daòı úalbindeki sırrı óakú-içün

Daòı ol yüce õÀtuñ èizzet-içün
Daòı cümle âıfÀtuñ óürmet-içün

(125) Meded Àòir nefesde úılma àÀfil
Bizi gönder varup imÀn-ı kÀmil

Şöyle kim èinÀyet iderse ÕudÀ
Baèøı óadiâ naôm ide bu ben gedÀ
On faâıl üzre ola hem yÀdigÀr
LÀzım olandan getürem iòtiâÀr

TÀ ki óuuyup bile àÀfil olan
Daòı óissesin ala èÀúıl olan
7a

Hem daòı Óaú raómet eylesün oña
Luùf idüp duèÀ ide bu ben úula

FAÄL-I EVVEL èÁLEM KAÇDUR MAÖLŞÜ OLAN EVVEL NEDÜR ANI
BEYÂN İDER

Ruviye èan MuúÀtil (ra.) ÚÀle (as.) Ìnne li'llÀhi
TeèÀlÀ æemÀniyete èaşera elfi èÀlem ve inne dünyÀküm minhÀ
èÀlemün vÀóidün²²⁶

(130) Bu óadiâ-i úudsidir didi Rasÿl
Diñle cÀndan eyle sözini úabÿl

"fÀèilÀtün fÀèilÀtün fÀèilün"

ÒÀlıúuñ var on sekiz biñ èÀlemi
Bu sizüñ dünyÀ hemÀn bir èÀlemi

Bunca èÀlemden biri oldı cióÀn
Úudret-i Óaúúı tefekkür úıl her Àn

RivÀyetde bu úadardur didiler
Amma daòı olsa ÚÀdir didiler

ZirÀ èaczi you itse bir Ànda var
Nice kerre yüz biñ èÀlemi iy yÀr

(135) Dilerise óesÀbsız çou ider ol
Ger dilerse cümlesin you ider ol

Nice ÚÀdir Muùlaú oldur bi-miâÀl
Cümle fÀni BÀúi oldur bi-zevÀl

²²⁶ "Allah Teèâlâ'nın on sekiz bin âlemi vardır. Sizin dünyanız onlardan bir âlemdir." Ebû Nuaym, Hilye, c.IV, s.70.

İbtidÀsı yoú anuñ Óayyu'1-Ebed

İntihÀsı yoú anuñ Ferd ü Eóad

ÚÀle'n-Nebiyyü äalla'llÀhu èAleyhi vesellem Evvelü MÀ
Òalaúa'llÀhu èAúli²²⁷

7b

Ve Evvelü MÀ Òalaúa'llÀhu Rýói ve Evvelü MÀ
Òalaúa'llÀhu Nýri ve Evvelü MÀ Òalaúa'llÀhu el-Úalemü ve
Evvelü MÀ Òalaúa'llÀhu el-Levóü²²⁸

Cümleden evvelki yaratdı ÒudÀ

èAúlımı yaratdı didi MuãùafÀ

Daòı rýóumı yaratdı evvelÀ

Hem daòı nýrum yaratdı evvelÀ

(140) Daòı Levói úalemi yaratdı Óaúú

Böylece buyurđı ol Óabib-i Óaúú

Evvel olmaú her biri ãÀdıú èayÀn

LÀkin iki vechi vÀr idem beyÀn

Çünki bir cevher yaratdı ol ÒudÀ

Nýrdur óayÀtına evvel aña

Bulmaàa cevher óayÀt sebebdür ol

²²⁷ Metinde el-aúli şeklinde geçmekte olup doğrusu yazılmıştır.

²²⁸ “Allah’ın ilk yarattığı şey aklımdır, Allah’ın ilk yarattığı şey ruhumdur. Allah’ın ilk yarattığı şey nurumdur. Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah’ın ilk yarattığı şey levhtir.” Aclunî, Keşfü'l-Hafâ , c. I, s. 309.

Böyle iètibÀrile evveldür ol

èÁlemi tedbîr itdügi içün

èAúl-ı evvel didiler anuñ-içün

(145) Daòı kÀtib olduaiçün didiler

Úalem evveldür deyu buyurdılar

Daòı Levó olduaiçün hem evvelÀ

Levó-i evveldür didiler kim oña

Çün èibÀrÀtda olur bu iòtilÀf

Bir müsemmÀdur degüldür bu òılÀf

Bir daòı vecóini diyelüm saña

İşidüp ùut úulaauñ benden yaña

8a

Ceberÿtda cÀn idi maòlÿú hemÀn

MüfredÀta naôar ol evvel olan

(150) èAúl-ı evvel olduai oldur müdÀm

Melekÿt èÀlemde maútÿrdur tamÀm

Nÿr-ı evvel olduaiçündür èayÀn

èÁlem-i milkde ki maânÿèdur revÀn

MürekkebÀta naôar úalemdür ol
Melekÿtda evvelÀ maòlÿúdur ol

èÁlem-i milkde ki evvel oldı var
Levó-i evvel didiler aña iy yÀr

áoñra Óaú èarşını bünyÀd eyledi
âu üzerene èarşı bünyÀd eyledi
(155) Çünkü tertible yaratdı èÀlemi
Hem daòı ins ile cinni Ádemi

ÇÀr èunãurdan yaratdı Ádemi
Ádeme öğretti ism-i aèôamı

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Ve èAlleme Ádeme'l-EsmÀ'e
KüllehÀ²²⁹

Daòı meleklerle emr itdi hemÀn
Ádeme secde ideler ol zamÀn

Cümle secde itdiler aña hemîn
Ûutmadı Óaú emrini ŞeyùÀn laèîn

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Ve İz ÚulnÀ li'l-MelÀ'iketi's-
cüdÿ Li Ádeme Fesecedÿ illÀ İblis²³⁰

Ol zamÀndan berÿ laènetdür aña
Neyledi èinÀdı Àòir gör aña

²²⁹ “(Allah, yarattığı) Adem’e (eşyaya ait) bütün isimleri öğretti.” Bakara, 2/31.

²³⁰ “Hani biz meleklerle:”(Kudretim için) Adem’e secde edin.” demiştik de İblis hariç hepsi hemen secde ettiler.” Bakara, 2/34.

8b

(160) Key āaúın kimseye óased eyleme

Hîç tekebbür olma èinÀd eyleme

Óaúúa bir kez āuç iden böyle olur

Her zamÀn èÀāi olan nice olur

Saña āıàınduí meded yÀ RabbenÀ

Bizi rıøÀñdan ayırma dÀyimÀ

ÚÀle (as.) Ene Mina'llÀhi ve'l-Müéminÿne minnì
(āadaúa)²³¹

Şöyle buyurup-durur Faòr-i cihÀn

Ben ÒudÀ nÿrından oldum bì-gümÀn

Daòı benden mü'min olan ne ki var

Yaènì ol nÿrumdan oldu ÀşikÀr

(165) Evvel olduàına maòlÿúdan èayÀn

Çou delil eylediler böyle beyÀn

èAliden rivÀyet olundu ÒudÀ

Aómedüñ nÿrın yaratdı evvelÀ

Yirle gök hîç daòı yaradulmadın

èArş u kürsì daòı yaradulmadın

²³¹ “Ben Allah’tanım, mü’mînler de bendendir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.I, s.2.

Daòı Cennet yaradulmamışidi

Hem Cehennem yaradulmamışidi

Her nebiden gerçi ãoñra geldi ol

Cümleden maènide evvel geldi ol

(170) Hep nebilerden ol efêaldür èayÀn

Kim Odur peyàamber-i Àòir zamÀn

Key saèÀdet añla sende özüñi

Kime ümmetsin bile kendéözüñi

9a

Óaúúa şükr eyle gice gündüz hemÀn

ÙÀèat eyle olma àafletde bir Àn

ÚÀle (as.) ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ LevlÀke LemÀ Òalaútü'l-
EflÀk²³²

Bu óadiâ-i úudsidir didi İlÀh²³³

Diñle sözün ne buyurmuşdur o şÀh

Seni Óabibim yaratmasam didi

Hîç bu eflÀki yaratmazdum didi

(175) Anı maòlÿú içre ekrem eyledi

²³² “(Ey Habibim!) Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.164.

²³³ Metnin yanında şöyle bir açıklama yer almaktadır: “Úur'Àn ile óadis-i úudsünüñ farúı budur ki Úur'Ànuñ lafôı da maènÀsı da AllÀhuñdur. AmmÀ óadiâ-i úudsünüñ lafôı peyàamberüñdür maènÀsı AllÀhuñdur ve óadiâ-i nebevi lafôı ve eger maènÀsı peyàamberüñdür.”

Cümle esrÀrına maórem eyledi

Nice Aómed enbiyÀlardan ulu

Ümmeti hem sÀyir ümmetden ulu

İbtidÀ ümmeti gire cennete

áayrı ümmet ãoñra gire cennete

Ki saeÀdet ümmetisin ümmeti

Anuñiçün bulduñ böyle eízzeti

İmdi øÀyiè eyleme kendüñi bil

Geçmede èömrüñ görürsin ay u yıl

(180) Var hemÀn Óaúúa niyÀz eyle niyÀz

DÀyima terk itme úıl beş vaút namÀz

Ola kim úalbüñ münevver eyleye

Ôulmet iken gide pür-nÿr eyleye

Ruviye İbn-i èAbbÀs ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Ena'llÀhu LÀ
İlÀhe İllÀ Ene Men İstesleme Li-ÚaêÀ'i Ve äabera èAlÀ
BelÀ'i

9b

Ve Şekera èAlÀ NeèamÀéi Feketebehu äıddiúan ve
Beèaâehu Mea'â-äıddiúın Ve Men Lem Yerêa Bi-úaêÀéi Ve Lem

Yeãbir èAlÀ BelÀ'i ve Lem Yeşür Li NeèamÀéi Faòruc Min
Beyni's-semÀi Ve'l-arêi Fe'l-yeülüb Rabben SivÀ'i²³⁴

RÀvi İbn Mesèyd buyurur Rasyl

Levóe evvel kim yazıldı budur ol

Benden artuú Tañrı hiç yóudur ebed

Hem Rasylüm hem Óabibimdür Aómed

Ol kimse ki oldı teslüm úaøÀma

Daòı ãabr eylese her kim belÀma

(185) Daòı nièmetüm üzerine bì-gümÀn

Şükr eylese idi ol bilsün hemÀn

ãiddiú olmaúılıàıla yazıldı ol

Daòı ãiddiúlarla óaşr olundı ol

Kim ki rÀøı olmaya úaøÀma hiç

Daòı ãÀbir olmaya belÀma hiç

Daòı nièmetüme şükr itmez èayÀn

Çıúsun yirle gök arasından hemÀn

²³⁴ “Ben Allah’ım. Benden başka ilah yoktur. Kim benim verdiğim hükme razı olur, belalarımın sabreder ve nimetlerime şükrederse onu siddıklardan yazarım ve siddıklarla birlikte haşrederim. Kim de benim verdiğim hükme razı olmaz, belalarımın sabretmez ve nimetlerime şükretmezse kendine başka Rab arasın.” Heysemî, Mecmâu’z-Zevâid, c.VI, s.207.

áayrı efendi ùaleb eylesün ol
Yaèni dýr olsun raómetümden ol úul

(190) Bilki Óaúúuñ emrile gelür úaøÀ
Kimseden āanma ne ki gelür saña
10a

İste dünyÀda iken Óaúdan rıøÀ
Göstere tÀ ki saña Óaúda liúÀ

āabr idegör dÀyimÀ cefÀsına
Sen de lÀyıú olasın vefÀsına

Tecrübe eyler seni Perverdi-gÀr
áÀfil olma ùutma sen úalbüñi dar

Virdügüme şükr iderseñüz müdÀm
Size ziyÀde idem dir ol SelÀm
KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Ve Le-in Şekertüm Le
Ezidenneküm el-Áyet²³⁵

(195) İmdi şükr it nièmetine dÀyimÀ
TÀ ki Óaúú ziyÀde ide iy gedÀ
ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Òalaúatü'l-èÀleme Li Ecliküm Ve
Òalaútüküm Li Ecli²³⁶

Bu óadiā-i úudsidir diñle iy yÀr
Bunda ne buyurdı ol Perverdi-gÀr

²³⁵“Andolsun ki eğer şükrü yerine getirirseniz elbette size (nimetimi) artırırım.” İbrahim, 14/7.

²³⁶“Âlemi sizin için yarattım. Sizi de kendim için yarattım.”

èÁlemi sizüñ içün òalú eyledüm

Hem sizi benüm içün òalú eyledüm

Yaèni ins ü cinni òalú etdüm èayÀn

Baňa èibÀdet ideler her zamÀn

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Ve MÀ Òalaútü'l-cinne ve'l-inse
illÀ Li Yaèbudÿn²³⁷

Ey li-yaèrifÿnden tefsir itdiler

Beni bileler dimekdür didiler

(200) Gör ki úullarını hem ol KirdikÀr

Nice esirger ki hiç yaúmaya nÀr

10b

Yine kendüler içün ola àevÀb

İtmeye tÀ anda anlara èaõÀb

Bu fenÀya çünkü sen geldüñ èÀyÀn

Meyl idüp sen buňa inandüñ hemÀn

Bu óuøÿr yiri ãanup itdüñ sürÿr

Bunda taóãil itdüàüñ senüñ àurÿr

Oàlı Şite Ádem èaleyhi's-selÀm

Beş vaãiyyet eyledi işit tamÀm

²³⁷ “Ben cinleri ve insanları ancak bana (ibadet ve itaatla) kulluk etsinler diye yarattım.” Zariyat, 51/56.

(205) Ki Óaú buyurđı vaãıyyet it didi
Oàlanlaruňa naãıóat it didi

Biri bu inanmayalar bu cihÀn
FÀnidür bÀúì degüldür bì-gümÀn

BÀúì uçmaàa inandum ben didi
Onda maàrÿr olmışidüm ben didi

Óaúúa ben maèãiyet itdüm ol zamÀn
İtdügüme rÀõı olmadı hemÀn

Uçmaàından beni çıkarmışidi
Soñra tevbemi úabÿl itmiş idi

(210) İkinci bu èavratuñ hiç sözine
Uymasunlar uymuşam ben sözine

Baňa peşimÀnlıú olupdur èayÀn
Ol zamÀndan berÿ hiç yoúdur gümÀn

Budur üçünci ki her işte müdÀm
Àoirine naôar itsünler tamÀm

Ben işüñ Àòirine úılsam naôar
Böyle olmazdum budur doàrı òaber
11a
Daòı dördünci bu ki göñül èayÀn
Her neye meyl ide menè idüñ hemÀn

(215) Göñlümi buàday yimekden ben o dem
Menè ideydüm àam çeker miydüm bu dem

Budur beşinci her iş kim ideler
Üanısuú eyleye andan ideler

Feriştehlere üanışup ol zamÀn
İşlesem ben böyle olmazdum ol Àn
äoñra Ádeme daòı irişdi mevt
Bu vaãıyyeti didi hem oldı fevt

Çünki bildüñ pÀyidÀr olmaz cióÀn
Kimse ecelden daòı bulmaz amÀn

(220) FenÀdur bu cióan dÀyim fenÀdur
Viregör göñlüñ aña kim beúÀdur

èÁmil olagör müdÀm èilmüñile
Sende istièdÀd bul èameliñle

TÀ ki Óaú raómetine yol bulasın

Görmege didÀrına yol bulasın

ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Ìnne Raómetì Sebeúat áaêabi²³⁸

Bu óadiâ-i úudsidür işit èayÀn

Ne didi Peyàambere Óaúú iy cüvÀn

Ümmetüñ içün ziyÀde şefúatüm

áaøÀbumdan öñdündür raómetüm

(225) Nesne benden istemedin virmişim

Hem günÀh işlemedin èafv itmişim

11b

Daòı TevrÀtda yazılmışdur revÀn

Evvelinde gördi MÿsÀ you gümÀn

Didi Óaúúa görmişem ÜevrÀtda ben

Öayırlu ümmeti bildüm onda ben

Emr-i bi'l-maèrÿf ide òalúa müdÀm

Nehy ideler òalúi münkerden tamÀm

Daòı kitÀblara iúrÀr ideler

Mü'min olup saña iúrÀr ideler

²³⁸ “Rahmetim gazabımı geçmiştir.” Buhari, Tevhid, 15.

(230) Öldüren DeccÀli anlar olalar

Baña vir ümmetüm anlar olalar

Óaúú didi MÿsÀ cevÀbı almış ol

Ol Muóammed ümmetidür bilmiş ol

Daòı MÿsÀ didi yÀ Perverdi-gÀr

Görmüşem TevrÀtda bir úavmi ki var

Bir òayır iş işleseler on âevÀb

Yazılur ya yedi yüz ya bî-óisÀb

Yaramaz iş itseler bir kez ol Àn

Birüne bir yazılur ancaú hemÀn

(235) Şimdi muãóafıları göklerde imiş

Feriştehle bile âaflarda imiş

Úıla mescidde bile namÀzları

Aru ÀvÀzı gibi ÀvÀzları

Olalar èibÀdet içünde úamu

Görmeye hiç anları hergiz ùamu

Eyle anları baña ümmet didi

Ol daòı Muóammede ümmet didi

12a

Gördi MÿsÀ geldi Óaúdan bu òiuÀb

Òayret aldı irişicek bu cevÀb

(240) Çünki bildi ol Muóammed ümmeti

Nice virmiş anlara Óaúú èizzeti

Óaú ÜeèÀlÀdan diledi ol zamÀn

Ümmetinden ola Aómedüñ hemÀn

İmdi sende ola maúbÿl ümmeti

Sünnetin terk eyleme bul èizzeti

Uydura úavl-i Rasÿle fièliñi

Hem daòı fièline kendüñ óÀliñi

İtmedüğini Rasÿl itme anı

Ne ki itdi idegör sen de anı

(245) TÀ ki ümmet olasın sen de aña

ŞefÀèat ide úıyÀmetde saña

ÚÀle (èAleyhi's-selÀm) VÀ Şevúan İlÀ LiúÀéi İòvÀni
Úıle YÀ Rasÿla'llÀh ElessenÀ İòvetike ÚÀle LÀ Entüm AãÓÀbì
Ve İòvÀni Elleõine Ye'tÿ Baedì Ámenÿ Bì Ve Lem Yeravnì²³⁹

²³⁹ “Hz. Peygamber “Kardeşlerimi görmeyi çok isterdim.” buyurunca ashabı “Biz senin kardeşlerin değil miyiz?” diye sordular. Hz. Peygamber “Hayır, siz benim ashabımsınız. Kardeşlerim ise benden sonra

VÀ benüm şevúum didi Faòr-i cióÀn
Görmege úarındaşlarum yüzün her Àn

Eytdi SelmÀn FÀrisi yÀ Òayra'l-enÀm
Biz úarındaşuñ degülmüyüz tamÀm

Didi cevÀbında ol èÀli-cenÀb
Olduñuz siz baña enãÀr (u) aãóÀb

äordı ya kim úarındaşıñ yÀ Rasýl
Didi benden ãoñra ümmetimdür ol
12b

(250) Baña imÀn getüreler her biri
Olalar her birisi şirkden beri

Görmediler beni dünyÀda iken
Bula anlar beni mizÀnda iken

Óaúú kelÀmına ideler iètiúÀd
Emrine hem daòı nehye inúıyÀd

Şöyle kim irişesiz ki göresiz
Anlara selÀmumı degüresiz

gelen ve beni görmedikleri halde bana iman edenlerdir.” buyurdu.” Gümüşhanevî, Râmuz el-Ehâdîs, s.401, hadis no:5719.

El-vedÀè òuùbede idi bu òaber

Kim didügi vaúti ol òayru'l-beşer

(255) Didi hem òuùbede aãóÀba èayÀn

Sizden ayrılmam benim yaúin hemÀn

Cümle maòlÿú ölümi ùatsa gerek

BÀúi AllÀh yine Ol úalsa gerek

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Küllü Nefsin ÖÀiúatü'l-mevt²⁴⁰
Ve KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Küllü Men èAleyhÀ FÀn Ve YebúÀ
Vechü²⁴¹ el-Áyet

Ve KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Küllü Şeyéin HÀlikün illÀ
vechehu lehü'l-óükmü²⁴²

Raómet içün èÀleme geldüm hemîn

Benüm ol Rasÿl-i Rabbi'l-èÀlemîn

Ben gidicek ãoñra siz añlañ èayÀn

Bir nebî bir daòı gelmez bi-gümÀn

LÀ nebiyye baèdî²⁴³

Óaúú nebîlerden beni úıldı ulu

Cümle ümmetden sizi úıldı ulu

13a

(260) Úorúup AllÀhdan idüñ èibÀdeti

²⁴⁰ “Her nefis ölümü tadacaktır.” Ankebut, 29/57.

²⁴¹ “(Yer) üzerinde bulunan her canlı fanidir. (Yalnız) azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkîdir.” Rahman, 55/26-27.

²⁴² “O’nun zâtından başka (maddi) her şey yok olacaktır.” Kasas, 28/88.

²⁴³ “Benden sonra peygamber gelmeyecektir.”

Getürüñ kelime-i şehÀdeti

Úıluñuz beş vaút namÀzı siz müdÀm

Hem daòı zekÀtı²⁴⁴ viresiz tamÀm

Gücüñüz yiterse óacca varasız

RamaøÀn ayını oruç ùutasız

Baña óarÀm eyledi ol öü'l-CelÀl

Siz óarÀm bilüñ óelÀlini óelÀl

Gözlerinden yaş aúardı hem revÀn

Cümle aãòÀb aàladılar ol zamÀn

(265) Ebÿ Bekir ola yerüme imÀm

Böyle buyurdi daòı itdi tamÀm

Çou naãlóat itdi hem didi Rasÿl

Size bildürdüm mi nedür doàrı yol

Didiler aãóÀb ki yÀ Óabib-i Óaúú

Bize bildürdüñüz iy maùlÿb-ı Óaúú

Senden òoşnyd ola AllÀh didiler

²⁴⁴ Metinde zekât kelimesi زكوت şeklinde yazılmaktadır.

Şefúatüñ bize ziyÀde didiler

İndi minberden gözi hep yaş idi

Evine èÁyişenüñ varmış idi

(270) Kim ki dünyÀya gele bulur fenÀ

Baúma dünyÀya fenÀ bulur fenÀ

Şolki dünyÀyı seve bula øarar

Geç bu dünyÀdan óaõer eyle óaõer

Evveli belÀdur Àòiri cefÀ

Bu deniden kimse bulmadı vefÀ

13b

Aldanan dünyÀya hiç èÀúil midür

Óaúúa úurbiyyetine úÀbil midür

Virmedi göñül şu kim insÀn ola

Meger insÀn olmaya óayvÀn ola

(275) Óaúú seni tÀèat içün òalú eyledi

áayrı içün ãanma kim òalú eyledi

TÀèat içün çekegör bunda cefÀ

Zaómetüñ raómet ola onda saña

Eyle èilmiñle èamel sen úıl åevÀb

Daòı olmadın saña ãorı óesÀb

PeşimÀn ol itdũñ ise seyyièÀt

Tevbe eyle bulasın nÀrdan necÀt

Daòı Óaúúı sever gör ol èÀşıúı

Olayım dirseñ eger sen ãÀdıúı

(280) Óaúúı sevendür bulan anda Óaúúı

Sevmeyen bunda şaúı anda şaúı

İmdi bildũñ egri gidendür şaúı

Ceód idegör olasın sen müttaúı

ÚÀle'n-nebiyyü (èAleyhi's-selÀm) ed-DünyÀ Mezraèatü'l-
Àòireti²⁴⁵

Server-i èÀlem diridi dÀyimÀ

Àòiret ekinidür dÀr-ı fenÀ

Kim ki diğeri Àòiret aemÀlini

Ol başa çıúardı hep aóvÀlini

Niçe åevÀbını ol ide óuøÿr

Bula hem õevú ü ãafÀ içre sürÿr

²⁴⁵ "Dünya âhiretin tarlasıdır." Müslim, İman, c.II, s.322.

14a

(285) Eger èuúbÀya ola óarâũ senũ

Óaú ziyÀde eyleye óarâũ senũ

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Men KÀne Yüridü Óarâe'l-Àòireti
Nezid lehü fi Óarâihi²⁴⁶

Şol ki èamelden olupdur bunda dÿr

Oldı ol iki cióÀnda bile kör

Bu cióÀnuñ baúmadı fenÀsına

äatdı Àòiretini dünyÀsına

Nefs (ü) hevÀsına uydı derd-mend

Óaúú anı dünyÀda itdi behre-mend

Fikrine göre aña virdi ÕudÀ

İstedi dünyÀda hep virdi aña

(290) Gerçi dünyÀ devlete oldu úarib

Àòiret hiç aña olmadı naâib

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Ve Men KÀne Yüridü Óarâe'd-
dunyÀ Nü'tihi MinhÀ Ve MÀ Lehü Fi'l-Àòireti Min Naâib²⁴⁷

Àòireti isteyen kimse müdÀm

Çıúarur dünyÀyı úalbinden tamÀm

²⁴⁶ “Kim (ameliyle) âhiret kazancını/sevabını isterse onun kazancını artırırız.” Şûrâ, 42/20.

²⁴⁷ “Kim de (bile bile âhiret sorumluluklarını terk eder ya da gerekli görmez de yalnız) dünya ekinini (menfaatini) isterse, ona da bundan veririz. Fakat âhirette ona (sevaptan) hiçbir nasip yoktur.” Şûrâ, 42/20

Óaú aña muóabbetin nişÀn ider
Áòiret yolını hem ÀsÀn ider

Virdügi dünyÀya ol ãÀbir olur
Óaúúa daòı óamd idüp şÀkir olur

Ne ki Óaúúdan gele rÀøıdur hemÀn
DÀyima ùÀèate meşâyldür her Àn

(295) ÜÀèati vesile ola raómete
Raómet-i Óaúú sebab ola cennete
14b

ZirÀ ki buyurdı işit ol Óabib
Ol göñül dertlülere dermÀn ùabib

Kimse girmez èameliyle cennete
Gire Óaúúuñ raómetiyle cennete

Eytdiler aãhÀbı ey faòr-i cihÀn
Siz daòı mi didi Peyàamber ol Àn

Ben de èamelümle girmesem gerek
LÀkin Óaúú raómetiyle girsem gerek

(300) Úalbüñe şeyùÀn getürmesün her Àn

Buluram èamelüm ile ben cinÀn

Úıldıguñ èibÀdetüñ senüñ müdÀm

Bir gözüñ èivaø degüldür tamÀm

Gene Óaúúuñ faølina úaldı hemÀn

Gerçi èibÀdet sebeb oldı èayÀn

Şolki èibÀdetdedür èÀúıl odur

TÀèat ile raóomete lÀyıú odur

èAmel eyle úaåd idüp iòlÀã ile

Óaşr olasın tÀ ebed sen óÀã ile

FAÄL-I æÁNİ EVÚAT-I ÒAMSENÜŇ æEVÁBINDAN VE RÍYÁ VE
NAäBÓ TEVBESİ NEDÜR ANI BEYÁN İDER

ÚÀle'n-nebiyyü èAleyhi's-selÀm eã-äalÀtü MièrÀcü'l-
mü'minîne²⁴⁸

(305) EnbiyÀlar serveri dirdi tamÀm

Mü'minler mièrÀcı namÀzdur müdÀm

Yaèni MièrÀcuñ åevÀbı her zamÀn

Yazılur namÀz úılana bì-gümÀn

15a

Daòı beş vaúti her kim úılsa her dem

Ellı vaút úılmış yazıla oña hem

²⁴⁸ "Namaz, mü'minin miracıdır." Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.31.

Òuãÿãen úılmaàa farø itdi ÒudÀ

Úılagör ki úalıcaú budur saña

Senüñle ol úabrüñe bile gider

Köpriye ol óaşre hem bile gider

(310) Her ne ki nehy itdi Óaú etme anı

Üutagör ne ki buyurdıysa anı

Emr-i Óaúúa ola gör dÀyim muüiè

TÀ ki saña ola Aómed hem şefiè

el-èİlmü BilÀ-èamel VebÀlün Ve'l-èamelü BilÀ-èilim
ëalÀlün²⁴⁹

Daòı èilmüñ èamelsiz bil vebÀldür

Nola aduñ senüñ ehl-i kemÀldür

Bu úalbüñ çün èamelden ola òÀli

Nidersin söyleyüp bu úıl (u) úÀli

èİlmden òod saña maúãÿd èameldür

Egerçi bilmeyüp dirsene elemdür

(315) Virür üÀèat yolına cÀnın Àdem

Olur her bir elemi aña èÀlem

²⁴⁹ “Amelsiz ilim vebaldır. İlimsiz amel ise sapıklıktır.”

Daòl èilimsiz èamel olmaz tamÀm

Böylece bil daòl sen bunı müdÀm

Çünkü èilimsiz èamel ola úuãÿr

èAmele lÀzım èilimden olma dÿr

DÀyima taóãìl idüp eyle ùaleb

TÀ ki tÀèatüñe èilm ola sebeb

15b

ÚÀle'n-Nebiyyü äalla'llÀhu èAleyhi Ve Sellem İnneme'l-
aèmÀlü bi'n-niyÀt²⁵⁰

İnneme'l-aèmÀlu didi ol Rasÿl

Óadiâ-i äaóìódür sen eyle úabÿl

(320) Yaènì niyyetle úabÿl olur namÀz

Niyyet ile úıl müdÀm iy ser-firÀz

èAlì rivÀyet ider didi inan

Kim buyurmuşdur bil ol Faòr-i cióÀn

Beş vaút namÀzıñ farøını be-àÀyet

Sünnetini edebini rièÀyet

İtmek gerekdür aãóÀbum her zamÀn

²⁵⁰ “Ameller niyetlere göredir.” Buhârî, Budu'l-Vahy, 1.

Bir kişi enãÀrdan eytdi ol zamÀn

YÀ Rasÿla'llÀh bize buyur tamÀm

Bu namÀzuñ âevÀbı nedir müdÀm

(325) İşidelüm hem kerÀmeti nedür

Bilelüm hem daòı óürmeti nedür

Peyàamber didi bilüñ siz evvelÀ

AllÀhuñ òoşnydılıàı namÀz ola

Daòı ferişteherlerüñ sevgisidür

Daòı peyàamberlerüñ sünnetidür

Hem daòı maèrifetüñ nÿrı odur

Şübóesiz hem imÀnuñ aālı odur

Daòı duèÀnuñ úabÿlidür namÀz

Hem èamellerüñ efêalidür namÀz

(330) Daòı rızúuñ berekÀtıdur didi

Daòı hem tenüñ úuvvetidür didi

16a

Didi cÀnuñ nÿrıdur bil hem tamÀm

Melekü'l-mevt arasında hem müdÀm

Ol şefÀèat eyleyicidür ol Àn
Hem daòı úabirde ırÀúdur èayÀn

Münker ü Nekire cevÀbdur daòı
ÚıyÀmet ıssıllarında hem daòı
Ol namÀz üstüñe ola sÀye-bÀn
Hem uçmaúda tÀcdur başuñı hemÀn

(335)Üamu ile senüñ arañda daòı
Bu namÀzı bil ki hem perde daòı

Daòı namÀz ãırÀtuñ geçmesidür
Daòı namÀz uçmaàuñ miftÀóıdur

Daòı her kimse ki namÀzı her Àn
Úaãd ile terk eylese didi ol Àn

Hem daòı farøiyyetine iy cüvÀn
İnkÀr itse kÀfir ola bì-gümÀn

ÚÀle (èas.) Men Terake Vaúte'ã-ãalÀti Óabese Fi'n-nÀri
MiúdÀre Óuúbetin Úile YÀ Rasýla'llÀh Me'l-Óuúbetü KÀle el-
Óuúbetü æemÀnyne Elfe Senetin²⁵¹ äadaúa Rasýl

Òaberde geldi taóúıú diñle iy yÀr
Óadiã-i äaóiódür eyleme inkÀr

²⁵¹ “Kim bir vakit namazı (kasden) terk ederse bir hukbe cehennemde kalacaktır, seksen (bin) yıldır.”

(340) Kim ki bir vaút namÀzı didi Rasÿl
Úaãd ile terk eyleseydi bilmiş ol

Óaú TeèÀlÀ ol kişiyi bi-gümÀn
Seksen biñ yıl ùamuda óabs ide inan
16b

Bilmek gerekdür ki namÀzı tamÀm
CemÀèatile úılmaú èale'd-devÀm

Sünnet-i mü'ekkededür youú gümÀn
Didi óadiâinde ol Faòr-i cióÀn
el-CemÀèatü Min Sünneti'l-HüdÀ LÀ Taòtelifü èAnhÀ el-
MünÀfiúýn²⁵²

Daòı buyurmuş-durur hem ol Rasÿl
Diñle sözün ùut bulasın doàrı yol

(345) Her kim bir müттаúı èÀlimüñ èayÀn
Ardında namÀzı úıldı her úaçan

Peyàamberler ardında úılmış hemÀn
Gibidür böyle sen añla her zamÀn

Her kim cemÀèati terk itse didi
Mübtedièdür ol kişi daòı didi

Eger yerler gökler àamelince ol
Hem àamel idecek olursa da ol

Hep anuñ àameli merdýddur didi
Aña Àòir vaútde úorúu var didi

(350) Peyàamber didi ki CebrÀ'il baña
Eytdi ki yÀ Muóammed AllÀh saña

SelÀm eyledi daòı ol dem didi
CemÀèati terk ider her kim didi

Ol uçmaàuñ úoúusını da daòı
Duymaya böyle buyurdı iy saòı

Daòı cemÀèati terk iden didi
Áòiretde eger dünyÀda didi

17a

Merdýddur hem melèýn ola dÀyimÀ
Rasýl didi her kimse ki iy gedÀ

(355) CemÀèati terk eyleyenüñ àayÀn
Yüzine güle naôar itse hemÀn

Yedi kez Beytü'l-maèýrı ol tamÀm

Yıúımışca günÀhı vardır bil müdÀm

Daòı her kim cemÀèatile namÀz

Úılmaàı sevse didi iy ser-firÀz

Óaú ÛeèÀlÀ Melekü'l-mevti oña

Viricek peyàamberlere dÀyimÀ

Nice virdiyse vire aña daòı

Laùif òulúile vire aña daòı

(360) Uçmaú baòçelerinden úabrin hemÀn

Bir baòçe úıla Óaú luùfundan ol Àn

Hem daòı úabrine ol SübóÀn aña

İki úapu açu uçmaúdan oña

Peyàamber eytdi ki her kim ki müdÀm

Úıla beş vaúti cemÀèatile tamÀm

Óaú TeeÀlÀ ol kişiy e her zamÀn

Biñ şeòid müzdin virür youúdur gümÀn

Hadiâ-i âaóíódür bir vaúti her bÀr

CemÀèatile úılmaú efêal iy yÀr

(365) Yigirmi yedi kez bir şeyé didiler

Başına úllmaúdan ise didiler

Peyàamber buyurđı bir kiři úačan

AllÀhu ekber dise namÀzda hemÀn

17b

Cemiè-i günÀhından úurtılur ol

Ki saèÀdet oña her kim úıllur ol

Eèyöü Bi'llÀhi Mine's-şeyùÀni'r-racim Bismi'llÀhi'r-
RahmÀni'r-Rahim²⁵³

Dise cemiè gövdesinde úıl ki var

Saàişınca àevÀb vire Kirdi-gÀr

FÀtióa oúusa ol kişi ol Àn

Kaèbeye varmışca müzd vire hemÀn

(370) Rükÿèa varsa biñ altun muóaúúáu

äadaúa virmişce vire müzdin Óáu

SübóÀne Rabbiye'l-èaôim²⁵⁴

Dise gökden inen kitÀblarca hem

Óáu àevÀb vire ol kimseye her dem

Semièa'llÀhu li-men óamide úačan

Daòı dise Óáu TeeÀlÀ bì-gümÀn

²⁵³ “Kovulmuş Şeytan’dan Allah’a sığınırım. Rahman ve Rahim Allah’ın adıyla.”

²⁵⁴ “Ey büyük Rabb'im! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.”

İns ü cin saâışınca dÀyim oña
ÓasenÀt vire hemÀn ol dem aña

Úaçan ki secdeye vara iy aòi
Dise SübóÀne Rabbiye'l-aèlÀ daòi

(375) Óaú aña raómet naôarın eyleye
Daòi cemîè günÀhın èafv eyleye

Úaçan taóıyyata otursa tamÀm
äÀbirler âevÀbın Óaú vire müdÀm

Úaçan selÀm vire uçmaúdan aña
Úapular açıla her zamÀn oña
18a

Úanàı úapudan dilerse dÀyima
Gire uçmaàa ol kimse iy gedÀ
NamÀzuñ evvel vaúti eytdi Rasÿl
RıêvÀnu'llÀhdur muúarrer bil ki ol

(380) Orta vaúti raómetu'llÀhdur didi
Àòir vaúti àufrÀnu'llÀhdur didi

Enes ibn-i MÀlik naúl ider eytdi

İşit her kimse ki Peyàamber eytdi

İkindüyi cemÀèatile úılsa

Daòı bir sÀèat mescidde otursa

Daòı èilimden bir mes'ele èayÀn

Ögrense idi ol kimesne iy cÀn

Óaú TeeÀlÀ ol kişinüñ ol zamÀn

Cemîe günÀhın yarlıàaya hemÀn

(385)èAfv eyleye daòı uçmaúda aña

Bir şehir yedi bu dünyÀca oña

Vire ol şehrüñ ululuàı ola

BeyÀna úÀbil degül vaãfı ola

Daòı buyurmuş-durur Faòr-i cióÀn

Kim ki ãabÀó namÀzın úıldı inan

ãırÀù köprüsini ol dem ey òoca

Ol kimesne yıldırım gibi geçe

Her kim öyle namÀzın daòı müdÀm

CemÀèatile úılsa didi tamÀm

(390) Úabrinden ùurugelüp yüzi ola
Bedr-i ay gibi münevver nýrı ola
18b

Her kim ikindü namÀzını bu dem
Úılsa cemÀeatile bile her dem

Ölmezden öñ uçmaúda muúarrer ol
Yerin göre uçmaú ùaeÀmın yir ol

Hem daòı şarÀbını içe ol Àn
Andan ola ol kişi youúdur gümÀn

Daòı aòşam namÀzın kim ki taóúúú
Úılsa cemÀeatile eyle taãdiú
(395) Úabrinden ùurugelicek ol bula
Başı üzre bir ãaf ferişteh ola

Ol kişiye èizzetiyle alalar
Ol dem Óaúú Haøretine iledeleler

Her kim yatsu namÀzın úılsa aòı
CemÀeatile lÀkin ola daòı

Bilmiş ol kim ol úıyÀmet güninde
Cemè ola èarşuñ gölgesi altında

Peyâamberlerle şehîdlerle tamÂm

Daòı ne ki var âÂliólerle müdÂm

(400) Bir vecóile daòı ideyim beyÂn

äabÂó namÂzın her kimse kim iy cÂn

Yine cemÂèatile úılsa idi

äoñra hem mescidde otursa idi

Gün doàunca hem daòı öikr itse ol

Haú TeèÂlÂ ol kişiy e bilmiş ol

Uçmaúda yetmiş derece vire hem

Dereceden bir dereceye her dem

19a

Yügrük at segirtmesiyle her zamÂn

Elli yıllıú yol ola ol bì-gümÂn

(405) Her kim öyle namÂzın úılsa daòı

CemÂèatile ola o da daòı

èAdin uçmaàından ol Perverdi-gÂr

Aña elli derece vire iy yÂr

Bir dereceden bir dereceye ol

Yetmiş yıllıú aralıàı ola ol

Her kim ikindü namÀzını bir dem

CemÀeatile úılsa idi ol dem

Óaú TeeÀlÀ ol kişiye İsmÀeil

Peyàamber oàlanlarından böyle bil

(410) Sekiz kişi ÀzÀd itmişçe âevÀb

Vire dÀyim idegör sen de âevÀb

Daòı her kimse ki işit iy hümÀm

Gördi irişdi tamÀm vaút-i aòşam

CemÀeatile namÀz úılsa hemÀn

Óaú TeeÀlÀ ol kişiye ol zamÀn

Yarlıàanmış Kaèbe âevÀbın aña

Vire aña fikr idüp sen dÀyimÀ

Daòı her kim cemÀeatile yatsu

NamÀzın úılsa idi iy baòtlu

(415) Ol kişiye şübhe yoúdur ki ÒudÀ

Úadre irmişçe müzdin vire oña

Ebÿ Saèid Òudrì itdi rivÀyet
Naúl idüp dimiş Óaøret-i RisÀlet
19b

Hep müéeõõin olan AllÀhı èayÀn
Úaàırcıdur bilüñ her kÀn u Àn

Hem daòı imam nÿru'llÀhdur didi
Daòı äaflar erkÀnu'llÀhdur didi
Hem muúarrerdür buyurmuşdur Úur'Àn
Ki KelÀmu'llÀhdur hiç yoúdur gümÀn

(420) Úaàırsa müéeõõin AllÀhı varuñ
Didi hem daòı nuru'llÀhı görüñ

Hem erkÀnu'llÀh üzerine oluñ
Daòı KelÀmu'llÀhile ögrenüñ

Daòı her kim mescide varsa yayan
On óasene her adımına her Àn

Virile on yazuàı maóv ola hem
Uçmaúda on derece virile hem

Daòı her kim cemÀèatile namÀz
Úılmaú èÀdet idinür itse niyÀz

(425) äîrÀùî yıldırım gibi geçe ol
Bedirden yüzi münevver ola ol

Daòî her gün dîvÀnına bi't-tamÀm
Hem şeóîdler müzdi yazıla müdÀm
Daòî kim ki vÀrîsa evvel äafa hem
Kimse(y)i incitmedin ondan o dem

Óaúú TeeÀlÀ ol kişiye bi-gümÀn
Müéeõõinler äevÀbın vire ol Àn

Daòî her kim iètiúadile bütün
İşlese ol ola hem Óaúúa yaúîn
20a

(430) Peyàamber eytdi ki işide iy yÀr
Ferişteóólere buyurur Kirdi-gÀr

Öñ äafda olana kim ki yaúîn
äalÀt vireler bilüñ siz hemîn

Efêal cemÀèatle úılınan namÀz
On biñ kez yalıñuz úılmaúdan namÀz

İdüñ her bÀr namÀz úılmaàî èÀdet

Olagör dÀyimÀ ehl-i cemÀeat

Ebu'l-Leyâ âÀlió èamel dörtdür didi

Ol dördüñ birisi niyyetdür didi

(435) Biri nÀfièdür birisi (v)eraè-durur

Hem daòı dördüncisi iòlÀã-durur

Amma şirk üç dürlü didiler revÀn

Birisi şirk-i celidür bi-gümÀn

İkincisi bil şirk-i àafidür ol

Yaèni dÀyim günÀh işlemekdür ol

Üçüncüsidür daòı şirk-i aòfÀ

Bilmek gerekdür anı oldur riyÀ

Bu óadiåde eytdi ol àayr'u-l-enÀm

FÀsid ider èameli riyÀ tamÀm

ÚÀle'n-nebiyyü äalla'llÀhu èAleyhi er-RiyÀ'ü
Yüfsidü'l-aèmÀl²⁵⁵

(440) Peyàamber yetmiş bÀbdur didi riyÀ

EdnÀsı şirkdür bil didi dÀyimÀ

Şirk-i aãàardan úorúuñ didi ol Àn

YÀ Rasýla'llÀh didiler ol zamÀn

²⁵⁵ “Riya, ameli ifsad eder.”

20b

Şirk-i aââr bildür kim ki nedür ol
Hemân ol dem didi riyÂdur Rasÿl

Bir kişi òalú içün èamel eylese
Şirkdür ol kim didi úabÿl eylese

Óaú içün terk itse èameli èayân
Aña riyÂdur didi Faòr-i cióân

(445) Bu riyÂdur dÂyim müfsid-i aóvâl
Bu riyÂdur daòı mubûil-i aèmâl

Key âaúın riyÂ kişide gizlidür
Yoúla her dem kim o sende gizlidür

Ekâerî riyÂ idüp øÂyiè²⁵⁶ olur
Çou kişiye bu riyÂ mÂniè olur

Niyyetüñ âÂfi ola úaâd idegör
Úaç riyÂdan èamele ceód idegör

ÎmÂm RÂzî Tefsîr-i Kebîrde beyân
Etdi kim ki èibÂdet itse úaçan

²⁵⁶ Metinde zÂyiè şeklinde yazılmıştır.

(450) èİbÀdetinde ùaleb itse åevÀb

Hem ùamudan úorúup eylese åevÀb

Dürüst degüldür hiç namÀzı anuñ

AllÀhı taèòim degül didi anuñ

Naúıldür KeşşÀfda óadiâde èayÀn

Daòı ÍóyÀ kitÀblarında revÀn

İtmese tevbe kebÀyirden kişi

Daòı günÀh-ı äaaÀyirden kişi

Dönse èibÀdet ide dürüst müdÀm

Farøı ödedi namÀz úııup tamÀm

21a

(455) Amma åevÀbı yoúdur hiç didiler

Daòı göklere çıúmaz hiç didiler

Daòı kebÀyir tevbe ile tamÀm

Yarlıàanur didiler añla müdÀm

Amma èuúbÀda Óaúú elinde iy cÀn

èAfv ider diler èaõÀb ide ol Àn

KemÀ ÚÀla'11Àhu TeèÀlÀ Fe Yaàfiru Limen YeşÀu Ve
Yuèaõõibü Men YeşÀu²⁵⁷

Her kim ki kebÀyirden itse tevbe

Yarlıàanur ùÀèat itmekle tevbe

Nitekim buyurđı Peyàamber revÀn

Be-dürüstì úılmaú beş vaúti èayÀn

(460) Bir cumèadan bir cumèaya varınca

Bir RamaøÀndan bir RamaøÀna varınca

Bu arada olan ãaàÀyir o dem

Yarlıàanur her ne ki vardur her dem

KebÀyire tevbe itmekle tamÀm

İtmek lÀzım kişiyte tevbe müdÀm

Óuãÿãan ehl-i ãaàÀyir olana

Hem daòı ehl-i kebÀyir olana

Bilmek gerekdür ki dÀyim iy gedÀ

Naãÿó tevbesi ki dirler kim aña

(465) Oldur ki çünki işledi bir günÀh

Bir tevbe itmek gerek kişiyte her gÀh

²⁵⁷ “O (niyet ve amellerine göre) dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder.” Bakara, 2/284.

Ol günÀhı ayruú hiç işlemeye
Úaãd idüp úalbe daòı hiç gelmeye

21b

Pes tevbe vÀcibdür zirÀ ki her Àn
CÀyizdür günÀha èiúab bì-gümÀn

KemÀ ÚÀla'llÀhu Celle CelÀlehu Ve Küllü äaàirin Ve
Kebîrin Müsteûar²⁵⁸

FAäL-I æÁLİæ GÜNÁH-I KEBÁYİRİ DAÒI GÜNÁH-I äAáÁYİRİ
BEYÁN İDER

èUlemÀ-i kelÀm eytdiler iy yÀr
èAlì rivÀyet ider kebÀyir ki vÀr

On iki dürlü didi anı èayÀn
Óaúúa şirk getürmekdür biri inan

(470) NÀ-óaú yire Àdem öldürmek biri
Mestÿr èavratlara hem sögmek biri

Hem daòı bil zinÀ eylemekdür ol
Bir müslim iki kÀfirden úaçmaú ol
Birisì siór eylemekdür iy aòi
Biri öksüz mÀlın yimekdür daòı

Anaya ataya èÀãì olmaúdur

²⁵⁸ “Küçük büyük hepsi defterlerde yazılmıştır.” Kamer, 54/53.

Hem birisi mülóid daòı olmaúdur

RibÀ yimekdür biri daòı anuñ

Uàruluú itmekdür biri daòı anuñ

(475) On ikinci içmekdür süci tamÀm

Bunda denüldi yoúdır iy hümÀm

áarib rivÀyetinde gelmiş-dürür

Rasýl kebÀyir beyÀn itmiş-dürür

èAlÀuddin TürkistÀnì bil iy cÀn

Anları bir yire cemè itdi èayÀn

22a

Biri AllÀha şirk getürmekdür ol

Biri hem daòı úan eylemekdür ol

èÁãì olmaú anaya ataya hem

Hem daòı ribÀ yimek inana hem

(480) Hem yetim mÀlını yimekdür müdÀm

Daòı òalúa ôulm eylemekdür tamÀm

áıybet söylemekdür hem biri anuñ

èİlmi óumamaúdur biri anuñ²⁵⁹

²⁵⁹ Yan tarafta kırmızı renkli bir not yer almaktadır: “Şol vecihle ki ol söyledügi kişi işitse baña sögmüşsin saña óad urmaú vÀcibdür dise”

Hem Tañrı mekrinden olmaúdur emìn

Daòı Óaúúdan ümîð kesmekdür hemìn

Daòı Óaúúdan úorúmamaúdur dÀyimÀ

Hem èaódine eylememekdür vefÀ

HÀyinliú hem mü'minlere eylemek

Hem òıyÀnet emÀnete eylemek

(485) KÀfirlere dostluú itmekdür daòı

Hem namÀzı terk eylemekdür daòı

Daòı oruc dutmamaúdur iy cüvÀn

Daòı zekÀt virmemekdür bì-gümÀn

Üanıúlıàı bilüp gizlemek-dürür

Daòı yalan üanıúlıú virmek-dürür

Daòı óúuduàın unutmaúdur ol

Daòı yalan yirde and içmekdür ol

Güçi yetüp Kaèbeye varmamaúdur

Hem daòı òalúa secde eylemekdür

(490) CumèÀyı terk eylemekdür bir daòı

Hem uàruluú eylemekdür bir daòı

22b

ÔÀlim beglerüñ yalanına her dem

Gerçeksın daòı dimekdür añla hem

Daòı hem zinÀ livÀua eylemek

Hem cimÀè daòı óayvÀna eylemek

ÓÀl-i óayøında ol èavratına hem

CimÀè eylemekdür hem daòı bir dem

Bil ki hem daòı çalàu çalmaúdur ol

Hem daòı çalàu diñlemeklikdür ol

(495) Hem saàu saàmaúdur daòı ol èayÀn

Hem ùaèÀmı yirmekdür daòı her Àn

Şaùranc daòı nerdi oynamaúdur ol

DünyÀ sevmek hem óarÀm yimekdür ol

Ádemileri òorlamaúdur èayÀn

èÁlimlere dervişlere hemçünÀn

Óürmet eylememekdür budur úamu

Cümlesi bunlar kebÀyir iy ulu

Bilmek gerekdür ki ehlu'llÀh didi
Anlar da hem on yedi yirde didi

(500) Dördi göñüldedür dirler bi-gümÀn
Biri Haúúa şirk getürmekdür revÀn

Maèäiyyet üzre olmaú biri tamÀm
Óaúúdan ümüd kesmekdür biri müdÀm

Olmaú hem Óaúú mekrinden emîn biri
Dördünci daòı dilde andan berı
Yalan ùanıúılıú virmekdür dÀyimÀ
Mestÿre èavratı sögmek iy gedÀ
23a

Biri yalan yire and içmek-dürür
Hem daòı birisi siór itmek-dürür

(505) KebÀyirüñ daòı úarında üçi
Birisi Ànuñ içmeklikdür süci

Yetim mÀlın ôulmile yimek-dürür
Birisi daòı ribÀ yimek-dürür

Bilmiş ol ikisi ferçdedür müdÀm

LivÀua hem zinÀ itmekdür iy hümÀm

İki elde Àdem öldürmek biri

Hem daòı uàruluk eylemek biri

İkisi daòı ayaúlarda ancaú

Ki bir mü'min iki kÀfirden úaçmaú

(510) İkinci anaya ataya müdÀm

èAãi olmak bu daòı oldu tamÀm

Diñle cÀndan sevdüğüm taóúiú òaber

Şöyle buyurmuşdur ol òayru'l-beşer

Geldi baña didi CebrÀ'il Emin

Eytdi ol dem iy Rasýlü'l-èÀlemîn

Böyle buyurur ki ol Perverdi-gÀr

èİzzetim óaúú-içün bilsün ki her bÀr

Úatumda dünyÀ sevmeklikden èayÀn

KebÀyir youúdur benüm dimiş ol Àn

KemÀ ÚÀle (èas.) Óubbü'd-dünyÀ Re'sü Külli Òaúi'etin²⁶⁰

(515) İtme dünyAyı özüñe sevgülü

Çün òaùÀlaruñ başıdur iy ulu

²⁶⁰ “Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.” Ebu Dâvûd, Edeb, 125.

23b

İmdi úalb darlıàı sen bil her zamÀn
Ölümi unutmaúdan olur hemÀn

Mevti unutmaú çok günÀhdan olur
Çok günÀh dünyÀ muóabbetden olur

AmmÀ günÀh-ı ãaaÀyirden beyÀn
İdelüm biraz işit anı revÀn

TÀ ki andan idesin sen ferÀaat
FerÀaat idüp bulasın saèÀdet

(520) CÀyız olmadúú yire baúmaúdur ol
Mü'minler àıybetin söylemekdür ol

Òalúı masòaralıàa almaú daòı
Òalúa yaramaz ôan itmekdür daòı

Hem daòı èabeå yire söylemekdür
DÀyima hem èabeå yire gülmekdür

Úarın açıkmadın nesne yimekdür
Yalan söyleyüp çalàu diñlemekdür

Cünüble mescide girüp oturmaú
Destýrsız kimsenüñ evine baúmaú

(525) Daòı hem kın ùutuben ayru olmaú
MüslümÄnlardan üç gün ayru olmak

Hem muãibet vaútinde aálamaúdur
DÀyim andan şikÀyet eylemekdür

Hem daòı fÀsıúlarile oturmaú
Delüyi oàlancıú mescide úoymaú

NÀ-óaú yire kimse mÀlını èayÄn
Daòı øÀyiè eylemekdür iy cüvÄn
24a

Mescidler üstinde yol eylemekdür
Daòı yol üstinde yol eylemekdür

(530) èAvretin açup göstermekdür daòı
Uru ùuruken pul itmekdür daòı

Oàlı úızı yedi yaşında tamÄm
Girüp döşekde yatmaú bile müdÄm

Daòı cünüble oúumaúdur Úur'Än

Hem mekrýhdan miáli ne ki var her Àn

KemÀ ÚÀle (èas.) LÀ äaàirate Meèa'l-eórÀm Ve LÀ
Kebirate Meèa'l-istiàfÀr²⁶¹

Úabió fièlden bizi äaúla yÀ ilÀh

HidÀyetüñe úulavuzla her gÀh

FAäL-I RÁBiè PEYáAMBERÜÑ NAäiÓATINDEN VE FAÚIRLIÚ
FAØÏLETINDEN VE BAèØI AÓVÁLDEN BEYÁN İDER

Naúildür òuùbede bir gün ol Rasýl

Didi ne baòtulu şol kişiye ol

(535) Meşàýl ola kendü èaybına tamÀm

Òalúuñ èaybın gözlemez ola müdÀm

ÓelÀl mÀldan nafaúa virür ola

Daòı èilm ehliyle oturur ola

Kendü nefsin òor duta daòı didi

Òalúıla òulú eyleye daòı didi

Nefsinüñ şerrini ol kişi her Àn

Òalúudan ıraú itmiş ola hem èayÀn

èílmile èamelde ola dÀyimÀ

Hem dilini äaúlar ola iy gedÀ

²⁶¹ “Küçük günahlarda ısrar edilirse o artık küçük günah değildir, büyük günahlar için de istiğfar edilirse o artık büyük değildir.”

24b

(540) İbn-i Əbbàs rivÀyet ider didi
Yaèni Peyàamberden naúl ider didi

Áòireti terk eyleyüp siz hemÀn
Bu dünyÀya olmañ meşàyl her zamÀn

èİbÀdeti terk idüp èale'd-devÀm
Nefse uymañ didi ol àayru'l-enÀm

GünÀhile imÀnuñuz hem daòı
Örtmeñüz deyu buyurdı ol saòı

Óesab olmazdan öñdin hem iy aòı
Óesab idüñ nefsuñüz didi daòı

(545) Enes ibn-i MÀlik nÀúildür didi
Kim Rasýlu'llÀh buyurmuşdur didi

KeffÀretdür üç nesne dir ol sÀòı
Üç nesne virür derecÀt hem daòı

Üç nesne daòı viricidür necÀt
Üç nesne helÀk idicidür iy õÀt
Ol nesne kim keffÀret olur müdÀm

äovuúlarda abdest almaúdur tamÀm

Biri daòı namÀzdan soñra her Àn

NamÀza muntaôır olmaúdur inan

(550) Üçünci cemÀèate varmaú-durur

Issıda ol hem äovuúlarda-durur

Amma ol üç kim derecÀtdur didi

Biri tÀèam yidürmeklikdür didi

Biri selÀm virmeklik iy ser-firÀz

Üçünci uyurken òalú úılmaú namÀz

25a

Amma ol kim necÀt viricidür ol

áaøaba geldükde èadl itmekdür ol

İkinci faúırda äabr itmek ola

Hem àınÀda daòı äabr itmek ola

(555) Üçünci AllÀhdan úorúmaú ÀşıkÀr

Hem daòı gizlüde úorúmaúdur iy yÀr

Ol ki helÀk idicidür èayÀn

ÓarÀm yimek söylemeklikdür yalan

İkinci dünyÀyı sevmeklikdür ol

Üçi ribÀ ile dirilmekdür ol

ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Va'llÀhü'l-áaniyyü Ve Entümü'l-fuúarÀ'ü²⁶² ÚÀle (èas.) el-Faúru Faòrì Ve Bihi Efteòiru äadaúa'llÀhü'l-aèôim Ve äadaúa Rasýlühü'l-Kerim²⁶³

Faúr faòrümdür buyurmuşdur Rasýl

Faúr içinde buldı bulan Óaúúa yol

ZirÀ Óaú úatında äÀbiriz her dem

Hem dervişler sevgülü bÀylardan hem

(560) Nitekim bu óadiâ içinde revÀn

Muúarrer buyurđı ol Faòr-i cióÀn

KemÀ ÚÀle (èas.) el-Faúru èAle'l-enbiyÀ'i Ke-faøli èAlÀ Cemìèi Óalúi'llÀhi²⁶⁴

Rasýl dir her şeyéüñ vardur miftÀóı

Uçmaàuñ hem daòı vardur miftÀóı

Uçmaú miftÀóı miskinleri sevmek

Daòı fuúarÀ olanları sevmek

25b

KemÀ ÚÀle (èas.) Li-Küllü Şey'in MiftÀóun Ve MiftÀóu'l-cenneti Óubbü'l-MesÀkîni Ve'l-fuúarÀi²⁶⁵ äadeúa

Pes dervişleri sevmeklik iy hümÀm

²⁶² “Allah zengin (hiçbir şeye ihtiyacı olmayan)dır. Siz ise fakir (O’na muhtaç)sınız.” Muhammed, 47/38.

²⁶³ “Fakirlik övüncümdür. Ben onunla övünürüm.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.113.

²⁶⁴ “Fakirlerin zenginler üzerine üstünlüğü, Allah’ın bütün yaratıklarına benim üstünlüğüm gibidir.”

²⁶⁵ “Herşeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da miskinleri ve fakirleri sevmektir.”

Peyàamberlerüñ òulúındandur müdÀm

Dervişlere ùaèn itmeklik her zamÀn

EnbiyÀya ùaèn itmekdür bì-gümÀn

(565) Her kim bir dervîşi göre varsa hem

Ol kimsenüñ her adımına her dem

Bir yarlıàanmış Kaèbe müzdin vire Óaúú

Günde üç kez naôar ider dervîşe Óaúú

Daòı bir kişi dünyÀ cemè eylese

Òayr u eyilük itmek içün itse

DünyÀyı terk itmek òayırlu her Àn

DünyÀ cemè idüp òayr itmekden inan

Òaberde daòı geldi yoúdur gümÀn

Nitekim buyurdı ol şems-i cióÀn

KemÀ ÚÀle (èas.) YÀ ÚÀlibe'd-dünyÀ Li'l-birri

(570) Peyàamber eytdi yÀ èÁyişe ol dem

Dervîşlerle otur dünyÀda her dem

Ki bunlarla oturmaúılıú bilmiş ol

Àdiretde bile oturmaúudur ol

Hem dervişleriñ duèÀsı müstecÀb

Didi daòı ol dem ol èÀlî-cenÀb

Àòiretde bÀylardan hem beş yüz yıl

Uçmaàa öñdin girürler anlar bil

26a

Didi yÀ èÁyişe úıyÀmetde hem

Benümle buluş ki èuúbÀda her dem

(575) Biz dervişlerle oluruz bì-gümÀn

Böylece buyurmuşıdı ol zamÀn

Naúl ider Ebÿ Saèid Òudrî èayÀn

Peyàamberden didi eytdüm ol zamÀn

YÀ Rasÿla'llÀh úulaàuzla beni

Bir èamele úaçan işlesem anı

Seve beni ol dem ol Perverdi-gÀr

Peyàamber daòı buyurdı ki iy yÀr

Bir āabırlu dervişüñ bil ki bir dem

İki rekèÀt namÀzı Óaúúa her dem

(580) Sevgülüdür òayırludur bì-gümÀn
ŞÀkir bÀyuñ yetmiş rekèatdan inan

Hem daòı buyurmuşdur ki ol Rasýl
Bir èamel itse eger bÀy u yoòsul

BÀy kişi èameli yanınca her dem
On biñ dirhem gümüş vîrsün bile hem

Ol faúîrûñ èameliyle berÀber
Ola èameli anuñ da berÀber

Peyàamber eytdi ki ol Perverdi-gÀr
Beş nesne ile ferîştehlere her bÀr
(585) Faòr ider biri şol àÀzîler didi
Ki AllÀh içün ceng iderler didi

AllÀh içün şol yigitlerdür biri
Òalúa tevÀøué iderler her biri
26b

Daòı didi ol kimesne ki ÒudÀ
Òavfından aàlar òalvet yerde ola

Şol bÀydur ki eyleye èauÀ biri
Dervîşlere hem daòı anuñ biri

Ol dervîşdür ki belÀlara müdÀm
äabr ide şikÀyet itmeye tamÀm

(590) Peyàamber eytdi āanèatlaruñ üçdür
Efêali biri zühd biri èilimdür

Üçüncüsi dervîşlikdür bî-gümÀn
Bir kişi peyàambere āordı èayÀn

Eytdi ki dervîşlik nedür iy saòì
Peyàamber ol dem buyurđı iy aòì
Òaúú òazînelerinden biri didi
Ol òazîneyi Òaú TeeÀlÀ didi

Mürsel peyàamberlere virdi hemÀn
Daòı kerîm úullara virdi inan

(595) Bunlardan àayrı kimseye virmedi
Ol kişiye böyle buyurmuşıdı

Peyàamber eytdi Óaú yaratdı èayÀn
DünyÀ üopraàından bÀyları revÀn

Her kim Óaúúuñ èaódine olmaú müdÀm

İster dervişlere eylesün ikrÀm

Peyàamber buyurdi hem daòı iy yÀr

Uçmaàũ sekiz úapusı didi var

Yedi kapusı var daòı ùamunuñ

Úapusından amma yedi uçmaàũ

27a

(600) Didi ki anda dervişler girürler

Ve bir úapusından bÀylar girürler

Daòı ùamunuñ altı úapusından

BÀylar girürler hem bir úapusından

äabrı olmayan dervişler bì-gümÀn

Girürler böylece úıldılar beyÀn

Her kim bir dervişi nÀ-óaú incitse

On kez Kaèbe Beytü'l-maèmÿr yíúmişça

GünÀhı vardur buyurmuşdur Rasÿl

äaúın dervişi incitme bilmiş ol

(605) Kim ki bir mü'mini incitdi tamÀm

èArşı yíúmiş gibidür ol iy hümÀm

Müeminüñ úalbi dimişlerdür inan
Óaúúuñ èarşıdur muúarrererdür²⁶⁶

KemÀ ÚÀle Úalbü'l-mü'mini èArşu'llÀh²⁶⁷
Óuâuãan ki inciden bunda yetim
Áòiretde bula èaõÀbı elim
İmdi incidtüñ ise itdür óelÀl
TÀ ki anda bulmayasın sen melÀl

Bil ki dervişlük didükleri müdÀm
Maèlým olsun kim saña imdi tamÀm

(610) Oldur ehl-i sünnet cemÀeat ola
Hem faúrına rÀøı her sÀeat ola

Seyyidü'l-kevneyn Rasýlu'llÀh ol
Daòı tÀbiè aãóÀbına ola ol

Daòı sünni ola ol kişi úavlen
Daòı sünni ola ol kimse fièlen
27b

Ruviye èAbdu'llÀh Bin Mesèyd ÚÀle (èas.) LÀ Yesteúimü
İmÀnü èAbdin ÓattÀ Yesteúime Úalbühü Ve LÀ Yesteúimü
Úalbühü ÓattÀ Yesteúime LisÀnuhu²⁶⁸ Nuúile mine'l-İóyÀ

²⁶⁶ Bu beyit sayfanın yan tarafına ilave edildiği için kelime sayfanın sonuna gelmiş olup okunamamıştır.

²⁶⁷ “Mü’minin kalbi Allah’ın arşıdır.” Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, c.II, s.117.

Rasÿl dir Tañrı óaúú-içün kim èayÀn
Úudret elinde benüm nefsum her Àn

Doàrı olmaz úavlüñ imÀnı tamÀm
Úalbi doàrı olmayınca bil müdÀm

(615) Úalbi daòı doàrı olmaz her zamÀn
Dili doàrı olmayınca bì-gümÀn

èAbdu'llÀh ibn èÖmer eytdi inan
Ben didüm Rasÿle didi ol zamÀn

Doàrıluàa ne ola èaceb nişÀn
Ol Àn buyurdi Rasÿlu'llÀh hemÀn

El çekmekdür dÀru'l-àurÿrdan tamÀm
DÀyimÀ dÀru'l-òulÿd içün müdÀm

Yaraú yimekdür ölüm-içün bu dem
Daòı ölüm gelmezden öñdin her dem

(620) Çün bu sözi böyle didi ol saòı
HemÀn bu Àyeti okudı daòı

²⁶⁸ “Kalbiniz doğru olmayınca imanınız doğru olmaz. Diliniz doğru olmayınca kalbiniz doğru olmaz.”
Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, 3561.

ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Feveylün Li'l-úÀsiyet Úulýbihim
Min²⁶⁹ Õikri'llÀhi ÜLÀ'ike fì ëalÀlin Mübin²⁷⁰

Ebý Bekir bu úorúudan bir zamÀn

HavÀda úuşlar uçagördi ol Àn

N'olaydı ben bu úuşlardan olaydum

Didi tek Àdemden ben olmayaydum

28a

èÖmer òod Úur'Àn oúunsa her úaçan

Düşüp òavfdan èaúlı giderdi hemÀn

Eydürdi n'olaydı bir kerpiç tamÀm

Ben olup yabanda yataydum müdÀm

(625) Kimse beni añmayaydı didi ol

Gözi yaşı idi iki úara yol

èOâmÀn derdi n'olaydı ben öleydim

Yaradulmayaydum şöyle úalaydum

èAlì derdi ki benim anam ol Àn

Beni ùòàurmasa n'olaydı èayÀn

Peyàamber Buyurur YÀ Leyte Ya Rabbi Muóammeden Lem
Yaòluú/Yuòlaú Muóammeden²⁷¹

²⁶⁹ Metinde ayet, “min” harf-i ceri yerine yanlışlıkla “èan” harf-i ceri ile yazılmıştır.

²⁷⁰ “Allah’ı anmaya (O’nun hükümlerini kabullenmeye) karşı katılmış (böylece insani fitratın kaybetmiş, dünyalıklara ve nefsine tapmış) olanların vay haline! İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.” Zümer, 39/22.

Yaènì Muóammedüñ Rabbisi didi

Muóammedi yaratmayaydı didi

İmdi Óáúdan böyle úorúmaú dÀyimÀ

èÁlimlerüñ nitekim didi ÒudÀ

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ İnnemÀ Yaòşa'llÀhe Min
èİbÀdihi'l-èulemÀéu

(630) Bu úorúudan enbiyÀ vü evliyÀ

Daòı bunca èulemÀé u etúıyÀ

DünyÀdan el çekdilerdi bì-gümÀn

NefsÀnì leõõete uymadı bir Àn

Yoúla kendüñ ile derdüñe devÀ

äÀfi ol kim úalbde imÀnuñ ola

Hem daòı perhîz idegör kim lisÀn

Yaramaz söz dimeye her dem èayÀn

28b

èÖmer (raêıya'llÀhu èanh) eytdi otururdum bir zamÀn

Peyàamber Óaøretiyle oldem hemÀn

(635) Peyàamber eytdi ki imÀnı tamÀm

Úuvvetlü úanàı kişilerüñ müdÀm

Ben eytdüm ferişteherüñ iy ulu

²⁷¹ Fâtır, 35/28.

Rasÿlu'llÀh eytdi ki degüldür o

Úur'Àn vaóy olduàın bilürler didi

Nice úuvvetlü olur anlar didi

Ben eytdüm peyàamberlerüñ yÀ Rasÿl

Aña daòı didi kim degüldür ol

ZirÀ kendülerini anlar her bÀr

Peyàamber olduàın bilürler iy yÀr

(640) Ben eytdüm variısa enãÀr (u) aãóÀb

Didi anlar içün ol èÀli-cenÀb

Görmeyince benden bunca muècizÀt

Baña imÀn getürmediler iy õÀt

Eytdüm ya kimlerdür yÀ Óabib-i Óaú

Didi imÀn yöninden aèceb-i òalú

Şunlardur getüreler baña imÀn

Beni amma görmediler bi-gümÀn

Anlaruñ imÀnı aècebdür didi

áayibÀna imÀn aècebdür didi

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Yuúìmü'ã-ãalÀte Ve Yü'tü'z-
zekÀte²⁷²

(645) Bilmek gerekdür ki bir kişi èayÀn

Dise kim imÀnım benüm iy cüvÀn

29a

Peyàamber imÀnı gibidür hemÀn

èUlemÀ müttefiú kÀfirdür inan

Pes ne vechile ziyÀde didiler

Olmaú mümkindür cevÀbda didiler

Ki imÀn egerçi ziyÀde degül

Hem daòı nouãÀnı úÀbilde degül

Amma úÀbil şiddet ü øaèfdur hemÀn

Òalúuñ imÀnı bilindi her zamÀn

(650) Peyàamber imÀnına nisbet müdÀm

Şübhe youdur kim øaèif oldu tamÀm

Peyàamber imÀnı úuvvetde her Àn

ZevÀle úÀbil degüldir bir zamÀn

ZirÀ imÀnı kemÀlinde anuñ

²⁷² “Halbuki onlar Allah’ı birleyerek O’na kulluk etmek, bu dini yalnız Allah’a has kılmak, namazı dosdoğru kılmak ve zekatı vermekten başka birşey ile emredilmediler.” Beyyine 98/5. (Metinde ayetin tamamı verilmemiştir.)

Úalbi sevdügi cemÀlinde anuñ

Dilerüz yÀ Rabbi senden her zamÀn

Virdügüñ imÀnı ayırma bir Àn

RabbenÀ LÀ Tuzià ÚulýbenÀ Baède İö HedeytenÀ²⁷³

Naúildür ki eytdiler daòı iy cÀn

Bunda küfre muúÀbil oldu imÀn

(655) İmdi küfür dört yirdedür didiler

Birine bil küfr-i inkÀr didiler

İkinci küfr-i ceóýd dirler oña

Üçüncü küfr-i èinÀd dirler Àña

Dördüncü küfr-i nifÀúdur iy gedÀ

Diñle bir bir beyÀn ideyim saña

29b

Küfr-i inkÀr ol ki Óaúúı bilmeye

AãlÀ iètiúÀd daòı eylemeye

Küfr-i ceóýd oldur AllÀhı her bÀr

Bilür diliyle hiç eylemez iúrÀr

(660) ŞeyùÀn küfri gibidür bu da daòı

²⁷³ “Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi (haktan) çevirme!” Âl-i İmrân, 3/8.

Böylece añla bunı sen iy aòi

AmmÀ küfr-i èinÀd oldur didiler

Ki dÀyim AllÀhı bilür didiler

Úalbile dil ile iúrÀr ider ol

Eby ÙÀlib gibi dıne girmez ol

Küfr-i nifÀú dil ile ider iúrÀr

Göñlinde iètiúÀd yoú ider inkÀr

Úalb-i ãÀfi müttaúi ol müttaúi

Óaúú úatında ekrem anlardur úatı

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ İnne Ekrameküm èında'llÀhi
EtúÀküm²⁷⁴

(665) İbn-i èAbbÀs müttaúi oldur didi

Ki kebÀyirden ol ãaúınur didi

Daòi günÀh-ı ãaaÀyirden her Àn

Hem úıldı Óaú anları bunda beyÀn

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Elleõine Yü'minýne Bi'l-àaybi²⁷⁵

èAlı òasta olmuşıdı bir zamÀn

Eby Bekir èÖmer èOâmÀn ol zamÀn

²⁷⁴ “Hiç şüphesiz ki sizin Allah yanında en şerefliiniz en takvalınızdır.” Hucurat, 49/13.

²⁷⁵ “O (takva sahibi) kimselerdir ki gayba inanırlar.” Bakara, 2/3.

èAliyi bir gün göre vardılardı

èAli evinde bir ùas bal varıdı

30a

èAli ol ùasile getürdi balı

Aú ùas idi hem içindeki balı

(670) Úızıl idi rengi böyle bil daòı

İçinde vardı bir úara úıl daòı

Ebi Bekir baldan yimeüz didi

Üçer te'vıl itmeyince biz didi

Ebu Bekir eyitdi ki dîn-i İslâm

Üasdan münevverdür didi iy hümÂm

Daòı imÂn didi baldan ùatludur

Hem şerîeat hükmi úıldan incedür

èÖmer ne didi işit iy yüzi aú

Üasdan münevverdür buyurdi uçmaú

(675) Uçmaúuñ nièmeti baldan ùatludur

Hem âırÀù köprisi úıldan incedür

èOâmÂn dir münevverdür ùasdan ÚurÂn

Hem oúumaú ùatludur baldan FurúÂn

Úur'Àn tefsîr eylemek úıldan ince
èAlî daòî buyurdıki iy òoca

Úasdan úonuàuñ münevverdir yüzi
Didi daòî baldan ùatludur sözi

Úonuàa rièÀyet úıldan ince hem
Her birisi kendü óÀline oldem
(680) MünÀsib söyledileridi kelam
Óaú üzerine idi anlar āubó şÀm

Naúildür Úýtü'l-Úulÿbda nÀúili
Ebi MÿsÀdur Rasÿldür úÀ'ili
30b

Didi ki ümmetüm ol òayrul-enÀm
Áòiretde yarlıàanmışdur tamÀm

Daòî yoúdur didi anlara èaõÀb
ZîrÀ ki dünyÀda buldılar èaõÀb

MeāelÀ yirleri deprendi didi
Daòî úızlıú hem vebÀ oldu didi

(685) EnvÀèile òastalıúlar çekdiler

Derd içinde Àoir anlar oldılar

İmdi benüm ümmetüme youú èaõÀb

Yaènì mü'mine ebedì youú èaõÀb

Baèøılar dünyÀsı içündür didi

Mü'minüñ èaõÀbı dünyÀdur didi

Emin olmaú için èÀrifler hemÀn

DünyÀyı terk eylediler iy cüvÀn

Óelal mÀluñ olsa iderler óesÀb

ÓarÀmdan kesb ise iderler èaõÀb

(690) Naúıldür ol gün ki ol Faòr-i cióÀn

FÀùımayı èAliye virdi ol Àn

Eby Bekri úıàırdı bil iy aòi

èÖmeri SelmÀnı úıàırdı daòi

FÀùımanuñ cihÀzın ta kim èayÀn

Götüreler FÀùıma ol dem hemÀn

Çıúdı evinden başında gördiler

Varidi bir pÀre şemle gördiler

Hem on yerde yamalu úaftÀnı var
Geyerdi Ebÿ Bekir gördi iy yÀr
31a

(695) Aàladı ol sÀèat içinde hemÀn
Daòı eytdi yÀ Rasÿla'llÀh ol Àn
FÀùımanuñ cihÀzı bu mı didi
Peyàamber çóúdur bu da daòı didi

Onlara kim bunda müsÀfir ola
Yegcedür her dem yola óÀır ola

Anlaruñ óÀline baú göre seni
DünyÀda sen nicesin göre seni

Kişi kim mÿnis dileye her zamÀn
Aña tilÀvet yiter Úur'Àn her Àn

(700) Daòı yoldaş isteyene dÀyima
Aña kifÀyet ider dÀyim ÒudÀ

Daòı òazine dileylene müdÀm
Aña úanÀèat yeter èale'd-devÀm

Hem daòı vÀèiô dileylene èayÀn
Oña mevt kifÀyet eyleye hemÀn

èÖmri bir ferîşteh nefesi tamÀm
Vara tedÀrikde ol úo àafleti
Müttaúi ol Óáuúi sev bul èizzeti

FAäL-I ÒAMİS ÖİKRU'LLÁHUÑ FAØİLETİNDEN DAÖI ÚUR'ÁNUÑ
VE äALAVÁTUN FAØİLETİNDEN BEYÁN İDER

ÚÀle Úalbü'l-mü'mini Mîr'Àtu'llâh²⁷⁶
Áyinedür mü'minüñ úalbi her Àn
Óáuú naôar úılur aña her dem revÀn

Aç bu úalb mirÀtını sen iy èamÿ
TÀ ki yüzinden gide pÀsı úamu

(715) Çün naôar-gÀhı ola Óáuúa müdÀm
äÀfî eyle durma hiç sen de tamÀm

ÚÀeat ile äÀfî olur dÀyimÀ
İdegör iölÀãile bulur cilÀ
ÚÀle Úalbü'l-mü'mini Beytu'llâh²⁷⁷
Mü'minüñ úalbini işit bilmiş ol
Óáuúuñ evidür dimişler it úabÿl
32a

Yaènî dimekdür ki Óáuú óÀøır-durur
Mü'minüñ úalbine hem nÀôır-durur

²⁷⁶ “Müminin kalbi Allah’ın aynasıdır.” Tirmizî, Birr, 18.

²⁷⁷ “Müminin kalbi Allah’ın evidir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.29.

Bir úısım úulları Óaúúúñ var her Àn
Nýra àarú oldılar anlar bì-gümÀn

(720) Vaódet meydÀnında itdiler nidÀ
Ebed óayrÀn èaúılları dÀyima

Hüviyyet nýriyle úıldı tecellî
Anlara Óaúú buldı daòı tesellî

MÀ-sivÀ'llÀhdan gÀyib oldu tamÀm
Anuñ-içün ki lÀyıú oldu müdÀm

áayru'llÀha iltifÀt itmekden úamu
FÀnî oldılar muúarrerdür ki bu
MÀ Veseèanî Arøî Ve LÀ SemÀéî Ve LÀkin Veseèanî Úalbü
èAbdi'l-mü'mini²⁷⁸ Hadiâ-i Úudsî
Tecellî ile dÀyim yaènî ÒudÀ
äiàındum dimek olur bil iy gedÀ

(725) Şems-i Tebrîz eytdi bu göñül èayÀn
Tecellî birle äiàa Óaú ki her Àn

Ol göñül Muóammedüñ göñli didi
Vechi vardur böyle ol daòı didi

²⁷⁸ “Yere ve göğe sığmadım, fakat mü'min kulumun gönlüne sığıdım.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.195.

İnsanuñ şol vaúti ki AllÀh hemÀn
Göñlüni vÀsiè ki úıldıysa ol Àn

Cümle mevcÿdÀtdan añla dÀyima
Óáúdan artuú kimse ãıàmadı aña

Şübhe yoúdur bu tecellî bì-gümÀn
Ki insÀna óÀãıl oldu ol zamÀn

32b

(730) Óáuúuñ ãıfÀtını öikreden oldu
Hem esmÀsını öikr itmekden oldu

Öikirden óÀãıl iy ehl-i saèÀdet
Pes oldu zikr efêal-i èibÀdet
KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Ve Le-öikru'llÀhi Ekber²⁷⁹ el-
Àyet

èAlî eytdi ki ben yÀ Rabbi saña
Úuluñ olmaú bu inèÀm yiter baña
Benüm Rabbüm sen olmaú daòı müdÀm
Baña ol faòrı yeter didi tamÀm

Bilmek gerekdür ki bu nide èayÀn
Muóabbeti Óáúdur bünyÀdı imÀn

²⁷⁹ “Allah’ın zikri (namaz) elbette ibadetlerin en büyüğüdür.” Ankebût, 29/45.

(735) Andan nişÀn Õikru'llÀhı çou itmek

Úalbile dil ile her gÀh çou itmek

KemÀ ÚÀle'n-nebiyyü (èas.) el-èAlÀmetü Óubbu Li'llÀhi
Óubbu Õikruhu²⁸⁰

Daòı Õikrin çou itmeklige inan

Úıldı Óaúú KelÀm-ı Úadiminde beyÀn

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ YÀ Eyyühe'lleõine Ámenÿ'z-
küru'llÀhe Õikran Keâiran²⁸¹

Eytdi bir gün daòı aãóÀba Rasÿl

Yeñileñüz imÀnı idüñ úabÿl

Eytdiler olsun yoluña cÀnumuz

Nice yeñileyelüm imÀnumuz

Didi çou idüñ her gÀh Rasÿlu'llÀh

Kelime-i lÀ ilÀhe illÀ'llÀh

33a²⁸²

(740) Eytdiler dünyÀ nedür iy pür-uãÿl

Áòiretüñ bir souaàı didi ol

Eytdi her kim dileye òayru'l-beşer

Óaúúuñ azÀdlusına ide naôar

èÁlimlerüñ yüzine baúsun hemÀn

²⁸⁰ “Allah’ı sevmenin alameti O’nu zikretmeyi sevmektir.”

²⁸¹ “Ey iman edenler! Allah’ı çok anın (zikredin).” Ahzab, 33/41.

²⁸² Takibiyeden ve konunun değışiminden anlaşıldığına göre metinde eksik sayfa/lar bulunmaktadır.

Her kim bir èÀlim úapusına èayÀn

Daò1 varsa her adımına bir yıl

èİbÀdet itmişce åevÀbı vardur bil

Kim bir èÀlime nafaúa virse hem

Benüm yoldaşumdur uçmaúda her dem

(745) Her kim èilmi isterken àurbete ol

Ola şehid yoldaş baña uçmaúda ol

Naúildür Peyàamber èaleyhi's-selÀm

Eytdi ki ululanmaú içün tamÀm

Kim èilmi oúusa hem olsa ol Àn

CÀhildür ol kimse eyleme gümÀn

Her kim oúudıysa baóå içün èilim

Daò1 oúuya àaraø içün èilim

Olsa ol bil ki sen münÀfıú oldu

Oúuyan dünyÀ içün fÀsıú oldu

(750) Òalúa kibr itmek-içün kim oúudi

Daò1 ol kişi ölse kÀfir öldi

èAmel itmek içün kim ki oúusa
Mü'min öldi eğer ol kimse ölse
ÚÀle Men Ekrame èÁlimen Feúad Ekrameni Ve Men Ekrameni
Feúad Ekrema'llÀhe²⁸³

33b

Şöyle buyurmuşdır ol èÀli-cenÀb
Ûut sözini bulmayasın sen èaõÀb

Bir èÀlime kim ikrÀmitse hemÀn
Baña ikrÀm eyledi ol bì-gümÀn

Daòı her kim baña eyledi ikrÀm
AllÀha ol ikrÀmı eyledi tamÀm

(755) Daòı her kim Óaúúa eyledi ikrÀm

Uçmaú aña vÀcib oldı iy hüman

Men EhÀne èÁlimen Feúad EhÀneni Ve Men EhÀneni Feúad
EhÀna'llÀhe²⁸⁴

Her kim ki bir èÀlimi òorladı ol
Beni òorladı ol buyurdı Rasÿl

Her kim beni òorladı daòı úaçan
AllÀhı òorladı ol didi hemÀn

²⁸³ “Kim bir âlime ikramda bulunduysa bana ikramda bulunmuştur. Bana ikramda bulunan da Allah’a ikramda bulunmuştur.”

²⁸⁴ “Kim bir âlimi hor görürse beni hor görmüştür. Kim de beni hor görmüşse Allah’ı hor görmüştür.”

Şunlar ki Allâhı òorladı oña

Ûamu vÂcib oldu buyurdı aña

èUlemÀ ile kim oturdı didi

Benümle bile ol oturdı didi

(760) Her kim èulemÂyı ziyÂret itse

Daòı èÂlimle meróabÀ eylese

Ol kişi benümle meróabÀ itdi

Benümle her kim ki meróabÀ itdi

Daòı ol benümle oturdı hemÂn

Allâh benümle úoyar youú gümÂn

Naúıldür ol Raómeten li'l-èÂlemîn

Eytdi ben CebrÂéile âordum hemîn

34a

Tañrı úatında èulemÂ mı efêaldür

Yoòsa her dem şeóïdler mi efêaldür

(765) CevÂb virüp eytdi CebrÂ'il Emin

Muúarrerdür yÂ Rasýla'llâh yaúîn

Ki bir èÀlim Tañrı úatında didi
On şeóıdden efêaldür böyle didi

Çün Cibrılden işidüldi bu òaber
El-èilmü silÄóì didi Peyàamber

Rasÿl eytdi bir èÀlim kiři úačan
Bir köye uàrasalaridi hemÀn

Ol köyüñ meşhedlerinden o SubóÀn
Úırú gün èaõÀbı götürür sen inan

(770) Peyàamber didi bir kişi otursa
Bir èÀlimüñ úatında èilm öğrense

Óaúú TeeÀlÀ ol kişiye bi-gümÀn
Uçmaúda biñ şeóir vire iy cüvÀn

Her şeóirde yetmiş úapu aça hem
Ol kişi öğrendügi èilmüñ ol dem

Her óarfine bir şeóıd müzdin vire
Bir yılllıú èibÀdet âevÀbın vire

Her kelimesi içün daòı ÓudÀ

Uçmaúda biñ şeóir yapa hem oña

(775) On bu dünyÀca úadar daòı ola
Añla ol şeórüñ ululuàı ola

İbn-i èAbbÀsdan naúildür bu àaber
Kim buyurup-durur ol àayru'l-beşer
34b

èUlemÀnuñ faølı içün ol zamÀn
Didi kim faølı artuúdur her zamÀn

Ümmiler üzerine yüz derece
Bir dereceden daòı bir derece

Aralıàı anuñ ola hem daòı
Beş yüz yıllıú yolu her dem iy ahı

(780) Anlara ikrÀm idenler buldı yol
Her birisi Óaú úatında ulu úul

Nice ulu olmasunlar iy gedÀ
Sevdiler anları kim sevdi ÒudÀ

Sevegör anları cÀndan èÀşıú ol
èİzzet it Óaúú dostlarına ãÀdıú ol

YÀ İlÀhi vir bize èilm-i nÀfiè
Hem müyesser eyle èamel-i àÀlió

TÀ ki biz saña varup yol bulavuz
Raómetüñe biz de lÀyıú olavuz

ÚÀle èAleyhi (èas.) el-èİlmü Feriêatün èAlÀ Külli
Müslimin Ve Müslimetin²⁸⁵

(785) èİlim mü'mine farødur didi Rasÿl
Daòı müslime olana bilmiş ol

Ceód it èilim ùalebine her zamÀn
EnbiyÀya vÀriå olasın hemÀn

ÚÀlib-i dünyÀdur Firèavna vÀriå
Daòı HÀmÀnile ÚÀrÿna vÀriå

Şunlardur ôulmile dünyÀyı müdÀm
ÒarÀbe viriserler ey nik-nÀm

35a

Amma èadil idenlerdür bì-gümÀn
Ki SüleymÀna vÀriålerdür èayÀn

(790) Ol ki dünyÀ leõõetin úıldı úabÿl
Varıcaú uòrÀya ol oldı melÿl

²⁸⁵ “İlim öğrenmek kadın ve erkek tüm Müslümanlara farzdır.” İbn Mâce, Mukaddime, 17.

ZîrÀ yoldan çîúarur bu milk (ü) mÀl
DünyÀ hem Àdiret cemè itmek muóÀl
Anuñ-çün mü'min olanlar dÀyimÀ
İtmedi bunda óuøýr çekdi cefÀ

Ola èuúbÀya vara bula sürýr
İstemez Óaú raómetinden ola dýr

Bilmek gerek didi Faòr-i cióÀn
Cemiè-i peyàamberlerden SüleymÀn

(795) Beş yüz yıl ãoñra gire uçmaàa ol
DünyÀda oldıà-içün pÀdişÀh ol

Daòı benüm aãóÀblarumdan didi
èAbdu'r-raómÀn ibn èAfvÀn-çün didi

äaóÀbelerden ãoñra gire hem-çünÀn
Cennete bÀy olduà-içün bì-gümÀn

Óuãýãan ki bu dünyÀya muóabbet
İtmediler işleri idi ùÀèat

Çün øarardur ki bu dünyÀdan key äaúın

Óaúúı iste olasıñ Óaúúa yaúın

(800) Ayrılma èilm ü èamelden úarındaş

Óaúúdan úorú aúıt bu gözlerinden yaş

Peyàamber Buyurur ÚÀle Fe İnnì CÀhilün èÀlimün Fe Hüve
CÀhilün²⁸⁶ äadaúa

35b

Yaèñì gerekdür èÀlime her zamÀn

Kendü nefsini yeg görmeye iy cÀn

ZirÀ kendüden yeg vaút olur ola

Bir èÀlim üzre ne bulınur ola

Ol bir èÀlim kendüden efêal olur

Oña naôar kendü hem cÀhil olur

Peyàamber eytdi her kime ki ÒudÀ

èİlim vire üç nesne bile aña

(805) Virdi anuñ biri óalÀvet-durur

Biri heybet biri muóabbet-durur

Meyl itse èÀlimler dünyÀya úaçan

ÓalÀveti giderür AllÀh hemÀn

Úaçan gizlü günÀh işleseler hem

²⁸⁶ “Muhakkak ben âlimim’ diyen kimse câhildir. ‘Muhakkak ben câhilim’ diyen kimse câhildir.”
Teberânî, Mûcemü’s-Sağîr, 120.

Óaúú heybeti anlardan giderür hem

Òalú mÀlina ùamaè itseler iy yÀr

Muóabbeti giderür Perverdi-gÀr

ÎmÀm RÀzi buyurmuşlardı úaçan

èÀlimler óelÀl yiselerdi èayÀn

(810) CÀhilller hemÀn şübheler yiyeler

Úaçan èÀlimler şübheler yiseler

CÀhilller ol Ànda yiyeler óarÀm

Hem daòı èÀlimler yiseler óarÀm

CÀhilller úÀfir olalar ol zamÀn

Añla böyle olacakdur bir zamÀn

Ümmetüm helÀkligi didi Rasýl

İki nesneéiledür birisi ol

36a

FÀsıú èÀlimlerle ola ol dem

Biri cÀhil èÀbidler iledür hem

(815) Eger siz bilseñüzdi Óaúúı tamÀm

Óaú virürdi size ol èilmi müdÀm

Ki anda cehli olmazidi aālÀ
Hem daòı ùaàlar didi ol pür-vefÀ

Sizüñ dueÀñızula bilüñ ki her Àn
Óarekete gelürlerdi bi-gümÀn

Peyàamber buyurdi kim Àòir zamÀn
èÁbid cÀhilller çou olalar èayÀn

Hem fÀsıú èÀlimler çou ola daòı
Anlaruñ gibi zamÀnda ol saòı

(820) Didi dervişler óÀli nice ola
Miskinler ãÀlióler óÀli ne ola

Rasyl dir èulemÀ-i resmiyyenüñ
Hem daòı èuúalÀ-i ismiyyenüñ

Sözleri maàrÿr itmesin kim seni
Yaramaz èÀlimler anlar bil anı
Ki anlar úaftÀnlar giyeler laùif
Hem anlar ùaeÀmlar yiyeler laùif

Yüce evlerde oturalar ol Àn
ään kim KisrÀ pÀdişahıdur hemÀn

(825) Ya daòı Úayãer pÀdişahıdur hem
Anlaruñ gibi èÀlemlerle bir dem

Oturmaya bil kim ol kimse ol Àn
Şunlaruñ gibi èÀlimlerle her Àn
36b

Otura ki yedi nesneden seni
Yedi şey'e úıàıra andan seni

Biri şekden yaúıne úıàıra ol
Hem riyÀdan iòlÀãa úıàıra ol

Biri dünyÀdan terkine úıàıra
Hem kibirden tevÀøueà úıàıra

(830) èAdÀvetden muóabbete úıàıra
Biri hem cehilden èılme úıàıra
Hem birisi anuñ bÀyliúudan tamÀm
Daòı dervişlige úıàıra müdÀm

ZirÀ èÀlim peyàamberlerüñ èayÀn
Emini dünyÀya úarışmasa úaçan

Eger dünyÀya úarışsalar didi

Anlardan itmek gerek óaõer didi

Anlaruñ gibi èÀlimlerüñ miâli

Şol fetile beñzer anuñ meâeli

(835) Kendü yanar ol øÀyiè olur didi

Òalú nyırıyla müşerref olur didi

Peyàamber eytdi òalú üzre bir zamÀn

Gele İslÀmdan resim úala hemÀn

Daòı Úur'Àndan ismi úalur ola

Mescid òarÀb evleri maèmÿr ola

Ol úavm ıâlÀó olsunlar nice didi

èÁlimleri fÀsıúlardur ki didi

Daòı úÀêîleri ôÀlimler ola

Daòı òaùîbleri rindîler ola

37a

(840) Daòı òÀfıêları şüùùÀrlar didi

Şeyòleri cÀhil mübtedièler didi

Pes bunlaruñ cemiè òalúı dünyÀya

Maàrÿr olup meşàÿl muóarremÀta

HeyhÀt heyhÀt èulÿm elden bi-gümÀn
Götürüldi ola dünyÀdan ol Àn

MueÀõ ibn Cebel eytdi iy òoca
Rasyÿl ùavÀf ider idi bir gice

Peyàambere ãordum didüm ol zamÀn
Úanàı kişi şererdür èaceb ol Àn

(845) Peyàamber ol dem şerden ãorma didi
Òayırdan ãor diyücek gine döndi

Ol vaút baña ol SulùÀnu'l-enbiyÀ
Eytdi şerrü'n-nÀsi şerr'ül-èulemÀ'
ÚÀle (èas.) el-ÚuêÀtü æelÀætün ÚÀêiyÀni Fi'n-nÀri
ÚÀêi Fi'l-cenneti²⁸⁷

İmdi uçmaúılıú úÀêi oldur èayÀn
èİlmiyle èamel eyleye her zamÀn

Hem óükminde ol èadl eyleye müdÀm
İki úÀêi ùamuluúdur ki tamÀm

Óaúú óükminde cÀhil ola biri ol
Ôulm ider Óaú úulina hem biri ol

²⁸⁷“Hakimler üç kısımdır. İkiisi cehennemde, birisi ise cennettedir.” Ebû Dâvud, Akdiye, 2.

(850) Peyàamber eytdi her úÀêide iy yÀr
İki ferîşteh muúarrerdür ki var

èÂdili uçmaàa iderler daèvet

ÔÀlimi ùamuya iderler daèvet

37b

Buyurđı âlâınuñ ol Şems-i cihÀn

Òızy úuyusından AllÀha èayÀn

Eytdiler yÀ Rasÿla'llÀh nedür

Òızy úuyusu àaber vir ki nedür

Añla ol vaút eytdi ki Rasÿlu'llÀh

Ùamuda bir dere var oluñ ÀgÀh

(855) Cehennem günde dört kez AllÀha hem

âlâınur ol úuyudan bil ki her dem

Eytdiler yÀ RasÿlullÀh oña

Kimler girürler eyitdi ol pür-âafÀ

Úur'Ànı ribÀ'ile èilmi daòı

Oúuyanlar girürler didi daòı

ÚÀle èAleyhi (èas.) LÀ Tectemièu Ümmetì èAlÀ'ê-
êalÀleti²⁸⁸ äadaúa

Benüm ümmetim dir ol Faòr-i cihÀn
Azàunluú üzre cemè olmazlar her Àn

Azàunluú üzre cemè olsalar úaçan
Benüm ümmetüm deàüllerdür hemÀn

Le-Te'tiyenneküm Baèdi DünyÀ Te'külü İmaneküm KemÀ
Te'külü'n-nÀru'l-Òaùabe²⁸⁹

(860) Rasÿl dir benden soñra size dünyÀ
Gele sizüñ imÀnuñuz ol dünyÀ

Yiye nitekim od odunu revÀn
Yir gibi buyurmişidi bì-gümÀn

Amma cÀhilller anlardur her zamÀn
Kendülerin mÀlile bezer hemÀn

38a

Hem meşâyldür dünyÀ içün dünyÀda
Geçürüp øÀyiè bu èömrin hevÀda

Ölümi unudurlar hem iy àarìb
Bil ki böyle buyurmişdur ol Óabìb

(865) Anlara siz virmeñüz hergiz selÀm

²⁸⁸ “Ümmetim dalalet üzere cem olmazlar.” İbn Mâce, Fiten, 8.

²⁸⁹ “Ateşin odunu yediği gibi, dünya sevgisi de imanınızı yer.”

Òasta olsalar ãora varmañ müdÀm

Daòi ölselerdi buyurmuş Rasýl

Óem cenÀzesine varmañ bilmiş ol

(èas.) ed-DünyÀ ÓarÀmün èAlÀ Ehli'l-Àòireti Ve'l-
Àòiretü ÓarÀmün èAlÀ Ehli'd-dünyÀ Ve HümÀ ÓarÀmÀni èAlÀ
EhlihimÀ²⁹⁰

Şöyle buyurdi Muóammed MuãùafÀ

Kim sözün ùutdıysa ol buldı ãafÀ

ÓarÀmdur Àòiret ehline dünyÀ

Nitekim ehl-i dünyÀ içün èuúbÀ

Daòi óarÀmdur dünyÀ ile uòrÀ

Oña kim Óaúú cemÀliyle tesellÀ

(870) ÒudÀdur sevdügi dÀyim ki zìrÀ

Ne uòrÀ görünür aña ne dünyÀ

ÁşinÀlıú Óaúúılladur dÀyimÀ

Hem anuñ fikri vü ôikri ÒudÀyÀ

CemÀlin Óaú gösteriserdür oña

Tecellì nýrile eyler mücellÀ

²⁹⁰ “Dünya, ahiret ehline haramdır. Ahiret, dünya ehline haramdır. İkisi de Hak ehline haramdır.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.I, s.362.

Úamumuz dileriz senden iy MevlÀ

Göñül Àyinesin eyle muãaffÀ

YÀr u maórem tÀ ki olavuz saña

Bu úalbe gelmeye bir àayrı sevdÀ

38b

BU FAÄL-I SÁBİè CENNETİ BEYÁN İDER èALE'L-İÒTİäÁR

ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ el-İüÀlü Şevúu'l-ebrÀri İlÀ liúÀ'ì
EnnÀ İleyhim LÀ-eşeddü Şevúan²⁹¹

(875) Bil ki bu óadiâ-i úudsidür revÀn

Óaúú didi agÀh oluñ ki her zamÀn

Şevú-i ebrÀruñ muóáuúaúdur müdÀm

Kim benüm liúÀma uzadı tamÀm

Ben de anlaruñ liúÀsına èayÀn

Úatı müştÀú olmuşamdur bì-gümÀn

ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Men Üalebeni Vecedeni Ve Men Üalebe
áayrı Lem Tecidni²⁹²

Ebu'd-DerdÀ Kaèbu'l-AòbÀr nÀúili

Ol Muóammed MuãùafÀdur úÀéili

Bu daòı óadiâ-i úudsidür iy yÀr

Şöyle buyurmuşdur ol Perverdi-gÀr

²⁹¹

²⁹² “Beni talep eden, beni bulur. Başka şeyleri talep eden ise beni bulamaz.”

(880) Şol úulum ki ùaleb eyledi beni
Böyle bilsün ol úulum buldı beni

Kim ki benden àayrıyı úıldı ùaleb
Hiç beni bulmadı didi ol Çalab
İmdi cÀndan sevegör ÒudÀyı sen
Úalbüñ içinden çıúar dünyÀyı sen

Çün bilürsin ki bu dünyÀ èÀlemi
FÀnidür herkese belÀ èÀlemi

Bu denide her ne ki vardur èayÀn
Áòiretde miâli vardur hemçünÀn
39a

(885) Andadur óuøýr ki èuúbÀ èÀlemi
BÀúidür ebedi liúÀ èÀlemi

èÁlem-i rýóÀni bil oldur müdÀm
èÁlem-i envÀr daòı oldur tamÀm

Naúl ider Ebý Hureyre bi-gümÀn
Kim dimiş Peyàamber-i Àòir zamÀn

Cennet isterseñ eger Haúúdan hemÀn
Cennet-i Firdevsi iste her zamÀn

Uçmaâuñ şübhesüz ortası odur

Cümleden hem daòı aèlÀsı odur

(890) Anuñ üsti èArş-ı RaómÀndur didi

Uçmaú ırmaúları andandur didi

Hem girü çıúar gider andan her Àn

Hep úalan uçmaúlara aúar revÀn

ÚÀle (èas.) ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Saúafu'l-cenneti
èArşu'r-RaómÀn²⁹³

İbn-i èAbbÀsdan rivÀyetdür èayÀn

Naúl ider buyurdı ol Faòr-i cihÀn

Cennet èarş altundadur dimiş ÒudÀ

Úatı aèlÀ yirde imiş dÀyimÀ

Ádem ÓavvÀ úiããasından bil iy yÀr

Maèlým oldu cennet elÀn şimdi var

(895) Aàacı altında ãu aúar revÀn

Hem şarÀb süd ballar aúar bi-gümÀn

Daòı cennet sekizdür degül òilÀf

Gerçi èulemÀda oldu iòtilÀf

39b

²⁹³ "Cennetin çatısı Rahman'ın arşıdır."

Ebu'l-Leyâ dördür didi bu daòı Óaúú
Sýre-i RaómÀnda dördür didi Óaúú

Úıãã-ı enbiyÀda didi ÒudÀ
Bu muóáuúaú kim sekizdür iy gedÀ

Üopùoludur óýrile²⁹⁴ àılmÀn içi
Daòı nièmetler ile vildÀn içi

(900) Göñül ne ki isteye anda bulur
Her Ànda isterse yanında bulur

Kim ki uçmaúda dilese her úaçan
Úuş etin yimege úıàırur hemÀn

Eline bir úuş úonup gelmiş olur
Daòı àÀyib yüñleri olmuş olur

Eti pişmiş ola yiyeler ol Àn
Gene bayaàı gibi ola hemÀn

Nereden geldiyse ol úuş bì-gümÀn
Anda uçar gider o sÀèat hemÀn

(905) Mü'min olanlar ola onda müdÀm

²⁹⁴ Metinde “òýri” şeklinde yazılmıştır.

Bula herkes óÀline göre maúÀm

Òaberde vardur buyurmuşdur Rasýl

DünyÀdan daòı içinden yegdür ol

Uçmaúda bir úamçı úadar yir ola

ZìrÀ bÀúi anda kim girür ola

ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Aèedettü Li èİbÀdi'ã-ãÀlióın MÀ LÀ
èAynun Raéeyte Ve LÀ Üöünün Semiète Ve LÀ Òaùarun èAlÀ
Úalbi Beşerin²⁹⁵

40a

Bu óadiâ-i úudsidür diñle iy yÀr

Uçmaú ehl-içün didi Perverdi-gÀr

Nesneler virem ki anlara èayÀn

Gözler anı görmemiş ola her Àn

(910) Her úulaú daòı işitmemiş ola

Beşerüñ göñlünden geçmemiş ola

Óaúúa èibÀdet iden içündür ol

Úalbini ıãlÀó iden içündür ol

Ebẏ äaèid Òudrì naúl ider revÀn

Kim dimiş Peyàamber-i Àòir-zamÀn

²⁹⁵ “Ben sâlih kullarım için *hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatır ve hayal edemediği nimetler* hazırladım.”

Uçmaú ehli göreler cennet var
Ötelerinde dürer àurefler de var

Nitekim yir ehli yılduzlar görür
Öylece ol köşkleri anlar görür

(915) Eytdiler beyÀn idüñ kim yÀ Rasÿl
TÀ ki kimüñ olduain bilelüm ol

Eytdi ol Tañrı óaú-içün kim èayÀn
Úudret elinde benüm nefsum her Àn

Her kişı kim AllÀha imÀn ide
Daòı peyàamberlere imÀn ide

Ol àurfeler anlaruñ ola didi
Óaúúuñ raóetine àarú ola didi

Maèlÿm oldu gine kendi ümmeti
Olalar zirÀ ki kendi ümmeti
(920) AllÀha imÀn getürdiler úamu
Birdür ol şeriki you dirler úamu

40b

Daòı geri çekildiler nebileri
Ne ki Óaúú gönderdi peyàamberleri

áureflere giren anlar olalar
Óaúúdan èizzetleri anlar bulalar

Óamdü li'llÀh ümmetinden olmuşuz
Bunca èizzet anın-içün bulmuşuz

Bilmek gerek AllÀhı görmek ol Àn
èAúla mümkün mümteniè degül bir Àn

(925) Óaúúı görmek semèan vÀcibdür èayÀn
ZirÀ añlamında Óaúú etdi beyÀn

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Vücýhün Yevmeéiöin NÀêiratün
ilÀ RabbihÀ NÀôiretün²⁹⁶

Eby Hüreyre daòı naúl eyledi

Rasýlu'llÀh bu óadiâi söyledi

KemÀ ÚÀle (èas.) İnnéküm Seteravne Rabbeküm èAyÀnen²⁹⁷

İmdi bu óadiâ daòı oldu delil

Mü'minlere görine Rabbü'l-Celil

Cüreyr ibn-i èAbdillÀh eydür iy cÀn

Rasýl úatında oturduú bir zamÀn

Ol gice ay daòı bedr olmuşidi

²⁹⁶ “Bir takım yüzler o gün Rabbin(in cemalin)e bakıp parlayacak.” Kıyame, 75/22-23.

²⁹⁷ “Siz Rabbinizi apaçık göreceksiniz.” Müslim, İmn, 81; Tirmizî, Cennet, 15.

Ol Ànda peyàamber buyurmuşidi

(930) Tañrıñuzı siz görirsiz bì-gümÀn

Nite işbu ayı görürsiz èayÀn

ÚıyÀmet cumèa günü olsa gerek

Hem daòı cumèa günü girse gerek

41a

Ehl-i cennet uçmaàa hep ne ki var

Ebedi sürÿr bulalar ber-úarÀr

EL-FAÄLU'æ-æÁMÎN FÎ BEYÂN-I CEHENNEM èALE'L-İCMÁL

ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Ve İnne Cehenneme Le-mevèidühüm
Ecmaèîn²⁹⁸ äadaúa

Cehennem şeyùÀna olmuşdur vaèid

Daòı tÀbièlere olmuşdur vaèid

AllÀha şirk iden içündür ùamu

Kim anlar kÀfirlər olmuşdur úamu

(935) Daòı àammÀzlaruñ içün dÀyimÀ

Daòı zekÀt virmez içün iy gedÀ

Daòı livÀua zinÀ itmiş ola

Daòı yetim mÀlını almış ola

Daòı süci içenler içün hemÀn

²⁹⁸ “Şüphesiz cehennem o (sana uya)nların hepsinin vaad olunan yeridir.” Hicr, 15/43.

Şöyle kim tevbesiz olduysa àayÀn

ÚÀle (èas.) NÀruküm HaõÀ Cüz'ün Min Sebèine Cüz'en Min
NÀri Cehennem²⁹⁹

Böyle buyurur ki ol àayru'l-enÀm

Oduñuz cehennem odınuñ müdÀm

Yetmiş bölüğünden bilüñ her zamÀn

Bir bölügidür muúarrer bi-gümÀn

ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Fe'tteúy'n-nÀra'lleti Vekýdühe'n-
nÀsü Ve'l-óicÀratü³⁰⁰

(940) Üamunuñ ùopraàı Àdemler ola

Daòı ùaşlar yaèni maèni bu ola

41b

Her kÀfirüñ boynında bir ùaş ola

Kibrit ùaşından ùaş aãılmış ola

Birer şeyùÀn ile hem baàlu ola

Ateş ile ùamu ùopùolu ola

Kibrit ùaşı hem olur anuñ-içün

Tiz yanar giç söyünir anuñ-içün

Úatı ıssı yaramaz úoòusı var

Ádem gövdesine yapışur iy yÀr

²⁹⁹ “Sizin bu ateşiniz cehennem ateşinin yetmişte biridir.”

³⁰⁰ “Yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının.” Bakara, 2/24.

(945) Naúildür Peyàamber hem ãordı èayÀn
CebrÀile ùamu nicedür her Àn

Eytdi bir úaranlıú yerdür ol ùamu
Anuñ içi ùopùolu oddur³⁰¹ úamu

Zerre odı dünyÀda eger ola
Cümle yiryüzini od yaúar ola

Ùamu úaftÀnından hem olsa yiri
Yerle gök arasına çıúsa biri

Ne ki var òalú olaydı iy cism-i pÀk
Anuñ yaramaz úoòusından helÀk

(950) Bu sözi işitdi Rasÿl aàladı
Böylece hem daòı Cibril aàladı

Peyàamber CebrÀile ya sen didi
Yóu günÀhuñ niçün aàlarsın didi

Seni yaúmaz nÀra Rabbü'l-èÁlemìn
Didi ben mekrinden olmazum emìn

³⁰¹ Metinde “ot”şeklinde yazılmıştır.

HÀrýtíle MÀrýt oldı mübtelÀ
Ben de öyle olam didi mübtelÀ
42a

Úördüàüm oldur daòı aàladılar
Ùamu úorúusı idi aàladılar

(955) èAcebdür èÀãì olan aàlamaya
DÀyim günÀhkÀr olan aàlamaya

ÌmÀmü'l-Bahilì eydür kim müdÀm
Aàzından dibine cehennem tamÀm

Yetmiş yıllıú yoldur hiç yoúdur gümÀn
Aşaàa áayya úuyusıdur hemÀn

Ìbn-i èAbbÀs eydür áayya bir dere
Andan Haúúa ãıàınur àayrı dere

èAùÀ eydür vaède olmışdur èayÀn
Ol dere zinÀ idenlere inan

(960) Hem daòı süci içenlere didi
Aúçe aããısın yiyenlere didi

Anaya ataya èÀãìler için

Hem yalan üanıúlıú virenler içün

Kaèbu'l-AòbÀr (raêıyallÀhu anh) eydür üamuda iy yÀr
áayya bir dere ki úan irüñ aúar

èÁâiler içün aúar iriñle úan
Anlar daòı úıldı böylece beyÀn
Óasan eydür áayya deresi ki vÀr
Issıdur deriñdür anda úuyı var

(965) Bir úuyu var kim Behım dirler oña
Üamu ãovuú olsa birazcık aña

Açılur ol úuyı üamudan hemÀn
Issı olur Haúúuñ emriyle èayÀn
42b

Üamuda yetmiş biñ tÀbýtlerde var
Yetmiş biñ aàac da üzerinde var

Zaúúýmıdan dibinde yetmiş biñ yılan
Her yılan aàzında bir deñiz revÀn

Aàudandur ol deñizler ne ki var
KÀfirler içün yer úılınmış iy yÀr

(970) ZekerıyyÀ eytdi èaleyhi's-selÀm
Baña CebrÀéıl òaber virdi tamÀm

Od içinde ki ne oddan³⁰² var didi
Bir daà SekerÀn aña dirler var didi

Daòı ùaà dibinde bir úuyı her Àn
Oddan var áaêbÀn aña dirler èayÀn

Óaúú kime kim àaøab iderse didi
Bıraàurlar anı áaêbÀna didi

Ol derenüñ içinde biñ úuyu var
Oddan deriñligi kuyı ne ki var

(975) İki yüz yıllıú yoldur bi't-tamÀm
Ol úuyuda hem daòı vardur müdÀm

Oddan tÀbýtlar içinde dÀyima
Oddan zencirlerde aña ey gedÀ

KÀfirler içün yaraúlanmış úamu
Hem ne ki içinde varımış úamu

ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ Sebèatü EbvÀbin Minhüm Cüz'ün
Maúsým³⁰³

³⁰² Metinde "ot" şeklinde yazılmıştır.

İbn-i ʿAbbās eydür işit evvelâ

Cehennem evvel ûabaúa dÂyimÂ

43a

İkinci anuñ daòı Saèîr-durur

Üçüncisi hem anuñ Saúar-durur

(980) Dördünci ûabaúa Caóîmdür didi

Beşinci ûabaúa LeôÂdur didi

Óuûamedür altıncı ûabaúa hem

HÂviyedür yedinci ûabaúa hem

Naúildür äaóóÂk dimişdür bi-gümÂn

Ehl-i tevóiddeden olurlar ki ol Ân

Daòı çouú ideler anlara èiúÂb

Bulalar günÂhına göre èaõÂb

AmmÂ úalmaz ebedî anlar didi

Tevóîd berekÂtında çıúar didi

(985) Ol ûabaúayı gine ûolduralar

Óaúú buyura kÂfirle ûolduralar

İkincide NaãÂrÂ úavmi olur

³⁰³ “(Katlarına giden) yedi kapısı vardır ki her bir kapıya o (şeytana uya)nlardan bir grup ayrılmıştır.” Hicr, 15/44.

Üçüncide YehydÀ úavmi olur

Dördinde yıldıza ùapanlar ola

Beşincide oda ùapanlar ola

Altıncıda daòı müşrikler olur

Yedincide ol münÀfiúlar olur

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeeÀlÀ İnne'l-MünÀfiúıne fi'd-derki'l-esfeli Mine'n-nÀr³⁰⁴

Nakildür úıyÀmet güninde şeyùÀn³⁰⁵

Mü'minleri raómetle göre èayÀn

(990) Göre şiddetile kÀfire èaõÀb

Ebedi olduàı küffÀra èaõÀb

43b

Cümle óayvÀnları göre kim türÀb

N'olaydı ben daòı olaydım türÀb

Böyle diye cümle kÀfire hemÀn

Óaú aàızlarına mühr ura ol Àn

Daòı elleri ayaúları tamÀm

Üanıúlıú vire ne kesb itdi müdÀm

³⁰⁴ “Şüphesiz münafıklar ateşin en aşağı tabakasındadır.” Nisa, 4/145.

³⁰⁵ Sayfanın yanında tarafta “Ebÿ'l-Leyâ Raómetu'llÀhi èAleyh eydür Firèavn münÀfiúlarla bile HÀviyede olurlar” şeklinde not yer almaktadır.

Óaúú dir zebÀnilere baàlayalar
Elin boyunlarına baàlayalar

(995) KÀfirler içün çıúaralar inan
Cehennemden òalúalu zencir hemÀn

Aàızlarından ãoúup zencir çıúa
Dübürlerinden her Àn zencir çıúa

Şöyle cehennemde baàlu úalalar
Ebedi èaõÀbda úamu úalalar

Kaèbu'l-AòbÀr eydür dünyÀnuñ müdÀm
Demürlerini cemè eyleseñ tamÀm

Ol zencirde bir òalúa ola hemÀn
Bir gecede aşıaa inse èayÀn

(1000) Óaúú buyura zebÀni bölük bölük
Bıraàalar kÀfiri bölük bölük
Ùamu ola ùolu kÀfirle iy yÀr
Çünkü nÀr içinde hep bula úarÀr

KemÀ ÚÀla'llÀhu TeèÀlÀ Le-emleéenne Cehenneme Mine'l-
cinneti Ve'n-nÀs³⁰⁶

Ùamunuñ on ùoúuz zebÀnisi var

³⁰⁶ “Andolsun ki ben cehennemi tümüyle insan ve cinlerden (hak edenlerle) dolduracağım.” Hûd, 11/119.

Biri MÀlik on sekizi ne ki var

44a

MÀlike òiõmet iderler her zamÀn

Gözleri yıldırım gibidür hemÀn

Daòı süñüler gibidir dişleri

Aàızlarından hem çıúar odları

(1005) Hem daòı ol zebÀniler ki müdÀm

Bir omuzdan bir omuzına tamÀm

Bir yıllıú yoldur arası dÀyimÀ

Her zebÀni óükminde var iy gedÀ

Yetmiş zebÀni ki òiõmetde úamu

Görür anlardan èaõÀb ehl-i ùamu

İmam RÀzi eyidür bunlara niçün

ZebÀni didiler ki anuñ-içün

èAõÀb kÀfire elleriyle ider

Daòı ayaúlarıyla bile ider

(1010) ZebÀnilerüñ èaõÀbı her zamÀn

Añla kÀfirlere nicedür ol Àn

On biñ kÀfiri bir eline alur
On biñ kÀfiri öbür eline alur

On biñ kÀfir bir ayaàına alur
On biñ daòı bir ayaàuna alur

Böyle bir zebÀnı bir defèÀ hemÀn
Úırú biñ kÀfire èaõÀb ide her Àn

Naúildür Beàavi Tefsirde tamÀm
NÀúili Ebÿ Hüreyre iy hümÀm

(1015) ÚÀéili bil Rasÿlu'llÀhdur èayÀn
Didi úıyÀmet güninde bì-gümÀn
44b

İbrÀhım Peyàamber ola bir zamÀn
Atası Ázerle buluşa hemÀn

Yüzi gözi toza bulaşmış ola
İbrÀhım eyde saña bu iş ola

Dimedüm mi daòı dünyÀda saña
Mü'min olmaduàını onda aña

Eyde Allàha bugün oldum muùie
ÇÀre eyle baña ol bu dem şefiè

(1020) İbrÀhım eyde o dem ki iy ÒudÀ
Vaède eyledüñ idi daòı baña

ÚıyÀmet güninde rüsvÀy hiç beni
Eylemeyesin göre yÀ Rabbi beni

Etimi oda bıraàalar bu Àn
Úatı rüsvÀyllıú degül midür èayÀn

Óaúú TeeÀlÀ deyi İbrÀhım müdÀm
Uçmaài kÀfirlere úıldım óarÀm
äoñra İbrÀhım yire baúa ol Àn
Bir úoç ölmüş atası göre hemÀn

(1025) Ayaàına yapışup o dem iy yÀr
Bıraàalar buyura Perverdi-gÀr

Beàavi Tefsirde hem eydür inan
Saèid ibn-i Cübeyr ki işit revÀn

ÚıyÀmet güninde buyura ÒudÀ
Şunlara ki ùapar puta dÀyimÀ

Putlarıñuzile ùamuya girüñ

Úamuya buluñ èaõÀb diye girüñ

45a

Girmeyeler andan ol Perverdi-gÀr

Buyura mü'minlere kim ÀşikÀr

(1030) Eger dostlarumsañuz benüm èayÀn

Varuñ ùamuya girüñ bu dem hemÀn

Müéminler girmek dileye iy gedÀ

èArşuñ altundan gele kim bir nidÀ

Yaèni şol kimse ki müéminler ola

AllÀha muóabbeti anlar ola

áayrıdan sevmesi artuú oldu çün

Anları severdi Haú anuñ-içün

ÙOÚUZINCI FAäIL ÚIYÁMET GÜNİ NE OLISAR DAÒI äIRÁÙ
KÖPRÜSİN VE ÒAVØI BEYÁN İDER èALE'L-İCMÁL

Naúildür buyırdı ol èÀli cenÀb

Sözünü ùut bulasın her dem äevÀb

(1035) ÚıyÀmet gün ide münÀdì nidÀ

Úanı AllÀhı sevenler dÀyimÀ

Bir úavm ùurugeleler ol dem revÀn
Feriştehler anlara eyde hemÀn

Tañrı sevenlermisiz sizler müdÀm
Neèam diye her biri anlar tamÀm

Óaúú TeeÀlÀ eyde girçek úullarum
Dostlarum siz diye girçek úullarum

Beni ziyÀret idenlersiz müdÀm
Òavf idüp cemÀlüm istersiz tamÀm

(1040) İmdi óÀcetüñüz ne benden diye
İsteñ úabÿl ideyim andan diye
45b

Eydeler İlÀhî seyyidî ol Àn
ÓÀcetümüz senden cemÀlüñ hemÀn

Óaú diye dostlarum eyüsi müdÀm
Sizüñ óÀcetiñüz olmışdur tamÀm

Belki bilüñ oldı ziyÀde diye
Gelüñ girüñ daòı uçmaàa diye

İy benüm dostlarum hem diye revÀn

Úullarumdan uçmaàa aluñ èayÀn

(1045) Úanàısını siz dilerseñüz hemÀn

Bile uçmaàa gireler ol zamÀn

Çün peyàamber böyle buyurmuşidi

Andan soñra hem bunı dimişidi

Ve EnÀbý İla'llÀhi Lehümü'l-BüşrÀ³⁰⁷

İbn-i èAbbàs eydür rÿz-ı úıyÀmet

NidÀ eyleye münÀdi o sÀèat

Eyde ehlu'llÀh ùurugelsün hemÀn

Úalúa Ebý Bekir èÖmerle inan

èOâmÀn Ői'n-nÿreyn daòı ol dem bile

èAlì ibn-i Ebì ÜÀlib hem bile

(1050) EbÀ Bekre eydeler diñle iy yÀr

Úapusında uçmaàuñ ùur ber-úarar

Óaúúuñ raómetiyle sen úoy her zamÀn

Uçmaàa kimi dileriseñ her Àn

Kimi dilemeziseñ sen dÀyimÀ

³⁰⁷ “(Resûlüm! Sözü dinleyip onun en güzeline uyan kullarıma müjde ver.” Zümer, 39/17.

Úoyma anı böyle diyeler oña

46a

Eydeler èÖmere kim sen de tamÀm

MizÀnuñ úatında ùur onda müdÀm

æevÀbıñ kimüñ dilerseñ dÀyimÀ

GünÀhından aàır eyle sen aña

(1055) Óaúúuñ raómetiyle sen eyle her Àn

Dilemedüğüñ aàır itme iy can

Eydeler èOâmÀna òavø úatında ùur

Hem kimi isterseñ ãuyından içür

Raómetiyle AllÀhuñ içür müdÀm

Dilemedüğüñ içürme iy hümÀm

èAliye daòı diyeler ol zamÀn

Uçmaú óullelerinden sen de hemÀn

Giyür her kimi dileriseñ eger

Dilemedüğüñ ola senüñ meger

(1060) Óaúúuñ hem raómetile geyür daòı

Oña da böyle diyeler iy aòı

YÀ îlÂhî òaøretüñden dilerüz
Diledüklerinden ol Ân olavuz
Ebÿ Hüreyre eyledi rivÂyet
Buyurup-durur Haøret-i RisÂlet

Ne baøtulu ol kişilere èayÂn
Ümmetümden deñiz kenÂrında olan

Almış ola úıyÂmet günü úaçan
Olsa úabirlerden ùuralar hemÂn

(1065) èArřa varalar eyde Perverdi-gÂr
YÀ melÂéiketî bunlar ne ki var
46b

Deñiz kenÂrında sÂkin olanlar
Feriştehler eydeler neèam onlar

Eyde mü'min úullarım size óisÂb
Yóudur siz girüñ uçmaàa bì-hisÂb

Teneèum idüñüz nièmetlerinden
Óÿri úocuñ içüñ şarÂblarından

Hamd'ü lillÂh şehr-i İstanbuldayız

Ki iki kenârında bile deñiz

(1070) Ola kim Óaúú bize de ide raómet

Göstere didârını vire cennet³⁰⁸

Peyâamber dir úıyâmet günü úaçan

Olsa Óaú Teeâlâ buyura ol Ân

Nice úamuyı óaşr yerine getüreler

Yüzleri nÿrı gün gibi göreler

İncüden minberler üzre bî-gümân

Oturalar hem peyâamberler inan

Anlara imreneler şehidler hem

Aâóâblardan birisi eytdi ol dem

(1075) Yâ Rasÿllaéllâh anlar kimler ola

Peyâamber eyitdi şol kişiler ola

Ki hep ıraú şehirlerden geleler

Biri biriyle dostluú eyleyeler

Hem ôikruéllâha meşâÿl gündüz gice

Böylece buyurmuşidi iy ôoca

³⁰⁸ Bu beyit sayfa kenarına eklenmiştir.

İmdi öikruéllÀha olasın meşàýl
TÀ ki Óáuú úatında olasın maúbýl

Kibr ü kîni gider úalbüñden her Àn
Dilerseñ sende úarÀr itsün imÀn

47a

(1080) Ebý Bekriéã-äiddiú eytdi ki ol Àn
YÀ Rasýla'llÀh kÀfirle èayÀn

ázÀ itmekden artuú var mıdur àazÀ
Peyàamber eytdi neèam vardur àazÀ

Didi Óáuúuñ àAzîleri var müdÀm
Yer üzre şehidden efêaldür tamÀm

Ben eyitdüm yÀ Rasýla'llÀh onlar
Kimlerdür Peyàamber eytdi ki anlar

Emr-i bi'l-maèrýf idenlerdür revÀn
Nehy-i èani'l-münker idenler hemÀn

(1085) Ol Tañrı óáuú-içün kim benüm didi
Anuñ úudret elinde nefsum didi

Bil ki uçmaúda àurfeler vardur ol
Şehidler àurfesinden yücedür ol

Ol àurfeler didi yÀúytdandur hem
Daò1 yeşil zümrüddendür her dem

Úapusı var her àurfenüñ üç yüz biñ
Herkese öÿrì vireler üç yüz biñ

Ve ol öÿriler eydeler bi-gümÀn
Bilür misiniz dünyÀda siz her zamÀn

(1090) Emr-i bi'l-maèÿf itdüñüz ol dem
Nehy-i èani'l-münker itdüñiz her dem

İşbu èauÀlar sizüñ-çün diyeler
Hem úalan èamellerin añmayalar

KeşşÀfda eyledi Òuöeyfe beyÀn
Gele òalúuñ üzerine bir zamÀn

47b

Emr-i bi'l maèÿf idenden sevgülü
Gele eşek uluyışı ey ulu

Daò1 münkerden nehy iden mü'minden

Hem daði mü'min olanuñ sözinden

(1095) èAbdu'llÀh ibn-i MübÀrek bi-gümÀn

Naúl ider Peyàamberden dimiş inan

Bir úavm gele yÀrın rÿz-ı úıyÀmet

Òalúuñ üzerüne yıl gibi o sÀeat

Geçeler uçmaàa gideler didi

Ol vaút aãóÀb kimlerdür anlar didi

Anlardur buyurdi ol àayru'l-enÀm

Ölümlerine muntaôırlar müdÀm

Nitekim uçmaàa muntaôırlardı

Ne vaút ecel gele gidevüz dirdi

(1100) Ya yerüñ baðçe min riyÀøi'l-cinÀn

Ya bir kuyıdur min òuferi'n-nirÀn

el-Úabrü İmmÀ Ravøatün Min RiyÀøi'l-cinÀn Ve Òufratün
Min Òuferi'n-nirÀn³⁰⁹

èÁúil iseñ var yol tedÀrügin gör

Yoluña lÀzım olan yaraàın gör

³⁰⁹ “Kabir, cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur.” Tirmizî, Kıyamet, 26.

Bir gün ecel şarâbın içseñ gerek
Aña kim acısını ùatsañ gerek

Hem daòı maúbere ya girseñ gerek
èAmelüñ maúberde görseñ gerek

Óisse alur zerreden èÀúil olan
Biñ sözden birin almaz cÀhil olan
48a

(1105) Olupdur dört bölük bu cümle insÀn
Diyem bir bir işit sözümi iy cÀn

Biri ol kimsedür el vire dünyÀ
Amma hergiz naâib olmaya èuúbÀ

İkinci çoú çeke dünyÀda õillet
Ola uòrÀda anuñ yiri cennet

Üçüncisinüñ dünyÀda yiri you
Daòı aâlÀ Àòiretde yiri you

Ola dördüncinüñ dünyÀsı her gÀh
Vire hem Àòiret milkini AllÀh

(1110) Diledügin ider nÀra giriftÀr

Dileyene virür cennetle didâr

ëîñâyet senden olmaz ise Allâh

Úaluruz àam u àuââÀ içre Allâh

Úamumuz èÀcizüz çoú bizde noúâÀn

Esirge bizi úılma ehl-i nîrÀn

äıñÀù didükleri bir köpri müdÂm

Üamu üzerine çekilmiş tamÂm

Úıldan ince úıllıçdan keskindür ol

Uzunlıâı üç biñ yıllıú yoldur ol

(1115) Biñ yıllıú yüksekliâidür iy aòi

Biñ yıllıú anuñ hem düzlügi daòı

Biñ yıllıú yol inişidür bi-gümÀn

Üzerinden geçeler bil ol zamÀn

Uçmaú ehli üzerinden geçe hep

Ehl-i nÂr ise ùamuya düşe hep

48b

Eyde müéimnlere Rabbü'l-èÀlemin

Ne istersiz eydeler Óaúúı hemîn

Óaú TeèÀlÀ eyde müéminler ol Àn
AllÀhı bilürmisiz siz her zamÀn

(1120) Neèam bilürüz diyeler dÀyimÀ
Bir ferişteye vire destÿr ÒudÀ

èArşuñ saàı yanından gözüke hemÀn
Ben sizüñ Rabbüñüzün diye èayÀn

Çünkü müéminler andan ola ÀgÀh
Eydeler kim senden neèÿöü bi'llÀh
Bir ferişteh ãol yanından hem-çünÀn
Eyde sizüñ Rabbüñüz benüm ol Àn

Müéminler andan daòı ola ÀgÀh
Eyideler oña da neèÿöü bi'llÀh

(1125) äoñra müéminlere ol Perverdi-gÀr
èArø-ı cemÀl eyleye ol dem iy yÀr

Baèøı efèÀliyle çün ôÀhir ola
Úamusı secde idüp óÀøır ola

YÀ müéminler daòı Haúú o dem diye

Beni neden bildüñiz bu dem diye

Eydeler yÀ Rabbi sensin bi-gümÀn
Cevherden èaraødan münezzehe èayÀn

Gördük seni bildük ki sensin ÖudÀ
Böyle ol zamÀn diyeler iy gedÀ

(1130) Óamumuz dilerüz iy Óayy u Óayyým
Bu ãafÀlardan bizi úılma maórým³¹⁰

Buyurmuşdur Rasýl èaleyhi's-selÀm
Her nebinüñ bir òavøı ola müdÀm
49a

Ümmetleri andan içeler her Àn
Benüm òavøumuñ büyüklüài èayÀn

Bir aylıú yoldur ıraúılıài tamÀm
Reñgi suyunuñ anuñ daòı müdÀm

Sütten aú rÀyióÀsı müşkden laùíf
Dadı baldan ùatlu şekerden laùíf

(1135)Çevresinde òavøuñ bardaúlar ola

³¹⁰ Bu beyit sayfa kenarında yer almaktadır.

Yılduzlardan ziyâde anlar ola

Benüm ümmetüme âu virem didi

İçeler anlar daôı her dem didi

Eytdiler aâóÂb ki yÀ òayru'l-enÂm

Ümmetüñi bilür misin sen müdÂm

Eytdi neèam bilürin vardur nişÂn

Ol nişÂn you áayrı ümmetde ol Ân

Eytdiler nişÂnları nice ola

YÀ Rasýla'llÂh òaber vir ne ola

(1140) Aú ola buyurmuşidi elleri

Abdest suyından daôı ayaúları

Ümmetüm hem beni göreler didi

Daôı minberümi göreler didi

Minber òavøumuñ üzerinde ola

Òavøum hem èAraâÂt yerinde ola

ÚÀla'llÂhu TeeÀlÀ InnÀ eèuaynÀke'l-kevâer³¹¹ el-Áyet

Peyâamber bilür misiz didi ol Ân

Kevâer nedür kim ańdı anı SübóÂn

³¹¹ “(Resûlüm!) Şüphesiz ki biz sana Kevser’i verdik.” Kevser, 108/1.

49b

Eyitdiler AllÀh bilür anı tamÀm

Daòı Rasÿli bilür anı müdÀm

(1145) Didi Kevâer bir ırmaúdur dÀyimÀ

Uçmaúda anı yaratmışdur ÒudÀ

Andan çıúa aúa rÿşen her zamÀn

èAraãÀt yerine gele bì-gümÀn

Anı baña vaède úıldı ol İlÀh

Didi hem sözün tamÀm itdi o mÀh

ONUNCI FAÄIL ÁÒAR BAÓİR ÜZERİNE ÓADİÆLERDÜR

(èas.) İnne Haõihi'l-úulÿbe TeãaddÀ KemÀ Tuãaddi'u'l-
óadide Fe Úile YÀ Rasÿla'llah Ve MÀ CilÀhÀ Fe ÚÀle
TilÀvetü'l-Kur'Àni Ve Öikru'l-mevt³¹²

"fÀèilÀtün fÀèilÀtün fÀèilÀtün fÀèilün"

Şöyle buyurmuşdur ol úalb derdine dermÀn ùabib

Açılur úalbler demir açılduğı gibièayÀn

Eyitdiler yÀ Rasÿla'llÀh úalbi açan nedür

Didi ÚurÀnı tilÀvet mevti añmaúdur her Àn

İnne Fì Cesedi'bn-i Ádem Lemuêaatün İÕÀ äalaóat e'l-
cesedü Küllühÿ Ve İÕÀ Fesedet Fesede'l-cesede Küllühÿ ElÀ
Ve Hiye Úalbuhÿ³¹³

³¹² "Şüphesiz kalpler de demirlerin paslandığı gibi paslanır. Cilası ise Kur'an okumak ve ölümü anmaktır." Kenzu'l-Ummal, Hadis no:42130.

(1150) Ádemüñ cisminde bir et buyurmuşdur Rasÿl
Ol ki pÀk oldu úamu cismi anuñ pÀúdur hemÀn

Şöyle kim pÀk olmaya murdÀr olur cümle cisim
Úalbdür ol buyurdılar pÀk idegör sen de her Àn
50a

Sellimÿ èAle'l-yehÿdi Ve'n-naãÀrÀ Ve LÀ Tüsellimÿ
èAle'l-yehÿdi Min ümmeti³¹⁴ Ve Úile YÀ Rasÿla'llÀh Me'l-
yehÿdü Fi Ümmetike ÚÀle Yestemièÿne'l-eõÀne Ve'l-iúÀmete Ve
LÀ Yaóêurÿne'l-cemÀèate³¹⁵ äadaúa

Viriñüz Yehÿd NaãÀrÀ üzerine selÀm
Yahÿdi ümmetim üzre virmeñ dir Faòr-i cihÀn

Didiler Yahÿdi ümmetüñ kimdür didi Rasÿl
CemÀèate gelmeye işidür iúÀme eõÀn

Ra'eytü Mektÿben Fi BÀbi'l-cenneti Men ÒÀlefe Hüve
Fi'l-cenneti Me'vÀhü Ve Men EùÀèa Hüve Fi'n-nÀri Me'vÀhü³¹⁶
äadaúa Rasÿlu'llÀh

Didi MièrÀc gicesinde Faòr-i èÀlem MuãuafÀ
Görmüşem cennet úapusunda yazılmışdur revÀn

(1155) Şol ki muòÀlif hevÀsına yiri Cennet iken
Ol ki hevÀsına uydu yeri nÀr olur hemÀn

³¹³ “İnsan vücudunda bir et parçası vardır o düzelirse bütün vücut düzelir, o bozuk olduğunda bütün vücut ifsat olur. İyi bilin ki, işte o et parçası kalptir.” Buhari, İman, 39.

³¹⁴ Metinde “mine'l-ümmeti” şeklinde yanlış yazım mevcuttur.

³¹⁵ “Yahûdi ve Hıristiyanlara selâm veriniz. Ama ümmetimin yahûdilerine selâm vermeyiniz.” Dediler ki: 'Onlar kimdir ey Allah'ın Rasûlü?' Buyurdu ki: “Ezanı ve ikameti duyup da cemaate gitmeyenlerdir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.I, s.520.

³¹⁶ “Cennetin kapısında yazılmış olduğunu gördüm ki kim nefesine muhalif olursa yeri cennettir, kim de nefesine uyarsa yeri cehennemdir.”

ÚÀle (èas.) Kün Fi'd-dünyÀ Keenneke áaribün Ev èÁbiru
Sebilin Ve èUdde Nefseke Min AãóÀbi'l-úubÿr³¹⁷ Nuúile
Mine'l-MeşÀriú

Siz àarib gibi oluñ dÀyim bu dünyÀda èayÀn
Ya geçici yolcu gibi oluñuz úılmañ úarÀr

Daòı aãhÀb-ı úubÿrdan nefsüñüz eyleñ òisÀb
Böyle buyurdu Rasÿl naãóatinde bil iy yÀr
èAlÀmetü'l-münÀfiúı æelÀãün İõÀ Tekelleme Keõibe Ve
İõeétümine ÒÀne Ve İõÀ Vaèade Aòlefe³¹⁸ Mine'l-MeşÀriú

50b

Üç èalÀmet var münÀfıúda dimişdür ol Óabib
Biri bu ki kiõb ider söylese idi bi-gümÀn

Biri daòı ol ki emîn olsa òıyÀnet ide
Durmaya èahdine hergiz budur üçünci èayÀn
ÚÀle èAleyhi's-selÀm LÀ Yedòulu'l-melÀéiketü Beyten
Fihi Kelbün Ve äÿratün³¹⁹ äadaúa

(1160) Úanàı evde kim ola äÿretle kelb didi Rasÿl
MelÀéike ol eve hiç girmez bilsünler hemÀn

Nefs kilÀbından äaúın kim ol ulu putdur saña
Úalbüñ evini dem-À-dem pÀk idegör her zamÀn

³¹⁷ “Dünyada bir garib veya bir yolcu gibi ol ve kendini kabir ehlinden say.” Buhari, Rikak, 2.

³¹⁸ “Münafığın alametü üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, ona güvenildiği zaman hıyanet eder ve söz verdiği zaman yerine getirmez.” Buhari, İman, 24.

³¹⁹ “İçinde köpek ve resim olan eve melekler girmez.” Buhari, Bed'il-Halk, 27.

ÚÀle èAleyhi's-selÀm Küllü Muãavvirin Fi'n-nÀri³²⁰
äadaúa Rasÿl

Kim ki muãavvir ola äÿret düze didi Nebi
èÁúibet düzdüai äÿret aña ateşdür müdÀm

Àòiretde daòı andan her biri cÀn isteye
Key äaúın taãvir düzmek Óaúúa yaraşur tamÀm
èAleyhi's-selÀm Men Lebise'l-óarıra fi'd-dünyÀ Lem
Yelbishu Fi'l-Àòirati³²¹ äadaúa

Kim ki dünyÀda óarır giydi dir ol òayr'ul-beşer
Àòiretde giymez ol böyle bil iy äÀóib-kerem

(1165) Sözüni kim üutdı buldı ol äırÀtu'l-mustaúım
Anuñla òÿrıla àılmÀn ola uçmaúda maórem
ÚÀle Rasÿlu'llÀh ed-DünyÀ Cifetün ÜÀlibuhÀ KilÀbün³²²
Cifedür dünyÀ daòı diyü buyurmuşdur Rasÿl
Aña her kim üÀlib oldıysa olupdur ol kilÀb
51a

Bu söz onlar içündür dınin bu dünyÀya satar
èÁúibet anlar çekerler nÀruñ içünde èaõÀb
ÚÀle äalla'llÀhu èAleyhi Ve Sellem ed-DünyÀ Sicnü'l-
mü'mini ve Cennetü'l-kÀfiri³²³

Mü'minüñ zindÀnı dünyÀdur buyurmuşdur Rasÿl
Nitekim kÀfire dünyÀ cennet oldu bi-gümÀn

³²⁰ "Bütün ressamlar cehennemdedir." Müslim, Libas, 99.

³²¹ "Dünyada ipek giyen onu ahirette asla giyemez" Müslim, Libas, 2.

³²² "Dünya bir cifedir, onun talipleri ise köpeklerdir." Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.I, s.492.

³²³ "Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir." Müslim, Zühd, 1.

áam yime el virmediyse sende bu dünyÀ içün
Çünki bunuñ devleti bir Àn ola ancak hemÀn
el-Mü'minÿne LÀ Yemÿtÿne Bel Yünúalÿne Min DÀri'l-
fenÀéi ilÀ DÀri'l-beúÀéi³²⁴

(1170) Mü'minler ölmezler hergiz didi SulùÀn-ı enbiyÀ
Bil ki geçdiler fenÀdan buldılar dÀr-ı beúÀ

Àöiret yaraàını gör saña sen gerek ise
Yoösa soñra peşimÀnlıú fÀyide úılmaz saña
Ve ÚÀle (èas.) Lev èAlimtüm MÀ Aèlemu Le-êaóiktüm
Úalilen Ve Le-bekeytüm Keâiran³²⁵

Şöyle kim ben bildüğüm siz bilseñüz didi Rasÿl
Az gülüp çou aàlamaú eylerdüñüz siz her zamÀn

İmdi àÀfil yürüme dünyÀda gülme sen müdÀm
DÀyimÀ aàla ki andan gülesiniz iy cüvÀn
ÚÀle (èas.) Men Yüridu'llÀhu Bihi Òayran Yufeúúihu
Fi'd-din³²⁶

Òayır virmek dilese Óaúú kimseye didi Óabib
EvvelÀ èilm içre anı èÀlim ü dÀnÀ ider
(1175) Kendü sevdÀsına AllÀh úoya ol ùÀèat idüp
äoñra anuñ yirini Óaúú cennet-i meévÀ ider

51b

³²⁴ “Müminler ölmezler onlar fani muvakkat olan dünya evinden baki ve ebedi olan ahiret evine göç ederler.”

³²⁵ “Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız.” Tirmizî, Zühd, 9.

³²⁶ “Allah kimin için hayır murad ederse onu dinde fakih kılar.” Buharî, K.İlm, 69.

Ve ÚÀle (èas.) Òayru'n-nÀsi Men Yenfeèu'n-nÀse³²⁷

NÀsuñ òayırlısı oldur kim buyurmışdur Rasÿl

NÀsa nÀfiè ola her bÀr olmaya anda ziyÀn

Bu óadiâle èÀmil ol var èÀúil (ü) dÀnÀ iken

Olasın sevgüli Óaúuñ olma àafletde bir Àn

Ve ÚÀle (èas.) Şerrü'n-nÀsi Men Yeêurru'n-nÀse³²⁸

äadaúa

Faòr-i èÀlem didi nÀsuñ yaramazıdur müdÀm

Şol kişi kim nÀsa øarÀrı doúunur iy gedÀ

İmdi äaúın nÀsı incitdüñ ise sen tevbe úıl

Ola kim äuçuñ úabÿl eyleye senüñ de ÒudÀ

ÚÀle (èas.) İrhamÿ Men Fi'l-arêi Yeróameküm Men Fi's-semÀi³²⁹

(1180) Yirde àarib olana raóm eyleñüz didi Rasÿl

TÀ ki gök ehli size raóm eyleyeler dÀyimÀ

Yaèni tesbió ide melÀéike şefúatlü úula

Vireler äevÀbını oña úabÿl ide ÒudÀ

ÚÀle Rasÿlu'llÀh äalla'llÀhu èAleyhi Men Lem Yeróam
Lem Yuróam³³⁰ äadaúa

Òalúı esirge seni Óaúú raóm ide dir ol Nebi

Kim ki şefúatlü ola esirgeyici Haúúdur oña

³²⁷ "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır." Buharî, Meğâzî, 35.

³²⁸ "İnsanların en şerlisi insanlara zararlı dokunanıdır."

³²⁹ "Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin" Tirmizî, Birr, 16.

³³⁰ "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." Buharî, Edeb, 18.

Şol kim esirgemeye Óaúú úullarını ôulm ide
Ol muúarrerdür ki raómet itmeye AllÀh aña
ÚÀle (èas.) Ítteúi Min DuèÀi'l-maôlÿmi Velew ÚÀne
KÀfiran äaóóa³³¹

52a

Faòr-i èÀlem didi úorú maôlum duèÀsından tamÀm
Şöyle kim kÀfir de ise eyleme hergiz izÀ

(1185) İmdi äaúın kimseyi incidme hiç nÀ-óáu yere
ZirÀ maôlÿm óaúúını ôÀlimden alur ol ÒudÀ
ÚÀle èAleyhi's-selÀm el-Óubbu LillÀh Ve'l-buàêu
Li'llÀh³³² äadaúa

Óaúú içün sev Óaúú içün buàø eyle buyurdi Rasÿl
Anları kim sevesin ya buàø idesin iy hümÀm

Yaènì sevdüğüñ senüñ hiç àaraø içün olmaya
Daòì buàø itdüğüñe hiç àaraø olmaya müdÀm
ÚÀle (èas.) el-Müslimü Eòu'l-müslimi³³³ äadaúa Rasÿl
Müslim olan müslimüñ birÀderi didi Nebì
ZirÀ mü'min úarındaşuñdur úamu dinde èayÀn

Ne ki kendüñe äanursañ öyle äan mü'minlere
Sen de Óaúúuñ olasin sevgüli úulı bî-gümÀn

³³¹ “Kâfir dahi olsa, mazlumun duasından sakınınız.” Ebu Ya'lâ, Zikir ve Dua, Hadis no:1092.

³³² “Allah için sev, Allah için buğz et.” Ebu davud, Sünnet, 3.

³³³ “Müslüman, Müslümanın kardeşidir.” Buharî, Mezâlim, 3.

ÚÀle (èas.) Men KÀne Fì ÓÀceti Aòìhi KÀna'llÀhu (fì)
ÓÀcetihi³³⁴

(1190) Kim ki bürÀzeri óÀcetine bulunsa müdÀm
AllÀh anuñ óÀcetine bulına didi Rasÿl

İmdi óÀcetine bulun herkesüñ úÀdir iseñ

TÀ ki AllÀh óÀcetüñ senüñ her dem ide úabÿl

ÚÀle Rasÿlu'llÀh äalla'llÀhu èAleyhi Ve Sellem İnnel-
èayne Óáuúun³³⁵ äadaúa

Úorú yavuz göz çünki óáuður böyle buyurdu Óabib

Her neye kim baúsa yavuz göz oña ider eær

52b

Zeyn idüp gösterme kendüñi hemÀn kimseye

TÀ yavuz gözden saña irişmeye hergiz øarar

ÚÀle'n-Nebiyyü èAleyhi('s-selÀm) Men Teşebbehe Bi-
úavmin Fehüve Minhüm³³⁶ äadaúa

Kim ki kendin beñzede bir úavme buyurdu Rasÿl

Ol kişi onlardan olur böyle bilsünler hemÀn

(1195) Key äáuın başuña alma kÀfirüñ kisvetini

TÀ ki kÀfir olmayasın olma àÀfil her zamÀn

ÚÀle Rasÿlu'llÀh äalla'llÀhu LÀ Yedòulu'l-cennete
ÚÀnet³³⁷

Şol ki müéminler içinde dÀyimÀ söz uaşıya

³³⁴ “Kim müslüman kardeşinin bir sıkıntısını giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin sıkıntılarından birini giderir.” Buharî, Mezalim, 3.

³³⁵ “Şüphesiz nazar haktır.” Müslim, Selâm, 42.

³³⁶ “Kim bir kavme benzerse, o da onlardandır.” Ebu Davud, Libas, 4.

³³⁷ “Söz taşıyan cennete giremez.” Buharî, Edeb, 50.

Cennete girmez deyü buyurdi ol şems-i cihân

Yaèni dimekdür ki àammâz ola nemmâm ola ol

İşi fitne ola aña olmaya cennet mekân

ÚÀle'n-nebiyyü (èas.) LÂ Yedòulu'l-cennete ÚÀùieu
raómin³³⁸

Kim ki úatè-ı raóm ide girmez muúarrer cennete

Raóm idüp ümmete dir peyâamber-i Àoir zamân

Yaèni her kim aúrabâsın âıla úılmaz terk idüp

Raómet itmeye oña Óaúú şöyle bileler èayân

(èas.) LÂ Yedòulu'n-nÂra Men ÚÂne Fî Úalbihi MiâúÀle
Óabbetin Mine'l-imân³³⁹ Nuúile mine'-ÍóyÀ

(1200) NÂra girmez bu muúarrerdür didi ol dîn-i pâk

Her kimüñ úalbinde miâúÂl zerre imândan ola

Úoma tevÀøue eyle hem òayrı sen èÀúıl iseñ

DÀyimÀ esirge anları ki miskinden ola

53a

Ve ÚÀle (èas.) Ve LÂ Yedòulu'l-cennete Men KÂne Fî
Úalbihi MiâúÀle Óabbetin Min Òardelin Min Úibrin³⁴⁰ mine'l-
ÍóyÀ

Cennete girmez diyü buyurdi Sulûân-ı EnbiyÀ

Her kimüñ úalbinde miâúÂl ôerre kibr ola tamâm

³³⁸ "Akralık bağlarını kesip koparan kimse Cennete giremez." Buhârî, Edeb, 11.

³³⁹ "Kalbinde zerre kadar iman bulunan kimse cehenneme girmez." Müslim, İman, 147.

³⁴⁰ "Kalbinde hardal tanesi kadar kibir olan kimse cennete giremez." Müslim, İman, 147.

İmdi kibirden āaúın vÀrise úalbüñden çıúar
äÀfi eyle kendüñi pek görme kimseden müdÀm
ÚÀle Ene Mina'llÀhi Ve'l-enbiyÀéu Minni Ve'l-èarşu
Minni Ve'l-Kürsiyyü Minni³⁴¹

Ben ÒudÀ nýrundanım buyurdi Óabib-i ÒudÀ
EnbiyÀ benden daòı hem èarş (u) kürsi bi-gümÀn

(1205) Yaèni evvel rýóuma AllÀh tecelli eyledi
äoñra ol nýrdan yaratdı ne ki vÀr gizlü èayÀn
Li Maèa'llÀhi Vaútün LÀ Yeseèý Fihi Melekün Muúarrabün
Ve LÀ Nebiyye Mürselün³⁴²

Óaúúıla benümle vardur bir zamÀn didi Rasýl
äıàmaz onda ne melek-i muúarreb ne mürsel nebì

Bu sözi dimezdi èaled'devÀm iy yüzi aú
Òalvetinde söyleridi böyle añla ol Nebì

ÚÀle (èas.) İtteúý FirÀsete'l-mü'mini Li-ennehü
Yenôuru Bi-nýri'llÀhi TeèÀlÀ³⁴³ Nuúile Mine'l-Müslim BuóÀri
Müéminüñ ferÀsetinden úorúuñuz didi Rasýl
ZirÀ Óaú nýriyle naôar eyler anlar her zamÀn

Müémin ol imÀn getüre Óaúúa kemÀl-i āıdúile
Cennet-i ÁèlÀ ola tÀ ki saña her dem mekÀn

³⁴¹ “Ben Allah’tanım. Peygamberler bendendir. Arş bendendir. Kürsi bendendir.”

³⁴² “Benim Allah Teâlâ ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek ne de bir mürsel nebi sığar.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.173-174.

³⁴³ “Müminin ferasetinden sakınınız. Zira o Allah'ın nuruyla bakar.” Tirmizî, Tefsir, 15.

ÚÀle (èas.) Yuóşerü'n-nÀsü Yevme'l-úıyÀmeti èAlÀ
NiyyÀtihim³⁴⁴

53b

(1210) Óaşr olur niyyetleri üzre bu nÀs didi Rasÿl
Şol úıyÀmet günü kim úopsa gerekdür bi-gümÀn

İmdi niyyetiñi òayrile tamÀm eyle tamÀm

Olmaya şerr niyyetüñ kim bulmayasın sen ziyÀn

ÚÀle'n-nebiyyü (èas.) es-äalÀtü èİmÀdü'd-dîn³⁴⁵ Nuúile
Mine'l-İóyÀ

NamÀz dînüñ diregidür didi ol ãÀóib-kerem

Úılagör vaútiyle efêal ola aemÀlüñ senüñ

Daòı melekler äevÀbı hem yazılur bi-gümÀn

Şöyle kim beş vaúti dürüst eger úıllursañ senüñ

ÚÀle (èas.) İõÀ Teóayyertüm Fi'l-umÿri Fe'staèinÿ Min
Ehli'l-úubÿr³⁴⁶

Bir umurda óayret alsa sizi añla her zamÀn

Maúbere ehlinden isteñ yardım idüñ duèÀ

(1215) TÀ ki úabul eyleye dilegüñüz Perverdi-gÀr

Ümmetin esirgeyüp buyurmuşıdı MuãùafÀ

ÚÀle'n-nebiyyü èAleyhi's-selÀm en-Nefsü Hiye äanemü'l-
ekber³⁴⁷

³⁴⁴ “Kıyamet günü insanlar niyetleri üzere haşrolunurlar.” Ebu Davud, Cihad, 87.

³⁴⁵ “Namaz dinin direğidir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.II, s.31.

³⁴⁶ “İşlerinizde şaşkınlığa düştüğünüz zaman kabir ehlinden yardım isteyiniz.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, c.I, s.85.

Nefs ulu putdur dir ol Óabib-i Rabbü'l-èÀlemîn
Kendüñi andan ãaúın kim úılmasun seni óelÀk

Şöyle kim sen viresin her ne ki isterse müdÀm
èÁúibet yoldan çıúarur ol ider seni helÀk

Men Cemeà'l-mÀle Bi'l-óayli Óabbeten Óabbeten
Yuhliku'llÀhu TeèÀlÀ Úubbeten Úubbeten³⁴⁸

Óile idüp óabbe óabbe cemè iden mÀldan kişi
Úubbe úubbe Óaúú helÀk eyler dir Óabib-i ÒudÀ

54a

Óile ile cemè olan mÀl nice dünyÀda helÀk
Ancılayın cemè iden her ôarar èuúbÀda bula

ÚÀle Rasýlu'llÀh (èas.) İnne'l-meyyite Le-èuõõibe Li-
bukÀ'i Ehlihi³⁴⁹

(1220) Meyyit èaõÀb oluna deyu buyurmuşdır Rasýl
Ol zamÀn kim anuñ-içün aàlaya ehli müdÀm

İmdi aàlama ziyÀde meyyit üstinde her Àn
RÀôı ol Óaúú emrine ne ki gelürse iy hümÀm

ÚÀle'n-Nebiyyü äalla'llÀhu èAleyhi Ve Sellem ed-Dinü
Fi'n-naãîóati³⁵⁰

Din nasióatde dir ol Rasýl-i Rabbü'l-èÀlemîn
Óaúú sözi diñle úabul eyle ùutagör dÀyimÀ

³⁴⁷ “Nefs en büyük puttur.”

³⁴⁸ “Allah hile ile mal biriktirenin malını helak eder.”

³⁴⁹ “Ölü, ailesinin ağlaması sebebiyle kabirde azaba duçar olur.” Buharî, Cenâiz, 33.

³⁵⁰ “Din nasihattir.” Buharî, İman, 42.

Kim nÀãîóat diñleyüp dînüñ úavî ola senüñ
Hem saña raómet naôarı ile naôar ide ÒudÀ
(èas.) LÀ Uóãî åenÀ'e èAleyke KemÀ Eåneyte èAlÀ
Nefsike³⁵¹

LÀ uóãî didi münÀcÀtında ol àayru'l-enÀm
Yaèni ben saña åenÀ idemedüm yÀ RabbenÀ

(1225) Kendü nefsüñ üzerine åenÀ itdügüñ gibi
Óáuúa nisbet bu èacz maúÀmıdur dostum aña
RabbenÀ ÁtinÀ Fi'd-dünyÀ Óaseneten Ve Fi'l-Àòireti
Óaseneten Ve ÚınÀ èAõÀbe'n-nÀr³⁵²

YÀ İlÀhi saña óamd ü èaczimüz bildüñ hemÀn
Óamdümüz hep bir nefes şükri degüldür yÀ Kerim

(1227) Vir bize dünyÀda iyilik Àòirette hem-çünÀn
Daòı bizi ateş èaõÀbından úurtar yÀ Raóim
Temmet Haõihi'l-kitÀbü Bi-hamdi'llÀhi Ve èAvnihi Ve
Óüsni Tefîúuhi

³⁵¹ “Sana hakkıyla senâ (övgü) etmem mümkün değildir; ancak sen kendini hakkıyla bildiğin için, kendi kendine senâ edersin.” Müslim, Salât, 222.

³⁵² “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru.” Müslim, Zikr, 26; Ebû Dâvud, Salât, 381.

SONUÇ

Çalışmamız sonucunda ulaşılan neticeler şöyle sıralanabilir:

1. Milli Kütüphane'deki nüshasından başka herhangi bir nüshasına rastlayamadığımız eser, manzum hadis tercümesidir. Kütüphane kayıtlarında ve eserde herhangi bir malumata rastlamadığımız için eserin ve müellifinin ismi, müellifin hayatı, müstensihi ve intinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.
2. Giriş ve on fasıldan müteşekkil olan eserin ilk dokuz faslının XV. yüzyılda Gelibolu'da yaşamış olan Yazıcıoğlu Ahmed Bican'ın Envaru'l-Aşkın adlı mensur eserinden faydalanılarak kaleme alındığı, giriş ile onuncu bölümün ise bağımsız bir kırk hadis çalışması şeklinde müellifin kendisi tarafından oluşturulduğu görülmektedir.
3. Eserin genel muhtevası ve kaynakları göz önünde bulundurulduğunda müellifin Sünnî tasavvufu benimsediği görülmektedir.
4. Müellif, edebi kaygılardan ziyade didaktik mahiyette bir eser kaleme almış, nazım şekli olarak mesnevi türünde yazdığı bu eseri ile de manzum kırk hadis türüne katkıda bulunmuştur. Eser, muhtevasında barındırdığı konu çeşitliliği bakımından değerlendirildiğinde dini-didaktik-ahlaki mesneviler sınıfına dâhil edilebilir.
5. Eserde okuyucuyu sıkmamak ve okuyucuyla samimi bir üslupla iletişim kurmak amacıyla açıklama, tahkiye, tasvir, hitap, mükâleme ve soru sorma, somutlama, açıklık, yalınlık, akıcılık gibi anlatım yöntemlerinden faydalanılmıştır.
6. Eserin yazım tarihi bilinmemekle birlikte birtakım karinelere hareketle XVI. asır veya sonrasında da kaleme alındığı düşünülmektedir. Eserin dili son derece sade, açık ve anlaşılır olup günümüzde dahi kolaylıkla anlaşılacak bir Türkçe ile yazılmıştır.
7. Osmanlılar döneminde Hz. Peygamber'in hadislerinin manzum tercümesi şeklindeki çok sayıda eser, geleneksel olarak kaleme alınmıştır. Sünnet-i seniyyeyi yaygınlaştırmak ve halkı bilgilendirmeyi amaçlayan bu eserler, Müslüman Türk okuyucuları tarafından referans eserler olarak kabul görmüştür. İncelememize konu olan eser de bunlardan birisidir.

8. Eser, kendi içinde iki farklı kırk hadis tercümesini barındırmaktadır. Zira ilk dokuz fasılda konuyla ilgili 42 hadis zikredilmiş, son fasılda da farklı mevzularla alakalı 40 hadisin manzum tercümesi yapılmıştır. Son fasılda klasik usule uygun olarak her hadis iki beyit ile nazma çekilmiştir.
9. Eser, manzum kırk hadis tercümesi olmasının yanı sıra Osmanlılar döneminde halkın inanç dünyasını, zihniyetini etkileyen ve inşa eden okuma kitaplarından olan Envâru'l-Âşıkîn'i nazma çekmesi yönü ile de dikkat çekicidir. Halka mal olmuş bir eseri manzum olarak kaleme alıp bilginin yayılmasını ve kolay öğrenilmesini sağlamaya dönük bir gayret olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, Lübnan-Beyrut, 1988, I-II.

AKKUŞ, Ahmet, Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri, *Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı*, Rize, 2010.

AKSOY Hasan, “Fevrî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13-14-15, İstanbul, 1997, s. 121-130.

AKSU Cemal, “Hanîf’in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi”, *İlmi Araştırmalar*, 17, İstanbul 2004/1, s.17-35.

AKTAN Bilal, *Cennetlerin Açık Yolu, Nehcü'l-Ferâdis*, Edebiyat Otağı Yayınları, Ankara, 2006.

AKÜN Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İsam Yay., İstanbul, 2012.

AŞKAR Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, T.C.Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara, 2001.

AVCI İsmail, “*Hazini’nin Manzum Şerh-i Hadis-i Erbaîn Tercümesi*”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2007.

AVCI İsmail, “Kısa Hikâyecilik Geleneği Çerçevesinde Hazînî’nin Manzum Şerh-i Hadîs-i Erbaîn Tercümesindeki Bazı Hikâyeler”, *Turkish Studies*, 2008, c.III/II, s.64-96.

AYCIN Hasan, *40 Hadis 40 Çizgi*, Edam Yay., İstanbul, 2013.

AYDEMİR Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1979.

AYDINLI Abdullah, “Hadislerin Değişik Açılardan Taksimi”, *Hadis Tarihi ve Usûlü*, edt. Salahattin Polat, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

BAŞARAN Selman - SÖNMEZ M.Ali, *Hadis Tarihi ve Usulü*, Esra Fakülte Kitabevi, Bursa, 1998.

BEBEK Adil, “Günah”, *DİA*, Ankara, 1996, c.XIV, s.278-282.

BÎCAN, Ahmed, *Envaru'l Âşıkîn: Aşıkların Nurları*, Tercüman Gazetesi Yay., 1001 Temel Eser Dizisi, İstanbul 1973, I-III.

BİLGİN A. Azmi, “Nehcü’l-Ferâdîs”, *DİA*, Ankara, 2006, c. XXXII, s. 540-541.

BİLMEN Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi (Tabakatü’l-Müfessirîn)*, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Ankara, 1960, I-II.

BOLAY Süleyman Hayri, “Âlem”, *DİA*, Ankara, 1989, c.II, s.357-360.

BOLAY Süleyman Hayri, “Âdem”, *DİA*, Ankara, 1988, c.I, s.358-363.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Kenz-i Mahfi*, çev. Abdulkadir Akçiçek, Kitsan Yayınları, İstanbul, 1997.

CEBECİOĞLU Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2004.

CERRAHOĞLU İsmail, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, I-II.

CEVZÎ İbnü’l-, *el-İlelû’l-Mütenâhiye*, Beyrut, 1983, I-II.

CEYHAN Adem, “Usûlî’nin Hadis ve Vecize Tercümeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2003, c. XXX, s. 147-188.

CHİTTİCK William, *Sufism A Beginner’s Guide*, Oneworld Publications, Oxford, 2008.

CİLACI Osman, “Dua”, *DİA*, Ankara, 1994, c.IX, s.529-530.

ÇALIK, Fatma, “Bir Semantik Analiz Denemesi: Kur’an’da Kalp Kavramı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XX, sy. II, 2011, Bursa, s.167-190

ÇELEBİOĞLU, Amil, “Ahmed Bican”, *DİA*, Ankara, 1989, c.II, s.49-50.

ÇİÇEKLER Mustafa, “Mesnevî”, *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 320-322.

DEMİRCİ Mehmet, “Nur-i Muhammedî”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1983, sy. 1, s.239-258.

EFENDİOĞLU Mehmet, “Ravi”, *DİA*, Ankara, 2007, c.XXXIV, s.472-474.

EFENDİOĞLU Mehmet, “Saîd b. Cübeyr”, *DİA*, Ankara, 2008, c.XXXV, s.552-554.

EFLAKÎ Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul, 1995. I-II.

EL-ENSÂRÎ İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut (t.y).

EL-İSFAHANÎ Râgıb, *Müfredât, Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yay., 3. Basım, İstanbul, 2012.

EL-İSKENDERÎ, İbn Ataullah, *Tacü'l-Arus (Nefislerin Terbiyesi)*, çev. Mehmet Şahin Musannifoğlu, Erenler Matbaası, İstanbul, 1977.

EL-A'ZAMÎ Muhammed Mustafa, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*, çev. Recep Çetintaş, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.

ER Muhammed Emin, *Allah Katında Din*, çev. Mahmut Temelli, Keşif Yayınları, Ankara, ty.,

ER-RÂZÎ Fahu'd-din, *Meâlimu Usûlü'd-dîn (İslam İnancının Ana Konuları)*, çev. Nadim Macit, İhtar Yayınları, Erzurum, 1996.

ER-RÂZÎ Fahreddin, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, ter. Suat Yıldırım vd., Akçağ Yayınları, 1990, Ankara, c.I-XXXII.

ESER Mithat, Hz. Peygamber'in Bir Bulut Tarafından Gölgelemesine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2011, c.XXII, sy.1, s.44-54.

ESS Josep van, “Abu'l-Layt Samarkandî”, *Encyclopaedia Iranian*, c.1, Fasc.3, s.332-333.

ES-SÂLİH Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1997.

ES-SEMERKANDÎ İbnü'l-Hakîm, *Tarîk-i Müstakîm*, çev. Şahver Çelikoğlu, Arslan Yayınları, İstanbul, 1980.

ET-TÜRKİSTÂNÎ Alaüddin, *Nazm-ı 'Adedi'l- Kebâir (Manzûmetü'l-Kebâir)*, el-Mektebetü'l-Abdeliyye bi-Câmi'ati'z-Zeytûniyye, 3/252.

EYYÜB BİN SİDDÎK Seyyid, Menâkıb-ı Çihâr- Yâr-ı Güzin, Hakikat Yayınları, 22.Baskı, İstanbul, 2009.

FAYDA Mustafa, “Faruk”, *DİA*, Ankara, 1995, c. XII, s.176-177.

FAYDA Mustafa, “Ebu Bekir”, *DİA*, Ankara, 1994, c.X, s.101-108.

FEYİZLİ Hasan Tahsin, *Feyzü’l-Furkan Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali*, Server İletişim, İstanbul, 2008, 7.Baskı.

FIĞLALI Ethem Ruhi, “Ali”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s.371-374.

FÜRUZANFER Bediüzzaman, *Mevlana Celaleddin*, çev. Feridun Nafiz Uzluk, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.

GAZALİ İmam, *Kiyamet ve Ahiret*, çev. Harun Ünal, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2011.

GAZALİ İmam, *İhyau ‘Ulumi’d-Din*, Trc. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, ty, I-IV.

GIYNAŞ Kemal Ali, “Hilali’nin Manzum Hadis Tercümesi”, *Turkish Studies*, c.VII/I, Türkiye, 2012, s.1133-1157.

GOLZİHER Ignaz, *İslam Tefsir Ekolleri*, çev. Mustafa İslamoğlu, Denge Yayınları, İstanbul, 1997.

GÖRMEZ Mehmet, “Saganî, Radiyyüddin”, *DİA*, Ankara, 2008, c.XXXV, 2008, s.487-489.

İPEKTEN Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.

İSEN Mustafa, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

İSEN Mustafa, “Türler”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2003.

JACKSON Roy, *Fifty Key Figures in Islam*, Routledge, Oxon, 2006.

KANDEMİR M.Yaşar, “Ka’b el-Ahbâr”, *DİA*, Ankara, 2001, c.XXIV, s.1-3.

KANDEMİR Yaşar, “Hadis”, *DİA*, Ankara, 1997, c. XV, s.27-64.

- KARAHAN Abdülkadir, “Kırk Hadis”, *DİA*, Ankara, 2002, c. XXV, s.470-473.
- KARAHAN Abdülkadir, *İslam Türk Edebiyatı’nda Kırk Hadis*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- KARAHAN Abdülkadir, *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
- KAŞIKÇI Ali Rıza, *Kırk Hadis*, Haz. Mahmut Kanık-Fatma Z. Kavukçu, Hece Yay., İstanbul, 2006.
- KAZANCI Ahmet Lütfi, *İslam Akaidi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009.
- KELÂBÂZÎ, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (et-Ta’arruf)*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1992.
- KEMİKLİ Bilal, “Din Edebiyat İlişkisi”, *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, edt. Ali Yılmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- KEMİKLİ Bilal, “Hadislerin Değişik Açılardan Taksimi”, *Hadis Tarihi ve Usûlü*, edt. Salahattin Polat, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- KETTÂNÎ, *er-Risâletü’l-Mustatrafe*, çev. Yusuf ÖZBEK, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- KILIÇ Müzahir, “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Erzurum 2001, s.93-103.
- KISAKÜREK Necip Fazıl, *Nur Harmanı*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1994.
- KISAKÜREK Necip Fazıl, *Esselam*, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 2006.
- KİREMİTÇİ, Ferdi, “Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî’nin Manzum Akâid-Nâme Örneği”, *Turkish Studies*, Kış 2012, S. 7/1, s. 1501-1539.
- KOCA Suat, “İbn Melek’in *Mebâriku’l-Ezhâr Şerh u Meşâriki’l-Envâr*’ındaki Şerh Yöntemi ve Eserin Hadis Şerh Literatüründeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2012, 53:1, s.2-12
- KOÇİN Abdulhakim, *Türk Edebiyatında Münacat*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

KOÇYİĞİT Talat, *Hadis Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

KÖPRÜLÜ Mehmet Fuad, *Edebiyat Araştırmaları I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

KUŞEYRÎ Abdulkerim, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Ali Arslan, Alperen Yayınları, Ankara, 2003.

KUT Günay, “Ali Şîr Nevâî”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s.449-453.

KUTLAY İbrahim Halil, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kırk Hadis Kartelası Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. VI, S. 2, İstanbul 2008, s. 157-170.

LEVEND Agâh Sırrı, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1962.

LEVEND Âgah Sırrı, *Divan Edebiyatı*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1984.

MACİT Muhsin - SOLDAN Uğur, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Grafiker Yay., 4.Baskı, Ankara, 2010.

MACİT Muhsin, “Kafiye ve Redif”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2009.

MERTER Ahmet vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, 2.baskı, Ankara, 2007.

MUSTAFA EFENDİ Darir, *100 Hadis 100 Hikaye*, Haz. Selahattin Yıldırım-Necdet Yılmaz, Dârulhadis, 3.Baskı, İstanbul, 2007,.

MUTLAKU’R-RAHBAVÎ Abdulkadir el-Hac, *Ahiret Günü*, çev. Ahmed Hulusi Serdaroğlu-Lütfi Şentürk, Güven Matbaası, Ankara, 1970.

NURSÎ, Bediüzzaman Said, *Mektubat*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2010.

OKUDAN Rifat, “Hakikat-ı Muhammediye; Felsefî Temelleri ve Dini Asıllarının Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003/2, Sayı 11, s.139-164.

ÖKGE, Ahmet, “Türk Tasavvuf Düşüncesinde Şeriat, Tarikat, Hakikat, Marifet Kavramları ve Marmaravi’de Dört Kapı Kırk Makam Anlayışının İzleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2001, yıl 7, sy. 18, s.63-74.

ÖZÇELİK Mustafa, “Çağdaş Edebiyatımızda Manzum Hadisler”, *Diyanet Aylık Dergi*, Şubat 2011, sy. 242, s.54-55.

ÖZTÜRK Yaşar Nuri, *İslam’da Büyük Günahlar*, Hürriyet Ofset, İstanbul, 1991.

ÖZTÜRK, Ali, “Metinler Arası İlişkiler Çerçevesinde Eşrefoğlu’nun Şiirlerinde Yunus Emre Tesiri”, *İznikli Gönül Adamı Eşrefoğlu Rumî Sempozyumu*, 8 Mayıs 2010, İznik Belediyesi Yay, Ed., Bilal Kemikli, s.243-255.

PEZDEVÎ İmam Ebu’l-Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 1994.

RABBÂNÎ İmam-ı, *Mektûbât*, çev. Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2008, 5.Baskı, I-II.

SAKLAN Bilal, “Ebû Tâlib el-Mekkî ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, sy. 6, s.67-123.

SAKLAN Bilal, ”Kûtü’l-Kulûb”, *DİA*, Ankara, 2002, c.XXVI, s.501-502.

SARAÇ M.A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, Biçim-Ölçü-Kafiye, Gökkuşbu Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, 2013.

SOLMAZ N.Mehmet - ÇAKAN İsmail Lütfi, *Kur’an’ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Meselesi*, yy, Ankara, 1974, I-II.

SUNAR Cavit, *Ana Hatlarıyla İslam Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.

ŞEHRİSTÂNÎ, *el-Milel ve’n-Nihal*, çev.Mustafa Öz, Litera Yayıncılık, Ankara, 2008.

ŞENGÜN Necdet, “Nazir İbrahim-i Gülşenî ve Farklı Bir Kırk Hadis Denemesi (Risale-i Ehadis-i Erbaîn-i Sülasıyye)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1, 2007, s.279-298.

TARLAN Ali Nihat, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1936, Fasikül III.

TEBRİZÎ Şems-i, *Makâlât*, çev. Mehmet Nuri Gençosman, Ataç Yayınları, İstanbul, 2007.

TUÇALP Enver, *Manzum Hadisler*, Şark Matbaası, Ankara, 1975.

TÛSÎ Ebu Nasr Serrac, *el-Lüma*, haz. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996.

UÇMAN Abdullah, “Nehc ül-Ferâdis”, *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Neşriyat, İstanbul 1985, I-II.

ULUDAĞ Süleyman, “Takva”, *DİA*, Ankara, 2010, c.XXXIX, s.484-486.

ULUDAĞ Süleyman, “Ricâlü’l-gayb”, *DİA*, Ankara, 2008, c.XXXV, s.81-83.

ULUDAĞ Süleyman, “Âlem (Tasavvuf)”, *DİA*, Ankara, 1989, c.II, s.360-361.

UZUN, Mustafa, “Muhammediyye”, *DİA*, Ankara, 2005, c.XXX, s.586-587

UZUN, Mustafa, “Envaru’l-aşikin”, *DİA*, Ankara, 1995, c.XI, c.258-260.

ÜNAL İ. Hakkı, “İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî’nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi”, *AÜİFD*, c. XXXIX, s.137-146.

ÜNVER İsmail, “Mesnevî”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, TDK. Yay., Ankara, 1986, s.430-563.

ÜNVER İsmail, “Kemâl Ümmî”, *DİA*, Ankara, 2002, c. XXV, s.229-230.

YARDIM Ali, *Hadis I-II*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997.

YAVUZ Yusuf Şevki, “Kalem”, *DİA*, Ankara, 2001, c.XXIV, s.243-245.

YAVUZ Yusuf Şevki, “Arş”, *DİA*, Ankara, 1991, c. III, s.406-409.

YAZICI İshak, “Semerkandî Ebü’l-Leys”, *DİA*, Ankara, 2007, c.XXXIV, s.473-475.

YILDIRIM Celal, *Büyük Günahlar*, Uysal Kitabevi, Konya, 1979.

YILDIRIM Selahattin, *Osmanlı’da Kırk Hadis Çalışmaları*, Osmanlı Hadis Araştırmaları, İstanbul, 2000.

YILDIZ Âlim, “Hz. Muhammed ile İlgili Edebî Türler”, *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, edt. Ali Yılmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

YILDIZ Âlim, “Sırâcî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XV, sy.1, s.127-150.

YILDIZ Âlim, “Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü’l-Hadîs”, *Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.17, İzmir, 2003, s.115-148.

YILDIZ Alim, *Kırk Hadis*, Buruciye Yayınları, Sivas, 2006.

YILMAZ Ali, ”İslami Dönem Türk Edebiyatının Kaynakları”, *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, edt. Ali Yılmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

ZEHEBÎ, *el-A’lâmü’n-Nübelâ*, Beyrut, 1994, I-XXV.

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=132787 (11.15) Erişim Tarihi: 04.07.2013.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Atila GÖKDEMİR

Doğum Yeri ve Yılı: Antalya/08.10.1982

Medeni Hali: Evli

Eğitim Durumu:

Lisans: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği

Yabancı Diller ve Düzeyi

İngilizce: İyi (KPDS 97,50)

Arapça: Orta

Almanca: Orta

İş Deneyimi:

1. Niğde Gölcük ŞHPT Osman Turgut İlköğretim Okulu
2. Kayseri 2. Ana Bakım Merkezi Komutanlığı (Tercüman)
3. Isparta Sütçüler Şehit Mustafa Yıldırım İlköğretim Okulu
4. Isparta Anadolu Sağlık Meslek Lisesi
5. Isparta Mustafa Kaçıkçı Anadolu Lisesi